

Sauli Ruuskanen

KUOLEMA ILTAPÄIVÄLLÄ

Postmoderni subjekti ja
reaalinen iltapäiväjournalismissa

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi
Tampereen yliopiston luentosalissa A1,
Kalevantie 4, Tampere,
lauantaina 30. tammikuuta 2010 klo 12.

Tampereen yliopisto
Tampere 2010

Sauli Ruuskanen

KUOLEMA ILTAPÄIVÄLLÄ

Postmoderni subjekti ja reaallinen
iltapäiväjournalismissa

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Media Studies -sarjassa julkaistaan kirjoja, joiden aihepiirit liittyvät mediavälitteiseen viestintään. Näkökulmat voivat vaihdella laajasti mediakulttuurista poliittiseen julkisuuteen, joukkoviestinnän organisatiosta reseptioon, historiasta uusmediaan ja taloudesta tulkintaan.

Copyright ©2010 Sauli Ruuskanen

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto
puhelin (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>

Kansi Sakari Viista

*Takakannen henkilökuv*a Harri Paavola

Taitto Aila Helin

Painettu väitöskirja

ISBN 978-951-44-7952-6 (nid.)

Sähköinen väitöskirja

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 926
ISBN 978-951-44-7953-3 (pdf)
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print
Tampere 2010

KIITOKSET

Joskus syksyllä 2004 pohdin pääni puhki sitä vaihtoehtoa, että viettäisin vielä hetken tutkimustyön parissa. Pro gradu -työni, joka valmistui viitisentoista vuotta aikaisemmin, oli työnä ihan kelvollinen ja varsinakin sen tekeminen oli kokemuksena erinomainen. Ilman gradun tekoa Jyväskylän yliopiston sosiologian laitokselle koko opiskeluaika olisi ollut oppimisen kannalta jonkinlainen torso. Tykkäsin gradun teosta jopa niin paljon, että tein myös sivuainelaudatur -tutkielman valtiopöytäkirjojen laitokselle. Gradu oli opinnoissani piste iin päällä.

Yliopisto ei työpaikkana minua koskaan viehättänyt. Olin hetken työelämäututijana työministeriön rahoittamassa tutkimusprojektissa ja siinä olin totisesti väärä ihminen väärässä paikassa. Sen vuoksi lähdin toisaalle etsimään paikkaani työelämässä.

Olin jo opiskeluaikoinani kirjoitellut lehtijuttuja erityisesti Jyväskylän ylioppilaslehteen ja ryhdyin uudelleen tekemään freelance-pohjalta journalismia. Siinä hommassa kuluikin 1990-luvun loppu kunnes päädyin nykyiseen työpaikkaani: jyvaskyläläisen pienen mutta aktiivisen av-tuotantoja tekevän tuotantoyhtiön Mediaturonto Amigos Oy:n tuottajaksi. Siellä 2000-luvun alku meni monien av-projektien parissa, joita teimme niin yrityksille kuin tv-yhtiöistä erityisesti *Yleisradiolle*. Työelämän myötä sittemmin hain jatko-opiskelijaoikeutta Tampereen yliopiston tiedotusopin laitokselta.

Mutta työ on työtä ja ajatukseni kaipasivat uudistumista. Ryhdyin jossakin vaiheessa pohtimaan sitä, olisiko minun vielä mahdollista siirtyä hetkeksi leipätyöstäni syrjään tutkimustyön pariin. Kun joskus syksyllä 2004 pohdin kuumeisesti tätä vaihtoehtoa, kävelin yhtenä lauantai-iltana Jyväskylän keskustaan erääseen publiin, joka oli täynnä ihmisiä. Istuin pöytään, jossa oli yksi paikka tyhjänä. Samassa pöydän vastakkaiselta puolelta lähti kaksi ihmistä pois, joten tuijotin tyhjään tiiliseiniin.

Mutta paikat eivät olleet kuin minuutin tai kaksi tyhjänä, kun kaksi frakkiin sonnustautunutta nuorta miestä istuutui eteeni. Heidän olemuksensa poikkesi niin perusteellisesti rennosta pubikansasta, että päättelin heidän ilman muuta tulleen suoraan väitöstilaisuudesta tai karonkasta.

Enne! ajattelin huvittuneena. Tämä olisi enne, jos uskoisin enteisiin. Joka tapauksessa sattuma oli niin osuva, että se on jäänyt mieleeni. Yllätys oli myös se, että jo ensimmäisellä apurahahakupaperilla sain Suomen Kulttuurirahastolta rahoituksen päätoimiselle työskentelylle. Vaikka rahoitusta tuossa vaiheessa ei ollut kuin vuodeksi, uskaltauduin jättäytymään syksyllä 2005 päätoimiseksi tutkijaksi. Rahoitusta sitten jatkuikin kolme ja puoli vuotta, jonka aikana sain tehtyä työstäni ensimmäisen käsikirjoitusversion.

Työskentelyni rahoittamisesta minun on siis kiitettävä Suomen Kulttuurirahaston Maija-Liisa Heinin, Matti ja Toini Aution rahastoista sekä MTV-rahastosta myöntämiä apurahoja, jotka mahdollistivat kaiken kaikkiaan kahden ja puolen vuoden päätoimisen työskentelyn. Kiitän myös Uuden Suomettaren ja kunnallisneuvos C.V. Åkerlundin säätiöitä, jotka yhdessä mahdollistavat yhden vuoden päätoimisen työskentelyn. Ilman näitä rahoittajia tutkimustyöstäni olisi tullut pelkkä haave.

Tutkimustyö on ennen muuta henkinen prosessi, jonka tukemisesta kiitän erityisesti mediakulttuurin professori Mikko Lehtosta, joka aluksi tuki työskentelyäni jatko-opintoihini liittyvän mediakulttuurin seminaarin innostavana vetäjänä. Sittemmin hän on ollut lähin yhteistyökumppani väitöstutkimukseni ohjaajana. Toinen ohjaajani tiedotusopin professori Risto Kunelius oli enemmän taustatukena ja erinomaisena kommentaattorina erityisesti tutkimuksen loppuvaiheessa.

Koska asun ja elän Jyväskylässä, työskentelyolosuhteet oli rakennettava myös Jyväskylään. Sain päätoimisen tutkimustyöni alkuvaiheessa kolmeksi kuukaudeksi Jyväskylän yliopiston kirjaston tutkijanhuoneen. Koska olin Tampereen yliopiston väitöskirjatutkija, muut paikkakuntalaiset kiilasivat huonehauissa minun ohitseni, eikä työhuonetta minulle sittemmin enää järjestynyt. Tosin hyvin pian lakkasin niitä myös hakemasta. Sen vuoksi tein työni kotona keittiön pöydän ääressä ja yliopiston kirjaston yleisissä tiloissa. Joten iso kiitos menee Jyväskylän yliopiston kirjaston äärimmäisen osaavalle ja miellyttävälle henkilökunnalle, joka käytännössä takasi työrauhani ja aineiston sujuvan liikuttelun.

Jaoin kirjaston työhuoneen, sen kolmen kuukauden ajan kun työhuone minulla oli, lukioaikaisen luokkakaverini, filosofi, YTT Rauno Huttusen kanssa. Vaikka jättäytyminen hektisestä yrityselämästä näennäisen rauhalliseen tutkijan elämään oli jonkinlainen shokki, oli keskustelut Raunon kanssa tuona aikana virkistäviä ja innostavia.

Siirtymää tutkijantyöhön lievittivät myös projektini alkuvaiheessa käydyt monet kiinnostavat kahvikeskustelut entisen opiskelukaverini Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkija, YTM Maarit Virolaisen kanssa. Niistä kiitos hänelle.

Sitten alkoikin yksinäisempi aika, jota riitti aivan rahoituksen loppuun saakka. Yksinäistä pohdiskelua katkaisivat erityisesti matkat Tampereelle ja keskustelut Lehtosen Mikon kanssa. Mutta tärkeää tukea niin tutkimuksen teolle kuin itse tulkinnoille olen saanut hyvältä ystävältäni Vantaan psykiatrisessa vankisairaalassa työskentelevältä psykologi, YTM Tuomo Holmalahdelta. Hän auttaa ja arvioi työkseen heitä, jotka omassa tutkimuksessani ovat iltapäivälehtien kertomana syyllisiä mitä kammottavimpiin rikoksiin. Tuomolta olen saanut arvokkaita näkökulmia siinä, miten hän näkee nämä ihmiset psykologian ja tavallisen ihmisen näkökulmasta.

Toinen tärkeä henkilö, joka on tuonut näkökulmia itse populaarin journalismin dynamiikkaan, on *Hymy* -aikakauslehden nykyinen päätoimittaja, FM Sami Lotila. Lukuisat kerrat olemme Samin kanssa nauttineet kahvia ja muita virvokkeita; puhuneet asiasta ja asian vierestä. Niin Tuomo kuin Sami ovat sekä alansa asiantuntijoita että henkilökohtaisia ystäviäni. Heidän vaikutuksensa on merkittävä ja sen vuoksi vaikea määritellä sekä rajata.

Paljon ovat antaneet myös eri ihmiset, joiden kanssa olen aihettani pohtinut yleensä Jyväskylän yliopiston kirjaston kahviossa. Yksi heitä on tutkimuksen tekoaikanani vielä kirjaston kehityspäällikkönä työskennellyt, FM Risto Heikkinen, jonka kanssa olemme tehneet myös keksäisiä ja talvisia erämaavaelluksia. Risto on kotoisin Kainuusta. Hän on ex-kajaanilainen kuten minäkin ja vanha opiskelukaverini. Niin kirjaston kahviossa kuin eränuotiolla olemme jutelleet sekä tutkimusaiheestani kuin elämästä yleensä.

Kiitän myös heitä, joita en osaa tässä nimetä, mutta joita olen raskittanut pohdinnoillani, ja joilta olen saanut työhöni monta arvokasta ajatusta. Mainittakoon tässä se, että – ja tämä koskee kaikkia joita kiitän – virheistä ja puutteista työssäni voi syyttää vain ja ainoastaan minua itseäni.

Viimeisimpänä, mutta totisesti ei vähäisempänä, on henkilökohmainen tukiverkkoni ja sosiaalinen ympäristöni. Pieni sukuni on tiivis ja meillä on hyvin läheiset suhteet. Pidän yhteyttä veljiini Veijoon ja Perttiin Kainuuseen liki päivittäin. Juttu luistaa ja keventää eloa monella lailla. He, puolisoineen ja lapsineen, ovat sitä minun pientä tiivistä sukuani.

Nytemmin jyvaskyläläistyneet appivanhempani Tuula ja Seppo Nikkilä ovat olleet lapsiperheen tukena vuosien varrella monella tavalla. Tuula esimerkiksi tuki minua suoraan tutkimustyöni alussa akuutissa rahapulassa kannettavan tietokoneen hankinnassa. Joten Tuula on tukenut tätä tutkimusta aivan konkreettisesti. Enpä voisi olla enempää kiitollinen.

Omalle perheelle taas ei voisi olla enempää velassa. He antavat elämälle sisällön. Vaimoni, tanssija, tanssinopettaja, koreografi, LitM Tuija Nikkilä on jakanut kanssani arjen myötä- ja vastamäet jo avioliitossakin reilun viidentoista vuoden ajan. En kuullut esimerkiksi yhtään kielteistä sanaa, kun kuukausiansioni tippuivat niukkaan apurahaan. Tuija on kaikin puolin ollut projektissani tärkeä henkinen tuki. Poikani Arttu ja Saska ovat silmäteräni. He muistuttavat olemassaolollaan siitä, mikä elämässä on todella tärkeää.

Omistan työni kahdelle ihmiselle: äidilleni Inkerille, joka näki tutkimustyöni alkuhetket, muttei saanut mahdollisuutta nähdä sen valmistumista. Omistan työni myös isälleni Aatolle, jonka tuki ja läsnäolo elämässäni on uskomattoman tärkeää.

Jyväskylässä marraskuussa 2009.

Sauli Ruuskanen

SISÄLTÖ

KIITOKSET	5
1. JOHDANTO	11
Subjekti, ontologiamme kolme rekisteriä	21
Subjekti ja kuolema.....	28
Diskurssiteoria – hegemoniasta fantasiaan	34
Aineisto	39
Otsikot luokittain	42
Tutkimuskysymykset	51
2. SIIRTYMÄN HETKET JA ILTAPÄIVÄLEHDISTÖ	53
Sanomalehtien trendit	55
Mediakilpailu?	58
Päivälehdet ja iltapäivälehdistö	61
Siirtymä(t) ja uusi päämerkitsijä.....	64
3. JOURNALISMISTA TOISEEN ELI MUUTOKSIA	
SUBLIMAATIOSSA	71
Iltapäivälehdistön synty.....	72
Sublimatio ja moderni julkisuus	78
Poliittinen individualismi ja julkisuus	83
Postmodernin haaste	91
Eettinen individualismi.....	95
Iltapäiväjournalismin <i>eetos</i>	100
Kiinnostavuuden kiinne kohta.....	104
Aktiivinen yleisö	108
Konkreettinen yksilö – ja internet	113
Journalismi ja reaalin	122
4. KUOLEMAN RETORIikka JA KAMPPAILU	
HEGEMONIASTA	129
Antagonismista retoriikkaan.....	130
Viikko 37.....	134

Julkisuus ”kuoleman paikalla”	143
Yhteisö ”pelkän huomion varassa”	147
Lööppi, konkreettinen yksilö ja julkisuus.....	151
Miten kuolema myy?	160
Hyökkäys ja kuinka se toteutetaan.....	164
Kamppailu hegemoniasta	170

5. IDENTIFIKAATIO UHRIIN JA SUVEREENI

SUBJEKTI	175
Uhri ja identifikaatio.....	176
Traagisuuden efekti ja uskonnollinen individualismi	183
Knutbyn verityö.....	188
Kuolema valkokankaalla ja tyhjänä merkitsijänä	192
Subjekti, kuolema ja postmoderni identiteetti.....	199
Negatiivinen ontologia.....	202
Paljas elämä ja suvereeni subjekti	206
Bodominjärven kolmoismurha ja identifikaatio	213
Syylinen, Juha Valjakkala	225
Itseyteni ristiriita ja iltapäiväjournalismi.....	233

6. SPEKTAAKKELI JA KOLLEKTIIVIEN SURU .....

Spektaakkelin käsite	245
Konginkangas ja tsunami spektaakkeleina	249
Spektaakkeli ja massasubjekti.....	256
Onnettomuus saa kasvot.....	259
Suru, konkreettinen yksilö ja häpeä	264
Suru poikkeustilana	274

7. LOPUKSI .....

LÄHTEET.....	299
LIITE	315
TIIVISTELMÄ.....	317
ABSTRACT	319

1. JOHDANTO

Alussa oli havainto. Huomioni kiinnitti erityisesti iltapäiväjournalismi, jossa vallitsee toisinaan väkivallan ja kuoleman yltäkylläisyys: ei juuri päivää ilman väkivaltaista kuolemaa. Sellaisessa maailmassa elämme, väittää jokapäiväinen tabloidimme.

Ajattelumme on juurtunut yleinen käsitys kuoleman kieltämisestä tai tabuluonteesta modernille kulttuurille. Tämä on ollut kuolemateemoja sivuavissa kulttuuri- ja yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa varsin tavallinen pohdinnan aihe ja siihen on otettu kantaa puolesta tai vastaan (esim. Ariés 1974; 1983; Bauman 1992; Elias 1993; MacIllwain 2005; Peräkylä 1990, Seale 1998; Utriainen 1999). Nykykulttuurissa on toden totta elämänalueita, kuten sairaalat ja vanhainkodit, joissa kuolema on arkipäivässä enemmän läsnä kuin joillakin muilla elämänalueilla. Mutta on olemassa myös instituutioita ja elämänalueita, joissa kuoleman kohtaa harvemmin. Tämä tietysti kertoo enemmän nykykulttuurin monimuotoisuudesta kuin siitä, miten nykykulttuuri kuolemaan ”todel-la” tai ”yleensä” suhtautuu. Se kertoo myös kehittyneiden länsimaiden yhteydessä siitä, että ns. kuolleisuus on tosiasiasa vähentynyt viime vuosikymmeninä dramaattisesti: kiitos korkean elintason! Jos esimerkiksi vakavat sairaudet ja onnettomuudet väistelevät itseä ja lähimmäisiä pitkiäkin aikoja, monen meistä ei tarvitse suhtautua kuolemaan jopa kymmeneen vuosiin juuri millään tavalla.

Tosiasia on myös se, että kaikesta huolimatta jonakin päivänä elämämme päättyy, kuolemme. Siitä emme pääse mihinkään; sitä ei voi paeta. Kenties tämä ristiriita – mahdollisuus yhä terveempään, pidempään elämään ja lopulta kuoleman väistämättömyys – on luonut myös kulttuuriimme vaikeasti hahmotettavia jännitteitä. Kuolema erityisenä teemana on alkanut kiinnostaa viime vuosina myös kulttuurintutkijoita. Nyt bibliografiat pullistelevat aihetta käsitteleviä tutkimuksia aivan uudella tavalla (Korhonen 1990; 2005, 3).

Kuinka näihin jännitteisiin pääsisi käsiksi? Kun tarkastelee jokapäiväistä journalismiamme, on helppo huomata, että iltapäivälehtemme – *Ilta-Sanomat* ja *Iltalehti* – ovat valtamediasta eniten kiinnostuneita väkivaltaisesta kuolemasta. Sitä löytyy näiden lehtien sivulta liki päivittäin. Saadakseni otteen tähän aiheeseen keräsin iltapäivälehtien sivuilta vuoden mittaiselta jaksolta, tammikuun lopusta 2004 tammikuun loppuun 2005, kaikki kuolemaa käsittelevät otsikot, joita kertyi kaikkiaan yli 6 000. Määrä on huikea! Tälle ajanjaksolle sattui mm. kaksi suur-onnettomuutta: maaliskuussa 2004 Konginkankaan kymmeniä uhreja vaatinut bussionnettomuus, joka on lajissaan Suomen historian pahin, ja tapaninpäivänä Kaukoidässä tapahtunut mittava tsunamikatastrofi, jonka uhriluku nousi satoihin tuhansiin. Erityisesti viimeksi mainittu onnettomuus vaikutti siihen, kuinka sijoitin otokseni ajallisesti.

Tutkimuskohteenani on siis journalismi, jonka määrittelen kaikessa mutkattomuudessa ajankohtaiseksi ja faktapohjaiseksi joukkoviestinnäksi (Kunelius 2004, 21). Tällä ei ole ristiriitaa mielestäni sen kanssa, että itse pyrin irrottautumaan selkeästi viestinnän tutkimuksen kentässä tietoteoreettisesta *realismista*. Vaikka tutkimuskohteenani on journalismin laji, joka on katsottu kuuluvan osaksi populaaria kulttuuria ja iltapäivälehdistö rinnastuu ”vakavan” journalismin sijasta ”kevyeen” ja ”viihteelliseen”, myös iltapäivälehdistö rakentaa journalistista uskotavuuttaan tietoteoreettisen realismin näkökulmasta.

Risto Kuneliuksen (2004, 21) mukaan myös kaupallisen journalismin käsitys omasta toiminnasta vastaa tietoteoreettista realismia, jonka mukaan tapahtumat todellisuudesta ovat olemassa ensin ja journalismi seisoo suhteellisen neutraalina yksilön – siis lukijan tai katselijan – ja todellisuuden välissä ja raportoi yleisölle sen, mitä todellisuuden sfäärissä tapahtuu. Toisin sanoen, vaikka iltapäivälehdistön journalismi rinnastetaan osaksi populaarin kulttuurin ilmiöitä, siltä odotetaan ja vaaditaan kuitenkin faktapohjaisuutta. Henkirikos esimerkiksi *Iltalehden* uutisena eroaa tv-sarjan fiktiivisestä henkirikoksesta siinä, että uutisen myötä lukija voi olettaa, että jossakin lepää ihan oikea ruumis: se ei ole pelkästään (käsi)kirjoittajan vilkkaan mielikuvituksen tuotetta.

Kuneliuksen (1997, 13–14) mukaan joukkoviestinnän tutkimuksen kenttä on perinteisesti jakautunut kahteen suureen linjaan: ensiksikin mainitsemani tietoteoreettisen realismin edustajiin, joiden mukaan

todellisuus on ihmisen käsityksistä riippumaton seikka. Tästä näkökulmasta ihmisen tietämyksen on mahdollista lähestyä oikeaa tietoa siitä, minkälainen todellisuus itsessään on. Selkeimmin tietoteoreettista realismia toteutetaan luonnontieteissä, jossa tieteet pyrkivät havainnoin ja yleistyksin kohti oikeaa käsitystä todellisuudesta. Tästä näkökulmasta viestinnän ongelmat ovat usein tiedonsiirron ongelmia, joissa kysymyksenä on se, minkälaista informaatiota viesti välittää, mikä on viestin sisältö tai minkälaista osanottajien välinen vaihtotoiminta oikein on.

Kentän toisella puolella ovat *konstruktionistit*. Tämä puolisko ajattelee suunnilleen niin, että todellisuutta koskeva tieto on aina ja kaikissa olosuhteissa tietoa jostakin näkökulmasta ja se on jotakin käytäntöä varten rakentunutta. Ihmisen suhdetta todellisuuteen leimaa aina jokin käytännöllinen intressi, ja myös tieto on tämän käytännön viitekehyksessä rakentunutta eli käytännön konstruktio. Tällöin kaikki tieto on kulttuurisidonnaista, eikä tieteellinen tietokaan ole tästä poikkeus. Myös tiede on kulttuurinen versio todellisuudesta. Konstruktionistit korostavat viestinnän tutkimuksessa median ja joukkotiedotuksen sosiaalista todellisuutta tuottavaa luonnetta. Kuneliuksen mukaan konstruktionismin ja realismin välinen mittely on ollut joskus kiivastakin, vaikka usein kysymys on enemmän painotuseroista. (emt., 13–14)

Viime vuosina vaikuttavin suomalaisten iltapäivälehtien journalismia polemisoiva keskustelunavaus on tullut nimenomaan realismin leiristä. Vuosituhannen alussa kriminologit Janne Kivivuori, Sari Kemppi ja Mirka Smolej (2002) toivat esiin havainnon siitä, että 1980-luvulta 2000-luvulle tultaessa viranomaisten tilastoimien väkivallantekojen ja iltapäivälehtien uutisoimien tapausten välillä on epäsuhta: tilastoitu väkivallan määrä on vähentynyt, mutta uutisoitujen tapausten määrä lisääntynyt. Janne Kivivuori ja *Iltalehden* päätoimittaja Pauli Aalto-Setälä kävivät jokunen vuosi sitten sanallista kaksintaistelua iltapäivälehtien uutisoinnin ja todellisuuden välisestä suhteesta myös *Tiedotustutkimus*-lehden sivuilla. Aalto-Setälä vastasi esitettyyn kritiikkiin vastakysymyksellä: eikö *Iltalehden* uutisointi ole ollut ”totta” (Kivivuori & Aalto-Setälä 2003, 73). Väärän tiedon esittämisestä tai suoranaisestä valehtelusta suomalaisia iltapäivälehtiä saa kiinni tuskin sen useammin kuin muitakaan suomalaisia päivälehtiä. Pienessä maassa valheella on erityisen lyhyet jäljet. Verrattuna moniin esimerkiksi

brittiläisiin tabloid-lehtiin suomalaiset iltapäivälehdet ovat tyyliltään varsin maltillisia.

Myös suomalaisessa yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksessa (erityisesti sosiologiassa) on aika-ajoin käyty kiivastakin keskustelua erilaisten menetelmien asemasta ja keskinäisistä suhteista (kts. esim. Alasuutari 2001; Töttö 2000; 2004). Tähän liittyy Kivivuoren kipakka toteamus keskustelun lopuksi siitä, että ”mediakritiikissä yksi käyrä tuntuu olevan tehokkaampi kuin tuhat diskurssianalyysiä” (Kivivuori & Aalto-Setälä 2003, 79).

Kivivuoren heitto oli tietysti selvä piikki tutkimuskentän konstruktionistiselle puolelle. Sen sijaan konstruktionisti taas voisi kysyä, tulisi-ko näillä Kivivuoren ja kumppaneiden esittämällä kahdella todellisuuden hahmottamistavalla ylipäättään olla selkeää (tilastollista) yhteyttä keskenään? Eikö se ole paremminkin huonoa journalismia ja ilmaisu epävapaudesta, jos journalisteilla olisi viranomaisten kanssa sama käsitys ”todellisuudesta”; että journalistien sanomiset korreloisivat suoraan viranomaisten viranomaisille tekemien tilastojen kanssa?

Sitä, kuinka Kivivuori ja kumppanit esittivät havaintonsa, voi pitää retorisesti oivallisena keskusteluavaruuden alkuräjähdyksenä. Siinä kysytään, mikä on se todellisuus, josta iltapäiväjournalsmi lukijoilleen välittää. Tällä tavoin kriminologit haastavat toimittajat heidän omassa leipälajissaan: faktojen ja totuuden kaivamisen ammattilaisina. Tämä näkökulma polemisoi suoraan ajatusta toimittajista, kustantajista ja tiedotusvälineistä yleensä – tässä tapauksessa iltapäivälehtiä – neutraaleina ”tiedonvälittäjinä”. Ehkä realistisen lähestymistavan yksi ilmeinen ansio on juuri siinä, että se jakaa journalismin kanssa saman käsityksen lukijoiden, viestimien ja todellisuuden suhteista: tutkimus puhuu journalismin kanssa samaa kieltä.

Oma lähestymistapani on hiukan erilainen ja lähestyn aihetta Kivivuoren kritikoimasta konstruktionistisesta näkökulmasta. Perustelen omaa lähestymistapaani sillä yksinkertaisella havainnolla, että niin ”vakavan” kuin viihteellisemmän journalismin edustajat rakentavat samassa tietoteoreettisen realismin kehyksessä perin erilaista journalismia. Kuten Aalto-Setälä edellä korosti, ei voida useinkaan väittää, etteivät myös iltapäivälehdet puhuisi uutisoinnissaan *totta*. Silti, jos verrataan vaikkapa *Helsingin Sanomia* ja *Iltalehteä* keskenään, maailma

näyttää niissä varsin erilaisilta. Sen vuoksi tarvitaan myös tutkimusotetta, joka tarkastelee journalistista arkea jostain toisesta näkökulmasta.

Suomalaista iltapäiväjournalismia on tutkittu jonkin verran, joskin tutkimuksen valtavirta on painottunut muuhun päivälehdistöön. Iltapäivälehdistön tutkimuksessa Juha Herkmanin (2005) työ on vielä yksi harvoista sen lajin edustajista, joka pyrkii kuten omakin tutkimukseni tarkastelemaan vakavasti tabloid-journalismia. Siinä tarkastellaan syvällisemmin iltapäivälehdistön asemaa suomalaisessa mediamaisemassa, mutta hänen tarkastelunsa painottuu enemmän iltapäivälehdistön ja television välisiin suhteisiin. Huomioitava on myös Pasi Kiviojan (2008) varsin hiljattain ilmestynyt tutkimus, joka käsittelee iltapäivälehtiä suomalaisessa mediakentässä lähinnä kvantitatiivisesti. Sen vuoksi minun on turvauduttava rajalliseen tutkimuskirjallisuuteen, joista osa on pro gradu -töitä, tarkasteluni taustaksi ja alkuhavaintoni tueksi (Mäkipää & Mörä 2009; Kivioja 2008, 2004; Mäkipää 2004; Syrjälä 2007; Kivivuori & Kemppi & Smolej 2002; Huovila 2002).

Kuten aiemmin mainitsin Kivivuori ja kumppanit havaitsivat selvän trendin parina viime vuosikymmenenä väkivallan esittämisen intensifioitumisesta iltapäivälehtien etusivujen uutisoinnissa. Tämä on tapahtunut huolimatta siitä, mitä väkivaltarikollisuudesta tuotetut muut tilastot ovat osoittaneet. Tätä havaintoa tukevat Tapani Huovilan (2002, 2003) tarkastelemat lööpit eli iltapäivälehtien mainosjulisteet. Hän vertasi vuosina 1988, 1994 ja 2000 kunakin vuonna kahden kuukauden mittaisen jakson sisältöjä ja niiden määrällisiä muutoksia. Muiden sisältöjen kustannuksella (julkkikset, seksi ja rakkaus, ulkomaat ja muut) luokka väkivalta, rikokset ja onnettomuudet oli kasvattanut vuosien 1994 ja 2000 välillä merkittävästi osuuttaan (16,2 prosentista 24,9 prosenttiin). Samansuuntaisen havainnon on tehnyt Hanna Syrjälä (2007) Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen selvityksessä väkivallasta lööppijulkaisuudessa. Syrjälä tarkasteli lööppejä molemmissa iltapäivälehdissä 1980-luvun puolivälistä vuoteen 2006 useana eri ajankohtana. Hän on pyrkinyt tarkastelemaan lööppejä tuona ajanjaksona niin kattavasti kuin aineistoa on ollut saatavilla.

Syrjälän selvityksessä ilmeni, että lööpit olivat väkivaltaistuneet. Tarkasteluajanjaksona väkivaltaisten lööppien määrä oli lisääntynyt sekä suhteellisesti että absoluuttisesti. Voimakkainta oli kasvu

2000-luvun alusta vuosiin 2005–2006. 1990-luvun puolivälistä tarkastelujakson loppuun väkivaltaotsikoiden absoluuttinen määrä lähes kaksinkertaistui, mutta niiden suhteellinen kasvu oli maltillisempaa. Väkivaltaotsikoiden määrä suhteessa muihin otsikoihin kasvoi 1990-luvun puolivälistä vuosiin 2005–2006 14 prosentista 16 prosenttiin. (Syrjälä 2007, 62)

Merkittävää omalle tarkastelulleni on myös väkivallan kuvausten luonteessa tapahtunut muutos. Syrjälän (2007, 62–63) havaintojen mukaan väkivalta tuodaan keskelle arkea entistä enemmän vetoamalla tunteisiin. Hänen mukaansa vielä 1990-luvun alussa väkivalta esitettiin ulkopuolisena pahana, jossa tekijöinä olivat esimerkiksi ”skinheadit”, ”moottoripyöräjengit” ja ”sekopää”. 2000-luvun lööpeissä tekijät ja uhrin ovat olleet sen sijaan äitejä tai isiä. Väkivalta tapahtui usein arkipäiväisissä tutuissa tilanteissa kuten matkalla töihin tai kesken aamupalan. Väkivalta tuli entistä lähemmäksi, sillä kuvituksena käytettiin esimerkiksi tavallisten ihmisten kasvoja tai tuttuja katumaisemia.

Myös Leena Mäkipää (2004, 118) havainnoi henkirikosuutisoinnin sisällöissä tapahtuneen samantyyppisen muutoksen. Mäkipää tarkasteli pro gradu -tutkielmassaan *Iltä-Sanomien* henkirikosuutisointia vuosina 1980, 1993 ja 2000. Lähempänä nykypäivää tavallisten ihmisten ja läheisten todistukset ovat tulleet entistä tärkeimmiksi. Näillä kokemuksilla korostetaan tapausten järkyttävyyttä. Henkirikokseen liittyvä suru ja järkytys tuodaan entistä dramaattisemmin esille. Henkirikoksen vaikutuksia yhteisön tai jopa yhteiskunnan rauhaan elämään korostetaan entistä enemmän. Kuvitus on muuttunut Mäkipään mukaan entistä ”symbolisemmaksi”. Mäkipää ja Möre (2009, 218) tarkentavat edellä mainitussa aineistossa näkyvää muutosta siten, että tuoreemmassa aineistossa henkirikoksia ei uutisoitu enää kaukaisina, ihmisten kokemuspiirin ulkopuolisina ja vain viranomaisille kuuluvina, ilmiöinä. Ne tuotiin lähemmäksi arkea.

Pasi Kivioja (2008, 78–79) on havainnoinut laajassa iltapäivälehtiä käsittelevässä kvantitatiivisessa tutkimuksessaan, että rikokset ovat määrällisesti aihepiirinä lööpeissä ja etusivuilla lisääntyneet, joskin suhteessa muihin aiheisiin ehkä jopa vähentyneet. Onnettomuus- ja tapaturmauutisointi on tehostunut. 2000-luvulla jutunteko tapahtuu kuvituksen ehdolla ja teksti jää sivuosaan.

Siis, tutkimuksista yhteenvetona, 2000-luvun alkupuolelle tultaessa onnettomuus- ja väkivaltautisointi on intensifioitunut. Voisin sanoa näiden tutkimusten perusteella niin, että *kuoleman* uutisointi on tullut suorasukaisemmaksi, aggressiivisemmaksi ja tehokkaammaksi. Juuri kuolema on enemmän tullut iltapäivälehtien lukijoiden ”iholle”. Tässä yhteydessä voi puhua kuolemasta juuri sen vuoksi, että lööppeihin ja etusivuille pääsevät yleensä väkivallasta sekä onnettomuuksista äärimmäisimmät.

Tämä herättää kysymyksen siitä, miksi kuoleman uutisointi on intensifioitunut 2000-luvun alkuun tultaessa. Miksi tämä laadullinen muutos on tapahtunut? Oma huomioni kiinnittyy erityisesti otsikkoaineistoni rajaamaan ajanjaksoon 2004 vuoden alusta vuoden 2005 alkuun. Suunnilleen noihin aikoihin kanneltiin, mihin tulen palaamaan tutkimuksessa tarkemmin, iltapäivälehtien väkivaltaisista lööpeistä niin Julkisen sanan neuvostoon kuin Mainonnan eettiseen neuvostoonkin. Tämä herättää kysymyksen koko iltapäiväjournalismin luonteesta ylipäätään. Miksi esimerkiksi ”lööpit” ovat tämän päivän Suomessa osana arkeamme niin kuin ovat?

Pertti Alasuutarin (2001, 50) mukaan niin laadullisella kuin määrällisellä tutkimuksella on yhteneväinen tavoite: löytää yleistettävää *tietoa* tutkittavasta ilmiöstä tai kohteesta. Kuten edellä Kuneliusta lainaten totesin, konstruktionistisesta näkökulmasta ajatellaan, tieto on aina jostakin näkökulmasta rakentunutta ja ihmisen suhdetta todellisuuteen värittää aina jokin käytännön intressi. Jos hyväksytään tämä lähtökohta, on kysyttävä sitä, minkälaisia käytännön intressejä iltapäivälehdistö ylipäätään palvelee. Jos iltapäiväjournalisteilta itseltään kysyy esimerkiksi sitä, miksi lööpit ovat yhä väkivaltaisempia, he vastaavat kuten Pauli Aalto-Setälä edellä, että maailma on yhä väkivaltaisempi. Ja niinhän heidän on – tietoteoreettisen realismin kehyksessä – journalistisen uskottavuuden nimissä vastattavakin. Koska oma lehti on näin sattunut kertomaan, ei päätoimittaja voi kertomansa totuudellisuutta lähteä kiistämään. Tällä tavoin tietoteoreettinen realismi antaa varsin ahtaan kehyksen käydä keskustelua journalismin yhteiskunnallisesta roolista.

Näkemykseni ihmisten sosiaalisesta toiminnasta on sellainen, että jätämme paljon sanomatta niistä perimmäisistä motiiveista ja pyrkimyksistä, joiden varaan kollektiivinen identiteettimme rakentuu. Joskus

emme voi sanoa, emme halua sanoa tai useimmiten emme yksinkertaisesti tiedä sitä, miksi teemme sitä mitä teemme. Tämä pätee myös journalismiin ja journalisteihin. Moni journalisti on journalisti siksi, että sattuu olemaan sellainen. Työtavat, käytännöt ja siihen liittyvät uskomukset opitaan työn kautta. Kiireessä ei syvällisyyksiä ehdi pohtimaan. Journalismin tutkimus katsoo journalismia kuitenkin sivusta, eikä sen tarvitse tyytyä niihin selityksiin, mitä journalistit työstään ja motiiveistaan kertovat. On valittava menetelmä, joilla päästään julkilausutun taakse; saadaan tietoa niistä pyrkimyksistä ja motiiveista, joita ei ääneen juuri kerrota.

Hyvä journalismi tulee aina tekijänsä sydäimestä. Toimittaja joutuu seisomaan sanojensa takana joskus jopa käräjillä. Kuitenkin journalismi on hyvin monimuotoista. On olemassa niin erilaista uutisjournalismia kuin esimerkiksi *Helsingin Sanomien* uutissivuilla tai radiossa *YLE 1:n Aamunpeili* ja toisaalta *Iltalehden* uutisointi tai vaikkapa *7 päivää* -lehden juoru-uutiset. Kaikkien näiden journalististen tuotosten tekijöillä on hyviä syitä siihen, miksi tekee sitä mitä tekee ja miksi oma tekeminen on hyvää, välttämätöntä tai tarpeellista. Me yleisönä samaistumme enemmän tai vähemmän näihin erilaisiin journalistisiin tuotoksiin. Jostakin journalistisesta tuotoksesta pidämme ja jotakin toista jopa inhoamme.

Journalismin tulee koskettaa, vakuuttaa ja tavoittaa meidät. Journalismin on oltava lukijalle sisällöltään mielekästä. Voisi ajatella niin, että meitä yleisönä alituisen haastetaan kysymään sitä, mikä *minulle* on tärkeää. Millä tiedolla on *minulle* merkitystä? Ja viimekädessä: Kuka tai mikä *minä* olen? Kysymys on siis siitä, kuinka meidän identiteettimme rakentuu ja kuinka sitä rakennetaan. Arkikielessä, ja usein myös tieteellisessä ajattelussa, identiteetti on ollut varsin essentialistinen käsite. Se on viitannut minän pysyvään ytimeen, johonkin itseyden kiinteään ja muuttumattomaan olemukseen. Kollektiivisen identiteetin yhteydessä on puhuttu vaikkapa kansallisidentiteetistä. Tällöin on etsitty esimerkiksi suomalaisuuden muuttumatonta, aina samana pysyvää ydintä. Sen sijaan kulttuurintutkimuksessa korostuu identiteetin muutuva ja prosessuaalinen, symboliseen valtaan ja järjestykseen liittyvä luonne.

Kuten kulttuurintutkimuksen keskeinen hahmo Stuart Hall (2002, 250) korostaa, identiteetit eivät koskaan ole olleet yhtenäisiä ja nykyisinä myöhäismoderneina aikoina ne ovat yhä pirstoutuneempia ja sä röisempiä. Ne eivät koskaan ole yksittäisiä, vaan muodostuvat aina erilaisista, risteävistä ja usein toisilleen vastakkaisista diskursseista, käytännöistä ja positioista. Ne ovat perustavanlaatuisen historiallistamisen alaisia ja jatkuvien muutosten ja siirtymien kohteita. Tästä näkökulmasta tärkeää on se, että identiteetit rakentuvat – taas toisin kun usein ajatellaan – *eron* tekemisen sisällä, eikä sen ulkopuolella. Identiteetti, identifioituminen johonkin, muodostuu siitä, että samalla erotumme: käänämme selkämme tai katseemme, kiellämme, hylkäämme jonkun toisen.

Hall (2002, 251) muotoilee tämän niin, ettemme voi konstruoida minkään termin ”positiivista” merkitystä muuten kuin suhteessa siihen mitä se ei ole; mitä siltä nimenomaisesti puuttuu. Tätä on kutsuttu identiteetin tai identifikaation *konstitutiiviseksi ulkopuoleksi*.

Identiteetit voivat toimia koko elinkaarensa identifioitumisen ja kiinnittymisen lähtökohtina vain koska ne kykenevät sulkemaan pois, jättämään ulkopuolelleen, tekemään itselleen ”ulkoisesta” torjutun. (emt., 251)

Hallin (2002, 152–160) mukaan yksi selitysmalli hahmottaa erojen merkitystä on freudilainen psykoanalyysi ja siitä vaikutteita saaneet selitysmallit¹. Yksi keskeinen nimi psykoanalyttisen ajattelun kehityksessä on Jacques Lacan. Hänen ajattelunsa on vaikuttanut erityisen paljon taiteen – kuvataiteen, elokuvan, kirjallisuuden – tutkimukseen, mutta sillä on ollut oma kiinnostava vaikutuksensa myös (laveasti

1 Hallin (2002, 152–160) esiin nostamista neljästä selitysmallista, jotka korostavat erojen merkitystä, kaksi nousee lingvistiikan alueilta. Niistä ensimmäinen kumpuaa saussurelaisesta lingvistiikasta, jossa vastakohtaisuudet useimmiten liittyvät valtaan. Sen mukaan kielelliset merkitykset palautuvat viime kädessä vastakohtien binäärisiin erotteluihin, kuten valkoinen/musta, feminiini/maskuliini, jolloin toinen vastakohtapareista on hallitsevassa asemassa ja se sisällyttää vastakohtaparin toisen puolen omaan toimintaansa. Toinen selitysmalli kumpuaa niin ikään lingvistiikan maailmasta, mutta tässä mallissa korostetaan dialogiaa Toisen kanssa. Tämän suuntauksen suuri nimi on venäläinen kielitieteilijä Mihail Bakhtin. Kolmas selitysmalli on antropologinen, joka korostaa symbolisia rajoja. Antropologisen mallin mukaan erojen merkitseminen on keskeistä kaikille kulttuureille. Neljäs selitysmalli on psykoanalyttinen. (Hall 2002, 267–271)

ajateltuna) kulttuurin ja politiikan tutkimukseen. Oma lähestymistapani noudattelee juuri lacanilaisen psykoanalyysin mallia.

Mutta miksi olen valinnut juuri psykoanalyttisen menetelmän? Vastaus on se, että psykoanalyysi yksi kiinnostava teoreettinen lähestymistapa, joka nimenomaan pyrkii ulottumaan julkilausutun taakse. Psykoanalyysin keskeinen käsite on tiedostamaton. Freudilaisen psykoanalyysin lähtökohta on tutkia yksilön piilotajuisia ja tiedostamattomia tekijöitä, jotka ovat muokanneet persoonallisuudesta sellaisen kuin siitä on sattunut tulemaan.

Se, miten näitä motiiveja ja pyrkimyksiä voidaan tehdä tietoiseksi, vaatii psykoanalyttisessä käsitekehityksessä tapahtuvaa tulkintaa. Tämä tavoite soveltuu myös niiden pyrkimysten esiin kaivamiseen, mitä löytyy iltapäivälehtien journalismin taustalta. Tässä tutkimuksessa tulen käyttämään tämän tavoitteen saavuttamiseksi teoreettisia keskusteluja, jotka nousevat lacanilaisen psykoanalyysin lisäksi, kulttuurintutkimuksen, julkisuusteorian ja erityisesti politiikan tutkimuksen piiristä. Sivuan myös sosiaaliantropologian piirissä käytyjä keskusteluja yhteisöllisyyden muodostumisesta. Mielestäni lacanilainen ajattelu soveltuu hyvin tällaiseen rajoja ylittävään keskusteluun, sillä tämä psykoanalyysin suuntaus rakentuu vahvalle teorialle kielestä.

Jotta voisin pohtia miksi-kysymyksiä, on esitettävä ensin koko joukko miten-kysymyksiä. Lähden liikkeelle siitä, miten identiteettimme – subjektiutemme – rakentuu lacanilaisen psykoanalyysin mukaan. Tässä noudatan Yannis Stavrakakisin kirjaa *Lacan & the Political* (2005, ensimmäinen painos 1999), joka on paitsi erinomaisen selkeä johdanto lacanilaisen psykoanalyysin peruskäsitteisiin, myös kehittely poliittisen ajattelun suuntaan. Stavrakakis'n teoria rakentuu sen keskustelun varaan, jonka käynnisti Ernesto Laclau ja Chantal Mouffen kirja *Hegemony and Socialist Strategy* (2001, ensimmäinen painos 1985). Laclau ja Mouffen kirja yhdisti kaksi pinnalta katsoen varsin etäistä ajattelun sfääriä: lacanilaisen psykoanalyysin ja poliittisen teorian.

Pohdin seuraavassa lacanilaista subjektin käsitettä, joka muodostaa tutkimukseni teoreettisen pohjan ja näkökulman. Sen lisäksi teen katsauksen tutkimusaineistooni ja lopuksi esittelen tutkimuksen selkärangan tutkimusaineiston ja -kysymykset.

Subjekti, ontologiamme kolme rekisteriä

Ranskalainen psykoanalyytikko Jacques Lacan (1901–1981) piti Sigmund Freudia yhtä vallankumouksellisenä ajattelijana kuin Kopernikusta ja Darwinia (Lacan 1977, 114). Freudin vallankumouksellisuus perustuu erityisesti siihen, että hän oivalsi tiedostamattoman merkityksen. Vaikka Lacan piti Freudia esikuvanaan, jo lähtökohdiltaan hänen ajattelunsa poikkeaa merkittävästi Freudista. Nimittäin, kun Freud tutki yksilön psyykettä, Lacan tutki ja kehitti teoriaa subjektista. Kysymys on tieteenfilosofisesti merkittävästä, joskin kiistanalaisesta, siirtymästä, jota ei voi sivuuttaa pelkällä sivulauseella. Seuraavassa tarkastelen lyhyesti ensiksikin tälle tutkimukselle tärkeää subjektin käsitettä. Sen jälkeen tarkastelen Lacanin teoriassa ontologiamme kolmen rekisterin – imaginäärisen, symbolisen ja reaalisen – merkitystä olemassaolollemme. (kts. esim. Freud 1981, 1971, 1968, 1962; Lacan 2007, 1999a, 1999b, 1977)²

Kirjallisuudentutkija Päivi Kosonen (1996) on tarkastellut subjektin käsitteen merkitystä modernille ajattelulle erityisesti feministisen keskustelun näkökulmasta. Arkikielessä ja -ajattelussa subjekti vilahtaa terminä useimmiten silloin, kun viitataan koulussa opeteltuihin lauseenjäseniin. Tällöin subjekti ilmaisee ”predikaatin tekijän”, kun taas filosofian subjekti on ”toimiva, tajuava tai ajatteleva olento”. Kososen mukaan viime vuosikymmeninä erityisesti filosofian subjekti on saanut merkittävän aseman. Subjektin käsitteestä on tullut yksi 1900-luvun keskeisiä intellektuaalisia avainkäsitteitä. Sen avulla on tarkasteltu inhimilliseen toimintaan, tietoon ja valtaan liittyviä kysymyksiä. Se on kytkeyty yleensä modernin problematiikkaan. (Kosonen 1996, 179–180)

---

2 Freud ja Lacan ovat kirjoittajatyyppeinä varsin eri maailmoista. Freud kirjoittaa kaiken kaikkiaan helpommin lähestyttävää tekstiä, joissa teorialle tärkeät käsitteet kuten ”minä”, ”yliminä”, ”itse” ovat liki arkikielisiä. Lacan on sen sijaan osa ranskalaista intellektuaalista ilmastoa ja se näkyy myös teksteissä: ne eivät aukea välttämättä kovin helposti. Sen vuoksi Lacanin omien tekstien sijaan olen joutunut lähtemään tyvestä ja käyttämään esilukijoina ja ”avaimina” Lacanin peruskäsitteisiin erityisesti Stavrakakis’n (2005) kirjaa *Lacan and the Political*. Niin ikään Bruce Finkin (1997) *The Lacanian Subject*, Dylan Evansin (1996) *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis* ja Anika Lemairen (1982) *Jacques Lacan* ovat olleet tässä apuna. Käsitteitä valaisee toki myös Lacanin (1977) ehkä tunnetuimpaan englanniksi käännettyyn artikkelikokoelmaan, *Écrits*, liitetty kooste Lacanin käsitteistä.

Subjektin kritiikki ei ole nykyäsityksen mukaan pelkästään viime vuosikymmenien tuote, vaan kysymys on eräästä juonteesta modernin länsimaisen ajattelun historiassa, joka on pyrkinyt suvereenin subjektin dekonstruktioon. Feministiseen teoriaan subjektin käsite hiipi 1970-luvulta, Kososen (1996, 179) mukaan ”jälkistrukturalistisen ja antihumanistisen ajattelun vanavedessä”, jolloin tähän suuntaukseen liittyvät ajattelijat ryhtyivät Freudiin, Marxiin ja Nietzscheen nojautuen kyseenalaistamaan ehjää ja kaikkivoipaa ”minää”.

Juuri antihumanisteille, eli etupäässä monille ranskalaisille ajatteli-joille, kartesiolainen subjekti on ollut erityisen tarpeellinen lähtökohta. Näistä ajattelijoina Jacques Lacan on yksi keskeisistä³. Kososen mukaan antihumanistien pyrkimys on ollut kyseenalaistaa kaikki klassisen subjektin esittämistapoihin kuuluva ruumis–mieli-jaottelu ja tietoisuuden ylivalta. Kritiikin kohteena on ollut erityisesti käsitys muuttumattomasta ja eheästä minuudesta ja tietoisesti itseohjautuvasta toimija-subjektista. Tämän tyyppisen teorian antihumanistit ovat korvanneet teorialla hajonneesta tai jakautuneesta subjektista. (emt., 181–182)

Antihumanistisessa ajattelussa subjektin toimintaa määrittelevät ihmisen oman tietoisuuden yli ja ohi sellaiset rakenteet kuin kieli, kulttuuri, historia, ideologia ja tiedostamaton. Tämä tematiikka, ja näkemys subjektista, on tutkimukseni keskeisimpiä avaimia. Pyrin tarkastelemaan journalismin yleisöä; journalismin valtaa ja vapautta. Tästä näkökulmasta ihminen ei suinkaan ole rakenteiden tahdoton orja. Jos olisi, niin ajatus journalismin vapaudesta tai vaikkapa politiikasta olisi vailla mieltä. Ihminen *voi* vaikuttaa omaan minuuteensa, mutta silti hän on aina jonkin systeemin alainen, ikään kuin johonkin aikaan ja paikkaan heitetty. Siten ihmisen vapaudella on vissit rajansa, joita on syytä alituisen tutkia ja pohtia. (emt., 182)

3   Filosofit Leena Kakkori ja Rauno Huttunen (2008) ovat valaisseet kasvatusfilosofian näkökulmasta tätä ranskalaista ajattelua jakanutta humanismi–antihumanismi keskustelua. Tämä keskustelu kiteytyy kahden eksistentiaalistisen filosofian suurten nimien Jean-Paul Sartren (1905–1980) ja saksalaisen Martin Heideggerin (1889–1976) väliseen jännitteeseen. Heidegger vastusti Sartren määrittelyä humanismista ja eksistentiaalistista. Hän piti Sartren humanismia metafysiikkana. Heideggerin mukaan Sartren konseptissa ihminen on suunnilleen eläimen rationaalisuus plus jotakin muuta, esimerkiksi sielu (Kakkori & Huttunen 2008, 9–10). Heideggerin antihumanismi ei ollut siis ihmistä tai ihmisyyttä vastaan vaan *metafysiikkaa* vastaan. Jacques Lacan laski itsensä antihumanistiksi. Hänen antihumanistista Freud-luentaansa löytyy esimerkiksi hänen tunnetuimmasta tekstikokoelmastaan *Écrits* (Lacan 1977, 114–145).

Lacanilla antihumanistinen näkemys kahtia jakaantuneesta subjektista on teoretisoinnin lähtökohtana. Freudilla kahtia jakautuminen (*Spaltung*) liittyy enemmänkin teoriaan fetisismeistä ja psykoosista, mutta Lacan sen sijaan nostaa tämän jaon psykoanalyysinsä perustaksi: ihminen subjektina rakentuu nimenomaan radikaalin kahtia jakautuneisuuden ympärille. Mutta toinen tärkeä vaikuttaja Lacanin teoriaan on myös Ferdinand de Saussuren – modernin lingvistiikan isän – kehittämä strukturalistinen kieliteoria. Lacanin psykoanalyysin erityispiirre liittyy siihen, että se on muodostunut näiden kahden modernin teorian vuorovaikutuksessa. Hän luki luovasti sekä freudilaista psykoanalyysyä että strukturalistista kieliteoriaa, eli psykoanalyysyä strukturalistisen lingvistiikan lävitse ja päinvastoin. (Lemaire 1982, 38–64; Stavrakakis 2005, 13–16)

Vaikka subjekti jakautuu lacanilaisesta näkökulmasta radikaalisti kahtia, rakentuu olemisemme – ontologiamme – kuitenkin kolmesta eri sfääristä tai rekisteristä, joista perustavanlaatuisin on nimeltään imaginäärinen rekisteri. Perustavanlaatuisin se on siinä mielessä, että sen rakennusaineet luodaan varhaisimman lapsuutemme hoivasuhteessa. Ajatus subjektin imaginäärisestä rekisteristä liittyy Lacanin tunnettuun teoriaan lapsen ”peilivaiheesta” eli vaiheesta, joka on keskeinen minuuden kehittymiselle. Ennen tätä, suunnilleen kuuden ja kahdeksantoista kuukauden ikävaiheessa koettua peilautumiskokemusta, minuus ei ole muodostunut tietoisuutta eheyttäväksi kokemukseksi. Peilivaihe on siis ensimmäinen tilanne, jolloin lapsi saa kokemuksen yhtenäisyydestä ja identiteetistä: hän kykenee muodostamaan tilallisen imaginäärisen identiteetin. (Stavrakakis 2005, 17–18)

Lapsi peilivaiheessa kykenee muodostamaan jonkinlaisen alkeellisen minäkuvan (lapsi *identifioituu* omaan kuvaansa). Kuva, jonka lapsi luo itsestään on aina ja vääjäämättä eräänlainen harhakuva. Oikeastaan on virheellistä puhua edes ”harhakuvasta”, sillä lacanilaisesta näkökulmasta minkäänlaiseen ”todelliseen” tai ”autentiseen” itsensä tunnistamiseen ei ole mahdollisuutta missään vaiheessa subjektiuden rakentumisessa. Imaginäärinen identiteetti ei koskaan voi antaa ihmiselle stabiilia, yhtenäistä ja vakaata pohjaa. Lacanin teoriassa ihmisen psyykkisen maailman ytimestä ei löydy ainakaan sellaista ehjää entiteettiä, jota voisi kutsua minuudeksi. Jo tässä mielessä subjektiutemme rakentuu

enemmänkin epävakaista identifikaatioista, kuin vakaasta, ehjästä ja luotettavasta itsensä tunnistamiseen perustuvasta identiteetistä. (emt., 17–18)

Silti subjektin kehitys pyrkii jatkuvasti jonkinlaiseen (tosin illusotriseen) vakauteen. Hataran ja häilyvän imaginäärisen minuuden juuret ovat syvästi ruumiilliset, eikä imaginäärinen kokemus minuudesta luo vielä subjektiudellemme suuntaa ja orientaatiota, vaan siihen tarvitaan jotakin muuta. Judith Butler (1997, 7) korostaa kirjassaan *The Psychic Life of Power* sitä, että subjektiksi tuleminen vaatii tiettyä vallalle alistumista, subjektivaatiota. Tässä Butler on lacanilaisesta näkökulmasta aivan oikeassa. Subjektiksi muodostumiseksi imaginäärinen identiteetti ei riitä, vaan se edellyttää astumista sisään symboliseen todellisuuteen ja se tapahtuu kielen omaksumisen kautta; astumme sanojen maailmaan ja tässä edellä mainittu strukturalistinen kieliteoria tulee kuvaan mukaan.

Otetaan nopea kurkistus Ferdinand de Saussuren kieliteoriaan ja sen keskeiseen teesiin. Saussurella merkki muodostaa isomorfisen eli toisistaan erottamattoman ja toisiinsa sulautuvan kokonaisuuden – siis merkityksen. Merkitys jakautuu kahteen ulottuvuuteen: merkitsijään merkittyyn. Näistä ulottuvuuksista merkitsijä voi olla laadultaan ääntä, tekstiä tai kuvaa. Merkitty on taas se mielikuva, joka mielessämme syntyy, kun kuulemme tai näemme merkitsijän. Näiden kahden ulottuvuuden keskinäiseen isomorfisuuteen perustuu merkin sattumanvaraisuus eli arbitraarisuus. (Lehtonen 1996, 59; Stavrakakis 2005, 22–23; Saussure 1990, 66–67)

Mutta Lacan on sen sijaan merkin isomorfisuudesta tyystin eri mieltä. Hän erottaa merkin kaksi ulottuvuutta radikaalisti toisistaan ja korostaa, että Saussuren painottamaa isomorfisuutta ei ole olemassa. Lacanilla merkitty on totaalisen alistettu merkitsijälle eli kielelliselle symboliikalle. Lacan korostaa siis merkin yhtenäisyyden sijasta jakoa. Siinä missä strukturalistinen yhtenäisyyden korostus painottaa merkityä, Lacanin näkemys painottaa näiden kahden ulottuvuuden jakoa ja erityisesti merkitsijän ylivaltaa. Tämä on radikaali muutos suhteessa Saussuren strukturalismiin. (Stavrakakis 2005, 24–26)

Lacanin mukaan merkitys on merkitsijän tuotantoa; suunta on merkitsijästä merkittyyn, eikä päinvastoin. Siten symbolinen järjestys

on merkitsijän, eikä merkin valtaa kuten taas Saussuren näkökulmasta voisi ajatella. Merkitykset ovat merkitsijöiden välisen toiminnan tuotantoa; niiden keskinäisen pelin efekti. Lacanin tulkinta Saussuren kieliteoriasta on hänen psykoanalyysilleen aivan keskeinen, sillä tästä rakentuu ontologiamme toinen eli symbolinen rekisteri. (emt., 24–26)

Lacanin merkitsijän valtaa korostavalla painotuksella on myös merkittäviä tietoteoreettisia seurauksia. Ensin mainittu, eli Saussuren teoriaan liittyvä merkin isomorfisuuden korostus, johtaa tietynlaiseen filosofiseen representationalismiin, jossa merkitsijä representoi merkittyä. Tämän voisi ajatella edustavan aiemmin mainitsemaani käsiterealismia, jonka näkökulmasta esimerkiksi journalismin voisi ajatella olevan nimenomaan ”tiedonvälittäjä”.

Koska journalismilla käsiterealismin näkökulmasta ei ole roolia itse merkitysten tuotannossa, sen tehtävä on vain siirtää kielen edustama todellisuus yleisölle. Jos taas ajatellaan niin, että todellisuus on merkitsijöiden välistä peliä, journalismin rooli onkin erilainen. Tässä tapauksessa se onkin aktiivista toimintaa, jossa tapahtumia henkilöineen arvotetaan sijoittamalla henkilöitä diskursiivisiin – eli merkitsijöiden – muodostamiin kehyksiin. Tällöin journalismin rooli onkin monimutkaisempi.

Lacanalaisessa ajattelussa symbolisen rekisterin merkitystä subjektille ei voi liikaa korostaa. Tässä hahmotuksessa todellisuutemme on rakenteeltaan symboliskielellinen. Kieli on se, mistä maailmamme – tai ainakin ymmärrys ja jäsennys siitä – rakentuu. Emme kuitenkaan ole ruumiillisina olentoina vain kielen ja symbolien toiminnan passiivisia sivustaseuraajia. Ei suinkaan, jo senkin vuoksi, että juuret symbolisen rekisterin omaksumiselle ovat peilivaiheessa rakentamassamme hatarassa, ei-kielellisessä ”imaginäärisessä minuudessa”. Perin juurin ruumiillinen lähtökohta ei anna subjektiudellemme vakaata perustaa, sillä tämä varhainen ”esiminuus” on jo lähtökohdiltaan pelkkä hatara tulkinta, siitä ”mitä minä olen”. Tämän hataran tulkinnan varaan rakentunutta minäkuvaavaa tulee täydentämään symboliskielellinen rekisteri.

Toisin sanoen, symboliseen rekisteriin sisältyy – ei enempää eikä vähempää kuin – kaikki se, jonka miellämme todellisuudeksi. Tämä on lacanalaisessa antihumanistisessa ajattelussa se ruumiillisen itseytemme vastapuoli. Kielen ja symbolien avulla rakentunut objektiivinen

todellisuus on se kuuluisa lacanilainen ”iso Toinen”. Tästä on kysymys subjektin ”radikaalissa” kahtia jakautuneisuudessa, jonka Lacan lainaa Freudilta psykoanalyysinsä perustaksi: yhtäältä on ruumiillinen itseystemme ja toisaalta on kielellis-symbolinen todellisuus.

Mutta tässä ei ole koko kuvio. Vaikka olemistamme luonnehtii kah-tiajako yhtäältä imaginääriseen ja toisaalta symboliseen rekisteriin, näi-tä ei voi ymmärtää ilman ontologiamme kolmatta rekisteriä – reaalista. Reaalinen voidaan ajatella vaikkapa merkitsijän ja merkityn väliin. Se on kuin niitä erilleen lyövä kiila. Reaalinen on jotakin, joka alituisen vastustaa merkityksen muodostumista eli signifikaatiota. Tällä tavoin merkitty katoaa signifikaation ytimestä, sillä reaalinen sijaitsee, jossa-kin symbolisen tason ulkopuolella. (Stavarakakis 2005, 26–27; Laclau & Zac 1994, 31–35)

Reaalinen on jotakin sellaista, jota on mahdoton symbolisoida – se suorastaan vastustaa symbolisoimista! Reaalinen ei kuulu imaginää-risen eikä symbolisen alueelle, mutta omalla kiinnostavalla tavallaan reaalinen on kuitenkin jatkuvasti läsnä merkitysten tuotannossa. Miten tämä oikein on mahdollista? Tästä omituisuudesta muodostuu lacani-laisen ajattelun dynaaminen ydin: reaalinen on merkitysten tuotannossa läsnä poissaolonsa kautta eli se *ei voi* olla tämän merkityksentuotan-non lähteenä, mutta se *voi olla* sitä tyhjänä tilana, merkityn poissaolona reaalissa eli *konstitutiivisena puutteena*. Poissaolo, tyhjyys kompen-soidaan, jotta symbolista järjestystä on mahdollista luoda ja pitää yllä. Tällä tavoin on mahdollista ymmärtää se, että symbolinen todellisuus itsessään tuottaa merkityksiä: merkitty on tuotettu merkitsijöiden efek-tinä.⁴ (Stavarakakis 2005, 27)

Lacanilaisessa yhteydessä on siis mahdoton puhua ehjästä iden-titeetistä, aivan kuten jo Stuart Hall (2002, 251) kuvasi kulttuurin-tutkimuksen suhdetta käsitteeseen: kysymys on identifikaatiosta ja identifikaatioiden välisistä peleistä ja epäonnistumisista. Ja – lacanilai-

---

4 Se, miten symbolinen pystyy hallitsemaan merkityksen tuotantoa, selittyy freudi-laisen transferenssin, tunnesiirron, käsitteen avulla: merkityn transferenssi mahdollistaa sen, että merkitty ilmaantuu imaginäärisen rekisterissä. Tämä on ymmärrettävissä juuri konstitutiivisen puutteen avulla: merkittyjen transferenssi – imaginäärinen merkitty – voi olla vain merkitsijöiden keskinäisen pelin ja toiminnan tulosta, ja tämä selittää sen kuinka symbolisen ulottuvuus hallitsee ja dominoi merkitysten tuotantoa. (Stavarakakis 2005, 27)

sesta perspektiivistä – juuri identifikaatio on koko subjektiksi muodostumisen prosessissa keskeinen tekijä. Tällä tavoin subjekti on lingvistinen ”olio”. Se on tyhjä paikka – itsessään merkitty.

Kuten Stavrakakis havainnollistaa: subjekti on se ”subjekti joka pitäisi tietää” tai paremminkin ”objekti joka pitäisi tietää” eli tyhjä paikka, joka muodostuu siitä oletuksesta, mitä esimerkiksi minuuden oletetaan merkitsijänä subjektille merkitsevän. Tässä ajattelussa olemme subjekteina tuomittu olemaan pelkkä identifikaatioiden summa. Ensiksikin primääri-identifikaatio, joka tuottaa imaginäärisen minuutemme, perustuu hataralle itsensä tunnistamiselle, eikä se voi antaa vakaata perustaa identiteetin rakentumiselle. Toiseksi symbolinen identifikaatio ilmaantuu ikään kuin ratkaisuna niille ristiriidoille, joita primääri-identifikaation sisään on rakentunut. (Stavrakakis 2005, 27–29)

Se puute tai tyhjä paikka, jonka päälle minuuteni rakentuu, on ilmaantunut varhaislapsuudessa ja liittyy esisymboliseen yhteyteen primäärihoivaajaan. Tämä kadonnut täyteys ja nautinto, *jouissance*, jonka olen menettänyt lopullisesti astuessani symboliseen todellisuuteen ja sosiaaliin suhteisiin, on eräänlainen elämäni liikuttava voima ja perusta. Kuten Stavrakakis asian ilmaiseen, halu äitiin on Lain toiminnan kanssa identtinen eli kielto, joka estää saamasta äitiä täydellisesti itselleen, tekee äidistä haluttavan. Toisin sanoen, *kielto* tuottaa myös *halun* kohteen.⁵ (emt., 42–43)

Minuus on symbolisen järjestyksen tuote, vaikka koemme sen intiimiksi ja omaksi olemassaolomme ulottuvuudeksi. Ja, jos voimme puhua minuudesta, niin *ego* (minuuden synonyyminä) on aina paremminkin *alter ego*. Tällä tavoin subjektiivinen todellisuus rajoittuu jonkin minuuden ja imaginäärisen välille, sillä – kuten Laclau ja Zac (1994, 31) kirjoittavat – ego on kokoelma onnistuneita historiallisia ja satunnaisia identifikaatioita. Se toimii tunnistamalla väärin mahdollisuuden mahdottomaan ”täyteyteen”. Imaginäärinen identifikaatio voidaan ajatella siksi, mitä *haluaisimme* olevan, symbolinen identifikaatio

5 Lacanin symboliuniversumi rinnastuu freudilaiseen yliminän käsitteeseen. Symbolis-kielellinen todellisuus tunkeutuu imaginääriseen todellisuuteen *kieltona*. Freudilaisessa hahmotuksessa ”yliminä” rinnastuu helposti todellisen isän kanssa, jossa yliminä on ikään kuin sisäistetty isä. Lacanilaisessa hahmotuksessa symboliuniversumi ilmaantuu nimenomaan paternalistisena metaforana ja tämä paternalistinen metafora on yhtä vähän se oikea ja todellinen isä kuin halun kohde oikea äiti.

on se paikka, josta katsomme itseämme (Hook 2008, 51). Eli minuuks on se paikka josta katsomme yhtäältä omaa itseämme haluavana ruumiillisuutena ja toisaalta sitä isoa Toista; signifikaation prosessin myötä rakentunutta symbolista todellisuutta, jonka osaksi subjektina pyrin jäsentymään.

Eli palataan vielä alkuun. Subjektin jakautuminen tarkoittaa käytännössä sitä, että (lacanilainen ”iso”) Toinen on se *objektiivinen*, ulkopuolinen todellisuus, jonka vastakohtana on ruumiillinen, osin imaginaarinen kokemus itsestämme. Mutta Toisen, symboliuniversumin, objektiivisuus on illuusiota, hetkittäistä ja epävakaa; se on jatkuvan signifikaatioprosessin tuote. Koska identifikaatiolle rakentuva kuva itseystensä on vajavainen – sitä luonnehtii puute (reaalinen) – ei todellisuuskään voi olla vakaa ja koherentti, vaan myös symbolista järjestystä, eli Toista, luonnehtii puute (Stavarakakis 2005, 52).

Tässä on lacanilaisen teorian keskeinen lähtökohta tämän tutkimuksen konstruktionismille. Puute Toisessa on vallan haaste, mutta se on myös mahdollisuus vastarinnalle; tilaisuus luoda uutta.

Subjekti ja kuolema

Miksi käsitellä juuri kuolemaa? Mikä tekee kuoleman erityiseksi teemaksi? Kuten alussa jo totesin, tarkasteluni yhtenä lähtökohtana on ollut arkihavainto siitä, että erityisesti iltapäivälehtien lööpeissä ja etusivuilla kuolema on hyvin keskeinen teema, jolla yleisöä tuodaan lehden ääreen. Ja toisaalta, jos iltapäivälehdissä pyritään vetoamaan suoraa intiimin alueelle, onko mitään niin intiimiä kuin kuolema – siis oma kuolema.

Myös sen tyyppinen arkihavainto on tutkimukseni taustalla, että kuolemaa teemana ei koeta journalismin tutkimuksen alueella – paradoksaalista kyllä! – ”vakavaksi” aiheeksi. Kuolema koetaan joko uskonnollisen ajattelun kysymykseksi, muuten vain marginaaliseksi tai sen koetaan kuuluvan teemana samaan sarjaan kuin seksi, viihde tai muun journalistisesti ”kevyen” populaarin journalismin tutkimus. Tälle on nähdäkseni syynsä, joka liittyy teemaani varsin läheisesti. Se, että iltapäivälehdet ja muut ”populaarit” julkaisut myyvät tuotoksiaan

vaikkapa kuolemalla ja väkivallalla, ei tee niistä ”vakavaa” journalismia. Tulen edempänä sivuamaan sitä, miksi näin on.

On itsestään selvää, että kuolema on myös (post)modernille ihmiselle tärkeä kysymys, niin kuin se on ollut ihmiselle aina. Se määrittää olemassaolomme rajat; se liittyy meidän ruumiilliseen olemiseemme, halusimme tai emme. Sosiaalisten konstruktionistien Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin (1995, 116–117) mukaan sosiaalisessa todellisuudessa symbolisen järjestyksen, siis symboliuniversumien ja koko institutionaalisen todellisuuden perimmäinen tehtävä on nimenomaan kuoleman jäsentäminen osaksi jokapäiväistä elämäämme. Kaikki menetelmät, joilla kuolema legitimoidaan osaksi arkeamme, tähtäävät yhteen tavoitteeseen. Ne lupaavat, että elämä jatkuu huomennakin. Olemassaolomme siis rakentuu kokonaisuudessaan epävarmalle pohjalle: olemme ruumiillisia olentoja, joihin pystyvät vaikkapa tauti tai kaikenlaiset onnettomuudet esimerkiksi liikenteessä tai kotona – siis missä hyvänsä arjessamme. Missään emme ole pohjimmiltaan turvassa, mutta haluamme silti uskoa, että ainakin jollakin tasolla näin olisi.

Lacanilaisen kulttuuriteoreetikko Slavoj Žižekin (2007a, 159) mukaan symbolisen järjestyksen tehtävä on nujertaa ruumiillisuuteemme liittyvä reaalinen. Symbolinen järjestys seisoo eksistenssissämme ikään kuin ”kuoleman tilalla”. Tässä lähestymistavassa kuolema tulee ajatella siis ylipäätään osaksi lacanilaista reaalisen ongelmaa. Mutta mikä sitten on lacanilaisittain ajatellen symbolisen järjestyksen ”menetelmä” tässä tehtävässä eli eräänlaisessa kuoleman nujertamisessa? Tai jos käytetään Žižekin ilmaisua, kuinka symbolinen järjestys ”seisoo kuoleman tilalla”?

Stavarakakis (2005, 28) mukaan merkitsijä tarjoaa subjektille miltei kuolemattoman, stabiilin representaation, mutta samalla se, mitä merkitsijä ei kykene representoimaan on todellinen ruumiillinen, kuoleva singulariteettimme. Tässä mielessä subjektin syntymä liittyy kuolemaan kahdella tavalla. Ensinnäkin merkitsijän tarjoama kuolemattoisuus edellyttää ikään kuin pysyvää selän kääntämistä omalle erityiselle ja erityislaatukselle, kuolevalle ruumiilliselle singulariteettillemme. Toiseksi se edellyttää primäärihoivasuhteeseen liittyvän perimmäisen nautinnon eli alkuperäisen täyteen – *jouissance* – illuusion, siis esimerkiksi täydellisestä sulautumista tai yhteydestä äitiin, suoranaista

murhaa. Eli, kuten Starvakakis toteaa, sikäli kuin elämällä on merkitystä vain symboliuniversumin sisällä, edellyttää se jatkuvaa ruumiillisuutemme kieltämistä. Tämäkin on eräänlaista oman ruumiillisuutemme jatkuvaa kuolettamista.⁶

Elämmekö siis jatkuvassa kuolemanpelossa tai jos ei pelossa niin ainakin jäytävän epävarmuuden vallassa, johon liittyy tietoisuus haavoittuvuudestamme ja kuolevaisuudestamme? Näin on, jos uskoo brittisosialogi Clive Sealea, joka on pyrkinyt rakentamaan eräänlaista ”kuoleman konstruktionismia”. Seale (1998, 11) toteaa kirjassaan *Constructing Death*, että elämä voidaan ajatella eräänlaisena alituise-
na kääntymisenä pois kuolemasta. Hänen mukaansa, yksilö havaitsee vääjäämättä kulkevasa ruumiillisena ja materiaalisena olentona kohti hajoamista ja olemattomuutta – siis kohti kuolemaa. Jokainen meistä näkee elämässään ystävien, tuttavien ja muiden ihmisten kuolemaa ja joutuu toteamaan, että se on jokaisen meistä, täällä olevan lopullinen kohtalo. Mutta kuolemaa odotellessa on jatkettava elämää tämän perimmäisen menetyksen tunteen kanssa ja yritettävä silti elvyttää halu elää.

Mutta onko tämä kuitenkin jonkinlaista liioittelua, jonkinlaista kuoleman nostamista subjektiutemme ja arkemme ainoaksi määrittelijäksi?

Erilainen, mutta edelleen erittäin keskeinen, merkitys kuolemalla subjektin syntymässä on feministiteoreetikon Judith Butlerin (1997) teoriassa. Hän näkee subjektiksi syntymisen olevan perimmältään alistumisen prosessi. Synnymme subjektiksi alistumalla absoluuttiselle vallalle, jolla on valta päättää perimmältään jopa elämästä ja kuolemasta. Butlerille subjekti ei ole mikään kiinteä entiteetti, vaan luonteeltaan mieluummin juuri prosessi, joka vaatii valtarakenteiden jatkuvaa tuotantoa ja niille alistumista. Sen vuoksi hän puhuu subjektin sijasta mieluummin subjektivaatiosta; subjektiksi tulemisesta. Butlerin teoria

---

6 Stavvakakis (2005, 28) kirjoittaa: ”(..T)he signifier offers to the subject an almost 'immortal', stable representation, only this representation is incapable of representing, for the same reasons, the singularity of the subject, this signified is missing; immortality presupposes the subject's death: the world is murder of the thing. Entering the order of the signifier entails a certain mortification. Insofar as life has meaning only within a symbolic universe then life presupposes a continuous death: *Media vita, in morte sumus*. The subject is petrified and alienated exactly in the place where it seeks the birth of itself.”

on myös sikäli kiinnostava, että hän tuo niin ikään psykoanalyysin subjektiteoriaansa keskiöön.

Stuart Hallin (2002, 268–269) mukaan Butler aloittaa kirjassaan *The Gender Trouble* (1993; Suom. 2006; *Hankala sukupuoli*) ”tavat-toman hedelmällisen kriittisen ja refleksiivisen dialogin Foucault’n ja psykoanalyysin välillä” eli freudilaisen psykoanalyysin ja jälkistrukturalismin suuren nimen, ranskalaisen Michel Foucault’n – siis hänen subjektiteoriaansa – välillä. Foucault’iin palaan tarkemmin luvussa 5. Psykoanalyysin ja Foucault’n välinen dialogi liittyy Butlerilla feministiseen projektiin, jossa identifikaatio nostetaan keskiöön ”sukupuolen oletttavan” subjektin kanssa.

Kysymys on siis teoretisoinnista, jossa sukupuoli-identiteetti nähdään vallan kategorioiden jatkuvan konstruktion seuraukseksi. Sukupuoli- ja myös seksuaali-identiteetti ovat jotakin subjektin jatkuvasti oletttamaa, eikä niillä siten ole mitään essentialistista, kuten biogeneettistä perustaa. Tuossa vaiheessa – Hall toteaa – Butler ei vielä tarjoa pitkälle työstettyä meta-argumentaatiota sille, mikä on Butlerin kahden keskeisen teorian perspektiivin, diskursiivisen ja psyykkisen, välinen suhde. Tässä diskursiivinen viittaa juuri foucault’laiseen teoriaan subjektista diskursiivisen vallan tuotteena, efektinä ja psyykkinen viittaa erityisesti freudilaisen psykoanalyysin teoriaan yksilöpsyyken kehityksestä. Tämän aukon Butler on pyrkinyt sittemmin paikkaamaan.

Butler (1997, 7) kirjoittaa:

Foucaultlaisessa subjektivaatiossa, samanaikaisena alistumisena ja subjektin muodostumisena, on tiettyä psykoanalyttistä vastaavuutta, kun oletamme, ettei subjekti ilmaannu ilman kiinteää sitoutumista häneen, johon olemme perustavanlaatuisessa riippuvuussuhteessa (tunne voi olla psykoanalyttisessä mielessä jopa ”negatiivinen”). Siitä huolimatta, että varhaislapsuuden riippuvuus ei ole *poliittista* alistumista missään tavanomaisessa mielessä, riippuvuussuhteessa muodostunut primääritunne saa aikaiseksi lapsen alttiuden alistumiselle ja hyväksikäytölle. Tämä teema on sisältynyt viimeaikaisiin poliittisiin diskursseihin. (...) Halu selvitä, ”olla olemassa”, on kaiken kattava ja perin hyväksikäytettävissä oleva halu. Hän, joka kykenee lupaamaan olemassaolon jatkuvuuden, pelaa halulla selviytyä. ”Minä mieluummin olen olemassa alistumalla kuin lak-

kaisin olemasta”, saa tämä ahdinko muotoilunsa (jolloin myös riski ”kuolla” on mahdollinen).⁷

Butlerin mukaan subjekti ei voi ilmaantua ilman vahvaa lapsuuden primäärisitoutumista. Tässä Butler kytkee toisiinsa lapsen varhaisen sitoutumisen hoivaajaan, oli hoivasuhde sitten hyvä tai huono, terve tai epäterve, ja myöhemmän elämän poliittisen sitoutumisen.

Butler korostaa primäärisitoutumista ja siihen liittyvää suhdetta hoivaajaan; häneen, jolla on absoluuttinen valta ja kyky määrätä lopulta koko olemassaolostamme. Butlerin feministisessä ajattelussa kuoleman nostaminen tässä mielessä koko arkielämäämme määrittäväksi ytimeksi, vaikuttaa poliittisesti varsin tarkoitushakuiselta. Tämä sen vuoksi, että olkoonkin niin, että primäärihoivaaja on useimmiten nainen – ja usein äiti –, niin silti naiseus ja äitiys ovat Butlerin ajattelussa vahvasti patriarkaalisen järjestyksen ehdollistamia subjektipositiota.

Nähdäkseni taas Sealen hahmottelema ”kuoleman konstruktionismi” on kuolemakeskeisyydessään taipuvainen marginalisoimaan aihepiirin ja tekemään siitä paradoksaalisesti arjellemme etäisemmän kuin se oikeastaan onkaan. En minä ainakaan ajattele kuolemaa jatkuvasti, vaikka tiedän sen, että kuolemaan liittyvät rajallisuuden merkitykset määrittävät arkeani nyt ehkä enemmän – siis nyt keski-ässä – kuin joskus aikaisemmin.

Lacanilaisesta perspektiivistä subjektin syntymä merkitsee aina ja pakosti samalla hetkellä omasta ruumiillisuudesta vieraantumista ja sen kuolevaisuuden nujertamista. Tässä mielessä elämämme, joka saa merkityksen symbolisen järjestyksen sisällä, implisiittisesti olettaa kuoleman jatkuvan läsnäolon: singlulaarin, sen todellisen ruumiillisuudellisen olemisemme, jatkuvaa kieltämistä. Se on ikään kuin symbolisen

7 Käännös on SR:n. Butler (1997, 7) kirjoittaa: ”The Foucaultian postulation of subjection as the simultaneous subordination and forming of the subject assumes a specific psychoanalytic valence when we consider that no subject emerges without a passionate attachment to those on whom he or she is fundamentally dependent (even if the passion is ”negative” in the psychoanalytic sense). Although the dependency of the child is not *political* subordination in any usual sense, the formation of primary passion in dependency renders the child vulnerable to subordination and exploitation, a topic that has become a preoccupation of recent political discourse. (...) The desire to survive, ”to be”, is pervasively exploitable desire. The one who holds out promise of continued existence plays to the desire to survive. ”I would rather exist in subordination than not exist” is on formulation of this predicament (where the risk of ”death” is also possible).”

järjestyksen perimmäinen mieli ja alkusysäys. Symbolinen järjestys kytkee sanojen kautta meidät osaksi omaa kuolevaa ruumiillisuuttamme laajempaa kokonaisuutta ja sysää syrjään sen olemisemme perimmäinen tragiikan, että lopulta jokaisen meistä tulee kadota pois.

Tämän tiivistää italialainen filosofi Giorgio Agamaben (2005a, 121) seuraavasti:

Ajatellaan yksilöä elävänä olentona, niin ”infant” (suom. pikkulapsi) etymologisessa mielessä on olento, joka ei osaa puhua. Mitä tapahtuu hänelle – tai häntä varten – sinä hetkenä, jolloin hän sanoo ”minä” ja alkaa puhua? Olemme havainneet, että ”minä”, subjektiiviteetti johon pääsemme sisään, on puhtaasti diskursiivinen todellisuus, joka ei viittaa käsitteeseen eikä todelliseen yksilöön. ”Minä”, yhtenäisyyttä luovana eletyn elämän kokonaisuutena, takaa sen pysyvyyden, jota kutsumme tietoisuudeksi, joka ei ole muuta kuin olemassaoloa yksinomaan lingvistisenä olevaisena.⁸

Agamben kuvaa oikeastaan saman asian hiukan eri tavalla, jonka edellä ilmaisin Stavrakakis’iin viitaten. Syntymä subjektiksi tarkoittaa sisään-pääsyä puhtaasti diskursiiviseen todellisuuteen. ”Minä” ei viittaa sen enempää minuuteen sisäisenä sfäärinä kuin todelliseen – lihaa ja verta olevaan – yksilöön, eikä se anna subjektin olemassaololle mitään muuta takuuta kuin olemisen pelkkänä lingvistisenä oliona.

Vaikka kuoleman tosiasia onkin subjektiä (tai subjektiivatiota) määrittävä tekijä, joka perimmältään legitimoii merkitsijän vallan myös lacanilaisesta näkökulmasta, on mahdollista ajatella, että subjekti voi säilyttää arkielämässään tietyn etäisyyden kuoleman tosiasiaan. Syntymä subjektiksi tarjoaa jo sinällään – kuten Stavrakakis edellä muotoilee – miltei kuolemattoman representaation subjektille. Kysymys kuolemas-ta ruumiillisuuteemme liittyvän reaalisen kysymyksenä on ratkaistu ennen kuin kuolema välttämättä edes sivuaa tietoisuuttamme. Sen vuoksi

8 Käännös on SR:n. Sitaatti Agambenin (2005a) kirjasta *Remnants of Auschwitz* eli italian kielestä englantiin tehdystä käännöksestä. Agamben (2005a, 121) kirjoittaa seuraavaa: Let us consider the individual living being, the ”infant” in the etymological sense, a being who cannot speak. What happens in him – and for him – in the moment he says ”I” and begins to speak? We have seen that ”I”, the subjectivity to which he gains access, is a purely discursive reality that refers neither to a concept nor to a real individual. The ”I” that, as a unity transcending the multiple totality of lived experiences, guarantees the permanence of what we call consciousness is nothing other than the appearance in Being of an exclusively linguistic property.”

kohtaamisesta ruumiillisen singulariteettimme kanssa tai tilanteesta, jolloin katseemme tavoittaa itsestämme sen, jolle ei ole sanoja, voi seurata elämän mittainen trauma. (Agamben 2005, 123)

Diskurssiteoria – hegemoniasta fantasiaan

Minkälainen konstruktionistinen näkökulma näistä lähtökohdista sitten avautuu? Kuinka sosiaalinen todellisuutemme oikeastaan on rakentunut? Kysymys on oikeastaan siitä kuinka lacanilainen ”iso Toinen” – sosiaalinen todellisuus jossa elämme – on rakentunut.

Lacanilainen näkemys sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta korostaa harmonian ja konsensuksen sijasta erilaisten sosiaalisten voimien antagonistista suhdetta toisiinsa, siis konfliktia⁹. Ernesto Laclaun (2007, 115) mukaan todellisuus rakentuu sosiaalisesti säädeltyjen ja kontrolloitujen antagonististen suhteiden kautta. Todellisuutta luonnehtii eräänlainen vastakkainasettelujen sotatila. Jokaisella konfliktin osapuolella on sosiaalista valtaa käytössään ja ne toteuttavat jonkinasteista ”väkivaltaa” suhteessa vastustajiinsa. Siten – Laclaun mukaan – myös vapaata yhteiskuntaa luonnehtii väkivallan ja antagonismin olemassaolo. Mutta vapaalla yhteiskunnalla ei ole kuitenkaan ennalta annettua keskusta, vaan se rakentuu pragmaattisesti eri lähtökohdista antagonististen voimien puristuksessa. (kts. esim. Torving 2005, 13–16)

Politiikan tutkija Sakari Hänninen (2001, 29–30) kirjoittaa pohjoismaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta:

On syytä korostaa, ettei pohjoismaista hyvinvoinnin eetosta voida palauttaa sosiaalidemokraattiseen, sosialistiseen tai ylipäättään vasemmistolaiseen projektiin. Itse asiassa sitä ei pidä palauttaa mihinkään yhteiseen projektiin, suunnitelmaan tai ohjelmaan. Tämä eetos

9 Yannis Stavrakakis on kehittänyt lacanilaista poliittista luentaa tuoreemmassa kirjassaan *The Lacanian Left* (2007). Tässä kirjassa Stavrakakis pyrkii muotoilemaan peräti erityisen lacanilaisen koulukunnan, kuten kirjan nimi kertoo, lacanilaisen vasemmiston. Sen keskeisiksi nimiksi hän nostaa tunnetun poliittisen teoreetikon Ernesto Laclaun ja tuotteliaan slovenialaisen kulttuurintutkija ja -filosofi Slavoj Žižekin. Tämän koulukunnan legitimaatiota on jo ehditty kyseenalaistaa, sillä kirjassa tarkastelluista teoreetikoista ainoastaan Žižek operoi selkeimmin lacanilaisin käsittein. Muiden käsiteltyjen teoreetikkojen (Castoriadis, Badiou) kuulumista ”lacanilaiseen vasemmistoon” voi pitää vähintäänkin kyseenalaisena. (Cedeström 2007)

on kehkeytnyt kamppailutilanteissa, joiden osapuolet ovat voineet erimielisyyksistään huolimatta kommunikoida keskenään tunnus-tamalla toisensa molemminpuolisesti. Tämän eetoksen voi sanoa jäsentyneen molekulaarisella ja hajautetulla tavalla kamppailun eri osapuolten vakiintuneiden näkemysten ja moninaisten siirtymien ja sijainnin vaihdosten sarjallisesta vaikutuksesta. (Hänninen 29–30)

Laclaun näkemys sosiaalisen rakentumisesta muistuttaa hyvin paljon Hännisen kuvaamaa pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentumista. Jos sosiaalinen antagonismi on tärkeää diskurssiteorialle, niin sitä on myös hegemonian käsite. Laclau ja Mouffe (2001, 112) dekonstruoivat italialaisen marxilaisen teoreetikon Antonio Gramscin lanseeraaman hegemoniakäsitteen essentialistiset ”jäänteet” ja korostavat käsitteen kahta ulottuvuutta: yhtäältä edellä mainittua antagonististen sosiaalisten voimien olemassaoloa ja toisaalta poliittisten voimien, jotka jakavat poliittisia rintamia, epästabiilisuutta.

Laclaun ja Mouffen mukaan hegemoniset käytännöt ovat rakentuneet oletuksista, joiden mukaan ensinnäkin sosiaalinen todellisuus ja sosiaaliset kentät koostuvat vastakkaisista voimista. Toiseksi olemassa-olevat diskursiiviset elementit voivat tulla artikuloituksi vastakkaisten poliittisten projektien toimesta. Tämä johtaa siihen, että hegemonisten projektien keskeinen tavoite on konstruoida ja vakauttaa diskursiivisia *kiinnekohtia* (nodal points), jotka luovat perustan konkreettisille sosiaalisille järjestyksille artikuloimalla niin monta elementtiä eli kel-luvaa merkitsijää (floating signifier) kuin mahdollista. (Howarth & Stavrakakis, 2000, 15; Palonen 2008, 214–217, Torfing 1999, 15–53, 98)

Diskurssiteoria tutkii niitä tapoja, joilla sosiaaliset käytännöt artikuloivat diskursiivisten kamppailujen myötä sosiaalisen todellisuutta. ”Diskursiivinen” on tällöin on määriteltävä teoreettiseksi horisontiksi, joka korostaa ”objektiivisen” todellisuuden kielellis-symbolista luonnetta. Toisin sanoen, kaikki objektit ovat objekteina diskursiivisia. Niiden merkitykset riippuvat sosiaalisesti rakentuneista sääntöjen systeemistä ja eroista. Mitä hyvänsä siis voidaan (ja tulee) tarkastella diskursiivisten käytäntöjen tuotteena: tekstejä, kuvia, tilastoja, toimintakäytäntöjä ja ylipäättään erilaisia yhteiskunnallisia instituutioita. (Torfing 2005, 14)

Stavrakakis (2005, 65–67) korostaa sitä, että tämä ei merkitse min-käänlaista filosofista solipsismia eli sitä, että todellisuus olisi vain meidän aistimuksemme, ettei kielen ulkopuolista esimerkiksi materiaalista todellisuutta olisi ajateltavissa. Tämä vaara piilee konstruktionismin jyrkimmissä anti-essentialistisissa ja anti-objektivistisessä todellisuuden kielellisyyttä korostavissa asenteissa. Mutta nimenomaan ajatus reaalisesta väistää tämän sudenkuopan: ajatus reaalisesta symbolisen todellisuuden rajana, määrittelemättömänä ulottuvuutena mahdollistaa ajatuksen siitä, että symbolisen todellisuuden ulkopuolella on jotakin sellaista, mikä ei palaudu diskursiivisiin rakennelmiin. Reaalinen on se, joka siirtää sosiaalisen todellisuuden paikaltaan, vaikkei sitä signifikaatioprosessin kautta olisi mahdollista hahmottaa. (Howarth & Stavrakakis 2000, 3)

Tämä vie siihen, mitä sosiaalipsykologi Derek Hook (2008, 5–6) niin ikään pohtii: miten yksilöiden ryhmästä tulee se lacanilainen Toinen eli objektiivinen todellisuus. Tämä on yksi lacanilaisen konstruktionismin avainkysymyksiä. Yksilöiden summa voi olla symbolinen järjestys – iso Toinen – vain siinä tapauksessa, kun se on jokaiselle yksilölle jotakin myös erikseen. Kysymys tietenkin kuuluu, missä Toinen ilmenee? Miten Toinen determinoi subjektia? Miten Toinen määrittää subjektia?

Diskursiiviset kiinnekohdat ovat jonkinlaisia ”etuoikeutettuja” merkitsijöitä tai referenssipisteitä, jotka sitovat toisiinsa eri merkitysketjuja¹⁰. Esimerkki tästä on vaikkapa entinen kommunistisen ideologian maailmasta, jossa kommunismi oli keskeinen diskursiivinen kiinnepohja, jolloin monet muut merkitsijät – esimerkiksi demokratia, valtio ja vapaus – saivat kommunismiin kytkettyinä aivan oman merkityksensä. Tällaisten diskursiivisten kiinnekohtien ympärillä käytävä kamppailu on arkipäivää niin politiikassa kuin sosiaalisessa todellisuudessamme yleensäkin. (Howarth ja Stavrakakis 2000, 8)

10 Sosiaalipsykologi Derek Hookin (2008, 59–61) mukaan kaikki merkitsijät eivät ole saman arvoisia, vaan joitakin voidaan kuvata päämerkitsijöiksi (the Master Signifier). Hänen mukaansa juuri tässä Lacanin käsite Toisesta menee klassisen strukturalismin tuolle puolelle. Sen mukaan jotkut avainideat – yhteiset motiivit kuten ideologiat – saavuttavat muita hallitsevamman, jopa muita merkitsijöitä määrittävän aseman. Tällä tavoin yhteiskunnallisista totuuksista ei voi sanoa mitään kuin sen, että Toista määrittää puute, tyhjä tila: mitään lopullisia totuuksia ole olemassa.

Kiinnepohdan käsitteen avulla tulen analysoimaan erityisesti iltapäivälehtien omaa näkemystä journalistisesta toiminnastaan. Mutta miten sosiaalinen toiminta on mahdollista, jos sosiaalista todellisuutta hallitsevat hegemoniset diskurssit? Missä on subjektien liikkumatila? Sosiaalinen toiminta on mahdollista, kun näiden diskursiivisten rakenteiden, joiden varaan subjektit pyrkivät tai joutuvat identiteettinsä rakentamaan, kontingentti luonne ja satunnaisuus paljastuvat (Howarth & Stavrakakis, 2000, 13). Tätä tilannetta kuvataan diskurssiteorialle tärkeällä *paikaltaan siirtymisen* tai *siirtymän* (dislocation) kategorialla. Tällaiset siirtymän hetket ravistavat jo olemassa olevia sosiaalisia rakenteita. Yhtäältä siirtymän hetket uhkaavat identiteettejä, mutta toisaalta ne luovat mahdollisuuden uudenlaisten identifikaatioiden rakentamiseen. Siirtymän hetket siis rikkovat diskursiivisia rakenteita ja niiden varaan rakentuneita identiteettejä, mutta samalla ne luovat puutteen merkitysten tasolla. Ne paljastavat puutteen Toisessa ja luovat siten uusia mahdollisuuksia identifikaatiolle¹¹. Tämä korostaa *reaalisen* merkitystä sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. Reaalinen on sekä symbolisaation raja että uuden luomisen mahdollisuus. Siirtymän hetket paljastavat sen, että todellisuuden voi nähdä toisinkin; että, todellisuus ja reaalinen ovat kaksi aivan eri asiaa – jopa toistensa vastakohtia. Tähän liittyy myös toinen sosiaalisen konstruktionismin ”sokea piste”: reaalisen käsitteellä – joka ei ole siis yhtä kuin todellisuus – vältetään sosiaalisen konstruktionismin sisäänrakennettu tarve metakielelle tai jonkinlaiselle essentialistiselle pisteelle konstruktiivisen todellisuuden ulkopuolella. (Torving 2005, 16–17; Stavrakakis 2005, 67–68; Howarth & Stavrakakis, 2000, 12–13; Laclau 1990, 5–41)

Siirtymän hetket paljastavat sen, että mitkään diskurssit eivät kykene missään tilanteessa hegemonisoimaan diskursiivista kenttää

---

11 Identifikaatio on poliittisen subjektin eli toimivan subjektin muodostumiselle keskeistä: poliittinen subjekti ei ole rakenteen determinoimaa eikä rakenteen konstituoi-
maa ja tällä tavoin, Stavrakakis (2005, 13–15) mukaan, lacanilainen lähestymistapa tarjoaa perustan poststrukkturalistiselle subjektiteorialle. Lacanilainen subjekti on anti-essentialistinen käsitys subjektista ”tyhjänä tilana”. Se on aivan muuta kuin vaikkapa kartesiolainen tai marxilainen luokkasubjekti, joissa rakentuu ajatus subjektista positiivisena olemassaolona. Sen sijaan *identifikaatio* on se prosessi, joilla poliittiset subjektit muodostuvat. Puute Toisessa luo (subjektipositioihin kiinnittyneelle) subjektille halun identifioitua sellaiseen sosiaaliseen konstruktion tai symboliseen järjestykseen, joka täyttää Toisessa ilmenneen puutteen. (Howarth & Stavrakakis, 2000, 14)

kokonaan. Sen vuoksi ne pyrkivät eliminoimaan havainnot sosiaalisten rakenteiden siirtymistä ja niiden antagonistisesta luonteesta. Sen vuoksi myytit ja/tai *fantasiat* ovat hegemonisten projektien keskeisiä tekijöitä. Fantasiat ilmestyvät uutena representaatiokohteena olemassaolevien hegemoniaprojektien sisään, kun siirtymän hetkellä puute Toisessa tulee ilmeiseksi. Fantasioiden tehtävä on täyttää puute Toisessa, kun hegemoniaprojektissa on ilmaantunut tyhjä paikka. Fantasia ilmaantuu siihen paikkaan, jossa merkitsijän ja merkityn välinen integraatio on uhattuna. Fantasian roolia ei tässä yhteydessä voi liikaa korostaa, sillä fantasia ilmaantuu juuri siellä, jossa symbolinen puute – *jouis-sancen* puute Toisessa – on ilmeisin. Siten fantasiat ovat hegemonisia rakennelmia ja niiden olemassaolo vahvistaa symbolista järjestystä. (Stavarakakis 2005, 51)

Fantasian käsite korostaa siis sitä, että merkitsijöiden kiinnekohdat eivät ole palautettavissa pelkästään niiden diskursiivisiin asemiin. Tässä hahmotuksessa fantasia on keskeinen käsite, joka kytkee meidät haluvina olentoina ympäröivään todellisuuteen. Fantasia on lacanilaisessa psykoanalyysissä myös tärkeä kliininen käsite ja voi liittyä esimerkiksi neuroosien käsittelyyn. Terapia pyrkii tällöin potilaalle vaikeiden fantasioiden – tai fantasian – paljastamiseen ja ”läpikäymiseen”; siis viime kädessä psyykkisen todellisuuden muuttamiseen. (Stavarakakis 2005, 62; Evans 1996, 59–61; Fink 2007, 114–117)

On virheellistä kuitenkin ajatella, että fantasia olisi jonkinlainen harha tai esimerkiksi merkki ”vieraantumisesta”. Päinvastoin, kaikella minkä ymmärrämme todellisuudeksi, on juurensa fantasiassa. Stavarakakis mielestä voidaan jopa hiukan liioitellen sanoa, että todellisuus on yhtä kuin fantasia. Lacanilla todellisuus kuuluu *halun* alueelle. Tämä halun ja todellisuuden yhteys paljastuu nimenomaan fantasiassa. Jotta todellisuus näyttäisi hyvin strukturoidulta kokonaisuudelta, tarvitaan fantasiaa, jonka tarjoamat objektit täyttävät puutteen Toisessa. Minkälaisia nämä objektit ovat esimerkiksi iltapäiväjournalismissa? Tämä on tutkimukselleni tärkeä teema ja siihen tulen palaamaan tarkemmin jo kolmannessa luvussa. (Stavarakakis 2005, 62; Evans 1996, 59–61; Fink 2007, 114–117)

Tässä tutkimuksessa kaikki kietoutuu jollakin tavalla fantasian käsitteeseen. Sen vuoksi lähestyn fantasian käsitettä erilaisista

näkökulmista oikeastaan jokaisessa seuraavassa luvussa. Mutta seuraavaksi teen katsauksen tutkimukseni aineistoon.

Aineisto

Alussa määrittelin tutkimukseni metodiksi lacanilaisen psykoanalyysin, joka täydentää kulttuurintutkimuksen näkemyksiä kollektiivisen identiteetin rakentumisesta. Pyrkiessäni etsimään tietoa niistä julkilausumatomista motiiveista ja pyrkimyksistä joiden varaan identiteettimme rakentuu, voi kysyä minkälaista aineistoa tarvitsen tätä tulkintaprosessia varten.

Koska oma huomioni keskittyy erityisesti siihen, miten subjektiivittamme rakennetaan iltapäivälehtien kuolemaa käsittelevässä journalistisessa materiaalissa, keräsin tämän massiivisen otsikkoaineiston. Ennen kuin esittelen sisältöjen mukaan jäsentämäni otsikot, on mainittava se, ettei tutkimusaineistoni – sen kaikesta runsaudestaan huolimatta! – ollut pelkästään tässä. Siihen kuuluivat myös muutamat historiikit ja muistelot, joita iltapäivälehtien journalistit ovat itse iltapäivälehtien historiasta kirjoittaneet. Tämä aineisto on tärkeässä roolissa luvussa 3. Toisaalta, vaikka tutkimukseni keskittyy erityisesti iltapäivälehtiin, olen käyttänyt sanomalehti *Keskisuomalaista* ja *Helsingin Sanomia* vertaillessani iltapäivälehtien uutisointia. Tämä vertailuaineisto on tärkeässä asemassa erityisesti luvussa 4.

Keräisin siis runsaan otsikkoaineiston molemmista suomalaisista iltapäivälehdistä ajanjaksolta, joka on tammikuun lopusta 2004 helmikuun alkuun 2005. Kaiken kaikkiaan otsikoita kertyi 6 042. Jo tämä huikea määrä kertoo kuolematematiikan keskeisyydestä iltapäiväjournalismille. Määrällisestä näkökulmasta aineistoni perustuu Excel-tiedostoihin keräämistäni kuolemaa käsittelevien artikkeleiden otsikoista¹², jotka luokittelin muutaman selkeyttävän parametrin perusteella. Koodasin otsikot karkeasti esimerkiksi sillä perusteella, minkä

---

12 Tässä kappaleessa esittelen Excel-taulukkoon keräämiäni otsikoiden valossa kuolemaa käsittelevää iltapäiväjournalismia. Kun esitän lainaamani otsikon lähdeviitteet, esitän siinä yhteydessä vain lehden nimen, siis Ilta-Sanomat (I-S) tai Iltalehti (IL) ja päivänmäärän, jolloin lehti on ilmestynyt. En ilmaise tässä yhteydessä sivunumeroa, sillä kootessani näistä tiedoista Excel-taulukkoa en kirjannut tätä tietoa ylös.

tyypeistä kuolemantapausta juttu on käsitelty tai mikä on ollut jutun kirjoittamisen lähtökohta (epäily henkirikoksesta, auto-onnettomuus jne.)

Mikä hyöty on ollut näin kattavasta, tai suorastaan ylipursuavasta materiaalin kokoamisesta? Journalismin maailmassa vuosi on pitkä aika, mutta korostan kuitenkin sitä, että keräsin ainoastaan otsikot. Tavoitteena oli saada kattava näkemys, kuitenkin rajattuna ajankohtana, siitä monimuotoisuudesta, jolla tätä kapeaa aihepiiriä – kuolemaa eri muodoissaan – iltapäivälehdissä käsitellään. Vaikka pidin tärkeänä kerätä kaikki otsikot tietyltä ajanjaksolta, tavoitteena ei ollut niinkään määrällinen kuin laadullinen kattavuus.

Kun tarkastelun kohteena ovat nimenomaan fantasialuottuvuudet, jolloin liikumme imaginäärisen ja symbolisen leikkauspisteessä, ovat määrällisten elementtien rinnalla vähintään yhtä tärkeässä, ellei tärkeämmässä, asemassa journalismin visuaalinen presentaatio ja erilaiset tekstuaaliset elementit. Määrällisten elementtien merkitys on vahvistaa laadullisten tulkintojen *luotettavuutta* tiettyä, valittuna ajankohtana.

Otsikkoaineiston kokoaminen oli osin esitutkimusta ja –luentaa, jonka tavoitteena oli tarkempi käsitteellinen jäsenitys sillä abstraktiotasolla, jota tutkimuksessani noudattelen. Siinä vaiheessa, kun keräsin aineistoni, teoreettinen lähestymistapani ei ollut minulle täysin selvä ja sen vuoksi tietty yhteensopimattomuus alun esittämäni luokituksen ja myöhemmin esittämäni analyysin välillä on ilmeinen. Tästä huolimatta, kaikessa hankaluudessaan, seuraavassa esittämäni luokitus on toiminut karkeana, työskentelyä jäsentävänä työkaluna pyrkiessäni yksityiskohdaisempaan analyysiin ja luentaan. Se on palvellut ajattelun välineenä pyrkiessäni täsmentämään tutkimukseni teoreettisia asetelmia.

Miten sitten päädyin seuraavassa esittämään luokitukseen? Aluksi yritin hahmotella otsikon taustalla olevan jutun motiiveja: Miksi juttu on tehty? Mikä on jutun aihe? Lopulta teemat typistyiivä seuraavassa esittämään vajaan kymmeneen luokkaan alun koeluokitusten ja erinäisten yhdistämisten kautta. Ylipäätään koin tällä tavoin muodostamani luokituksen käytön erittäin hankalaksi: tällä tavoin muodostettu aineiston jäsenitys ja siitä saadut määrälliset erot hämärtävät materiaalin sitä aspektia, että lopulta konstruktionismin näkökulmasta kiinnostavimmat seikat löytyvät yksityiskohdista – tekstistä ja visuaalisesta

ilmeestä. Valitsemani lähestymistavan vuoksi suuren aineiston anti on työmäärään nähden varsin vaatimaton. Tämä siitä huolimatta, että muutamat määrälliset piirteet, jotka tulen tulevissa luvuissa esittämään, ovat myös lacanilaisesta näkökulmasta kiinnostavia.

Otoksen ajoitukseen vaikutti erityisesti joulukuun 26. eli tapaninpäivänä 2004 Kaukoidässä tapahtunut suuri luonnonkatastrofi, jolloin Indonesian edustalla vedenalaisen maanjäristyksen liikkeelle laittama hyökyaalto, tsunami, jyräsi useiden rantavaltioiden rannikkoseudut. Pahimmin kärsivät Bengalin lahden ympäristössä olevat valtiot: Indonesia, Sri Lanka, Intia ja Thaimaa. Kaiken kaikkiaan surmansa saaneita oli yli 200 000. Tuhoaalto osui myös länsimaisten turistien suosimille turistirannoille, ja uhrien joukossa oli myös 178 suomalaista matkailijaa. Tämä takasi katastrofille mittavan mediahuomion niin Suomessa kuin muissakin länsimaissa. (Möra 2005, 6)

Tsunamikatastrofi ajoittui aivan vuoden 2004 loppuun ja se oli myös iltapäivälehtien tärkeimpiä aiheita noin kuukauden verran. Tämä määritteli otokseni ajankohdan loppupisteen. Suuronnettomuus ravisteli merkittävästi suomalaisen median luottamusta viranomaisviestintään ja se on tässä mielessä kuvaava uutistapahtuma myös oman tutkimustehtäväni näkökulmasta (Möra 2005, 81–82). Sen sijaan otoksen alkupään valitseminen perustui pelkkään harkintaan saada mahdollisimman kattava, mahdollisimman monipuolinen otos iltapäivälehtien kuolematematiikkaa käsittelevästä uutisoinnista.

Otsikoita kertyi liki jokaiselta päivältä, jolloin lehdet ilmestyivät: pieniä yhden palstan uutisten otsikoita, vähän isompien kuvitettujen tai kuvittamattomien juttujen otsikoita ja laajojen, näyttävien, aukeaman laajuisten ja runsaasti kuvitettujen juttujen otsikoita. Otin mukaan kaikki kuolemaa käsittelevät otsikot rajaten kuitenkin pois yleisönosastot ja tv-sivut. Sisällytin aineistooni niin viikonloppulehtien kuin urheilunkin liitteet, jos kuolema oli juttujen teemana. Myös kolumnit ja pääkirjoitukset sisällytin mukaan, jos ne käsitelivät jotakin erityistä uutistapahtumaa. Nämä valinnat perustelen sillä, että halusin kiinnittää huomion erityisesti toimittajan työhön liittyviin kulttuurisiin tekijöihin. Keräämäni materiaali on sellaista, jossa toimittajat itse ovat aktiivisia materiaalin kerääjiä, tuottajia ja prosessoijia.

Aineiston sisällöllisestä luonteesta johtuen – materiaali käsittelee kuolemaa – ehdoton painopiste on tällöin uutismateriaalissa eli ns. fakta-aineistossa eikä esimerkiksi viihdemateriaalissa. Tämä tuntuu sanomalehden yhteydessä luonteelta, mutta esimerkiksi televisiossa kuolemaa käsittelevän aineiston painopiste olisi todennäköisesti fiktiomateriaalissa. Kuolemasta – mätänevistä vainajista ja kuolinsyyn-tutkijoista – on viime vuosina tullut televisiosarjoissa yhä tärkeämpi viihdesarjojen elementti. Tämä liittyy osaksi viime vuosikymmenten länsimaista tv-viihteen yleistä trendiä (McIllwain 2005).¹³

Otsikot luokittain

Seuraavassa teen katsauksen tutkimukseni kohteeseen, kuolemaa käsittelevään iltapäiväjournalistiseen materiaaliin. Teen katsauksen esittelemällä edellä kuvaamani otoksen luokittain. Mainittakoon tässä vaiheessa se, että käyttäessäni sellaisia termejä kuten ”luokka” tai ”otos” ei tavoitteenani ole tilastollisten menetelmien eksaktius tai tilastotieteellinen hahmotus ylipäättään. Kysymys on paremminkin laadulliseen tutkimukseen tähtäävästä aineiston jäsenyyksestä, jota pyrin josakin määrin hallitsemaan myös määrällisellä näkökulmalla. Osittain tilastotutkimuksesta tutun terminologian käytön tarkoitus on tehdä lukemisesta helpompaa, eikä sekoittaa jäsenystäni oikeaoppiseen tilastotutkimukseen.

Seuraavassa etenen otsikkoaineistoa siten, että esittelen tälle otokselle joitakin tyypillisiä piirteitä, kuten luokan määrällisiä suhteita, ja nostan muutaman esimerkinomaisen otsikon kuvaamaan luokan sisältöä. Tällä tavoin pohjustan tutkimuksen etenemistä, johon palaan aineiston kuvaamisen jälkeen esittämällä seuraavia lukuja kantavat tutkimuskysymykset.

---

13 Mainittakoon lähdeviittauksesta tässä vaiheessa se, että niissä tapauksissa, joissa olen poiminut otsikon mainitsemastani Excel-tiedostosta, *en* mainitse lähdetiedoissa lehden sivua, josta otsikko löytyy. Sen sijaan niissä tapauksissa, joissa analysoin konkreettista lehteä, ja vaikka mainitsisin ainoastaan otsikon, olen sisällyttänyt lähdeviitteisiin myös lehden sivunumeron. Tätä käytäntöä tulen noudattamaan koko tutkimuksen ajan.

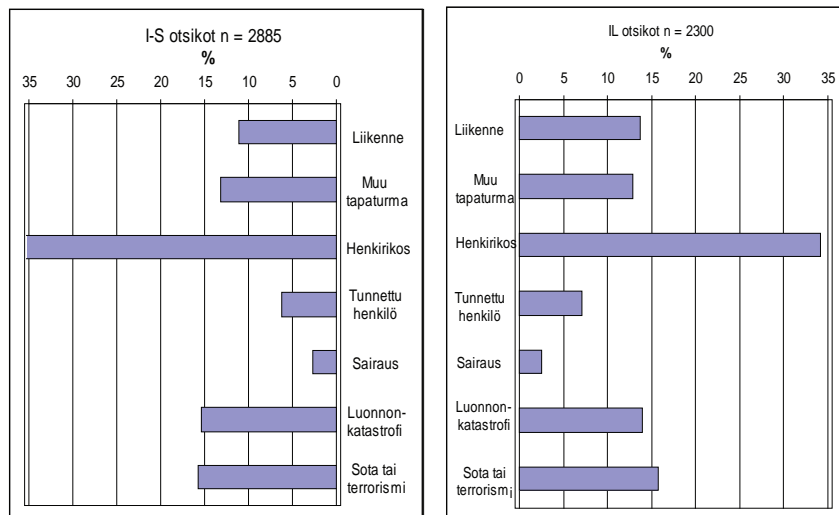
Materiaalin keräämisen alussa tekemieni koeluokitusten ja joidenkin luokkien yhdistämisen myötä päädyin siis kahdeksaan luokkaan. Näitä luokkia ovat 1) kuolemaan johtaneet liikenneonnettomuudet, 2) muut tapaturmat, 3) henkirikokset, 4) tunnetun henkilön kuolema, 5) kuolemaan johtavia sairauksia käsittelevät jutut, 6) luonnonkatastrofit, 7) ”sota ja terrorismi” sekä 8) ”muut”. Käytän tässä esimerkkiaineistona nimenomaan *sisäsivujen* otsikointia, sillä etusivujen ja lööppien roolia pohdin toisessa yhteydessä erikseen.

Edellä mainituista luokista ensimmäiseen sijoitin kuolemaan johtaneita liikenneonnettomuuksia. Tähän luokkaan sijoitin myös lento-onnettomuudet ja muutamat maailmalta kantautuneet junaonnettomuudet niiden vähäisen määrän vuoksi. Myös kymmenen vuotta aikaisemmin tapahtunutta Estonia-laivan uppoamista muistelevat otsikot sijoitin tähän luokkaan¹⁴. Kaiken kaikkiaan iltapäivälehdissä oli noin 560 luokkaan ”liikenneonnettomuudet” kuuluvaa *sisäsivujen* otsikkoa.

---

14 *Ilta-Sanomat* muisteli Estoniiaa syyskuussa 2004 mm. seuraavin otsikoin: ”*ISI SELVIYTYI JOTENKIN*”, *Autokannen alta pelastunut Jari Puoliväli: Vesi teki portaista vuolaita koskia*, *ESTONIA Kun mahdoton tapahtui* (I-S 25.–26.9.2004).

Kuvio 1. *Ilta-Sanomien ja Iltalehden kaikkien kuolemaa käsittelevien otsikoiden prosenttiosuudet luokittain (ilman luokkaa ”muut”). Ilta-Sanomien otsikoiden kokonaismäärä on 2885 kappaletta ja Iltalehden 2300 kappaletta.*

Luokan ehdottomasti eniten otsikoita tuottanut aihe on maaliskuun lopussa 2004, Konginkankaalla tapahtunut bussin ja paperirekan yhteen-törmäys. Onnettomuudessa sai surmansa 23 pohjoisen hiihtokeskukseen matkustanutta enimmäkseen nuorta henkilöä. Molemmat iltapäivälehdet omistivat välittömästi onnettomuusyötä seuranneena lauantaina ilmestyneen yleensä keveillä aiheilla myytävästä viikonloppulehdestä valtaosan Konginkankaan tragedialle. *Ilta-Sanomien* viikonloppuliitteen otsikot johdattivat traagisiin tapahtumaa esimerkiksi otsikoilla *MAANSURU, AMBULANSSIMIEHETKIN VAPISIVAT*, ”*Ruoka ei mene alas*”, ”*EMILIA LÄHTI NIIN ILOISENA...*”, *LUKIOSSA ITKETTIIN AVOIMESTI* ja *PELASTAJIEN PAINAJAINEN*. (I-S 20.–21.3.2004)

Myös *Iltalehti* otti aiheen lehden viikonloppuliitteessään näytävästi haltuun. Esimerkiksi otsikoilla *Linja-autokuljettajan poika sai tiedon uutisista* ”*EI KAI SE OLLUT ISÄN BUSSI*”, *Nuorten viimeinen matka tunti tunnilla*, *Hiihtoreissu kesti alle puoli tuntia* *EMILIA MENEHTYI HETI MATKAAN LÄHDETTYÄÄN*, *Turmassa loukkaantunut tyttö*

kertoi isälleen ambulanssissa ”ME NUKUIMME JA ÄKKIÄ KAIKKI KATOSIVAT YMPÄRILTÄNI”, lehti toi lukijat keskelle tragedian koko laajuutta. Aihe oli noin pari viikkoa näyttävästi lehtien käsittelyssä ja vielä kesäkuulta löytyy otsikoita, jotka viittaavat tähän tragediaan¹⁵. (IL 20.–21.3.2004)

Konginkankaan bussiturma on mittasuhteessaan Suomen oloissa poikkeuksellinen ja se näkyi myös tapaukseen liittyvän materiaalin määrässä. Valtaosa tapauksista, joihin tähän luokkaan sijoittamani otsikot viittaavat, nousevat esiin korkeintaan kerran tai kahdesti sen jälkeen kun onnettomuudesta on ensikerran uutisoitu. Tyypillisiä otsikoita olivat esimerkiksi *12-VUOTIAS TYTTÖ KUOLI HUMALAISEN ISÄPUOLENSA KYYYDISSÄ* (IL 23.7.2004), *Kaksi kuoli auton ulosajossa Vetelissä* (IL 10.8.2004), *Auto päin betoniaitaa – kuljettaja kuoli* (I-S 4.–6.12.2004) ja *Tietä ylittänyt nuori tyttö kuoli bussin törmäykseen* (I-S 7.12.2004).

Jos ensimmäinen luokka oli hankalasti rajattava, oli sitä myös luokka numero kaksi: ”muut tapaturmat”. Tähän luokkaan päätyi noin 580 iltapäivälehtien sisäsivun otsikkoa. Omalla epämääräisellä tavallaan tätä luokkaa luonnehtii ehkä eniten poikkeuksellisuus. Tämä varsin laajaksi paisunut luokka muodostaa monimuotoisen kokoelman yhtäältä toinen toistaan erikoislaatuaisempia kuolemantapauksia ja toisaalta ”tavanomaisempia” kuolemaan johtaneita tragedioita kuten hukkumisia ja tulipaloissa tapahtuneita menehtymisiä.

Poikkeuksellisia tapauksia olivat sellaiset, kuten otsikoilla *Vanhus ei halunnut yhteiskunnan apua KISSOJEN RAATELEMAN NAISEN KUOLEMAAN EI LIITY RIKOSTA* (IL 9.2.2004), *Rollaattorilla liikunnut nainen hukkui ojaan* (IL 13.7.2004), *Teinityttö hyppäsi junan alle pelastaakseen kännykkänsä* (I-S 15.4.2004) ja *Mies kuoli juhannusalon alle* (I-S 28.6.2004). Tavanomaisista tapaturmista kertoivat sellaiset lakoniset otsikot kuten *Moottorikelkkailija kuoli törmätyään*

15 *Ilta-Sanomien* otsikot kesäkuulta 2004: *Konginkankaan uhreille puuhataan muistomerkkiä* (I-S 11.6.2004) ja *Töihin palanneet Konginkankaan uhrien lähiomaiset: Emme ole saaneet tarpeeksi tukea julkiselta terveydenhuollolta* (I-S 14.6.2004). *Ilta-lehdellä* (lehden viikonloppuliitteessä) oli samassa kuussa esimerkiksi seuraavat otsikot: *Konginkankaan turmarekan kuljettaja toipui työkuuntoon: ”Haluan palata tien päälle”* ja *Uhrien omaisille väliraportti ja animaatio tuottivat tuskaa ”Pelonsekaiset tunteet heräsivät”* (IL 5.–6.6.2004).

puuhun (IL 27.12.2004), *Mies kuoli moottoritien työmaalla Nastolassa* (IL 27.1.2005), *Mies putosi vesijetistä ja kuoli* (I-S 13.7.2004) ja *Nainen hukkui maauimalassa* (I-S 5.7.2004).

Tähän luokkaan sijoittamistani otsikoista kaksi tapausta nousi ylitse muiden. Ensimmäinen niistä oli syntyjään ranskalaisen, sittemmin Suomen Lapissa asuneen seikkailijattaren, Dominick Arduinin mystisesti päättynyt yksinvaellus pohjoisnavalle. Arduin lähti maaliskuussa 2004 Siperiasta vaellukselleen, joka päättyi ilmeisesti hukkumisonnettomuuteen. Arduinin traagista katoamista pohdittiin otsikoissa kuten *Naparetkelijä Dominick Arduinin työnantaja: Pyysin ettei Dominick lähtisi yksin* (I-S 6.4.2004), *”Puvussa ei pystynyt liikkumaan” Pelastuspukua syytetään Arduinin kuolemasta* (IL 6.4.2004) ja *Asiantuntija Dominick Arduinin retkestä: Napaseikkailun valmisteluissa tehtiin ratkaisevia virheitä* (I-S 26.5.2004).

Toinen tässä luokassa enemmän käsitelty aihe oli kohuliikemies Petteri Jussilan äkillinen hukkumiskuolema kesken Jussilan lastensa kanssa viettämää leppoisaa kesäpäivää. Otsikoissa, kuten *Jussila pudotti rajusti painoaan tv-ohjelmaa varten* (I-S 29.7.2004), *Ruumiinavauksen mukaan Petteri Jussila kuoli hukkumalla EI VIKAA SYDÄMESSÄ* (IL 11.8.2004) ja *Petteri Jussilan virallinen kuolinsyy on hukkuminen* (IL 1.10.2004), pohdittiin syitä nuoren miehen yllättävään kuolemaan.

Kolmas luokka nousee määrällisesti kaikkein suurimmaksi. Tähän luokkaan kokosin ne otsikot, jotka viittasivat tavalla tai toisella *henkirikoksiin*. Otsikoita kertyi runsaat 1600 kappaletta. Tähän luokkaan mahtuu jo otsikoiden määrästä johtuen monta tapausta, jotka keräsivät runsaasti huomiota. Tällaisia olivat esimerkiksi porvooolaisessa maalaiskylässä kesäkuussa 2004 tapahtunut ”laajennettu itsemurha” tai murha-itsemurha, joksi Minna Nikunen (2005) kutsuu henkirikoksia, joissa surmaaja surmaa, usein sosiaalisen häpeän pelossa, itsensä lisäksi myös perheensä. Nikunen (2005, 295–304) käsittelee murha-itsemurhien kulttuurillisia jäsennyksiä käsittelevässä väitöskirjatyössään myös tätä tapausta, joka on sikäli erikoinen, että tässä tapauksessa – toisin kuin yleensä – surmaaja oli nainen. Päällisin puolen normiperheen idyllin väkivaltainen rikkoutuminen herätti kysymyksiä myös otsikoissa, eikä vähiten siksi, että tekijäksi osoittautui perheen äiti. Esimerkiksi

otsikot *Ammuttuna löydetyn nelihenkisen perheen kuolema järkytti "HE OLIVAT UNELMAPERHE"* (IL 16.6.2004) *Perhesurman taustalla pitkä velkahelvetti VIIMEINEN FAKSI ULOSOTTOON* (IL 17.6.2004), *Viimeisen laukauksen ampui äiti* (I-S 18.6.2004) ja *Perhesurman äiti oli iloinen koulutyttö* (I-S 19.–20.6.2004) kertovat järkytyksestä ja hämmennyksestä.

Kotimaisesta väkivaltarikosten paljoudesta nousi yksi tapaus ehdottomasti ylitse muiden, ei sen tuoreuden vaan päinvastoin sen historiallisuuden vuoksi. Helluntaina vuonna 1960 Bodominjärven rannalla retkeilleiden kolmen nuoren murhaa on totuttu pitämään jo ikuisesti selvittämättä jääneenä mysteerinä. Huhtikuun alussa 2004 poliisi kuitenkin pidatti retkiseurueesta ainoan hengissä selvinneen, tapahtumai-
aikana 18-vuotiaan Nils Gustafssonin surmista epäiltyä.

Esimerkiksi otsikot *AINOAA ELOONJÄÄNYTTÄ EPÄILLÄÄN MURHASTA* (I-S 3.–4.4.2004), *Suomen tunnetuimpiin kuuluva henkirikos* (I-S 3.–4.4.2004), *"MINÄ OLEN SYYTÖN"* (I-S 5.4.2004), *Keiden kaikkien verta Gustafssonin kengistä löytyy?* (IL 6.4.2004), *Krp optimistinen: BODOM-SURMIEN NÄYTTÖ PITÄÄ* (I-S 19.4.2004) ja *Mustasukkaisuus voi olla motiivi GUSTAFSSONIN KENGISSÄ SURMATUN TYTÖN VERTA* (IL 6.5.2004) murhien tutkinnan saaneesta uudesta käänteestä.

Ruotsin Knutbyssä tammikuussa 2004 tapahtunut helluntailaispastorin vaimon murha sai ulkomailla tapahtuneeksi henkirikokseksi poikkeuksellista huomiota. Surmaaja selvisi pian perheen lastenhoitajaksi, mutta vähitellen ilmeni, että pastori itse oli ollut tekoon yllyttäjänä murhan keskeinen tekijä. Tämä nosti myös pastorin entisen vaimon kuoleman uuteen valoon. *Iltä-Sanomat* kertoo tapauksesta esimerkiksi, että *Pastorin rouvan surman järkyttämä kylä pelkää: KETKÄ MUUT OVAT MUKANA MURHAJUONESSA?* ja *Murhamysteerin päähenkilöt* (I-S 6.4.2004). *Iltalehti* kertoi tapauksesta esimerkiksi otsikoilla *Knutbymysteeri: Pastorin rakastajatar vapautettiin* (IL 12.2.2004), *Sama mies löysi Knutbyn pastorin molempien vaimojen ruumiit* (IL 18.2.2004) ja *Pastorin vaimo yritettiin surmata jo aikaisemmin* (IL 24.2.2004).

Kaiken kaikkiaan luokassa henkirikokset oli runsas joukko yhtäältä kuohuttavia kuvauksia vastenmielisistä henkirikoksista tyyliin *Gladiaattorinainen ja kumppani täydessä ymmärryksessä MIES-*

YSTÄVÄ YRITTI PERUA SURMAN JA IHMISSYÖNNIN (IL 19.–20.5.2004) tai *Paloiteltu nainen löytyi uimahallilta* (I-S 27.9.2004). Myös Porvoon murha-itsemurha tai jopa Bodominjärven murhamysteeri kuuluu tarkkoihin yksityiskohtiin pureutuvalla kerronnallaan tähän joukkoon. Toisaalta uutisvuoteen mahtui lukuisa määrä henkirikoksia tai niiden tutkintaa ja oikeudenkäyntejä seuraavia uutisia, jotka sivutettiin lakonisin otsikoin, kuten *Ei saanut tupakkaa, ampuu miehen* (I-S 9.8.2004), *Nainen puukotettiin kuoliaaksi Helsingissä* (IL 12.7.2004) ja *Evijärven surman tutkinta valmistui* (IL 11.2.2004).

Neljännän luokan, ”tunnetun henkilön kuolema”, ja viidennen, luokan ”kuolemaan johtanut sairaus”, säilytin erillisinä, vaikka ne jäivät lukumäärällisesti verrattain vähäisiksi ja toisaalta näiden luokkien välille oli toisinaan varsin vaikea vetää rajaa: usein tunnettu henkilön kuoleman yhteydessä käsitellään kuolinsyynä ollutta sairautta. Ensin mainittuun luokkaan päätyi noin 300 otsikkoa ja jälkimmäiseen runsaat 100. Nämä luokat sisälsivät silti muista luokista poikkeavaa, omia erityispiirteitään sisältävää uutisointia. Kuten jälkimmäisen luokan otsikot ”*Virkamiehet tuijottavat vain lukuja*” SYÖPÄPOTILAS MAKSAA ITSE JOPA TUHANSIEN EUROJEN LÄÄKKEET (IL 6.2.2004), *Naisten sydänoireita ei aina tunnisteta* (IL 21.–22.2.2004), *Lintuinfulenssa levinnyt jo kissoihin* (IL 21.–22.2.2004), *Hiv ei estä rikasta elämää* (I-S 30.11.2004) tai *Tuhannet saivat varoituksen hullun lehmän taudista* (I-S 23.9.2004), luotaavat kiinnostavalla tavalla olemassaoloamme (post)modernissa yhteiskunnassa.

Ehdottomasti suurimmaksi tapaukseksi tässä luokassa nousee jalkaväkikenraali Aadolf Ehrnroothin kuolema ja valtiolliset hautajaiset, jota seurattiin laajasti. Hänen merkittävyyttään suomalaisuuden ja sotaveteraanien symbolina kuvattiin esimerkiksi otsikoilla *MIES JOUKKOJEN EDESSÄ ON POISSA* (I-S 27.2.2004), *Kenraalin vuosisata* (I-S 27.2.2004). Muita tuona vuonna kuolleita tunnettuja henkilöitä olivat esimerkiksi kuvanveistäjä Kain Tapper, Yhdysvallan entinen presidentti Ronald Reagan ja Aasian tsunamikatastrofissa kuollut laulaja Aki Sirkesalo (perheineen).

Kuudennen luokan, luokan ”luonnonkatastrofit”, otsikoiden määrä kertoo otokseni erityispiirteistä. Näitä otsikoita on jonkun verran alle 700 kappaletta. Luokkaa hallitsee määrällisellä runsaudellaan tietysti

tapaninpäivänä 2004 tapahtunut Aasian tsunamikatastrofi ja sitä käsitellyt mittava uutisointi. Tietysti voi kysyä, ”vinouttaako” tämä jollakin tavalla aineistoani. Antaako se jollakin tavalla vääristyneen kuvan tämän tyypisistä iltapäiväjournalistisesta materiaalista? Kuten Alasuutari (2001, 50) on maininnut, laadullisessa tutkimuksessa ei etsitä keskivertotapauksia tai tyypillisyyksiä pyrittäessä yleistettävään tietoon, joten tämän luokan erityispiirteistä huolimatta ei voida puhua minkään tyypisistä vinoumista eli, että jonkun luokan korostuminen vääristäisi tutkimuksen johtopäätöksiä ja tuloksia. Omassa käsitekehityksessäni tsunamiuutisointi – kaikessa poikkeuksellisuudessaan, äärimmäisyydessään, massiivisuudessaan – kertoo iltapäiväjournalismista jotain hyvin kuvaavaa. Mittasuhteiltaan se on ainutlaatuinen uutistapahtuma, mutta samalla – suhteessa omiin havaintoihini – paljastava. Palaan tsunamikatastrofiin mediatapahtumana erityisesti luvussa 6, jossa käsitelen spektaakkeleja ja ”kollektiivista surua”.

Suuri osa tsunamikatastrofia käsittelevistä jutuista luotasi katastrofin keskelle joutuneiden suomalaisten kohtaloita ja toisaalta kotona odottavien omaisten ahdinkoa tyyliin *Vauva pelastui, isoäiti katosi* (I-S 30.12.2004), *Pauliina ja Petra löytyivät – missä ovat muut?* (I-S 30.12.2004), *EI VIELÄKÄÄN ILOUUTISTA* (I-S 5.–6.1.2005) ja *Kirsti-mummon ainokaiset katosivat* (IL 30.12.2004). Lukuisat traagiset kohtalot eivät jätä lukijaa kylmäksi, vaikka materiaalia lukisi kuinka objektiivisella asenteella. Tsunamionnettomuus ravisteli koko suomalaista joukkoviestinnän kenttää ja sen suhteita viranomaisiin. Tähän keskusteluun iltapäivälehdet ottivat äänekkäästi kantaa. Viranomaisten toimintaa – uhrien evakuoinnista tiedotukseen – kritikoivia kirjoituksia ilmestyi jo uutisvyöryyn alkuvaiheessa. Tammikuun alun viranomaistoimia arvostelevat otsikot, kuten *Apu evakuointiin ei kelvannut* (IL 3.1.2005), *Turkulaismies ihmettelee UM:n hitautta* (IL 3.1.2005), *Unohtuiko varautuminen?* (IL 3.1.2005) ja *UM kertoi itse: ketään ei kateissa* (I-S 4.1.2005) ovat vasta alkua sittemmin rajuksi äityvälle kritiikille. (Mörä 2005)

Seitsemäs luokka, ”sota ja terrorismi”, nousee ainakin sisäsivuilta henkirikosten jälkeen jopa toiseksi eniten käsitellyksi aihepiiriksi. Tähän luokkaan päättyi vajaa 800 otsikkoa. Vaikka tämä luokka onkin kooltaan varsin suuri, on luokan painoarvo omasta näkökulmastani

ehkä kaikkein vähäisin. Miksi näin on? Palaan tähän kysymykseen tarkemmin, kun tarkastellen lööppejä ja erityisesti etusivun otsikoita.

Luokasta ”sota ja terrorismi” nousevat kaksi tapahtumaa vuonna 2004 ehdottomasti ylitse muiden: maaliskuussa Madridin lähijunissa tapahtunut useita pommeja käsittänyt terrori-isku, joka vaati lähes 200 kuolonuhria ja jossa loukkaantui lähes 2 000. Toinen tuona vuonna paljon huomiota saanut terroriteko oli Venäjän Kaukasuksessa, Pohjois-Ossetian Beslanin kaupungissa tapahtunut koulukaappaus. Venäläisten joukkojen rynnäkössä yli 300 panttivankia, joista noin puolet lapsia, sai surmansa. Muuten tarkastelemallani ajanjaksolla tätä luokkaa hallitsivat erityisesti Irakin sota, Al Qaida, Yhdysvaltain presidentti George W. Bush, Saddam Hussein ja Osama Bin Laden.

Madridin iskuista kerrottiin mm. otsikoilla *Pommit repivät Madridia Euroopan verisimmässä terrori-iskussa* JOUKKOMURHA AAMU-RUUHKASSA (IL 12.3.2004), *Madrid hiljentyi pommi-iskujen uhrien muistoksi* KUN MILJOONAKAUPUNKI KUOLI (IL 12.3.2004), *TAPPAJIEN TUSINA OLI YHÄ VAPAANA* (I-S 13.–14.3.2004) ja *200 UHRIA – JA YHTÄ MONTA TARINAA* (I-S 16.3.2004). Beslanin traagiset tapahtumat tuotiin lukijoiden silmiin yhtä voimakkain sanankääntein. Erityisesti lapsiuhrien kohtalo nousi alusta pitäen otsikoihin: *”Tapamme 50 lasta jos yksi meistä tapetaan”* (I-S 2.9.2004), *Venäjän terroripainajainen jatkuu Pohjois-Ossetiassa* KOULULAISET KAAP-PAAJIEN IHMISKILVIKSI (IL 2.9.2004), *MIKSI LAPSI?* (I-S 4.–5.9.2004), *VERILÖYLY SUORASSA LÄHETYKSESSÄ* (IL 4.–5.9.2004) ja *SATTUMA LAUKAISI KAAOKSEN* (IL 4.–5.9.2004).

Viimeiseen luokkaan ”muut” päätyi vajaat 800 otsikkoa. Esimerkkeinä luokasta ”muut” *Ilta-Sanomien* otsikot helmikuun alusta 2004: *Oopperalaulaja virui kuolleena hotellissa – kuoron kiertue jatkui* (I-S 4.2.2004). Kysymyksessä on poikkeuksellinen tapahtuma, joka ratsastaa ”tunnetun” oopperalaulajan kuolemalla. Mutta luokkaan ”tunnettu henkilö” juttua oli vaikea sijoittaa, sillä ainakin näiden juttujen perusteella jäi epäselväksi se, kuka kuollut henkilö oli. Nähdäkseni jutun teema oli enemmänkin se, että kiertue jatkui vaikka solisti jo virui kuolleena eli kysymyksessä olivat kuolemantapaukseen liittyvät poikkeukselliset olosuhteet.

Niin ikään helmikuun alusta on *Ilta-Sanomien* otsikko *Viinaveron laskun ja tuontirajojen poistumisen seuraus: JOPA 600 VIINAKUOLEMAA LISÄÄ!* (I-S 6.2.2004). Kysymys herää, pitäisikö alkoholismi laskea sairaudeksi? Tälle voisi löytyä hyviä perusteita, mutta intuitioon nojaten tässä kontekstissa en kuitenkaan sijoittanut otsikkoa luokkaan ”sairaus”, sillä alkoholiin liittyvät ongelmat nähdään iltapäivälehdissä korostetusti nimenomaan sosiaalisina ongelmina.

Tai, miten sijoittaa otsikot helmikuun loppupuolelta 2004, jotka käsittelevät amerikkalaisen näyttelijä-ohjaajan Mel Gibsonin elokuvaa *The Passion of the Christ* (2004), jossa kuvataan kristinuskon keskeistä kuolemankuvausta: Jeesuksen ristinkuolemaa. Näistä esimerkkeinä *Ilta-Sanomien* otsikot: *Gibsonin Jeesus-elokuva villitsi USA:ssa* (I-S 18.2.2008) ja *Mel Gibsonin Jeesus-filmi innosti ja inhotti* (I-S 26.2.2004). Jutut, joihin ne viittaavat, käsittelevät mitä ilmeisimmin kuolemaa, mutta esittämäni luokitukseen niitä on hankala sijoittaa tai muutoin tulkintaa luokkien sisällöstä joutuu venyttämään niin paljon, että luokitus menettäisi merkityksensä. Kaiken kaikkiaan tähän luokkaan päätyi suuri joukko otsikoita, joiden luokitukseen sijoittaminen osoittautui hankalaksi, vaikka sinällään ne sisältävät analyysilleni mielenkiintoista materiaalia.

Tutkimuskysymykset

Johdannon lopuksi tiivistän tutkimukseni keskeiset kysymykset. Käsittelen keskeiset teemat luku luvulta, jotka pyrin tuomaan tutkimukseni lopussa yhteen. Loppuyhteenvedon yhteydessä palaan oman esitykseni valossa iltapäiväjournalismin lööppejä ja etusivuja käsitteleviin miksi-kysymyksiin, joita esitin johdantoluvun ensilehdillä.

Yksi keskeinen koko tutkimusta kantava teema nousee teoreettisesta viitekehyksestä: Minkälaisia näkökulmia valitsemani ”lacanilainen konstruktionismi” avaa iltapäivälehtien uutijournalismiin? Tutkimukseni kohteena on tabloid-journalismi, jonka suomalaiseseen versioon viittaa tässä tutkimuksessa mm. käsitteellä ”iltapäiväjournalismi”. Tämä lajityyppi on journalismin tutkimuksen kentässä jo itsessään herättänyt omia kiistojaan. Tähän tulen palaamaan tarkemmin edempänä.

Mutta kaiken kaikkiaan journalismissa on konstruktionismin näkökulmasta kysymys yhteisöllisyydestä. Kuten johdanon alussa mainitsin, kysymys kuolemasta iltapäivälehtien journalistisena elementtinä liittyy kollektiivisen identiteetin rakentumiseen eli yhteisöllisyyteen. Sen vuoksi tutkimukseni pääkysymys kuuluukin: Minkälaista yhteisöllisyyttä iltapäiväjournalismissa tuotetaan representoimalla kuolemaa? Mikä merkitys kuoleman representaatioilla on postmodernille subjektille? Jotta pystyisin oman aineistoni valossa vastaamaan tähän kysymykseen, olen jakanut pääkysymyksen osakysymyksiin.

Luvussa 2 teen tilastollisen katsauksen siihen mediamaisemaan, jonka osa myös suomalainen iltapäivälehdistö on. Pohdin aluksi tilastollisen aineiston luonnetta diskurssiteorian näkökulmasta ja kysyn, mikälaisia ovat olleet – lacanilaisittain ajateltuna – ne siirtymän hetket, jotka liittyvät iltapäivälehdistön syntyyn.

Luvussa 3 kytken iltapäivälehtien tuottaman julkisuuden ja sen synnyn laajempaan modernia ja postmodernia yhteiskuntaa käsittelevään kulttuurikeskusteluun edellä mainitun psykoanalyttisen kehyksen sisällä. Vertaan iltapäiväjournalismin tuottamaa julkisuutta yleissanomalehtien tuottamaan julkisuuteen ja pohdin esimerkiksi lööppien roolia osana iltapäiväjournalismaa.

Luvussa 4 tarkastelen iltapäiväjournalismissa kuoleman esittämisen tapoja vakuuttamisen ja argumentoinnin keinona eli retoriikkana. Pohdin niin määrällisten kuin laadullisten aineistojen valossa sitä, mikä rooli kuolemalla on yleensä osana iltapäiväjournalismaa esimerkiksi myynnin näkökulmasta.

Luvussa 5 kysyn sitä, kuinka uutisdraamaa rakennetaan luomalla identifikaatiota uutistapahtuman henkilöiden ja yleisön välille? Kuinka identifikaatio luo iltapäiväjournalistiselle uutisdraamalle sen dynaamisen ytimen?

Luvussa 6 tarkastelen aiemmin esittämäni valossa erityisesti kahta spesifiä käsitettä: speaktaakkelia ja surua. Tarkastelen sitä, kuinka mediassa yleensä, mutta varsinkin iltapäivälehdissä, hyvin taajaan näkyvä puhe surusta – ”kollektiivinen suru” – luonnehtii journalismin tapaa tuottaa ja hallita modernin julkisuuden tuottamaa yhteisöllisyyttä.

2. SIIRTYMÄN HETKET JA ILTAPÄIVÄLEHDISTÖ

Tässä luvussa teen suppean katsauksen iltapäivälehdistön asemaan osana suomalaista mediamaisemaa. Tarkastelen sanomalehtijournalismia tilastollisesti osana suomalaisen journalismin kenttää ja pohdin viime vuosikymmeninä mediamaisemassa tapahtuneita muutoksia, johon liittyy myös iltapäivälehdistön synty ja kasvu. Pasi Kivioja (2008) on tehnyt perusteellisen etupäässä kvantitatiivisen tarkastelun iltapäivälehtien asemasta, lukijoista ja esitystapojen sekä sisältöjen muutoksista. Itse kysyn tässä taustoittavassa katsauksessa erityisesti sitä, minkälaiset *siirtymän hetket* voisivat selittää iltapäivälehdistön muodostumista?

Miksi siirtymän hetket ovat sitten tärkeitä? Lacanilaisesta näkökulmasta siirtymän hetket avaavat mahdollisuuden uusille fantasioille. Siirtymän hetket mahdollistavat muutoksen ja todellisuuden hahmottamisen uudella tavalla. Seuraavassa siirryn askeleen empiirisempään tarkasteluun ja pohdin sitä, miten sosiaalisessa – ja tässä tapauksessa journalistisessa – todellisuudessa näitä siirtymän hetkiä voisi paikantaa.

Tässä vaiheessa teen tilastollisen katsauksen suomalaiseen mediamaisemaan. Korostettakoon tässä sitä, että oletan tilastollisen materiaalin osaksi lacanilaisesta reaalisen ongelmaa. Tilastot ovat yksi länsimaisen kulttuurin keskeinen keino yrittää määrittää määrittelemätöntä, kontrolloida sattumaa eli elämäämme liittyvää ennakoimattomuuden ulottuvuutta – siis reaalista. Siten ne lacanilaisen diskurssiteorian näkökulmasta ovat enemmänkin analyysin kohteena kuin analyysin välineenä. Tilasto on kuitenkin länsimaisessa ajattelussa vaikutusvaltainen väline, joka on vaikuttanut siihen, miten jäsenämme itsemme osaksi yhteisöllistä maisemaa – sitä lacanilaista ”isoa Toista”.

Kanadalainen filosofi Ian Hacking (1995, 1997, 2000) on tarkastellut modernin tieteellisen ajattelun kehitystä kiinnittämällä huomion erityisesti tilastollisen hahmotuksen vaikutukseen maailmankuvaamme.

Hacking (1995; 1997) on tutkinut ja kuvannut historiallisesta perspektiivistä sitä, kuinka *normaalista* on tullut ihmiselämää keskeisesti määrittävä kategoria; kuinka normaalista on tullut *normi*. Tätä historiallista prosessia hän on kutsunut ”sattuman kesyttämiseksi”.

Hacking (1995, 10) tarkoittaa ”sattuman kesyttämisellä” sitä prosessia, jossa elämässä ilmenevä satunnaisuus ja ennakoimattomat tapahtumat on tuotu ”luonnonlakien” ja ”sosiaalisten lakien” alaisuuteen. Sattuman – ennakoimattoman ja epäsäännöllisen – tunnistaminen osana ihmiselämän ontologiaa johti siihen, että kontrollia ja hallintaa lisättiin yhä enenevässä määrin, yhä sofistikoituneempia menetelmiä kehittämällä, numeraalistamalla ja luokittelemalla ihmisryhmiä normaaleihin ja poikkeaviin. Käynnistyi tavallaan paradoksaalinen kehitys, jolle ei ole loppua näkyvissä: sattuma pyrittiin rationalisoimaan, ympäröimään rationaalisella ajattelulla. Tämän kehityksen tuloksena muodostui modernia ihmistä määrittävä vaikutusvaltainen käsitys *normaalista* ihmisestä.

Media- ja viestintäfilosofi John Durham Peters (2005, 180–214) pohtii kiinnostavalla tavalla sosiaalitieteiden ja tilastojen vaikutusta moderniin ontologiaamme. Itsekontrolli ja julkinen tila ovat olleet liberaalin valistusajattelun keskeisiä tekijöitä. Hänen mukaansa demokraattinen yhteiskunta itsessään on suuri ”kvantitatiivinen metodi”, jonka pyrkimyksenä on ollut priorisoida määrää laadun ylitse. Tarinat (kvalitatiivinen aspekti sosiaalisen todellisuuden hahmottamisessa) opettavat meille kuinka surra, ja tilastot opettavat meitä näkemään itsemme osana epäpersoonallista järjestystä. (”Stories teach the ethic of caring, statistics the ethic of not caring”.)

Reaalinen on se tekijä, joka alituisen pakenee ja vastustaa symbolista järjestystä sekä häiritsee sosiaalisesti rakentunutta todellisuuttamme. Sen vuoksi tilastollinen materiaali ei suinkaan ole epärelevanttia käyttämälläni metodille, joskaan se ei voi olla analyysini ytimessä. Kuten johdantoluvun alussa, tilastollinen aineisto on enemmänkin härttämässä miksi-kysymyksiä ja sillä tavoin ne luovat omalle tulkintaprosessilleni enemmän taustaa ja lähtökohtia.

Sanomalehtien trendit

Mikä on sanomalehdistön asema suomalaisessa joukkoviestinnässä? Ja mikä on iltapäivälehtien asema tässä kokonaisuudessa?

Kvantitatiivisesta näkökulmasta journalismin kyky tavoittaa yleisö on parhaiten hahmotettavissa nimenomaan tilastollisista levikkitiedoista. Muita päteviä joukkoviestintää ja sen kehitystä kuvaavia mittareita voisivat olla esimerkiksi joukkoviestinnän liiketaloudellisia ulottuvuuksia kuvaavat luvut, kuten nettomyynti ja kannattavuus, sekä mainontaan liittyvät mittarit kuten markkinaosuudet ja -volyymit. Erityisesti yleisösuhteissa tapahtuneita pitkän aikavälin muutoksia on nähdäkseni selkeintä hahmottaa kuitenkin levikkitietojen perusteella. Sen vuoksi tarkastelen seuraavassa lyhyesti nimenomaan sanomalehdistön tilastotua kokonaislevikin kehitystä.

Levikkitietojen tärkeydestä yleisön profiloinnissa kertoo jo se, että sanomalehtien kustantajat ja mainostajat ryhtyivät jo varsin varhain tuottamaan yhdessä mahdollisimman puolueetonta ja luotettavaa tilastollista tietoa lehtien levikeistä. Tällä haettiin uskottavuutta erityisesti mainostajien suuntaan. Suomessa tarve puolueettomalle ja luotettavalle levikkitiedolle ilmaistiin jo 1900-luvun alussa. Luotettavasti koottu tilastollinen tieto vakuuttaa siitä, että lehtien levikit ovat sitä, mitä on kerrottu ja mainosten tavoitettavuus on se mitä luvataan eli kysymys oli vakuuttamisesta – retoriikasta. Tätä varten vuonna 1955 perustettiin Levikintarkistus Oy. Se on lehtikustantajien, mainostajien ja mainostojen yhdessä perustama yritys, jonka tärkein tehtävä on sanoma- ja aikakauslehtien levikkien tarkastaminen.¹⁶

Minkälainen sitten yleisesti ottaen on ollut suomalaisen sanomalehtien levikki? Suomalaisen sanomalehdistön viime vuosikymmenien

---

16 Levikintarkastustoiminta sai alkunsa Yhdysvalloissa vuonna 1914, jolloin perustettiin alan ensimmäinen levikintarkastusta harjoittava yhtiö – Audit Bureau Of Circulations, ABC Suomessakin kritisoitiin jo 1910-luvulla, kuinka sanomalehdet antoivat vääriä tietoja levinneisyydestään. Ensimmäinen julkinen levikintarkastustodistus löytyy *Helsingin Sanomilta* vuodelta 1912. Levikintarkastus Oy – Ab Upplagekontroll-nimisen osakeyhtiön perustava yhtiökokous pidettiin 29. huhtikuuta 1955. Perustavan kokouksen kokoonkutsuja oli Eljas Erkko. Tämän yhtiön osakkaiksi tulivat sen ajan merkittävimmät lehdenkustantajat, mainostajat ja mainostoimistot. Lähde: (19.10.2007) <http://www.levikintarkastus.fi> & <http://www.levikintarkastus.fi/yritys/historia.php>

kehityspiirteisiin kuuluu se, että niiden yhteislevikki on supistunut vuodesta 1990 vuoteen 2003 mennessä noin 20 prosentilla, eli noin 850 000 kappaleella 4,1 miljoonasta 3,2 miljoonaan. Vuonna 1985 kakkoslehtien, eli alueellisesti suurilevikkisimmästä lehdestä (”ykköslehdessä”) seuraavan lehden, osuus kaikista sanomalehdistä oli 10 prosenttia, mutta vuonna 1995 siitä enää puolet, eli 5 prosenttia. Vuonna 2005 kakkoslehtien osuus oli enää 3 prosenttia, kun iltapäivälehtien osuus oli noussut 10 prosenttiin (erikoissanomalehtien osuus oli 9 prosenttia ja ilmaisanomalehtien osuus oli 2,6 prosenttia). *Uuden Suomen*, tuolloin pääkaupunkiseudun ja koko Suomen suurimman kakkoslehden lakauttaminen 1990-luvun alussa vei kakkoslehtien yhteislevikistä lähes neljänneksen. (Sauri 2007a, 119 & 126; Sauri 2007b, 271–272)

Itsestään selvä – mutta ilmeisen puutteellinen – väite kuuluu niin, että erityisesti kuluttajien kohtaamat lamavuosien rajut taloudelliset menetykset ovat johtaneet tilattavien sanomalehtien levikin laskuun. Erkki Hujanen (2002, 53–57) selittää laman vaikutuksen ”sanomalehtien tilaamattomuuden laukeamiselle” painokkaasti työttömyyden ja lukijoiden taloudellisten ongelmien välittömillä seurauksilla. (Tosin hän arvailee myös muitakin laajempia kulttuuriseen muutokseen liittyviä syitä: myös sitä, ettei ”lehtien sisältö kohtaa lukijaa”. Tämä voi toden totta olla tärkeä tekijä!) Hujasen mainitsemissa kyselyissä esitetyn syyn lehtien tilaamatta jättämiselle voi ajatella olleen ”poliittisesti korrekti” vastaus kysytyyn asiaan: sanomalehtien lukemista on pidetty pätevän kansalaisuuden merkinä. Jos lehtiä ei tilaa, sille on oltava jokin rationaalinen selitys ja välitön taloudellinen tilanne on juuri sellainen. Taloudelliset ongelmat voivat olla strukturoiduissa kyselylomakkeissa tutkijoiden oletama, ikään kuin vastaajan suuhun asettama likiarvo niistä välittömistä syistä, minkä vuoksi vastaaja on tehnyt niin kuin on tehnyt, eli tässä tapauksessa jättänyt lehden tilaamatta. Lomakekyselyjen yksi piirre on se, että aina kun ihmiset suostuvat niihin riittävässä määrin vastaamaan, saadaan kysytyyn ilmiöön myös kausaalinen syy. Näin reaalisen ongelma voi olla sivuutettu.

Kenties kysymyksessä on laajempi prosessi, johon lamalla on ollut ilmeinen nopeuttava vaikutus: kakkoslehtien häviäminen on jo 1950-luvulla alkanut prosessi, joka jyrkkeni 1990-luvun alun syvän taloudellisen laman myötä. Tässä katsotaan olevan kysymys

puoluelehtijärjestelmän eli aatteellisesti poliittisiin puolueisiin sitoutuneen lehdistön, häviämisestä. Samaan aikaan tapahtui sanomalehdistössä paralleeli kehitys, jossa useimmiten porvarillisiin puolueisiin sitoutuneet lehdet julistautuivat sitoutumattomiksi ja jotkut näistä nousivat alueen ykköslehdiksi.

Puoluelehtijärjestelmää on pyritty tukemaan vuodesta 1974 alkaen Ruotsista otetun mallin mukaan maksamalla puolueiden lehdille tarkoitettua lehdistötukea. Sen tarkoituksena on ollut säilyttää sanomalehdistön moniarvoisuus. Valtion budjetista maksettiin puolueiden lehdille lehdistötukea ja kuljetustukea. Näiden tukien merkitys oli monen kakkoslehden olemassaololle erittäin tärkeä, kunnes 1990-luvun alkuvuosina erityisesti kuljetustukia leikattiin laman seurauksena rajusti. Tukien leikkaus vaikutti osaltaan kakkoslehtien aseman lopulliseen murenemiseen. Lamaa edelsi välittömästi sosialistisen järjestelmän romahdus, mikä söi nopeasti legitimaatiota myös vasemmistolaiselta puoluelehdistöltä. Lama nopeutti kehitystä myös leikkaamalla tuet draamattisen nopeasti. (Tommila & Salokangas 1998, 246–253; Salminen 1988, 147–168; Kohvakka 2004, 233)

Sanomalehti *Uuden Suomen* kohtalo on kiinnostava, sillä sen ja iltapäivälehdistä *Iltalehden* kohtalot liittyvät tiiviisti yhteen. Tähän tulen palaamaan tarkemmin edempänä. 1990-luvun alussa tapahtui useita puoluelehtien kuolemia. Merkittävin niistä oli juuri *Uuden Suomen* lakkauttaminen vuonna 1991. *Uusi Suomi* oli alun perin kokoomuksen äänenkannattaja ja myöhemmin se julistautui puolueesta sitoutumattomaksi lehdeksi. Samana vuonna lakkautettiin kaksi SDP:n paikallisesti ilmestyvää lehteä. Vuosikymmenen alussa kaatui kolme SKDL:n äänenkannattajaa. Lisäksi tapahtui lehtien yhdistämisistä ja liittoutumia. Henkiin jääneiden puoluelehtien levikit romahtivat. SDP:n äänenkannattajan *Demarin* levikki laski 1990-luvun alusta vuoteen 2001 puoleen, samoin sosiaalidemokraattisen *Turun Päivälehden* sekä oululaisen Vasemmistoliiton *Kansan Tahdon*. Keskustan *Suomenmaan* Pohjois-Pohjanmaan painoksen levikki tippui 1990-luvun puolivälistä 40 prosenttia ja neljä kertaa viikossa ilmestyvän valtakunnallisen *Suomenmaan* levikki tippui vuosina 1993–2000 peräti 46 prosenttia. (Hujanen 2002, 47–48)

Tärkeää on mainita myös se, että 1990-luvun alun lama vähensi merkittävästi myös useiden ykköslehtien levikkiä. Seitsenpäiväisistä lehdistä levikkiään menettivät eniten pohjoisen Suomen harvaan asutujen, vanhenevasta ikärakenteesta, muuttotappiosta kärsivien tai teollisesta rakennemuutoksen kourissa olevien alueiden lehdet. Tällaisia lehtiä olivat esimerkiksi Kemissä ilmestyvät *Pohjolan Sanomat*, joka koki 46 prosentin laskun vuosina 1991–2001, ja Kajaaniassa ilmestyvä *Kainuun Sanomat*, jonka levikki putosi samaan aikaan 24 prosenttia. Lisäalassa ilmestyvä *Iisalmen Sanomat* koki *Kainuun Sanomien* kanssa samanlaisen levikin vähenemisen. Lähes kaikilla seitsenpäiväisillä lehdillä levikki laski 1990-luvun alun huippulukemista vuosikymmenen loppuun mennessä 10 prosenttia¹⁷, mutta muutama lehti pystyi katkaisemaan levikkinsä syöksykierteen toisia paremmin. Tällaisia olivat esimerkiksi kasvukeskuksissa (Jyväskylä, Oulu, Salo, Tampere, Turku) alueensa ehdottomiksi ykköslehdiksi nousseet sanomalehdet. 6-, 5- ja 4-päiväisillä sanomalehdillä levikit kutistuivat seitsenpäiväisten lehtien tapaan. Myös ruotsinkieliset päivälehdet menettivät tilaajiaan koko 1990-luvun. (emt., 48–49)

Onko lama tyydyttävä selitys sanomalehtien levikissä 1990-luvulla tapahtuneelle laskulle? Lamaan mennessä hidas muutos eli vähittäinen puoluelehdistön nahistuminen oli jo tapahtunut, mutta lama jyrkensi kehitystä dramaattisesti ja ulotti vaikutukset koko sanomalehtikenttään. Vähittäistä muutostahan oli tapahtunut jo pidemmän aikaa: esimerkiksi sitoutumattomien lehtien lisääntymisenä ja ylipäättään puoluesitoutumisen vähenemisenä. (Tommila & Salokangas 1998, 252).

Mediakilpailu?

Myös lisääntynyt mediakilpailu on nähty syyksi siihen, että sanomalehtien levikit ovat laskeneet. Nähdäkseni väitteeseen liittyy enintään osatotuus. Miten mediakenttä on muuttunut? Millaiseen mediamaisemaan

---

¹⁷ Poikkeuksena *Salon Seudun sanomat*, joka menetti levikkiään vain nelisen prosenttia vuoteen 1994 mennessä, minkä jälkeen se on vuosittain pystynyt pääsääntöisesti hieman kasvattamaan levikkiään. (Hujanen 2002, 49)

sanomalehdistö on joutunut sopeutumaan? Tähän voi tehdä pienen yleiskatsauksen.

Pertti Alasuutarin (1996, 204–215) mukaan mediassa tapahtui merkittävä määrällinen muutos kun verrataan erityisesti 1980- ja 1990-lukujen Suomea aikaisempaan. Tämä tuntui erityisesti sähköisen viestinnän alueella, jonka yleisilmettä hallitsi 1980-luvulle saakka *Yleisradion* viestinnällinen monopoliasema niin televisio- kuin radiotoiminnan alueella. 1980-luvulla joukkoviestinnän määrä alkoi lisääntyä huomattavasti, ja tähän *YLE*:n monopoliaseman murtumisella oli oma vaikutuksensa.

Vuosikymmenen puolessa välissä aloittivat ensimmäiset paikallisradiot, ja viestinnän rajoituksia ryhdyttiin muutenkin purkamaan. 1950-luvun lopulta *YLE*:n vuokralaisena toiminut *Mainos-TV* sai 1980-luvun puolivälissä oman toimiluvan, jolloin perustettiin *Kolmos-televisio* (nimellä *MTV3* vuodesta 1993) ja se aloitti alueellisen tv-mainonnan. Mainosrahoitteinen televisiokanava *Nelonen* ja valtakunnallinen mainosradio *Nova* aloittivat toimintansa 1990-luvun lopulla. *Yleisradion* televisio-ohjelmien aika kaksinkertaistui vuosina 1985–1995. Samassa ajassa *MTV*:n ohjelma-aika lisääntyi vielä enemmän. Vuonna 1986 toiminnassa olleiden 18 paikallisradion lähetysaika oli noin 28 000 tuntia vuodessa. Vuonna 1994 paikallisradioita oli jo 59 ja niiden yhteenlaskettu lähetysaika oli noin 500 000 tuntia vuodessa. Televisio-ohjelmien tarjonnan kasvu on lisännyt aikaa, jota käytetään television katseluun. Mittausten mukaan suomalaiset käyttivät 1990-luvun lopulla puoli tuntia enemmän aikaa television katseluun kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. (Herkman 2005, 60; Hujanen 2002, 55)

Jos jaetaan suomalainen mediamaisema kolmeen lohkoon – graafiseen, sähköiseen (mukaan luettuna ”digitaalinen”) ja tallenneviestintään – sitä on luonnehtinut 1980-luvun alusta saakka erityisesti sähköisen viestinnän vähittäinen laajeneminen graafisen viestinnän kustannuksella. Vuonna 1980 graafisen viestinnän osuus oli 80 prosenttia, vuonna 1990 sen osuus oli 76 prosenttia, kun vuonna 2005 se oli pudonnut 70 prosenttiin. Sähköisen viestinnän osuus on lisääntynyt vuodesta 1980, jolloin sen osuus kokonaismarkkinoista oli 13 prosenttia. Vuonna 2005 sen osuus oli noussut jo yli 21 prosentin. Sähköisen viestinnän markkinaosuuden laajeneminen 1990-luvun puolesta välistä tähän päivään

on ollut yllättävänkin hidasta, mutta pitkän aikavälin trendi on selvä. Tasaisinta kasvua ovat osoittaneet kaapelitelevisiion markkinaosuus ja internet-palvelut. Tähän kehitykseen ovat tarttuneet myös iltapäivälehdet. Vuonna 2006 *Iltalehden* internet-julkaisu on ollut Suomen kolmanneksi eniten luettu verkkolehti (738 052 kävijää/vko), ja toisena on ollut *Ilta-Sanomien* verkkojulkaisu (722 302 kävijää/vko). Ehdotonta kärkisijaa on pitänyt *MTV3 Intenet* (1 126 218 kävijää/vko) ja niukasti kakkoseksi kävijämääriltään on tullut myös *YLEn* internet-sivut (741 983 kävijää/vko).¹⁸ (Kivioja 2008, 28; Sauri 2007a, 327; Sauri 2007b, 118–119 & 129; Sauri 2007d, 285; Sauri 2002, 81)

Mediakilpailulla toki on ollut vaikutusta, mutta sen selitysvoimaa sanomalehtien levikin vähenemiselle vähentää ainakin se, että sanomalehtien levikit Suomessa ovat kansainvälisesti edelleen suuria. Markkinaosuuden hitaasta laskusta huolimatta sanomalehtien osuus joukkoviestinnän kokonaismarkkinoista oli vuonna 2005 yhä lähes 30 prosenttia. Verrattuna EU-maihin keskimäärin vuonna 2001 Suomen joukkoviestintämarkkinoilla on painottunut erityisesti sanomalehtien osuus television kustannuksella. Tarkasteltaessa päivälehtien levikin perusteella sitä, kuinka uskollista sanomalehden lukijoita suomalaiset ovat, vuonna 2005 tuhatta asukasta kohden Suomessa (518 kpl) oli kolmanneksi tihein päivälehtien levikki maailmassa Japanin (634 kpl) ja Norjan (626 kpl) jälkeen. Neljänneksi suurin päivälehtien levikki maailmassa oli Ruotsissa (481 kpl). (Sauri 2007b, 119; Sauri 2007c, 332 & 335)

Toinen asia, joka vähentää mediakilpailun selitysvoimaa sanomalehtien levikin laskuun on se, ettei edes 1990-luvulla kaikkien sanomalehtien levikki ollut suinkaan laskeva. Erkki Hujanen (2002, 52) kiteyttää sanomalehdistön rakenteessa 1990-luvulla syventyneen kehityksen siten, että kakkoslehtien osuus kokonaislevikistä vähentyi huomattavasti ja iltapäivälehtien osuus kasvoi suhteessa lähes saman verran. Myös markkina-alueittensa seitsenpäiväiset ykköslehdet lisäsivät jonkun verran osuuttaan sanomalehtien kokonaislevikissä. Toinen uusi lehtityyppitulokas, joka on 1990-luvun myötä vakiinnuttanut asemaansa, on

---

18 Viidenneksi eniten vierailijoita oli *Helsingin Sanomien* sivuilla (511.421 kävijää/vko), seuraavaksi *Kauppalehti Online* (160.514 kävijää/vko) ja neljäs oli *Taloussanomien* (143.650 kävijää/vko). (Sauri 2007b, 285; Sauri 2007d, 327)

talouslehtien tyypiset erikoissanomalehdet¹⁹. Mainittava on myös se, että tuohon vuosikymmeneen liittyy myös ilmaisjakelulehtien määrän ja taloudellisen volyymin voimakas kasvu. (Sauri 2005, 182–184)

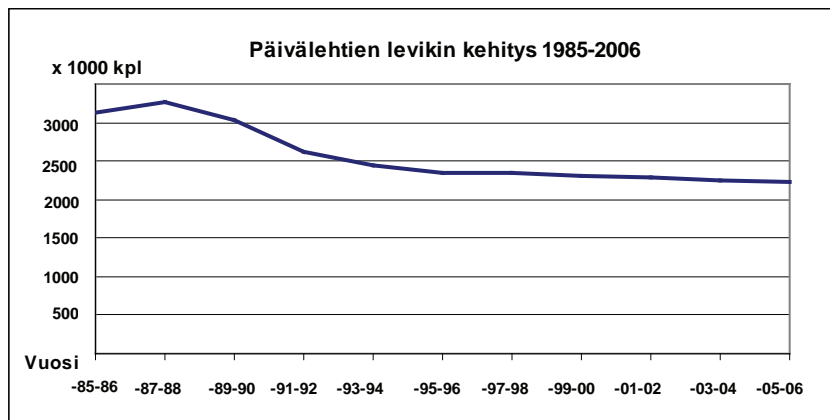
Päivälehdet ja iltapäivälehdistö

Minkälainen iltapäivälehtien levikinkehitys sitten oli? Tarkasteltaessa yksinomaan sanomalehdistä 7–4 kertaa viikossa ilmestyvien päivälehtien, levikkikehitystä (kuvio 2) trendi on selvä: kokonaislevikki kasvaa 1980-luvun lopulle saakka. Vuonna 1989 levikki on suurimmillaan eli 3,3 miljoonaa kappaletta. Tuolloin se kääntyy jyrkkään laskuun: vuodesta 1989 vuoteen 1990 pudotus on peräti 18 prosenttia. Pudotus jatkuu lievempänä, mutta silti useamman prosentin jyrkkyydellä aina 1990-luvun puoliväliin saakka. Vuonna 1995 päivälehtien levikki on runsaat 2,3 miljoonaa. Lasku hidastuu mutta jatkuu lievempänä viime vuosiin saakka. Vuonna 2006 päivälehtien levikki on ollut 2,2 miljoonaa, joten levikin lasku vuoden 1989 huippulevikistä eli vajaasta 3,3 miljoonasta tähän päivään on ollut runsaat 32 prosenttia! (Liite.)

---

19 Journalismin eriytyminen johti sanomalehtien taloussivujen syntyyn jo 1967–75 ja edelleen 25 vuotta myöhemmin sähköisten välineiden talousohjelmien ja -uutisten perustamiseen 1992–1998. Sanomalehdistä Helsingin Sanomat – suomalaisen painetun ”laatujournalismin” eräänlainen diskurssinmäärittelijä – vahvisti talousuutisointiaan aloittamalla syksyllä 1993 uudet ”Rahasivut”. Talouslehdistä Alma Media Oyj:n Kauppalehti oli vuonna 2006 valtakunnan kahdeksanneksi laajalevikkisin lehti runsaan 81.000 kappaleen levikillään ja lisäystä edellisvuoteen oli puolen prosentin verran. SanomaWSOY-konserniin kuuluva Taloussanomat oli vuonna 2006 sijalla seitsemäntoista vajaan 36.000 lehden levikillä, mutta pudotusta levikissä oli tapahtunut edellisvuoteen verrattuna peräti 7%:n verran. Sanoma Oy perusti Taloussanomat vuonna 1997 Kauppalehden haastajaksi (Huovila 2003, 176–179). (Suomen sanomalehdistö 2007, 27)

Kuvio 2. Päivälehtien eli 7–4 kertaa viikossa ilmestyvien sanomalehtien kokonaislevikki vuosina 1985–2006.²⁰

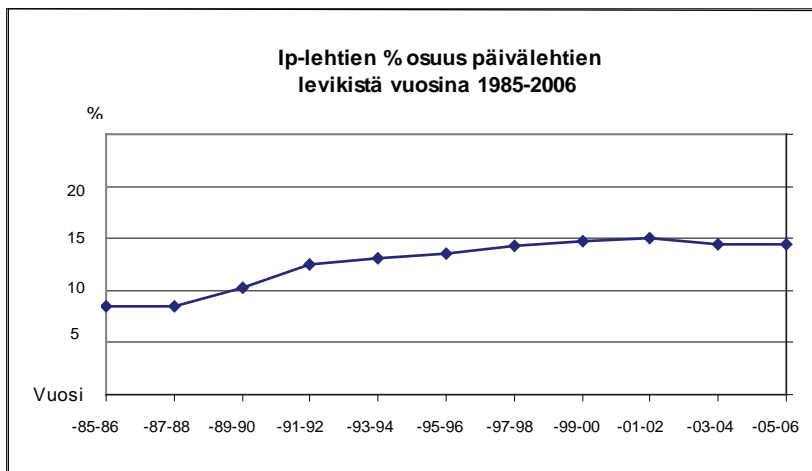
Sen sijaan iltapäivälehtien levikkikehitys on ollut osin päinvastainen. Vuonna 1980 tapahtunutta *Iltalehden* perustamista pidetään varsinaisen iltapäivälehdistön syntyhetkenä, sillä se muodosti *Iltä-Sanomien* kanssa keskinäisen kilpailutilanteen, jonka on sanottu vaikuttaneen niin lehti- en levikkiin kuin siihen mitä näistä lehdistä sisällöllisesti muodostui. Iltapäivälehtien levikki kasvoi alkutilanteeseen nähden suhteessa sanomalehtien yhteislevikkiin kolminkertaiseksi. Korkeimmillaan niiden levikkiosuus on ollut kaikista sanomalehdistä – myös muista kuin päivälehdistä – 11 prosenttia vuonna 2001, minkä jälkeen levikki on hieman laskenut. Tähän on vaikuttanut erityisesti *Iltä-Sanomien* ailahtelevampi

²⁰ Kuvioon 2 & 3 on luettavuuden vuoksi valittu aikayksiköksi kaksi vuotta. Tämä helpottaa myös yleisen trendin havaittavuutta. Kuvion 2 & 3 lähde: Suomen Lehdistö 7–8/86, 10 & 12; 7–8/87, 14 & 16; 7–8/88, 8 & 10; 7–8/89, 12 & 14; 7–8/90, 16 & 18; 7–8/91, 16 & 18; 7–8/92, 16 & 18; 7–8/93, 30 & 32; 7–8/94, 28 & 39; 6–7/1996, 30 & 32; 6–7/1997, 34 & 36; 6–7/1998, 34 & 36; 6–7/1999, 34 & 36; 6/00, 34 & 36; 6/01, 36 & 38; 6/02, 36 & 38; 6/03, 32 & 34; 6/04, 32 & 34; 6/05, 32 & 34; 6/06, 32 & 34. Alkuperäislähteet ovat Levikintarkastus Oy:n levikkitiedot. Vuotta 1996 varhaisemmissa levikkitiedoissa Suomen Lehdistö -aikakausjulkaisusta ja Levikintarkastus Oy:n nyt julkaisemissa tiedoissa on muutaman tuhannen eroja. Tämä johtunee siitä, että Suomen Lehdistö julkaisi aikaisemmin myös tarkastamattomia levikkitietoja kokonaiskatsauksen ajankohdan vuoksi. Nämä erot eivät ole huomattavia, joten niillä ei ole vaikutusta yleiskuvaan.

levikin kehitys 2000-luvulla. Iltapäivälehtien levikissä katto tavoitettiin vuonna 2001. (Kivioja 2008, 27; Sauri 2007d 272 & 285)

Tarkasteltaessa iltapäivälehtien levikin kehitystä suhteessa päivälehtien kokonaislevikkiin (Kuvio 3) on iltapäivälehtien osuus noussut vuosista 1985–1986 vuosiin 2005–2006 peräti 6 prosenttiyksikköä: 8,5 prosentista 14,5 prosenttiin.

Kuvio 3. *Iltapäivälehtien yhteisen arkilevikin osuus suhteessa kaikkiin 7–4 kertaa viikossa ilmestyviin sanomalehtiin vuosina 1985–2006.*²¹

Kuvio 3 osoittaa edellä mainitun kehityksen kaikessa selkeydessään. Iltapäivälehtien levikin kasvu on ollut huomattavaa erityisesti 1980-luvun loppuvuosilta vuosituhannen vaihteeseen saakka, jolloin

²¹ Kuvioon 2 & 3 on luottavuuden vuoksi valittu aikayksiköksi kaksi vuotta. Tämä helpottaa myös yleisen trendin havaittavuutta. Kuvion 2 & 3 lähde: Suomen Lehdistö 7-8/86, 10 & 12; 7-8/87, 14 & 16; 7-8/88, 8 & 10; 7-8/89, 12 & 14; 7-8/90, 16 & 18; 7-8/91, 16 & 18; 7-8/92, 16 & 18; 7-8/93, 30 & 32; 7-8/94, 28 & 39; 6-7/1996, 30 & 32; 6-7/1997, 34 & 36; 6-7/1998, 34 & 36; 6-7/1999, 34 & 36; 6/00, 34 & 36; 6/01, 36 & 38; 6/02, 36 & 38; 6/03, 32 & 34; 6/04, 32 & 34; 6/05, 32 & 34; 6/06, 32 & 34. Alkuperäislähteet ovat Levikintarkastus Oy:n levikkitiedot. Vuotta 1996 varhaisemmissa levikkitiedoissa Suomen Lehdistö -aikakausjulkaisusta ja Levikintarkastus Oy:n nyt julkaisemissa tiedoissa on muutaman tuhannen eroja. Tämä johtunee siitä, että Suomen Lehdistö julkaisi aikaisemmin myös tarkastamattomia levikkitietoja kokonaiskatsauksen julkaisuajankohdan vuoksi. Nämä erot eivät ole huomattavia, joten niillä ei ole vaikutusta yleiskuvaan.

iltapäivälehtien osuus päivälehdistä vakiintui vajaan 15 prosenttiin. Erityisen jyrkkä iltapäivälehtien levikin suhteellinen kasvu oli 1990-luvun alussa, jolloin päivälehtien kokonaislevikki romahti (kts. kuvio 2). Vuosien 2001–2002 ajanjaksolla iltapäivälehtien arkilevikki kävi päivälehtien kokonaislevikistä korkeimmillaan eli tasan 15 prosentissa, mistä se on laskenut vuoteen 2007 mennessä hiukan vajaan 14 prosenttiin. (Kivioja, 2008, 27; Suomen sanomalehdistö 2008, 28 & 30)

Kaiken kaikkiaan 1990-luku siis oli iltapäivälehdistön suhteellisen levikin kasvun aikaa. Se vakiinnutti huomattavan markkinaosuuden päivälehtikentässä. Iltapäivälehtien keskinäinen kilpailu oli kiivasta, mikä, ja mahdollisesti myös muu kilpailutilanne, näkyi voimakkaana vaihteluna lehtien levikin kehityksessä. Haastaja lähestyi uhkaavasti *Ilta-Sanomien* levikkilukuja, jonka levikki kääntyi uhkaavasti laskuun ja vuonna 2006 lähenteli jo 1980-luvun puolenvälin lukuja.

Vuosina 1985–2006 iltapäivälehdet vakiinnuttivat asemansa sekä absoluuttisesti että suhteellisesti tarkasteltuna. Tämän osoittaa kuvio 3, jonka perusteella iltapäivälehtien suhteellinen osuus päivälehdistä on noussut erityisen voimakkaasti. Niinä vuosina, jolloin sanomalehtien levikki absoluuttisesti on vähentynyt, iltapäivälehdistä sen sijaan on ollut kykyä lisätä levikkiään niin suhteellisesti kuin absoluuttisesti. Iltapäivälehdistön menestys ei ole ollut suoraviivaista kasvua missään vaiheessa: markkinajohtajan *Ilta-Sanomien* levikinlisäys on ollut enemmän suhteellista, kun taas *Ilta-Sanomien* levikinlisäys on ollut enemmän absoluuttista, kun taas *Ilta-Sanomien* on kyennyt voimakkaaseen absoluuttisen levikinlisäykseen. Molemmista suhteista 1990-luvun alkuvuodet ovat olleet selkeä käänne ylöspäin. Mutta kuten sanottua, lähestyttäessä vuotta 2010 iltapäivälehtien levikit ovat kääntyneet selkeään laskuun. (Kivioja 2008, 26)

Siirtymä(t) ja uusi päämerkitsijä

Sosiaalisten rakenteiden näkökulmasta vuosikymmenet 1960-luvulta 1980-luvulle olivat Suomessa voimakasta teollistumisen ja kaupungistumisen aikaa. Tämän murroksen seurauksia tutki jo 1980-luvun alussa sosiologi Matti Kortteinen (1982) teoksessaan *Lähiö: Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. 1960- ja 70-lukujen kaupungistumisen

ja teollistumisen sosiaalisessa rakenteessa aiheuttamien vaikutusten on sanottu ylittäneen laajuudeltaan ja nopeudeltaan kaikki siihen asti Suomessa koetun. Vasta tämän jälkeen Suomea on voitu kutsua teollistuneeksi yhteiskunnaksi.

Kortteinen (1982, 231–257) kiinnitti huomionsa tänä ajanjaksona nopeasti syntyneisiin lähiöihin, joissa hän havaitsi kehittyvän juurettomuuden, eristyneisyyden ja yksinäisyyden sijaan moderneja työläisyhdyskuntia. Kortteisen kuvauksessa perinteisen maaseutumaisen yhteisön korvasi moderni työläisyhteisö eli lähiö. Mutta todennäköisesti tämä ei ole ollut kehityksen koko kuva, vaan murros on luonut tilaa myös elämänmuodolle, joka liitetään enemmän postmoderniin kulttuuriin. Kun vanhat yhteisölliset rakenteet murtuivat, siitä johtunut elämäntapojen muutos sai monimuotoisia ratkaisuja.

Median kentällä tähän yhteiskunnalliseen murrokseen, ja siihen liittyneeseen voimakkaaseen rakennemuutokseen, on yhdistetty ainakin *Hymy*-lehden valtava suosio 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Ulla-Maija Kivikurun (2001, 80) mukaan huimaan puolen miljoonan levikkiin tuolloin yltänyt *Hymy* oli pudottanut jo puolet levikistään 1970-luvun lopulle tultaessa. Kivikurun mukaan populistisen *Hymy*-lehden suosio on yhdistetty tuolloin nopeaan maalta- ja maastamuuttoon ja tätä seuranneeseen kaupungistumiseen. Tuolloin henkisesti koddittomat ihmiset mahdollisesti etsivät identifikaatiota *Hymyn* ”pienen ihmisen” toimituspolitiikasta. Kivikurun mukaan iltapäivälehtien kasvu on epäilemättä kaventanut *Hymyn* tyyppisten aikakauslehtien suosiota. (Kivikuru 2001, 80)

Iltapäivälehdistö sijoittuu tämän murroksen myöhempiin vaiheisiin. Alasuutari (1996, 18) on tutkinut suomalaisen sodanjälkeisen yhteiskunnan laajoja kulttuurillisia muutoksia. Yhteiskuntaelämässä 1980- ja 90-luvuilla tapahtui Alasuutarin mukaan muutos suunnitelmatalouden diskurssista kilpailutalouden diskurssiin. 1960-luvun lopulta vallinnut suunnitelmatalouden diskurssi merkitsi voimakasta uskoa siihen, että yhteiskunnalliset ongelmat voidaan parhaiten ratkaista paremmalla ”tieteellisellä” suunnittelulla ja organisoinnilla. Tähän aikaan liittyi yhteiskunnan *korporatistisen* järjestelmän kehittyminen. Aiempina vuosikymmeninä esiin nostetut moraaliset periaatteet kodihoitiin mahdollisimman kattaviksi ”järjestelmiksi” ja mekanismeiksi.

Suunnitelmatalouden aikaan sijoittuvat myös Kortteisen kuvaamien lähiöiden rakentaminen. (emt., 246)

Lehdistöjulkisuudessa korporatismi näkyi Alasuutarin (1996, 247) mukaan siten, että erilaisia yhteiskuntapoliittisia neuvotteluja ja politiikan tapahtumia kommentoitiin ryhmäetujen ajamisen ja dramaturgian näkökulmasta. Koska hinta- ja palkkasopimukset tehtiin hyvin korkealla tasolla keskusjärjestöjen välillä, järjestöjen jäsenet eli suuri yleisö seurasi etujensa ajamista etäältä, ikään kuin katsomosta. Poliittinen julkisuus oli tällöin kuin näytelmää, jota seurataan etäältä. Tämän tyyppinen journalistinen julkisuus legitimoit erityisesti poliittisen järjestelmän toimijoiden eli poliitikoiden valtaa. Suunnitelmataloudessa uskottiin premisseinä tasa-arvoon ja demokratiaan, josta kaikki muut asiat johdettiin. Tällöin uskottiin siihen, että ongelmat johtuvat riittämättömästä suunnittelusta ja yhteiskunnan ongelmat voidaan parhaiten ratkaista antamalla asioiden organisointi ja muutostyö ”yhteiskunnan” eli valtion tehtäväksi.

Alasuutari puhuu lacanilaisesta näkökulmasta tarkasteltuna hyvin keskeisestä asiasta eli suunnitelmatalouteen liittyvästä fantasiasta. Tässä ilmenee esimerkiksi se, ettei fantasia ole vain yksilötason tekijä, vaan on rakennelma, joka yrittää ennen kaikkea peittää puutteen ja täydentää imaginäärisellä rekisterillä puutteen Toisessa. Tällaisia fantasiaan liittyviä tekijöitä voi journalismissa ajatella olevan nimenomaan visuaaliset ja dramaturgiset elementit. (Stavarakakis 2005, 52–53)

Suunnitelmataloutta seuranneen kilpailutalouden alkuvaiheen Alasuutari (1996, 247 & 256–257) paikantaa 1980-luvun alkupuolelle. Kilpailutalouden diskurssin tulo merkitsi taas yksilönvapauden korostamista keskeisenä premissinä, jolle muut arvot alistettiin. Hän kirjoittaa, että kilpailutalouden diskurssiin liittyi entiseen nähden jokseenkin vastakkainen usko siihen, että nimenomaan markkinat organisoivat yhteiskunnan parhaalla mahdollisella tavalla, eivät demokraattinen päätöksentekojärjestelmä eikä suunnittelukoneisto. Toiminnan olisi oltava taloudellisesti kustannustehokasta ja vastattava markkinoiden kysyntää.

Missä sitten ovat näiden muutosten syyt? Olisiko muutoksen syitä etsittävä esimerkiksi taloudellisten rakenteiden muutoksista? Alasuutari korostaa muutoksen selittäjänä nimenomaan diskurssien tärkeyttä, ja

tällä painotuksella on yhtymäkohtansa lacanilaiseen konstruktionismiin. Alasuutarin (1996 257) mukaan 1980-luvulla Ison-Britannian pääministeri Margaret Thatcher ja Yhdysvaltojen presidentti Ronald Reagan olivat läntisen maailman vahvoja vaikuttajia. He ajoivat voimakkaasti sen tyyppistä politiikkaa, joka pyrki yksityistämään julkisen vallan toimintoja ja pienentämään valtion roolia ylipäättään markkinoiden hyväksi. Toisaalta myös Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan sosialistisen järjestelmän romahdus tulkittiin yleisesti suunnitelmatalouden tappioksi ja markkinatalouden ansioksi. (Alasuutari 2006, 43–64)

Myös Suomessa tapahtui suunnitelmatalouden signifiikaatiossa tärkeä siirtymä. Vuonna 1982 päättyi Urho Kekkosen yhteensä 25 vuotta kestänyt presidenttikausi. Suunnitelmatalouden fantasia on henkilöitynyt Suomessa hyvin paljon juuri presidentti Kekkoseen. Häneen on kiteytynyt suomalainen suunnitelmatalous kaikkine ristiriitoineen, myös journalismin kentällä. Lacanilaisittain voi ajatella niin, että hänen jälkeensä markkinoiden diskurssi tuli täyttämään puutetta Toisessa, eli sitä avautunutta tilaa signifiikaatiossa, jota aiemmin pyrkivät täyttämään kilpailevat merkitsijät: yhtäältä läntinen kapitalistinen diskurssi ja toisaalta itäinen kommunistinen diskurssi. (Salminen 2004; 2006)

Jälkimmäisen vaikutus Suomessa oli merkittävä myös lehdistökentän oikeistolaisella laidalla, jolloin kylmä sota, eli kahden maailmanpolitiikkaa hallitsevan ideologian vastakkainasettelu, väritti myös suomalaista journalismia. Suomen virallisella ulkopoliittisella doktriinilla, Paasikiven-Kekkosen linjalla, oli vankka kannatus myös keskustalaisessa ja oikeistolaisessa lehdistössä (Lehto 2006, 410–412). Urho Kekkosen hahmo oli tämän ideologisen kilpailun herkän tasapainon symboli, eräänlainen myyttinen subjekti. Suomen geopoliittisen aseman vuoksi kilpailua ei voinut päästää avoimesti rehtottamaan, ja sen estämiseen kykeni vain Kekkosen vaikutusvaltainen ja ristiriitainen olemus.²² (Salminen 2004; 2006)

---

22 Howarth & Stavrakakis (2000) mainitsevat lacanilaiseen diskurssiteoriaan liittyvän *myyttisen subjektin* käsitteen, joka toimii fantasian kaltaisesti tai ehkä sen rinnalla. Myyttiset subjektit voivat ottaa puuttuvan merkitsijän – reaalisen – paikan Toisessa. Tällainen mitä ilmeisin suunnitelmatalouden myyttinen subjekti oli presidentti Urho Kekkosen hahmo, joka ristiriitaisena, autoritäärisenä persoonana täytti tasa-arvon ja demokratian mentävän aukon suunnitelmatalouden fantasiassa. Urho Kekkosesta muodostui myyttinen hahmo, joka toimi suomalaisessa yhteiskunnassa toisinaan demokratian

Anu Kantolan (2006, 175–176) mukaan 1980- ja 90-luvun kuluessa suomalaisen yhteiskunnan hallinnan kielessä tapahtuu muutos. Siirryttiin vähitellen – Kantolan sanoin – kilpailuvaltion retoriikkaan, jonka yhteiseksi piirteeksi hän näkee sen, että keskeiset käsitteet politiikan käyttöön omaksuttiin yritysmaailmasta. Hallitusohjelmista löytyi sellaisia käsitteitä kuin muutos, kannustaminen, kilpailukyky, osaaminen ja innovaatiota.

Tiivistän lyhyesti sen, mihin viitaan siirtymällä, jota vasten tarkastelen sanomalehtijulkisuudessa tapahtunutta muutosta: ensimmäisessä siirtymässä ei ole kysymys oikeastaan yhdestä siirtymästä, vaan siirtymien sarjasta. 1960-luvulla alkoi sosiaalisissa rakenteissa voimakas murros: kaupungistuminen. Matti Kortteinen kuvasi sen ensimmäistä vaihetta, joka hiljeni 1980-luvun alkuun. Toista vaihetta voidaan kuvata postmodernisoitumiseksi: sosiaaliset rakenteet siirtyivät pysyvämmän epästabiilisuuden aikaan eli aikakauteen, jota luonnehtii – Stavrakakista (2005, 123) lainaten – ”jatkuvien siirtymien lisääntyvä keskeisyys”. 1990-luvun alun lama, massatyöttömyys ja uusi muuttoliike kohti kasvukeskuksia syvensivät ja täydensivät 1960-luvulla alkaneen yhteiskunnallisen murroksen. Risto Heiskala (2006, 40–41) kirjoittaa, että 1990-luvun muutoksen jälkeen Suomi on 2000-luvulla rikkaampi, avoimempi, tehokkaampi, eriarvoisempi ja julmempi yhteiskunta kuin 1980-luvulla.

Kansainvälisesti Suomi oli siirtynyt Neuvostoliiton etupiiristä Euroopan unionin jäsenvaltioksi. Kylmä sodan päättyminen yhdistyi globaalin talouden sääntelyn purkautumiseen, jonka myötä valtiot olivat luovuttaneet suuren osan talouden sääntelyn välineistä. Samaan tilanteeseen liittyi myös informaatioteknologian vallankumous. Tähän tilanteeseen ajoittui 1990-luvun alun taloudellinen lama. Tämä mahdollisti 1980-luvun aikana yritysmaailmassa suunnitelmatalouden diskursusin varjossa muhineen kulttuurisen muutoksen läpimurron. (Heiskala 2006, 40–41)

---

vastaisena hahmona, toisinaan demokratian takuumiehenä; aikana, jolloin totalitäärisen Neuvostoliiton läsnäolo tuntui vahvana niin Suomen sisä- kuin ulkopoliitikassa. Joka tapauksessa muutos Kekkosen ajasta presidentti Mauno Koiviston aikaan merkitsi jonkinlaista kylmän sodan loppumista myös suomalaisen journalismin kentässä. (Salminen 2004, 144 & 24; Salminen 2006)

Heiskalan (2006, 41) mukaan kilpailutalouden eetoksen voittokulkuun vaikutti viisi tekijää. Ensiksikin pyrittiin luomaan yhteiskunnallisten eliittien yksimielisyys ja muutos markkinoitiin kansalle välttämättömyyksinä, joille ei ole vaihtoehtoa. Siis toteutettiin eräänlainen ”vallankumous ylhäältäpäin”. Toiseksi ankara 1990-luvun lama vakuutti kaikki yhteiskunnalliset ryhmät muutoksen tarpeellisuudesta. Tällöin – Heiskalan sanoin – kilpailukykytaloudellinen puhetapa valikoitui muutoksen välineeksi. Kaikki tähän muutospuheeseen kohdistunut kritiikki leimattiin vanhasta kiinnipitämiseksi.

Kolmanneksi, yrityksissä toimivat ihmiset olivat kohdanneet muutospaineet jo 1980-luvulla ja sen vuoksi heille oli luontevaa arvioida kriisiä ja sen ratkaisumalleja liiketalouden kielellä myös suhteessa julkiseen sektoriin. Neljänneksi, julkisen sektorin muutokset koskivat monia ihmisiä liikelaitoistumisen ja tulosohjauksen myötä. Muotoillakseen identiteettinsä uudelleen ja kokeakseen elämänsä taas mielekkääksi ihmisten oli alettava tulkita todellisuutta kilpailukykytalouden kielellä. Viidenneksi, jatkuvasti lisääntyneiden kansainvälisten vaikutteiden – työelämän arjen, opiskelun, vapaa-ajan matkustamisen – myötä Suomi alkoi näyttää varsin valtiokeskeiseltä yhteiskunnalta. Tällöin myös monet suomalaisen mediamaailman piirteet ryhdyttiin kokemaan varsin holhoaviksi. (emt., 41–42)

Nämä muutokset loivat tilaa uudenlaiselle signifiikaatiolle. Anu Kantola (2002) osoittaa väitöskirjassaan, että markkinatalouden diskurssi löi laman myötä lävitse myös politiikan päämerkitsijänä. Kantolan (2006, 177) mukaan 2000-luvulle tultaessa suomalainen yhteiskunta ei ollut enää liberaalin demokratiaperinteen mukainen *polis*, jossa kansalaiset keskustelevat vapaasti. Se ei ole myöskään luokkien ja intressien tai niille perustuvien puolueiden jakama taistelu- tai neuvottelukenttä. Sen sijaan se on talouskoneisto, jossa eri ilmiöitä arvioidaan niiden taloudellisen toimintakyvyn ja merkityksen pohjalta. Nämä muutokset olivat omiaan luomaan identifikaatiota julkisuuteen, joka ei korosta yksilön kuulumista johonkin – esimerkiksi kaupunkiin tai maakuntaan – vaan näkee lukijansa autonomiseksi yksilöksi eli suvereeniksi subjektiksi.

Väitän, että iltapäivälehdistö haastoi perinteisen sanomalehtijulkisuuden nimenomaan edellä kuvatun kaltaisena suunnitelmatalouden poliittisena julkisuutena, jossa puute Toisessa nähdään etäisenä ja abstraktina. Iltapäivälehdet toivat sitä vastoin lukijan uudella tavalla journalisminsa keskiöön. Reaalinen nähtiin yksilöä lähellä ja ratkaisultaan konkreettisenä ongelmana. Tähän teemaan paneudun tarkemmin seuraavassa luvussa.

3. JOURNALISMISTA TOISEEN ELI MUUTOKSIA SUBLIMAATIOSSA

Miten iltapäivälehdistö syntyi? Miten kaikki tapahtui? Iltapäivälehdistön historiasta on kirjoitettu vain neljä omantoiminnan kuvausta ja historiikkia: Heikki Saaren (2007) kirja *Isku tajuntaan! Suomen iltapäivälehdistön lyhyt historia*, Timo Kilven (2007) kirjoittama *Ilta-Sanomien 75-vuotisjuhlakirja* ja Seppo Kaislan (2005) kirjoittama *Iltalehden 25-vuotishistoriikki*. Lisäksi *Ilta-Sanomien* entinen päätoimittaja Ari-Pekka Pietilä (2007) julistaa (iltapäivä)journalismin perusteet oppikirjamaisessa teoksessaan *Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia: median muodonmuutos*. Pietilän teos on kiinnostava myös siinä mielessä, että tekijä itse oli tutkimusaineistoni kattamalla ajanjaksolla *Ilta-Sanomien* päätoimittajana.

Kaikkia näitä teoksia yhdistää epätieteellisyyden lisäksi se, että ne ovat iltapäiväjournalistien oman toiminnan kuvauksia iltapäivälehtikulttuurin sisältä. Erityisesti Saaren teoksesta löytyy runsaasti avainhenkilöiden haastatteluja, jotka huolimatta siitä, että ne ovat ainakin kertaalleen valikoituja ja toimitettuja, valaisevat sitä, kuinka he haluaisivat työnsä nähtävän. Tähän liittyy myös teosten kiinnostavuus: ne eivät ole tieteellistä historiankirjoitusta tai kulttuurihistoriaa, vaan iltapäivälehtijournalismin omakuva. Ne on itseymmärrystä siitä, minkälaisen hallinnollis-taloudellisten, journalististen ja yhteiskunnallisten haasteiden kautta nykytilanteeseen on tultu. Toki ne tuovat myös kohtuullisella luotettavuudella tietoa konkreettisista tapahtumista eli kuka teki mitä, miksi ja milloin.

Seuraavassa tarkastelen aluksi edellä mainittujen historiikkien avulla sitä, miten ja miksi suomalainen iltapäivälehdistö syntyi. Sen jälkeen iltapäivälehtien luoman julkisuuden ja synnyn tarkastelulle nostan lähtökohdaksi psykoanalyttisen sublimaation käsitteen. Sublimaation näkökulmasta tarkastelen julkisuuden luonnetta yleensä eli sitä, kuinka

sublimaatio mahdollistaa julkisessa tilassa subjektien yhdessäolon ja kohtaamisen ruumiillisina olentoina.

Nostan koko tutkimukselle keskeisiksi analyttisiksi käsitteiksi modernisaatioteorioiden kehityksessä poliittisen ja eettisen individualismin käsitteet. Niiden merkitystä on syytä erityisesti korostaa. Näillä käsitteillä kuvaan sublimaation mahdollistamia tälle tutkimukselle relevantteja erilaisia moderneja yhdessä olemisen – yhteisöllisyyden – muotoja, joita omalla tyylillään katson sanomalehtijournalismin representoivan.

Sen jälkeen tarkastelen näiden käsitteiden avulla sitä, mikä on iltapäiväjournalismin ja -journalistin eetos. Lopuksi pohdin näiden analyttisten käsitteiden avulla sitä, minkälaista yhteisöllisyyttä ja yhteiskunnallista valtaa iltapäiväjournalismi legitimoii.

Iltapäivälehdistön synty

Suomalaisen iltapäivälehdistön muodostavat siis ainoastaan kaksi lehteä: Sanoma Oyj:n omistama *Ilta-Sanomat* ja AlmaMedia Oyj:n *Ilta-lehti*. Suomalaisen iltapäivälehdistön historia liittyy olennaisesti kakkoslehtiin, sillä iltapäivälehdistämme toisen, *Ilta-lehden*, perustaminen liittyy Suomen suurimman kakkoslehden *Uuden Suomen* pelastusyritykseen. Hetkestä, jolloin *Ilta-lehti* perustettiin, katsotaan suomalaisen iltapäivälehdistön (sellaisena kuin se nykyisin ymmärretään) alkaneen.

Iltapäivälehdistä vanhempi, *Ilta-Sanomat*, ilmestyi ensimmäisen kerran helmikuun lopussa vuonna 1932. Se perustettiin reaktiona Mäntsälän kapinana tunnettuun äärioikeistolaiseen aseelliseen kapinaan. Tuolloin pelättiin, että maa luisuisi oikeistolaiseen diktatuuriin, ja tätä kehitystä *Helsingin Sanomien* nuorsuomalainen omistaja Eljas Erkko vastusti. Hän pyrki vaikuttamaan kapinan tukahduttamiseen painamalla *Helsingin Sanomille* lisäpainoksen nimeltä *Ilta-Sanomat*. Tällä lehdellä Suomen hallitusta painostettiin toimimaan kapinallisia vastaan kertomalla yleisölle kapinan vaiheista. (Kilpi 2005, 9–16)

Syksyllä 15. lokakuuta 1932 *Ilta-Sanomat* aloitti säännöllisen ilmestymisensä ja aina 1980-luvulle saakka se oli *Helsingin Sanomille* alisteinen iltapäiväpainos. *Ilta-Sanomat* jakoi toimitukselliset resurssit

ja osin lehden sisällön. Jo 1970-luvulla *Ilta-Sanomissa* kerrotaan olleen pyrkimystä itsenäistymiseen, mutta vasta vuonna 1985 lehdille laadittiin erilliset strategiat. Tämä ennakoி vuonna 1994 tapahtunutta lehti-en eriytymistä silloisen Sanoma Osakeyhtiön erillisiksi tytäryhtiöiksi. (emt., 9–16 & 46 & 69 & 157)

Kuten aiemmin mainitsin, *Iltalehden* synty liittyi perinteikkään sanomalehti *Uuden Suomen* kriisiin. Vuoden 1976 lopulla joukko teollisuuden, pankkimaailman ja kaupan edustajia muodostivat ryhmän, jonka huolenaiheena oli kokoomuspuoluetta lähellä olevan, tuona vuonna sitoutumattomaksi porvarilliseksi lehdeksi julistautuneen *Uuden Suomen* heikko taloudellinen tilanne. (Kaisla 2005, 31 & 42–45; Saari 2007, 88)

Tästä tilanteesta toimittaja Heikki Saari kirjoittaa:

Oltiin aivan viimeisellä rajalla, ja se lietsoi kauhua; oikeiston ja elinkeinoelämän äänenkannattaja oli menossa liput hulmuten perikatoon. Porvaristolla oli todellinen hätä, vaikka ulospäin annettiin hillitty kuva. Uusi Suomi piti pelastaa keinolla millä hyvänsä, ja siihen tehtävään kelpasi jopa Hymyn entinen päätoimittaja, [vasemmistolaisen puoluekoulun] Sirola-opiston kasvatti [Jorma K. Virtanen²³]. Päämäärä, Uuden Suomen säilyttäminen oli tärkeämpää kuin keinot sen saavuttamiseen. (Saari 2007, 91)

Uusi Suomi Oy:n ”vuosisadan lehti uudistuksen” tarkoituksena oli siis pelastaa nimenomaan kakkoslehti *Uusi Suomi*. Lehti uudistuksen tarkoituksena oli rakentaa kustannusyritys kolmen journalistisen tukijalan, eli *Uuden Suomen*, sen ”kolmannen painoksen” eli *Iltalehden* ja *Kauppalehden* varaan. Lehti uudistus lanseerattiin syksyllä 1980. Syyskuun puolivälissä ilmestyi uudistunut *Uusi Suomi*, viikkoa myöhemmin lehden sunnuntaipainos ja 1. lokakuuta *Iltalehti*. (Kaisla 2005, 151; Saari 2007, 124).

23 Saari (2007, 129) kirjoittaa Jorma K. Virtasesta seuraavaa: ”Loppujen lopuksi kävi niin, että Jorma K. Virtanen ei itse päässyt Uuden Suomen toimitusjohtajana todistamaan *Iltalehden* aloitusta. Vuonna 1979 hän joutui jäämään pitkälle sairauslomalle, jolta hän ei palannut Uuteen Suomeen. Taustalla oli ilmeisesti myös se, että koko Uuden Suomen pelastusoperaatiossa Virtanen oli joutunut liikkumaan valtuuksiensa ylärajoilla. Siitä hän sai välillä pyyhkeitä mm. tilintarkastajien taholta. Seurauksena oli burn-out ja sairastuminen.”

Tässä vaiheessa *Iltalehden* sisälle oli koottu ihmisiä, jotka halusivat tehdä jotain muuta kuin pelkkää *Uuden Suomen* lisälehteä. Toimituskunta halusi tehdä aivan omanlaistaan päivälehteä, jonka malli oli haettu Ruotsista. Sen vuoksi jo varhain ilmeni ristiriitoja *Iltalehden* omistajakunnan ja toimituksen välillä. Tuolloin lehdellä ei ollut omaa päätoimittajaa, sillä lehden omistajat näkivät *Iltalehden* olevan nimenomaan pääjulkaisun, eli *Uuden Suomen* lisäpainos. Lehtien suhde kaavailtiin siis samanlaiseksi, minkälainen oli ollut *Helsingin Sanomien* ja *Ilta-Sanomien* suhde. Omistajien intressejä *Iltalehdessä* valvoi *Uuden Suomen* päätoimittaja Johannes Koroma. (Kaisla 2005, 34)

Toimittaja Seppo Kaisla kuvaa *Iltalehden* tätä tilannetta:

Johannes Koroma on alkanut saapua toimitukseen jo aamukuudeksi voidakseen valvoa *Iltalehteä* ennen kuin aloittaa myöhemmin *Uuden Suomen* päätoimittamisen. (...) Tilanne on Koromalle kaiken kaikkiaan skitsofreeninen. Viiden kuukauden kuluttua hän lakkaa heräämästä aamuisin *Iltalehteen*. Hänen valvomisensa tulos ei ole ihan se, mitä odotettiin. *Iltalehden* myynti laskee Koroman valvomana. Koroma sanoo, että hän pysyy poissa edellyttäen, ettei *Iltalehden* kannessa ole tissiä ja tussua. (Kaisla 2005, 34)

Homma karkasi varsin pian kustannusyhtiön hallituksen käsistä, eikä *Iltalehden* toimintaa katsottu hyvällä. Hallituksen linjaa toteuttanut *Uuden Suomen* silloinen päätoimittaja Koroma muistelee:

Iltapäivälehteä ei olisi perustettu *Uuden Suomen* hallituksen päätöksellä ja otettu siihen liittyviä riskejä, jos olisi kerrottu heti alusta alkaen, mitä tässä oli tarkoitus tehdä. Ainakin itse olin vilpittömästi hakemassa kolmannen painoksen ajatusta ja sitä kautta myös katteellista toimintaa silloin, kun esittelin näitä ajatuksia hallitukselle. Sitä mukaa laskelmia tehtiin. (Saari 2007, 104)

Se, mikä ”vanhan journalismin” edustajien näkökulmasta näyttää kähminnältä, petokselta ja harhaanjohtamiselta, näyttää iltapäivälehtien näkökulmasta uuden luomiselta, jopa sankarilliselta toiminnalta.

Mistä toimituksen sisäisissä jännitteissä oli oikein kysymys? Yhtäällä oli arvovaltainen ja merkittävä porvarillinen julkaisu, *Uusi Suomi*, ja toisaalta ikään kuin käenpoikana kehittyvä *Iltalehti*, jonka alkuperäinen tarkoitus ei ollut vetää omaa journalistista linjaansa, vaan tuoda pääjulkaisulle lisää taloudellista kannattavuutta. Saaren

mukaan omistajatahojen vastustus *Iltalehteä* kohtaan oli nimenomaan ideologista.

Vastustusta esiintyi lähinnä Uuden Suomen hallituksessa. Sen jäsenet suhtautuivat journalismiin arvopohjaisesti. Heillä oli Koroman mukaan äärimmäisen korkea kunnioitus sellaista sanomalehteä kohtaan, joka pyrki välittämään heille tärkeitä yhteiskunnallisia arvoja. Sellaisia olivat markkinatalous sinänsä, usko kansainvälistymiseen, vastuu itsestään ja muut perinteiset porvarilliset arvot. Siinä suhteessa lehden laatuun asetettiin suuret vaatimukset ja odotukset. (...) Iltapäivälehteä ei pelkästään myyty hallitukselle kolmannen painoksen muodossa. Se myös ostettiin Koroman mukaan henkisesti vain sen takia, että se uskottiin voivan tukea Uuden Suomen julkaisemista. (Saari 2007, 104–105)

Toisin sanoen myös *Iltalehden* olisi haluttu toimivan ”emolehti” *Uusi Suomen* kanssa samalla journalistisella linjalla, mutta käytännössä lehdenellä oli oma linjansa, mikä herätti ärtymystä. Tässä intressien taistelussa Koroma, joka jakoi omistajatahojen journalistiset näkemykset, joutui etulinjaan vastustajinaan *Iltalehden* toimitus, eikä jälkimaku tästä taistelusta ollut suinkaan myönteinen.

Minun journalistinen näkemykseni on toisenlainen kuin *Iltalehden* varsinaisten tekijöiden. Välillä tuli aikamoista kipinöintiä siitä, miten tehdään ja mikä on Uuden Suomen omistaman iltapäivälehden linja ja sisältö. Toimitukseen oli hakeutunut joukko, jolla oli iltapäivälehtikokemusta, ja he olivat ehkä tottuneet siihen, että iltapäivälehdessä saa repäistä. Näkemyseroja oli todellakin aika ajoin, Koroma tunnustaa. (Saari 2007, 117)

Olen jälkeenpäin katsonut niitä taloudellisia laskelmia, joilla asia esiteltiin Uuden Suomen hallitukselle. Kyllä ne utopistisia olivat. Hallitus tavallaan huijattiin hyvässä tarkoituksessa tekemään myönteinen päätös(...) Sen takia olen joskus sanonut, että koko *Iltalehden* perustaminen ja sittemmin toteutunut menestys on sarja suuria väärinkäsityksiä ja suorastaan petoksia. (Saari 2007, 104)

Iltapäivälehtien historiikeissa korostetaan sanomalehti *Uuden Suomen* pelastusyrityksen seurauksia, jotka olivat siis aivan muuta kuin mitä omistajat ja rahoittajat olivat aikoneet. Tarkoituksena oli pelastaa vanha perinteikäs porvarillinen *Uusi Suomi* ja pitää se hengissä porvarillisten rahapiirinen äänitorvena keinolla millä hyvänsä. Tällä tavoin myös

”vanha journalismi” näyttäytyy kyynisenä, keinoja kaihtamattomana julkisuuden manipulointina eli sellaiseksi, miksi iltapäiväjournalistit kokevat journalismin perimmäiseltä olemukseltaan olevan. Tähän iltapäiväjournalistien jakamaan näkemykseen paneudun tarkemmin tuonnempana.

Joka tapauksessa, julkisuuden kyynisenä manipulointina esitetään myös ”vanha journalismi”: ylevien yhteiskunnallisten arvojen ja valituksen kätköistä löytyy niin ikään itsekkäät valtaintressit.

Nuo historiikkien etevät sankarit iltapäivälehtien synnyn taustalla taistelivat kokonaista mennyttä maailmaa vastaan. Heidän vastassaan oli sananvapautta ja yksilönoikeuksia latistava (Kekkoseen henkilöityneen) suunnitelmatalouden fantasia. Historiikeissa nämä miehet nousevat peräti myyttisten subjektien asemaan. *Iltalehden* tekijöiden ”petos” saa oikeutuksensa, sillä suunnitelmatalouteen liittyvä ajatus journalismista osana yhteiskunnan valtakonstituutiota osoitetaan perusluonteeltaan aivan samanlaiseksi kyyniseksi manipuloinniksi.

2000-luvulla kirjoitetut muistelothan ovat läpeensä suodattuneet uuden journalistisen ajattelun lävitse, eikä vähiten siksi, että kirjoittajat itse ovat iltapäiväjournalisteja. Pian perustamisena jälkeen iltapäivälehtien journalismi ryhtyi etsimään omia muotojaan. Tätä muutosta palveli ”vanhan journalismin” dekonstruktio – ja tekee niin edelleen.

Iltalehti syntyi siis ikään kuin *Uuden Suomen* käenpoikana, piittaa-matta siitä, mitkä olivat rahoittajien ja perustajien varsinaiset tavoitteet. Jo alusta lähtien *Iltalehti* haastoi journalismillaan myös valtakunnan vanhemman iltapäivälehtien ja levikiltään markkinajohtajana olevan *Ilta-Sanomien*. Aluksi *Iltalehden* olemassaoloa Sanoma Osakeyhtiössä väheksyttiin, sillä muistissa oli vielä 1970-luvun puolivälin yritys perustaa *Ilta-Sanomille* haastaja. Haastaja oli *Iltaset*, jonka olemassa olo jäi noin vuoden mittaiseksi. *Iltaset*-lehdellä oli sikäli myöhempää merkitystä, että sen tekijöinä oli samoja henkilöitä kuin sittemmin *Iltalehdessä*. Tällä tavoin tekijöille oli karttunut jonkinlaista kokemusta iltapäivälehtien teosta; sen mahdollisuuksista ja karikoista. (Kaisla 2005, 66–67; Kilpi 2007, 197; Saari 2007, 47–69)

Vähitellen Sanoma Oy:ssä havahduttiin haastajan olemassaoloon, mutta *Ilta-Sanomilla* oli niin ikään taakkanaan vanhan lehtitalon journalistiset perinteet. Ne rajoittivat muutosta ”iltapäivälehtimäisempään”

suuntaan. Vuonna 1983 *Ilta-Sanomien* päätoimittajaksi nostettiin Vesa-Pekka Koljonen talon sisältä, *Helsingin Sanomista*, uudistamaan lehden linjaa. Muutokselle oli tarvetta, mutta sen haluttiin olevan hallittu. *Ilta-Sanomat* ei saanut levikiltään uhata silloisen Sanoma Oy:n pääjulkaisua. Heikki Saaren (2007, 146) mukaan ennen haastajan tuloa *Ilta-Sanomien* kasvua jarrutettiin, sillä Sanoma Oy:n omistaja, suurkustantaja Aatos Erkko ei halunnut omistaa kahta suurinta lehteä Suomessa. Hän ei muutoinkaan halunnut, että *Ilta-Sanomat* uhkaisi *Helsingin Sanomien* asemaa. Tämä olisi voinut olla mahdollista, sillä naapurimaassa Ruotsissa iltapäivälehdet olivat nousseet valtakunnan suurilevikkisimmiksi lehdiksi jo vuosia aiemmin. (Saari 2007, 145–146).

Ilta-Sanomien tapauksessa ideologinen vastustus henkilöityy Sanoma Osakeyhtiön omistaja Aatos Erkkoon, joka pitää taloudellisista syistä lehdestä kiinni, vaikka ennen Koljosen tuloa päätoimittajaksi oli valmis sen jo myymään. Mutta henkisesti Erkko piti *Ilta-Sanomiin* selvää välimatkaa. Uuden päätoimittajan, Vesa-Pekka Koljosen myötä lehti vähitellen löysi omaa identiteettiään, ja toimituksen työskentely tehostui. Lehden myynti tunkeutui pikkuhiljaa osaksi toimittajien journalistista harkintaa: se muuttui markkinaohjautuvampaan suuntaan. Saari kiteyttää 1980-luvulla tapahtuneen kehityksen siten, että vähitellen syntyi aivan uudenlainen toimittaja, joka ei ahdistunut markkinoinnin tunkeutumisesta journalismin alueelle. Iltapäivälehden toimittaja näki päinvastoin markkinoinnin yhdeksi journalismin ulottuvuudeksi. (Saari 2007, 147, 149, 171)

1980-luvulla myös markkina- ja jakeluorganisaatiota kehitettiin molemmissa iltapäivälehdissä siihen suuntaan, joka vastasi niiden uutta bisnesajattelua. Lisäksi lehtien taloudellisessa asemassa tapahtui 1990-luvun alussa muutos, joka legitimoiti niiden asemaa. *Iltalehden* ja *Uuden Suomen* yhteiselo päättyi lopullisesti noin 10 vuoden jälkeen, kun 29. marraskuuta 1991 sanomalehti *Uusi Suomi* ilmestyi viimeisen kerran. *Iltalehden* näkökulmasta ei ollut suinkaan huono asia, vaikka kysymys olikin saman lehtiyhtiön – Uusi Suomi Oy:n – sanomalehdestä. Koko toimintansa ensimmäisen vuosikymmenen *Iltalehden* olemassaolo oli ollut vaakalaudalla. ”Vuosisadan lehtiudistuksesta” vain *Kauppalehti* oli osoittautunut kannattavuudeltaan siksi, mitä oli toivottu. *Iltalehden* levikin kehitys oli alkuhyppäyksen jälkeen tasoittunut

muutamaan prosenttiin ja aika ajoin oli puhuttu lehden myymisestä. Vasta 1990-luvun alussa *Iltalehden* tulos muuttui voitolliseksi. Kun *Uusi Suomi* jouduttiin lopettamaan, tilanne muuttui taas aivan toiseksi: *Iltalehti* yhtiöitettiin omaksi kustannusyhtiöksi, mutta omistuspohja jäi entiselleen. (Kaisla 2005, 151)

Journalistiseen kulttuuriin liittyvä jännite oli elänyt mediatalon sisällä voimakkaana, ja vihdoinkin kamppailu oli kääntynyt *Iltalehdelle* voitoksi. Lehden historiikista henkii peräti jälkiviisas vahingonilo.

Uudessa Suomessa taas tiedetään vielä 1980-luvulla, että siellä sitä lehtikulttuuria oikeasti vaalitaan.

Kun lehti lopetetaan 1991, se on luonnollisesti kaamea kokemus työpaikan menettävälle, mutta sen kokevat monet myös hirveänä epäoikeudenmukaisuutena. Miten paras lehti voidaan lopettaa?

Kaivokselan toimitustalon ikkunasta on vähällä lentää ulos kokonainen kirjoituspöytä – raivon ilmauksena. (Kaisla 2005, 133)

Samankaltaisia ideologisia jännitteitä ovat kuvanneet myös *Ilta-Sanomien* tekijät. Vuonna 1994 myös *Ilta-Sanomien* itsenäistyi Sanoma Oy:n sisällä omaksi yritykseksi. Tämän jälkeen kumpikaan iltapäivälehti ei enää ollut taloudellisessa mielessä riippuvaisia kustannusyhtiönsä muista julkaisuista ja ne saattoivat entistä itsenäisemmin kehittää omaa journalistista linjaansa. (Kilpi 2007, 209)

Sublimaatio ja moderni julkisuus

Mitä journalismissa sitten iltapäivälehistön myötä tapahtui? Lähestyn tätä psykoanalyttisen sublimaatiokäsitteen näkökulmasta. Ensisilmäykseltä tämä voi tuntua varsin kaukaa haetulta. Sublimaatioeettisenä kategoriana auttaa kuitenkin ymmärtämään sitä, mikä merkitys julkisen tilan muodostumisessa subjektin suhteella reaaliseseen on.

Amerikkalainen julkisuustutkija Michael Warner (2002, 52–53) on esittänyt, että modernin julkisuuden metaforana voidaan pitää ”kaappia”. Kaapista ulostulemisella viitataan usein ”todellisen” seksuaalisen suuntautumisen julkisena tunnustamisena. Eli ”kaappi” viittaa jonkinlaiseen valheeseen elämiseen. Eli heteronormatiivisessa kulttuurissa

kaapissa olija elää yhtäältä julkisesti kuin heteroseksuaali ja vaikkapa parisuhteessa vastakkaista sukupuolta olevan ihmisen kanssa, mutta toisaalta hän voi elää salaisesti homoseksuaalista elämää. Kysymys on siis siitä, että ihminen on julkisesti jotain muuta kuin yksityisesti tai jopa intiimillä tasolla. Warnerin mukaan tähän liittyy oleellisesti häpeä. Olemme julkisesti jotakin muuta kuin yksityisesti, sillä häpeämme jotakin puolta itsestämme.

Miten tämä sitten luonnehtii julkisuutta yleensä? Tässä tulee kuvaan sublimaatio. Sublimaatiohan tarkoittaa freudilaisen perusnäkömyksen mukaan seksuaalivietin kääntymistä – tai kääntämistä – pois seksuaalisesta tyydytyksestä kohti jotain muuta, sitä korvaavaa objektia. Sen sijaan lacanilainen näkemys on tästä hiukan toisenlainen. Sublimaatioon ei välttämättä liity objektin muutos, vaan uudenlainen suhde vietin – tai paremminkin halun – ja jonkin objektiin liittyvän välillä. Jotakin erottaa objektista, mutta on myös suhteessa siihen. Nimenomaan objektin suhteessa fantasian symboliseen rakenteeseen tapahtuu muutos. (Stavarakakis 2005, 131)

Sublimaatio on suorassa suhteessa reaaliseen: imaginäärinen tai symbolinen objekti on tullut korvaamaan varhaislapsuudessa menetetyt tai mahdottoman reaaliset paikat. Tämän paikan elämässä voi ottaa eettinen ideaali, joka voi kompensoida tai peittää saman symbolisaation tuottaman menetyksen. Tällainen eettinen ideaali voi olla vaikkapa uskonnollinen doktriini, jos olemme päättäneet elää uskonnollisessa fantasiassa. Esimerkiksi halu ”tulla Kristuksen kaltaiseksi” on eettinen periaate, jonka näkökulmasta voidaan uskonnollisessa yhteisössä hallinnoida ruumiillisuutta eli sitä kuinka yhteisön jäsenet ovat läsnä keuhollisina olentoina yksin ja muiden kanssa. (Stavarakakis 2005, 131)

Sublimaatio on eettinen kategoria, jossa on otettu huomioon reaalisuuden ulottuvuus. Vaikka sublimaatio on nimenomaan yksilön asia, se tästä huolimatta mahdollistaa julkisen, tietyn yksilöitä yhdistävän, tilan olemassaolon – siis julkisuuden. Stavarakakis (2005, 132) korostaa John Rajchmaniin (1991, 73) nojautuen, että sublimaatio muodostaa julkisen tilan, jossa jokaisen meidän ”perverssi”, singulaari ruumiillisuutemme voi olla yhteydessä toiseen luomalla ”kauniita esineitä” representoimaan itseä. Tästä näkökulmasta voimme ymmärtää julkista olemistamme esimerkiksi arkielämässä, kuten pukeutumistamme, elekieltämme

ja tapaamme puhua. Kaiken tämän – tyyleineen, tapoineen ja sisältöineen – koemme edustavan itseämme ja sisintä olemustamme eli sitä ”mahdotonta reaalista”, joka pakenee kaikenlaista representaatiota. (Stavarakakis 2005, 131; Fink 1997, 115, 120; Evans 1996, 198–199)

On siis ilman muuta selvää, ettei kaapissa olo määritä vain seksuaalisuuttamme, vaan yksityisyyttämme yleensä. Kuten Warner (2002, 52) asian ilmaisee: yksityisyys tuntuu ”kaapilta”. Julkinen identiteettimme rakentuu sille, että rajaamme ja siirrämme jotakin itsestämme syrjään. Koemme niin, että jotakin on jätettävä julkisesti kertomatta tai ilmaisematta. Ja jotakin on kätkevä peräti intiimin kätköihin, jotakin selaista, josta tiedän vain *minä* itse. Häpeä on ikään kuin emotionaalinen aita, jonka sisään olemme oman sisimmän olemuksemme paaluttaneet. Kenties tästä on kysymys ranskalaisen teoreetikon Michel Foucault’n (2000) kuuluisassa ajatuksessa panoptikonin muotoon rakennetusta vankilasta, jonka Foucault tarjoaa modernin yhteiskunnan metaforaksi. Moderni subjekti rakentaa vankilan oman päänsä sisään, jossa hän itse työskentelee oman itsensä vanginvartijana.

Sublimaatio eettisenä kategoriana ilmenee hyvin modernia yhteiskuntaa käsittelevissä teorioissa, joissa julkisuudella on keskeinen rooli yksilöä ja yhteisöä sekä demokratiaa jäsentävänä tekijänä. Näistä tällä hetkellä tunnetuin lienee Jürgen Habermasin (suom. 2004) vaikutusvaltainen teoria kommunikatiivisesta toiminnasta. Parhaiten sublimation keskeisyys modernin julkisuuden mahdollistavana tekijänä ilmenee kuitenkin Norbert Elias (1982a; 1982b) sivilisaatioteoriassa, jossa keskeisenä on kysymys – freudilaisin käsittein – länsimaisen kollektiivisen ”yliminän” kehittymisestä (Smith 2001; Peters 2005, 94).

Elias (1982) ajattelun mukaan jokainen meistä joutuu yksilöllisen sosiaalistumisprosessin yhteydessä käymään saman kehitysprosessin lävitse, jonka koko kulttuurimme on käynyt läpi vuosisatojen saatossa. Toisin sanoen itsekontrollin rakentuminen on sekä kollektiivisen kehityksen tuotos että yksilöpsykkinen prosessi. Ajatus sublimaatiosta korostaa sitä, että olemme kasvaneet kollektiivisesti tuottamaan sellaisia yksilöitä, jotka *haluavat* järjestelmän näkökulmasta oikeita ja sopivia asioita. Olemme tuottamamme yhteiskuntajärjestelmän näköisiä ihmisiä myös sisäiseltä maailmaltamme – siis *subjekteina*.

Minkälaisen järjestelmän olemme siis tuottaneet? Minkälaisessa kollektiivisessa järjestelmässä olemme subjekteina kuin kotonamme? Moderni joukkotiedotuksemme monine muotoineen koetaan representoivan nimenomaan modernia demokratiaa. Sananvapautta, jota joukkotiedotus käytännönelämässä kukin omalla tavallaan toteuttaa, pidetään yhtenä keskeisenä kypsän ja toimivan demokratian mittarina.

Miten määritellään lacanilaisesta näkökulmasta moderni länsimainen demokratia? Stavrakakis (2005, 123–124) mukaan länsimaisen demokratian etiikka ja sen innovatiivisuus piilee siinä, että sen keskiö on moniselitteinen. Länsimainen demokratia on institutionalisoitunut ja konstituoitunut sen tekijän ympärille, että Toista luonnehtii puute. Hän havainnollistaa tätä ranskalaisen politiikan tutkijan ja teoreetikon Claude Lefortin (1988, 1986) ajattelulla.

Lefortin (1988, 15–18) mukaan ennen demokraattista vallankumousta sosiaalinen järjestys perustui teologispoliittiseen käsitteeseen ruhtinaasta. Ruhtinas oli jumalallisen vallan maallinen inkarnaatio. Demokraattisen vallankumouksen myötä vallan tilaksi muodostui *tyhjä paikka*. Vaikka demokratia tuhosi *ancien régime*n orgaanisen yhteyden, se ei ole merkinnyt kaiken yhteyden kertakaikkista häviämistä, vaan nimenomaan yhteisyys *a priori* on kadonnut. Demokraattisessa yhteiskunnassa yhteisyys täytyy rakentaa poliittisen hegemoniakamppailun kautta jatkuvasti uudelleen. Yhteisyys ja valta eivät liity enää mihinkään poliittiseen voimaan tai henkilöön sinällään, vaan päinvastoin. Vallan kuulumista itsestään selvästi jollekin jo ennalta tiedetylle taholle demokraattinen koneisto pyrkii nimenomaisesti välttämään. Eli poliittisessa järjestelmässä ennalta sovittujen sääntöjen kehyksissä tapahtuva asioista alituinen riitely – poliittinen antagonismi – on demokratiaa parhaimmillaan.

Lefort (1988, 17) kuvaa demokratiaa seuraavasti:

Vallankäyttö on ajoittaisten uudelleenjakoprosessien kohde. Valta on ennalta kontrolloimattomien kamppailujen, joilla on pysyvät säännöt, tuotos. Tämä ilmiö viittaa konfliktin institutionalisoitumiseen. Vallan tila on tyhjä paikka, jota ei voi ottaa haltuunsa – ei yksilö, eikä ryhmä voi olla vallan substanssi – ja sitä ei voi representoida.²⁴

24 Käännös on SR:n. Lefort (1988, 17) kirjoittaa: "The exercise of power is subject to the procedures of periodical redistributions. It represents the outcome of a controlled

Demokratiassa yhteisyys siis rakentuu poliittisten kamppailujen myötä. Tällä tavoin demokratia asettuu vastakkain esidemokraattisten (ja myös totalitaaristen) yhteiskuntien kanssa, joissa vallalle on itsestään selvä referentti. Demokraattisissa yhteiskunnissa vallan keskiössä on monimuotoisuus, mutta ei sattumalta tai merkkinä epäjärjestyksestä, vaan tämä on demokratian nimenomainen piirre, joka erottaa sen muun tyyppisistä yhteiskuntajärjestyksistä. (Stavrakakis 2005, 124)

Stavrakakis (2005, 124) kiteyttää lacanilaisen idean ja eettisen periaatteen modernista demokratiasta seuraavalla tavalla:

Modernit demokratiat ovat rakentuneet siitä lähtien kun on tajuttu, ettei ole oleellisia tarpeita *a priori* positiiviselle referenssipisteelle, eikä se ole tarpeellinen yhteisyyden löytämiseksi. Ensisijainen alue, jossa demokratia ilmaantuu, on sosiaalisten siirtymien alue.²⁵

Puute on modernin julkisuuden keskeinen organisoiva periaate. Julkisuudessa on kysymys sublimaation muodostamasta yhteisestä tilasta. Tämä julkinen tila ei ole konstituoitunut yhteisen päämäärän tai eettisen ideaalin taakse, vaan siihen sisältyy toisen tyyppinen side ihmisten kesken eli sellainen, joka välittää yksilöllisen ja yhteisen, partikulaarisen ja universaalin välillä. Sublimaatio tarjoaa mahdollisuuden rakentaa materiaalisia rakennelmia tämän puutteen, joka sijaitsee subjektin ja sosiaalisen rajalla, tunnistamisen ympärille. Tässä mielessä kysymys on identifikaatiosta, mutta ei eettiseen ideaaliin, vaan jokaista meitä subjektina – ruumiina ja tietoisuutena – määrittävään mahdottoomaan reaaliseseen. (Stavrakakis 2005, 132; Rajchman 1991, 73–74)

Warner (2002, 75) kutsuu modernin julkisuuden erityispiirteeksi sitä, että julkisuus organisoii ihmiselämää toisilleen tuntemattomien ihmisten – *muukalaisten* – välillä. Muita tapoja organisoida ihmiselämää on tehdä se esimerkiksi kansallisuuden, uskonnon tai rodun perusteella. Moderni julkisuus on puhtaimmassa mielessä suhde muukalaisten

---

contest with permanent rules. This phenomenon implies an institutionalization of conflict. The locus of power is an empty place, it cannot be occupied – it is such that no individual and no group can be consubstantial with it – and it cannot be represented.”

25 Käännös on SR:n. Stavrakakis (2005, 124) kirjoittaa: ”Modern democracies are constructed when it is realised that there are no essential needs and no unity founded on an *a priori* positive point of reference. The primary terrain on which democracy emerges is the terrain of social dislocation.”

välillä, muuten vaikkapa rodulla tai uskonnolla olisi positiivinen sisältö eli ne (lacanilaisittain ajateltuna) ottaisivat ”puutteen paikan Toisessa”. Eli päinvastoin kuin Lefortin tai Stavrakakisin hahmottelemassa modernissa demokratiassa, sen ytimessä ei olisikaan enää tyhjä paikka, vaan vaikkapa valkoihoinen suomalainen tai uskonnoltaan luterilainen.

Warnerin ”muukalaisuus” voidaan rinnastaa, ellei jopa samastaa, lacanilaisen reaalisen kanssa. Hän kirjoittaa, että moderni sosioimaginginäriäinen todellisuus ei ole ymmärrettävissä ilman muukalaisuutta. Varhaisemmissa yhteisöissä, tai niihin analogisesti rinnastettavissa nyky-yhteisöissä, muukalaisuus on jotakin mystistä, ja sen häiritsevää läsnäolo on jollakin tavalla ratkaistava, torjuttava tai suljettava yhteisön ulkopuolelle. Julkisuuden organisoimassa yhteisyydessä muukalaisuuteen suhtaudutaan taas maailmaamme itsestään selvästi kuuluvana tekijänä. Sen on *pakko* olla osa ”meitä”. Muukalaisuus on sosiaalisen elämämme normaali piirre, josta on muodostunut tärkeä yhteisyyden välittäjä. Enää muukalaisuutta ei työnnetä yhteisön ulkopuolelle, vaan muukalaisuus on osa *minua*. (Warner 2002, 75–76)

Vaikka Warnerin ajatus on osittain hyväksyttävissä, henkii siitä jonkinlainen ylioptimismi nykykulttuuriamme kohtaan. Nimittäin siitä huolimatta, että muukalaisuus on osa meitä tai jopa osa minua, ei se lakkaa olemasta poliittinen ongelma. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa edempänä, kun tarkastelen spektaakkelin mediadynamiikkaa, on niissä havaittavissa piirteitä, jossa turvallisuuden tunne rakennetaan uudelleen – vastoin edellistä Warnerin näkemystä – perin arkaaisiin keinoihin. Poikkeustilanteissa suhtaudutaan reaalisena osana kollektiivista identiteettiä aivan kuin olisimme palanneet takaisin siihen arkaaiseen maailmaan, joka Warnerin mukaan on jäänyt jo historian hämärään.

Poliittinen individualismi ja julkisuus

Toinen, tälle tutkimukselle analyyttisessä ja deskriptiivisessä mielessä vielä tärkeämpi käsite on *individualismi*. Kanadalaisen filosofin Charles Taylorin (1998, 72) mukaan mikään individualismin muoto ei korosta ainoastaan yksilönvapautta vaan esittää myös mallin yhteiskunnasta. Taylorin oma tavoite on pohtia vahvoja eettisiä argumentteja

yksilökeskeiselle yhteisölle. Hänen mukaansa individualismia julistavan eettisen periaatteen tai ihanteen täytyy tarjota jokin näkemys siitä, miten yksilön tulee elää yhdessä muiden ihmisten kanssa.

Yhteiskuntatieteilijä Steven Lukes (1979) on typologisoinut erilaisia modernin individualismin muotoja. Hänen mukaansa individualismiin liittyy neljä erilaista arvoulottuvuutta: 1) ihmisen arvokkuus (dignity), 2) yksityisyys (privacy), 3) autonomia (autonomy) ja 4) itsensä kehittäminen (self-developement). Nämä arvoulottuvuudet saavat modernissa individualismissa – tai individualismeissa – erilaisia painoituksia. Voisi ajatella siis lacanilaisittain niin, että individualismissa on kysymys modernille länsimaiselle ajattelulle keskeisestä poliittisesta fantasiasta. Sen lähtökohtana ja keskiössä on yksilö. (Hautamäki 1996, 21–22; Lehtonen 2008, 273–285)

Tämä näkökulma korostaa yhteisöä ikään kuin kuviteltuna entiteettinä, jollaisen Benedict Andersson (2007) on hahmotellut idean modernista kansakunnasta perusluonteeltaan olevan. Moderni yhteisöllisyys-temme perustuu yleensäkin konkreettisen face-to-face-yhteyden sijasta median välittämään kommunikaatioon. Näiden yhteisöjen olemassaolo perustuu kapasiteettiin tuottaa kyky kuvitella se yhteisö, johon itse kukin kuulumme. Tämän symbolisen sfäärin, tai symboliuniversumin, rakentamisessa korostuvat kommunikaation imaginääriset elementit. (Delanty 2008, 170–171)

Poliittisessa individualismissa moderni demokraattinen yhteisö ja yhteiskunta saavat konkreettisen muotoilunsa. Lukesin (1979, 77–87) mukaan poliittisessa individualismissa kiteytyvä ihmisarvon periaate saa muotonsa ajatuksessa *abstraktista yksilöstä*, esimerkiksi kansalaisesta. Kansalaiset ovat itsenäisiä rationaalisia yksilöitä, joiden toiminta perustuu heidän omille haluilleen ja tavoitteilleen. Poliittisessa individualismissa hallinnan legitimitetti perustuu vapaiden yksilöiden suostumukselle. Yksilöt ovat omien intressiensä parhaita arvioijia ja ”tietoisuuksiensa itsenäisiä keskuksia”, kuten klassisen liberalismiin yksi isähahmo John Locke asian muotoili. Ajatus abstraktista yksilöstä kiteyttää siis periaatteen yksilönarvosta, jonka mukaan jokaisella on ihmisarvo *a priori*, jota on kunnioitettava.

Toinen tälle tutkimukselle tärkeä poliittiseen individualismiin liittyvä ajatus on ajatus vapaudesta, joka tässä kehyksessä saa muotonsa

yksityisyyden kategoriassa. Yksilöllä on oikeus omaan henkilökohtaiseen ”vapauden valtakuntaansa”: yksityisyyteen. Vaikka demokratia ja tasa-arvo ovat poliittisen individualismin tärkeitä arvoja, on erityisesti yksityisyyden suojeleminen Lukesin mielestä sen keskeisin muista individualismin muodoista erottava piirre. (emt., 79 & 138 & 143)

Poliittisessa individualismissa kiteytyvät modernin demokratian keskeiset ideat – jako julkiseen ja yksityisyyteen sekä yksilön ihmis-arvo – modernia yhteisöllisyyttä konstituivana poliittisena ideologiana. Tässä individualismissa jako yksityisyyteen ja julkisuuteen saa sosiaalisessa olemisessamme erityisen merkityksen. Se legitimoitietynlaisen olemisen tavan, jossa yksityisyys viittaa tilaan, johon minulla itselläni on hallintaoikeus, ja julkisuus viittaa yhteisesti hallittuun muiden kanssa jakamaamme olemisen sfääriin. Poliittisessa individualismissa kiteytyy siis kokonainen yhdessä olemisen ideologia, jossa julkisuudella – jota journalistiset instituutiot ja media yleensä käytännössä toteuttavat – on keskeinen funktio. Tunnettu muotoilu tästä on Jürgen Habermasin (2004) laaja teoreettinen konstruktio kommunikatiivisesta toiminnasta modernissa demokratiassa. Habermasin teoria muodostaa vahvasti kriittisen perspektiivin moderniin massakulttuuriin. Sen kriittisyys liittyy massakulttuurin dynamiikkaan, joka aiheuttaa julkiseen sfääriin liittyvän arvon ja arvovallan eroosion. (Sparks 2000, 34; Warner 1992; 2002, 62; Eräsaari & Kotkavirta 1989, 92)

Habermasilla julkisuus liittyy kulttuuriseen moderniin ja yhteiskunnalliseen modernisaatioon. Tämän hän näkee osaksi valistuksen projektia. Hänen mukaansa 1700-luvulla alkoi länsimaisessa historian kehityksessä laadullisesti uusi vaihe. Syntyi moderni yhteiskunta, jossa rahataloudellinen kansalaisyhteiskunta ja valtapoliittinen valtio itenäistyivät aivan uudella teholla hoitamaan systeemisii tehtäviään eli alkoi yhteiskunnallinen modernisaatio. Kulttuurinen moderni muotoutui traditionaalisen kulttuurin eriytyessä tieteen, oikeuden, moraalin ja taiteen instituutioiksi. Nämä uudella lailla autonomiset ja dynaamiset asiantuntijakulttuurit ovat kulttuurisen rationalisoitumisen ahjoja; ne pitävät kehitystä yllä myös arjen elämismailmoissa. (Habermas 2004; 1989; Eräsaari & Kotkavirta 1989, 92)

Habermas (2004) näkee julkisuuden historiallisena kategoriana, mutta hänen ajattelussaan julkinen sfääri on myös *normatiivinen ideaali*

tasa-arvoisen yhteiskunnan kommunikaatiolle, jonka jäsentämiseksi hän on rakentanut suuren käsitteellisen konstruktion. Rakennelman perustana on ajatus herruudesta vapaasta puhetilanteesta, joka toimisi kaikkien kommunikaatitilanteiden normina, vaikka kaikki tällaisen tilanteen tosiasialliset ehdot eivät olisi voimassa. Tässä julkisessa sfäärissä sosiaalinen integraatio perustuu rationaalis-kriittiseen diskurssiin, eli dominoivien valtasuhteiden sijasta kommunikaatioon. Modernin yhteiskunnan muotoutuminen ja kehitys on Habermasille siis useiden rationalisoitumisprosessien kokonaisuus. Sen perusongelma on se, että rahan ja vallan välinein toimiva rationalisoituminen pyrkii voimistuvasti tunkeutumaan kommunikatiivisesti järjestyneisiin elämismailmoihin. (Habermas 2004; Calhoun 1992, 29; Eräsaari & Kotkavirta 1989, 92–93)

Siten Habermasin ajattelussa perussävy on modernia massayhteiskuntaa kohtaan pessimistinen tai vähintään kriittinen. Rationaalis-kriittisen debatin sijaan on tullut yhä laajeneva kulutus- eli massakulttuuri, joka on alentanut kynnystä julkisuuteen pääsyle. Tämä on johtanut siihen, että julkisuus on depolitisoitunut ja valtiovallalle kriittinen diskurssi on kadonnut. Koska Habermasin katse on kohdistunut kansalaisyhteiskunnan ja valtion välisiin suhteisiin, monet viestinnällisen kulttuurin piirteet on tästä näkökulmasta tuomittu jäämään tarkastelun katveeseen. Näitä ovat esimerkiksi feminististen tutkijoiden korostamat sukupuoli- ja seksuaalisuuskysymykset. (Calhoun 1992, 23–24)

Suhde julkiseen sfääriin jakaa myös tabloid-mediaa tarkastelevaa tutkimusta eli sitä tutkimusta, joka tarkastelee journalismia, jota ei laskea vakavia demokraattisia arvoja toteuttavaksi journalismiksi. Tähän luokkaan voi laskea myös suomalaisen iltapäivälehistön. Sitä on syytetty sensaatiohakuisuudesta; lööppijournalismista vastakohtana demokraattisia arvoja kunnioittavalle vakavalle journalismille. Tässä mielessä iltapäivälehdet voi rinnastaa siihen journalismiin, jota kansainvälisesti on pidetty tabloid-journalismina tai populaarina journalismina.

Mediatutkija Colin Sparks (2000, 1–7) on tarkastellut globaalia keskustelua, jota on käyty median ”tabloidisoitumisen” ympärillä. Hän on kutsunut tätä keskustelua jopa ”moraaliseksi paniikiksi”. Tässä keskustelussa tabloidisoitumisella on viitattu hyvin monimuotoisiin ilmiöihin, ei pelkästään painetussa mediassa, vaan halki mediakentän.

Sparks viittaa tabloidisoitumisella kehitykseen, jossa journalismin aihevalikoiman painopiste siirtyy pois ”vakavasta” journalismista, jolloin mediassa korostuvat viihteellisyys sekä populaari maku. Tämän hyvin monimuotoisen ilmiön tai kehityksen akateemiset kriitikot ovat Sparksin (2000, 24) mielestä yleensä heitä, joiden mukaan modernin demokraattinen yhteiskunta ei toimi (tai sen arvot eivät toteudu), kun julkisen sfäärin toteuttajana on nykyaikainen massamedia. Kiivaimpia heistä ovat juuri Habermasin ajatteluun nojautuvat keskustelijat.

Toinen merkittävä massakulttuurin analyysi on amerikkalaisen saksanjuutalaisen emigrantti, politiikan tutkija ja filosofi Hannah Arendtin (2002, engl.alkuteos 1958) kynästä. Arendtin teoretisoinnit lähtevät liikkeelle antiikin Kreikan kaupunkivaltioista, jotka jakautuivat yhtäältä *polikseen* eli siihen kaupungin alueeseen, jossa vapaat miehet päättivät julkisesti, suullisin väittelyin kaupungin asioista, toisaalta *oikoseen* eli kodin, työn, naisten ja orjien – elämän välttämättömyyksien – muodostamaan epävapauden alueeseen. Vapaat miehet, joilla oli pääsy poliksen alueelle, hallitsivat itsevaltiaina kukin omaa oikoksen aluettaan. Arendtin mielestä vapaus ja yksilöllisyys toteutuivat nimenomaan poliksessa, julkisen maailman luovassa toiminnassa. Tämä sen vuoksi, että polis tarjosi yhdessä jaetun viitekehyksen vuorovaikutukselle, joka edellytti kahta asiaa: 1) tasa-arvoisten ihmisten jaettua tila ja 2) ainutlaatuisen toimijan näyttäytymistä ja läsnäoloa²⁶. (Warner 2002, 59)

Arendtin ajattelu poikkeaa Habermasista erityisesti siinä, että Arendt korostaa puhetta ja fyysistä läsnäoloa. Hänen ajattelussaan poliittiseen individualismiin liittyvä abstraktin yksilön periaate on viime kädessä syynä julkisuuden arvon eroosiolle. Arendtin mukaan kolme suurta murtumaa erottaa meidät klassisesta kulttuurista, jossa julkisen toiminnan maailmaa luova merkitys on ymmärretty: 1) kristinusko, joka loi *yksilön*, joka on arvo sinällään, mikä johti julkisen elämän

26 Arendtin (2002, 15) filosofiassa käsite *vita activa*, joka on myös hänen merkittävän teoksensa *The Human Condition* suomennoksen nimi, viittaa ihmisen kolmeen perusakтивiteettiin: työhön, valmistamiseen ja toimintaan. Työ vastaa ihmisruumiin biologisia prosesseja. Työn ehto on elämä itse. Valmistaminen koskee ihmisen sitä puolta, joka ei ole luontoperäinen ja joka ei rajaudu ihmislajin alituisesti toistuvaan kiertokulkuun. Toiminta on ainoa aktiviteetti, joka tapahtuu suoraan ihmisten välillä ilman esineiden ja aineen välitystä. Arendtilla toiminta on se, joka on ihmiselle erityistä ja erottaa ihmisen muista eläimistä. Tässä mielessä toiminta on ihmisenä olemisen täydellistymistä.

arvon laskuun, 2) romanttinen individualismi, joka teki *yksityisyydestä* arvon itsessään ja 3) uuden yhteiskunnallisen sfäärin, ”sosiaalisen” nousu. Arendtille ”sosiaalinen” merkitsee modernille kulttuurille ominaista tapaa ymmärtää inhimilliset suhteet: sosiaalinen²⁷ ei ole medium toiminnalle ja puheelle, vaan ”käyttäytymiselle” ja ”sääntelylle”. Tähän perustuu Arendtin pessimismi suhteessa moderniin kulttuuriin: ihmisen kapasiteetti *maailmaa luovaan toimintaan* on rajattu modernissa kulttuurissa, sillä sitä hallitsevat massayhteiskunta, hallinto ja instrumentaalisuus. (Arendt 2002, 59–60)

Michael Warnerin (2002, 60–62) mukaan Habermas korostaa käytäntöjen ja rakenteiden – esimerkiksi painotekniikka, genre, arkkitehtuuri ja pääoma – merkitystä julkisuuden olemassaololle ja julkisuuden luonteelle. Habermasin ajattelussa porvarillisen julkisen sfäärin muodostumiselle nimenomaan kirjepainotekniikan kehittyminen oli keskeistä. Arendtin teoretisoinnit sitä vastoin täydentävät massakulttuurikriittistä linjaa tuomalla vaihtoehtoisen kuvauksen julkiselle ja yksityiselle sfäärille. Valtio ja yhteiskunta samastetaan julkisen ja yksityisen kanssa erityisesti liberalistisessa traditiossa, jota myös Habermas edustaa²⁸. Arendtin mukaan massayhteiskunnassa ihmiset ryhtyvät käyttämään kuin he olisivat saman perheen jäseniä.

Mutta tässä on korostettava sitä, että molemmat – Habermas ja Arendt – edustavat sitä, mitä Lukesiin nojautuen voi kutsua poliittiseksi individualismiksi. Molemmille ajattelijoille julkisuus on poliittista

27 Mitä modernissa Arendtin mukaan tapahtui? ”(... Uuden ajan alulle tyypillinen ristiriita yksityisen ja julkisen välillä oli väliaikainen ilmiö. Se johti koko yksityisen ja julkisen alueen välisen eron täydelliseen häviämiseen, molempien sulautumisen sosiaaliseen. (...) Julkinen on mennyt, koska se on vain yksityistä varten, ja yksityinen, koska se on ainoa jäljellä oleva yhteinen huolenaihe. Tuosta näkökulmasta katsottuna moderni intiimin löytäminen näyttää paolta koko ulkomaailmasta yksilön sisäiseen subjektiivisuuteen, jota aikaisemmin suojasi yksityisyyden alue. (...) Intiimi ei ole kovinkaan luotettava korvike yksityisen alueelle.” (Arendt 2002, 74–75)

28 Habermas ole kutsunut omaa teoreettista linjaansa Jari Hoffrénin (2000, 13) mukaan radikaaliliberaaliksi. Amerikkalaisen mediateoreetikko John Durham Petersin (2005, 138) mukaan Habermasin kertomus niin julkisesta sfääristä kuin hänen modernin massakulttuuriin liittyvä epäluulonakin on pohjimmiltaan samankaltaista kuin liberalistisen poliittisen taloustieteen isällä, filosofi John Stuart Millillä (1806–1873). Peters kirjoittaa: ”Habermas tells a version of the same tale as Mill: the rise of public sphere (*Öffentlichkeit*) signifies a transformation in the nature of a political power, from violence to argument, with the danger of a new creepy kind of control sneaking back in.” (Peters 2005, 138).

yhteisöä jäsentävä toiminnan sfääri ja arvo sinänsä. Yhteistä näissä moderniin massakulttuuriin kriittisesti suhtautuvissa teorioissa on huoli sen arvovallan vähenemisestä, joka liittyy jakoon julkiseen ja yksityisytyteen modernia yhteiskuntaan konstituoivana periaatteena. Julkisuus on yhteiskunnallisessa modernisaatiossa ollut valistuksen väline, johon on liittynyt positiivisia arvoja, kuten yksilön emansipaatioissa kohti täydempää ihmisyyttä.

Myös Sparks (1992, 42; 2000, 28–29) osoittautuu tabloid-journalismin tutkijana hyvin kuvaavasti poliittisen individualismin puolustajaksi, vaikka hän pyrkii tarkastelemaan tabloid-journalismin nostattamaa ”moraalista paniikkia” jokseenkin neutraalilla asenteella. Sparks puolustaa sitä hiukan eri näkökulmasta kuin esimerkiksi Habermasin ajatteluun nojautuvat tutkijat. Sparks korostaa median roolia demokraattisen yhteiskunnan toimivuudelle. Hän kytkee jaon ”vakavaan” journalismiin ja tabloid-journalismiin yhtäältä siihen, kuinka medium suhtautuu valistuksen projektiin yhteiskunnallisena modernisaationa, ja toisaalta siihen, minkälaiseen toimintaan ja kansalaisuuteen tabloid-journalismi kannustaa.

Sparks (2000, 28) kirjoittaa:

Ensiksikin, samoin kuin vakava journalismi on avoin täsmälleen samantyyppisille syytöksille siitä, että sen totuusväittämät ovat itsereflektoimattomia, liioittelevia ja epäoikeutettuja, ovat sen valistuksen serkkunsa yhteiskunta- ja luonnontieteet. Tämän tyyppiset ongelmat, metodit ja diskurssit luovat tavan ymmärtää, jota ei voi lähestyä muista näkökulmista. Toiseksi, tieto ja ymmärrys, jota vakava journalismi ja tabloid-journalismi tarjoavat, eivät ole tässä suhteessa erilaisia: ne edistävät kumpikin erilaista sosiaalista toimintaa. Vakava journalismi tähtää poliittiseen ja demokraattiseen osallistumiseen, tabloid-journalismi edistää yksityistä nautintoa ja mielihyvää.²⁹

29 Käännös on SR:n. Sparks (2000, 28) kirjoittaa: ”In the first place, while serious journalism is open to exactly the same sorts of charges of unreflecting self-aggrandizement and unwarranted truth claims as are its Enlightenment cousins, the social and natural sciences, it remains the case that these sorts of concerns, methods, and discourses give access to kinds of understanding that are not possible through other approaches. Second, the kinds of knowledge and understanding offered by serious and tabloid journalism are not just different: they also facilitate different kinds of social action. The aim of serious journalism is to facilitate political involvement and democratic participation. Tabloid journalism facilitates private enjoyment and pleasure.”

”Vakava” journalismi on samalla tavoin totuusväittämiltään eksklusivistista kuin valistuksen tuottama tieteellinen ajattelu. Tässä journalismissa julkisuuden merkityksenä ei ole ollut viihdyttää tai tarjota nautintoja, vaan ennen kaikkea kasvattaa, kehittää, valistaa ja antaa mahdollisuus osallistua poliittiseen debattiin.

Poliittista individualismia painottavissa lähestymistavoissa julkisuus – ja sen edellyttämä eronteko yksityisyyteen tai päinvastoin – on ollut eräänlainen yhteinen kuvitelma eli *fantasia*, johon on kiteytynyt keskeisiä moderniin demokratiaan liittyviä arvoja. Kuten Warner (2002, 8) asian ilmaisee: julkisuus on erityislaatuinen kulttuurillinen muodostelma, käytännöllinen fiktio. Moderni länsimainen julkisuus poikkeaa paljon siitä, mitä julkisuus on toisissa kulttuureissa. Se poikkeaa länsimaisen kulttuurin varhaisemmista vaiheista, kuten antiikin Kreikasta, johon Arendt nykyjulkisuutta vertaa.

Suomalainen kulttuuri ei tässä suhteessa ole mikään poikkeus, vaikka se sisältääkin omia painotuksiaan ja erityispiirteitään. Poliitiikan tutkija Tuija Pulkkinen (2000, 1998, 1996, 1989) on tarkastellut suomalaista poliittista ajattelua ja tuonut esille sen vahvan hegeliläisen perinteen. Tämä vaikutus on tullut poliittiseen ajatteluamme erityisesti kansallisfilosofi J.V. Snellmanin (1806–1881) kautta. Hän on ollut keskeinen hahmo suomalaisen nationalismin muotoilussa. Snellmanin vaikutus on tuonut voimakkaita kommunitaristisia piirteitä eli painotuksia, joissa klassisen liberalismiin painotukset yksilönvapaudesta ja autonomiasta eivät ole saaneet Suomessa siinä määrin jalansijaa kuin esimerkiksi länsinaapurissamme Ruotsissa. Kollektiiviset arvot, kuten puolueen kannan korostaminen ennen yksilön näkemyksiä, samoin kuin pyrkimys poliittiseen konsensukseen konfliktin sijasta, sävyttävät suomalaista poliittista elämää.³⁰

---

30 Lukesin (1979, 71) mukaan itsensä kehittäminen on myös tärkeä individualismin periaate, jossa on painotuseroja puhtaasta egoismista vahvaan kommunitarismiin. Snellmanin kautta suomalainen poliittinen ajattelu on saanut Pulkkinen mukaan vahvoja, jopa klassisen liberalismiin vastaisia painotuksia. Snellman painotti Hegeliltä omaksumaansa ajatusta, jossa ihmiset täytyy vapauttaa eläimellisten viettien kahleista ja nostaa vapaaseen kansalaisuuteen kasvatuksen kautta osaksi yleistähtoa. Hegeliläisen ajattelutavan olennaisin ero liberaaliin poliittiseen ontologiaan on se, että on olemassa periaatteessa vain yksi oikea mielipide, joka vastaa ideaalisti yleistähtoa. Liberaalin käsityksen mukaan yleistä tahoa ei ole, on vain yksilöitä, joilla on omat intressinsä ja tahtonsa, ja jotka kilpailevat vaikutusvallasta. Vaikka poliittinen prosessi koskee yhteistä ja vaikka

Tämä näkyy myös lehdistössä. Pulkkinen (1996, 194) mukaan ero varsinkin anglosaksisiin liberaalin poliittisen perinteen ja vakiintuneen kriittisen lehdistökulttuurin maihin on selvä. Hänen mukaansa Suomessa ei sananvapautta rajoiteta hallinnollisesti, mutta sitä käytetään silti rajoitetusti, missä näkyvät poliittisen perintemme erityispiirteet. Myös länsimaisen demokratian suomalaisessa versiossa ajatus poliittisesta individualismista on joka tapauksessa keskeinen. Julkinen poliittinen tila, julkinen mielipiteen muodostuminen ja yleinen osallistuminen poliittiseen prosessiin sekä yksilön arvo ovat olleet olennaisia teemoja sekä klassisen liberalismiin että snellmanilais-hegeliläisesti painottuneessa perinteessä. Yhteisiä ovat olleet myös politiikan käytännölliset tavoitteet kuten puheen ja kokoontumisen vapaus sekä painovapaus.³¹ (Pulkkinen 1998, 19–20)

Postmodernin haaste

Lacanalaisen kulttuurintutkimuksen näkyvä hahmo, slovenialainen filosofi Slavoj Žižek on käsitellyt laajassa tuotannossaan suurta kirjoa länsimaisen kulttuurin eri ilmiöitä taiteista ja arkielämän ilmiöistä politiikkaan (kts. esim. Žižek 2007a, 2007b, 2005, 2004, 1994). Žižekin (2007a, 132) mukaan postmodernin haaste ilmenee eri maissa vähän erilaisilla. Yhdysvalloissa sillä tarkoitetaan enemmän kulttuurin esteettistä reaktiota moderniin avantgardistiseen estetiikkaan. Tällöin postmoderni reaktio näkyy Žižekin mukaan erilaisina retroliikkeinä. Esimerkiksi Saksassa postmoderni ilmenee sen sijaan jännitteisessä

---

keskustelu tähtää yhteiseen käsitykseen, niin ontologinen perusoletus yksilöistä ensisijaisina tahdonmuodostajina säilyy. Hegeliläinen ajattelutapa olettaa, että ihmisyksilö ja hänen mielipiteensä ovat olemassa vain kulttuurisen yhteisön seurauksena. Loogisesti hegeliläisessä poliittisessa ontologiassa yksilön käsitettä edeltää yhteisön käsite. (Pulkkinen 1996, 199 & 201)

31 Pulkkinen mukaan Snellman koetaan nimenomaan sinä väylänä, joka on tuonut hegeliläisyyden suomalaiseen poliittiseen ajatteluun. Mikko Lahtisen (2006) kirjassa *Snellmannin Suomi* omana aikanaan kansallisfilosofimme toiminta ja ajattelu on sen sijaan ollut huomattavasti monisäikeisempää ja ristiriitaisempaa. Lahtinen kuvaa Snellmannia ilman muuta filosofina, mutta ennen kaikkea arjen keskusteluihin kanta-aottavana käytännönmiehenä. Sen vuoksi naistutkijana Pulkkinen itsensä toiminta on toki nähtävä poliittisena ja osana suomalaista poliittista historiaa: jos ei osana käytännönpolitiikkaa, niin ainakin osana teoreettista toimintaa.

suhteessa niihin teoreettisiin virtauksiin, jotka kyseenalaistavat modernin valistuksen universaalin projektin arvoa. Tämä arvonalennus sai alkunsa jo Friedrich Nietzschen (1844–1900) ajattelusta, ja sen nykyisiä tyypillisiä edustajia ovat ranskalaiset poststrukturalistit, joista Michel Foucault – johon palaan tuonnempana – on yksi tunnetuimpina. Tällä Žižek viittaa erityisesti poststrukturalistien vastakkainasetteluun Habermasin kanssa.

Žižekin (2007a, 132) näkemys on, että postmoderni keskustelu heijastelee kaikesta monimuotoisuudesta huolimatta samaa perusdynamiikkaa³². Postmoderni lupaa paluuta menetettyyn esisymboliseen imaginääriseen yhteyteen ennen kielellisen symbolisaation vankilaa, uudenlaista yhteyttä varhaislapsuudessa menetetyn imaginäärisen yhteyden sijaan. Kiinnostavaa tälle tutkimukselle on pohtia hetki Žižekin avaamasta näkökulmasta juuri Habermasin edellä korostamaani vaikutusvaltaa. Habermasilainen reaktio esimerkiksi kulttuurin ”tabloidisoitumista” vastaan voidaan nähdä postmodernina reaktiona monia ”nihilistisinä” pidettyjä virtauksia vastaan. (vrt. Laclau 1990, 3–4).

Politiikan tutkija Jari Hoffrén (2000; 13–14) on tarkastellut Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoriaa pyrkimyksenä määritellä sitä, minkälainen modernin demokratian eetos on. Hoffrénin tutkimuksessa Habermasin vastapuolena ovat juuri *postnietzscheiläiset*, joista hän mainitsee poststrukturalismin, genealogian ja ns. eron filosofian. Nämä Nietzschen ajattelusta vaikutteita saaneet suuntaukset ovat suhtautuneet kriittisesti Habermasin ajatteluun³³. Hoffrénin (2000, 14–

32 Žižek (2007a, 132) kirjoittaa: ”One conceives of ‘postmodernism’ as a reaction to modernist ‘intellectualism’, as a return of metonymy of interpretative movement to the fullness of the Thing itself, to the instilment in vital experience, to the baroque wealth of *Erlebnis* before the supposed ‘prison-house of language’.”

33 Foucault’n ja Habermasin suhteesta Žižek (2005, 17–18) kirjoittaa mm. seuraavasti: ”Habermas kannattaa keskeytymätöntä kommunikaation etiikkaa, universaalin, läpinäkyvän, intersubjektiivisen yhteisön ideaalia. Taustalla oleva subjektikäsitys on tietenkin kielifilosofinen versio vanhasta transendentiaalisen ajattelun subjektista. Foucault kääntyy universaalista etiikkaa vastaan sillä seurauksella, että etiikka estetisöityy: jokaisen subjektin täytyy – ilman minkäänlaista universaalien sääntöjen tuomaa tukea – rakentaa oma itsensä hallinnan muoto; (...), tuottaa itsensä subjektina, löytää oma partikulaarinen elämänmuoto. (...) Foucault’n subjektikäsitys on jokseenkin klassinen: subjekti itsetutkiskelun voimana ja antagonististen voimien harmonisoijana, tapana hallita ’mielihyvien käyttöä’ restauroimalla kuvaa itsestä. Tässä Habermas ja Foucault on saman kolikon kaksi puolta”. Suhde Habermasin teoriaan jäsentää julkisuudesta käytyä

16) mukaan Habermasin teoriaa voidaan lukea tieteellisen väittämän muotoon asetetuksi, sanan laajassa merkityksessä, poliittisteoreettiseksi välineeksi. Tätä näkemystä tukevat Habermasin arviot vaihtoehtoisista poliittisen filosofian suuntauksista, esimerkiksi juuri poststrukturalisteista, joita Habermas (1989, 111) on nimittänyt nuorkonservatiiveiksi. Habermas pitää näitä suuntauksia epäilyttävinä, lähes uhkina. Hofferin mukaan Habermasin suorittama tulkinta voidaan poliittisen filosofian tasolla nähdä osaksi dikotomisoivaa ”rajojen politiikkaa”. Tällöin vetoaminen kommunikatiiviseksi tulkittuun rationaaliseen filosofiseen diskurssiin nähdään sekin strategiseksi siirroksi, ei ongelmattomaksi vetoamiseksi objektiivisiin tieteellisiin periaatteisiin.

Žižekin (2007a, 175–176) mukaan – verrattuna Lacaniin – Habermasin kaltaiset ajattelijat unohtavat hinnan, jonka subjekti joutuu tästä ”universaalista tasa-arvoisesta kommunikaatiosta” maksamaan. Žižekille tämä hinta on psykoanalyysin näkökulmasta, ei enempää eikä vähempää kuin, symbolisen kastration traumaattisuus. Žižek haluaa korostaa lacanilaisesta näkökulmasta universaalisuuden sijaan partikulaarisuutta ja kielipelien moninaisuutta. Žižek ei ole kriittikkinsä kanssa yksin, sillä monien esimerkiksi feminististen teoreetikkojen mielestä habermasilainen universaali, tasa-arvoinen kommunikaatio on luonteeltaan liian yhdenmukaistava ja tasapäistävä. (esim. Calhoun 1992, 3 & 34–35; Fraser 1992, 109–142, Warner 1992; 2002, 21–63)

Jos poliittisen individualismi ymmärretään habermasilaiseksi konstruktioksi, merkitsee se lacanilaisesta näkökulmasta sitä, että puute Toisessa täytetään ideaalilla ”rationaalisesta kommunikaatiosta”. Tällä tavoin se on demokratian idean vastaista tai vähintään siinä on potentiaalinen taipumus siihen, että ideaalista tulee ideologia, joka ottaa politiikan paikan: se täyttää puutteen Toisessa, vaikka se ”keskeneräisenä valistuksen projektina” ehkä väittää olevansa vasta matkalla kohti hetkeä, jolloin todellisuuden ja reaalisen välimatka umpeutuu.

Postmodernin epäilyn historian katsotaan alkaneen ranskalaisen filosofin Jean-François Lyotardin epäilystä modernin ”suuria kertomuksia” ja valistuksen projektia kohtaan (Lyotard 1989; Pulkkinen 1989).

Postmodernin teoreetikot ja kriitikot ovat kuvanneet sekä skeptisyyttä ”suuria kertomuksia” kohtaan että sitä yksilöllistymisen painetta, joka luo postmodernissa tilanteessa kysyntää monimuotoisille uusyhteisöllisyyden muodoille. Sosiologi William Outhwaite (2006, 34–35) jakaa postmodernistit yhtäältä heihin, jotka painottavat tietoteoreettista skeptisismää (epistemic skepticism), ja toisaalta heihin, jotka ylistävät modernin kurinalaisuuden ja yhdenmukaisuuden paineen ylittävää leikkisämpää ja kevyempää sosiaalisuutta. Ensin mainitut postmodernistit puhuvat yhteiskunnan tai paremminkin sosiaalisen kuolemasta, jälkimmäiset taas uusista yhteisöllisyyden muodoista. Esimerkiksi Michel Maffesoli (1995) on puhunut erilaisten harrastusten ympärille muodostuneesta uusheimolaisuudesta postmodernin kulttuurin uudenlaisena yhdessäolon muotona.

Tietoteoreettisiin skeptikkoihin Outhwaite laskee kuuluvan esimerkiksi tunnetun yhteiskuntateoreetikon Zygmunt Baumanin (esim. 2002, 1998, 1995a, 1995b). Baumanille (2002) myöhäismoderni on kevyttä tai, kuten yksi hänen teoksensa otsikko kuvaa, ”notkeaa modernia”. Nimi vihjaa postmoderniin teoriaan kohdistettuun kritiikkiin, jonka myös Outhwaite (2006, 40–44) nostaa esiin. Postmodernin teoriaan sisältyy kronologinen väittämä, johon perimmältään perustuu – väittää Outhwaite – koko postmodernin teorian ”shokkiefekti”.

Tämän asian edessä postmodernistit kiemurtelevat kukin omalla tavallaan. Outhwaite (2006, 40–41) kertoo myös Lyotardin sanoutuneen ”melko ärsyttävästi” kronologisesta väittämästä irti toteamalla, että postmoderni voi yhtä hyvin edeltää kuin seurata modernia. Outhwaiten mukaan Baumanille yhteiskunta on aina ”kuviteltu entiteetti” ja tämän voi rinnastaa Benedict Andersonin (2007) ajatukseen kansakunnasta kuviteltuna entiteettinä. Tästä huolimatta – Outhwaiten mukaan – Bauman on kiinni tässä kronologisessa väittämässä: postmodernissa on perimmältään muuttunut yhteisön tai ”sosiaalisen” ja kansallisvaltion välinen sidos. Useimmissa valtioissa yhteisön (tai yhteiskunnan) representaatio on sulautunut yhteen kuvitellun nationalistisen kansallisyhteisön kanssa, mutta postmodernissa tämä tilanne on muuttunut. Myös Pertti Alasuutari (1996, 255) kirjoittaa, että analysoitaessa suuria kulttuurin murroksia ja nimettäessä ne vaikka postmoderniksi tai hyvinvointivaltion hajoamiseksi tehdään suuria yksinkertaistuksia ja

kiinnitetään huomiota yhteiskunnan monimutkaisissa muutosprosesseissa esioletusten kaventamaan perspektiiviin. (Outwaite 2006, 37)

On tietenkin totta, että on virheellistä väittää länsimaisen kulttuurin jakautuvan selvästi toisistaan erottuviin kronologisiin vaiheisiin. Itselläni postmoderni taustoittaa ennen kaikkea sitä yleistä yhteiskunnallista ja myös journalistista *eetosta*, joka väittää yksilön dominoivan yli universaalien ideologioiden tai kommunikaation ja monimuotoisuuden dominoivan yli homogeenisuuden.

Mutta mitä ”notkeassa modernissa” julkisuudelle oikein tapahtuu? Bauman (2002, 48–49) kirjoittaa:

Jos yksilö on kansalaisen suurin vihollinen ja jos yksilöllistyminen tietää ongelmia kansalaisuudelle ja kansalaisuuteen perustuvalla politiikalla, on syynä se, että julkisuudessa puidaan ja vatvotaan nimenomaan yksilöinä esiintyvien yksilöiden huolia ja edesottamuksia. He väittävät, ettei julkisuuteen ole asiaa muilla, ja sysäävät kaiken muun julkisen keskustelun ulkopuolelle. Yksityinen kolonisoi julkisen, ja ”yleinen etu” typistetään uteliaisuudeksi julkisuuden henkilöiden yksityiselämää kohtaan, ja yleinen elämäntaito kavenetaan yksityisten asioiden saattamiseksi kaiken kansan tietoon ja yksityisten tunteiden (mitä intiimimpien, sitä parempi) julkisiksi tunnustuksiksi. Julkisia keskustelunaiheita, joita ei kyetä tällä tavoin typistämään, ei kyetä myöskään ymmärtämään.

Julkisuus, johon identifioidumme ja joka jäsentää meidät yhteisönä, kokee muutoksen. Viestinnän näkökulmasta Baumanin kuvaamassa ”notkeassa modernissa” yhteyttä ei haeta enää abstraktin yksilön näkökulmasta esimerkiksi kansalaisena tai yhteiskuntaluokan jäsenenä. Sen sijaan postmodernissa tullaan lähemmäksi *minua*. Yksilöä – julkisuuden ytimenä ja kohteena – ei ajatella enää abstraktia vaan nimenomaan *konkreettista* yksilöä.

Ja tämä muuttaa oleellisesti julkisuuden sisältöä ja arvovaltaa.

Eettinen individualismi

Lukes (1979, 99–106) kutsuu *eettiseksi individualismiksi* sellaista näkemystä yksilöstä, jossa moraali ymmärretään olemukseltaan

yksilölliseksi. Syynä siihen, että tämä näkemys yksilön ja moraalin suhteesta on vallannut länsimaisena elämänasenteena alaa, on pidetty kristinuskon merkityksen vähenemistä kaikenkattavana moraaliperustana. Eettisen individualismin voi katsoa vieneen loogiseen loppuunsa ajatuksen yksilön *autonomiasta*. Sen keskeisiä lähtökohtia ovat ensiksikin se, että faktat (kuvaukset todellisuudesta) nähdään loogisesti erillisiksi määreiksi arvoista. Toinen eettisen individualismin ytimenä oleva ajatus on se, että moraaliset periaatteet tai kriteerit ovat yksilön itsensä valittavissa. Lisäksi tälle tarkastelulle keskeistä on se, että – toisin kuin poliittinen individualismi joka lähtee abstraktin yksilön ajatuksesta – eettinen individualismi postuloi nimenomaan *konkreettisen yksilön*: sosiohistoriallisesti paikannettavan lihaa ja verta olevan ihmisen, joka suvereenisti valitsee omat moraaliprinsiippinsä. (Lukes 1979, 140)

Antti Hautamäki (1996, 35–36) kiteyttää länsimaisen kulttuurin laajat linjat seuraavasti: esimodernina aikana erilaisuutta pelättiin, modernissa maailmassa vallitsee vielä samanlaisuuden paine, mutta postmoderni hyväksyy yksilöiden erilaisuuden. Tällä Hautamäen voi ajatella kuvaavan postmodernin kulttuurin eetosta. Postmodernia kulttuuria luonnehtii – hän lainaa Lyotardia – epäluottamus suuriin kertomuksiin; postmoderni on yksilöiden kulttuuria. Eettinen vastuu siirtyy yksilöille, ja yksilöt joutuvat tekemään moraaliset valintansa ilman auktoriteettien tukea. Yksilö joutuu ambivalenttiin tilanteeseen, jossa keskeisiin kysymyksiin ei ole joko-tai-vastauksia.

Hautamäen kuvauksesta käyvät ilmi postmodernin kulttuurin ristiriitaiset jännitteet: yhtäältä on yksilöllistymisen haaste, joka toisaalta luo kysyntää erilaiselle uusyhteisöllisyydelle. Myöhäismodernin tilanteen eetos on suvaitsevaisuus ja arvopluralismi, mutta se kätkee taakseen yksilöiden tasolla suuren konstitutiivisen epämukavuuden tunteen. Žižekin (2007a, 132) mukaan postmodernia tilannetta luonnehtii kaipuu menetettyyn esisymboliseen yhteyteen, mutta myöhäismodernin tekee haastavaksi sitä luonnehtiva ”siirtymien lisääntyvä keskeisyys” (Stavarakakis 2007, 74–75). Oli seurauksena sitten lacanilaisittain ajateltuna presymbolisen yhteyden – se menetetty *jouisissance!* – (kuvitelu, hetkittäinen tai ohimenevä) fantasmaattinen löytyminen postmodernien uusyhteisöjen myötä tai modernin yhteiskunnan symbolisaation

alituinen kyseenalaistaminen, tilanne on yksilölle uudenlainen haaste. Kulttuurinen siirtymä on aina yksilölle potentiaalinen trauma.

Voisiko tämä siirtymä heijastua tabloid-journalismiksi kutsutussa ilmiössä? Sparks (2000, 17–18) kytkee toisiinsa korkean sosiaalisen statuksen ja ”vakavan” lehdistön menestyksen. Hän sanoutuu irti sel-laisista näkemyksistä, joissa tabloidisaatio nähtäisiin yhteneväiseksi, maailmanlaajuiseksi trendiksi. Sen sijaan jokaista maata, kulttuuria ja historiallista tilannetta luonnehtii oma dynamiikkansa. Sparksin mu-kaansa ilmiö ei ole uusi, vaan shokeeraavaa journalismia on ilmaan-tunut ennenkin yleensä lähellä jotakin yhteiskunnallista muutos- tai kriisitilannetta. Sen vuoksi voi sanoa, että tabloid-media on ilmiöltään vanha, mutta toisaalta nykytabloidisaatiossa on myös jotain uutta ja en-nen kokematon.

Sparks summaa syitä seuraavasti. Yhtäältä kehittyneissä maissa kohonnut koulutustaso vahvistaa ”vakavan” journalismin markkinoi-ta. Toisaalta tätä vastustaa naisten tuleminen yhä vahvemmin työ- ja koulutusmarkkinoille viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. Sparksin mukaan feministiset tutkijat ovat korostaneet sitä, että sano-malehdistö on yleisesti ottaen maskuliinisen kulttuurin ilmiö. Siinä missä ”vakavan” lehdistön merkittävä aihevalikoima on politiikkaa ja taloutta, tabloid-lehdistössä se on urheilua. Tässä Sparks hakee jon-kinlaista patriarkaalisen kulttuurin rapautumista. Lisäksi ”vakavan” lehdistön markkinoita kaventaa tietynlainen korkeaan koulutukseen liittyvä inflaatio. Sparks tähtää nähdäkseen ajatukseen koulutetun väes-tön proletarisoitumisesta. Kun korkealle koulutettujen määrä on nous-sut, niin heidän sosiaalinen statuksensa on alentunut. Sparksin mukaan koulutetun väestön ”eksistentiaalinen” tilanne, sosiaalinen horisontti, on kaventunut niin, etteivät he ole enää traditionaalista vakavan lehdis-tön yleisöä. (emt., 33–34)

En ole vakuuttunut siitä johtuuko iltapäivälehtien menestys muun lehdistön kustannuksella naisten suuremmasta edustuksesta työ- ja koulutusmarkkinoilla. Tosin myös lacanilaisesta näkökulmasta suku-puoli näyttäytyy vahvana merkitsijänä, mutta uskallan väittää pohjois-maisesta näkökulmasta, että naisten tulo työ- ja koulutusmarkkinoille merkitsee potentiaalisesti ”vakavan” lehdistön yleisön naisistumista.

Tällä tarkoitan sitä, että myös naiseus on diskurssi, eikä yleisön naisistuminen *välttämättä* merkitse sitä, että vakavan lehdistön suosio laskee ja journalismi tabloidisoituu. Yhtä hyvin naiset voivat kiinnostua politiikasta ja ”kovista” yhteiskunnallisista aiheista kuin miehet kodinhoitosta ja kauneudenhoitotuotteista.

Postmodernisoitumisen näkökulmasta voisi ajatella niin, että korkean koulutuksen arkipäiväistyminen johtaa yleisöjen muuttumiseen, mutta tämä ei *välttämättä* merkitse proletaristumista eikä *välttämättä* edes patriarkaalisen kulttuurin rapautumista. Sitä vastoin yleisön korkeampi koulutustaso voi aiheuttaa yleistä kyynistymistä suhteessa holhoavaksi koettuun julkisuuteen.

Postmodernissa tilanteessa fantasialla autonomisesta yksilöstä on yhä hegemonisempi asema. Sen sijaan valistuksen fantasia, jossa yksilö nähdään osaksi laajempaa kollektiivista projektia, nähdään paternaaliseksi, holhoavaksi, jopa alistavaksi. Tämä asenne ei selity pelkästään koulutuksen inflaatiolla tai esimerkiksi työelämän naisistumisella vaan myöhäismodernin kulttuurin institutionaalisen todellisuuden pirstaloitumisella, segmentoitumisella. Mikään institutionaalinen sfääri ei saa monopoliasemaa yksilösubjektin määrittelyssä. Tässä tilanteessa yhtenäistä symbolisaatiota on yhä vaikeampi tuottaa ja pitää yllä, joten yksilön – kuten Kunelius (2009, 340) on todennut – ”privaatti” elämän-sfääri korostuu.

Suomessa ovat korostuneet monia länsimaita enemmän kollektiiviset arvot yksilön autonomian – positiivisen vapauden – kustannuksella (esim. Pulkkinen 1996, 19–20). Ehkä sen vuoksi uusliberalismi on saanut meillä journalistiset muotoilunsa juuri kotoisessa iltapäivälehdistössämme. Nähdäkseni tästä huolimatta brittiläisen luokkayhteiskunnan työväenluokkainen yleisön samaistuminen tabloid-journalismiin rinnastuu kotimaiseen ilmiöömme. Lopputulos on sama, tuntipa ulkopuolisuutta ”vakavaan” journalismiin mistä syystä hyvänsä. Molemmissa tapauksissa valistuksen projektin rajat näyttävät ilmeisiltä.

Kuten Stavrakakis (2005, 123) toteaa, modernisaatiota, ja myöhäismodernia erityisesti, luonnehtii paikaltaan siirtymien keskeisyys. Reaalisen vastarinta hankaloittaa alituisen koherenttia symbolisaatiota ja yhteisyyttä on yhä vaikeampi pitää yllä. Kaiken kaikkiaan Žižek näkee postmodernin eräänlaiseksi intellektuaalisuneen kulttuurin anti-

intellektuaaliseksi reaktioksi. Näkyipä tämä sama perusdynamiiikka sitten erilaisina ”retroliikeinä” tai esimerkiksi habermasilaisena kritiikkinä ”nihelistisiä” poststrukturealistisia virtauksia vastaan. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että Habermas olisi anti-intellektuaalinen vaihtoehto poststrukturealismille. Nähdäkseni se merkitsee sitä, että Habermasin intersubjektiivisen yhteisön ideaalina koetaan asettuvan rintaman sille puolelle, joka puolustaa – Laclau (1990, 3–4) sanoin – valistuksen rationaalista ”diktatuuria”. Esimerkiksi kulttuurintutkimuksen piirissä Habermasin kommunikaatioteorian nähdään legitimoivan sellaista journalismin tutkimusta, joka nostaa ”vakavan” ja ”elitistisen” journalismin normatiiviseen asemaan. Tällä tavoin se paremminkin pitää yllä olemassa olevia valtarakenteita ja yhteiskunnallisia alistussuhteita kuin kyseenalaistaa ja edistää niiden purkamista ja muutosta. (Žižek 2005, 17–18; Laclau 1990, 3–4)

Mutta myös Žižekin mainitseman postmodernin lupauksen ”kadonneesta imaginäärisestä yhteydestä” täytyy osoittautua tyhjäksi. Jos näin ei olisi, vaarana on liukua johonkin muuhun kuin demokraattiseen yhteiskuntaan. Jatkuvien siirtymien keskellä on kiusaus hakea vakautta ja turvallisuutta jostakin sellaisesta, jonka lupaus on poistaa puutteen Toisessa ja joka lupaa todellisuuden sekä reaalisuuden yhteensulautumista. Nimenomaan tästä nousee lacanilaisen konstruktionismin kritiikki postmodernin kulttuurin ilmiöitä, kuten esimerkiksi iltapäiväjournalismia, kohtaan.

Minun pohdintaani voi virheellisesti tulkita yksinomaan eettisen individualismin kritiikiksi. Tämä ei pidä paikkaansa. Pyrin tässä tarkastelemaan sitä mitä tapahtuu, kun eettinen individualismi nousee viestinnälliseksi, esimerkiksi sanomalehtijournalismin, keskeiseksi periaatteeksi. Sanomalehtijournalismilla on ollut keskeinen rooli suomalaisen yhteiskunnan demokraattisen eetoksen luomisessa pohjoismaisena demokratiana ja hyvinvointivaltiona. Postmoderni paljastaa, ettei edes moderni tarjoa tiedolle mitään positiivista perustaa, minkä vuoksi yksilön poliittinen subjektius osoittautuu entistä arvokkaammaksi myös suhteessa journalistisiin valintoihin – oli kysymys sitten journalismin tekijöistä tai sen yleisöstä.

Iltapäiväjournalismin *etos*

Iltalehti ja *Ilta-Sanomat* toivat kiistatta uudenlaista ajattelua suomalaiseseen sanomalehtimaailmaan. Kun iltapäivälehtien asema vakiintui valtakunnallisina julkaisuina, niiden vaikutus muuttui itse lehdistön laajuutta suuremmaksi. Nousevien levikkikäyrien kanssa ne saivat yhä enemmän vaikutusvaltaa.

Mitä uutta iltapäivälehdet sanomalehtijournalismiin toivat? Niiden tapa tuottaa yleisö poikkeaa selvästi sanomalehtikentän valtavirrasta. Tämä ilmenee ajoittain myös kielteisenä puheena iltapäivälehtimäisyydestä. Samaa jännitteisyyttä ilmenee edellä lainatuissa sitaateissa iltapäivälehtien tekijöiden ja omistajien välillä. Kysymyksessä oli merkittävä ero journalistisessa näkemyksissä niin Sanoma Osakeyhtiön sisällä *Ilta-Sanomien* tekijöiden ja Aatos Erkon välillä, kuin Uusi Suomi Oy:ssä yrityksen porvarillisten omistajien ja *Iltalehden* toimituksen välillä.

Jos suomalainen journalismi on perinteisesti perustanut identifikaationsa poliittiselle individualismille, iltapäivälehtijournalismin tapa rakentaa yleisö oli toisenlainen. Iltapäiväjournalismi tuntuu, jos ei ihan halveksuvan, niin ainakin väheksyvän, ironisoivan ja leikittelevän poliittiselle individualismin tärkeille arvoille ja lähtökohdille. Iltapäivälehdistä mennään alinomaan aiheisiin, joita pidetään yksityisyyteen kuuluvina. Se on iltapäiväjournalismin nimenomainen kohde.

Skandaaleistaan tunnetun aikakauslehti *Hymyn* merkitystä iltapäivälehtien historialle pidetään keskeisenä. *Iltalehden* perustajista löytyy henkilöitä, jotka olivat opetelleet juuri *Hymy*-lehdessä yksityisyyden rajoja koettelevaa journalismia. *Hymy* ylsi ennätyslevikkeihin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Lehti saavutti 1960-luvun lopulla jopa noin 450.000 kappaleen levikin (Saari 2007, 36). Tarina kertoo, että iltapäivälehtien historian keskeiset hahmot ilmaisivat jo varhain halunsa tehdä ”päivittäin ilmestyvää aikakauslehteä” *Hymy*-lehden tyyliin. 1980-luvun alussa heidän näkynsä vihdoinkin muuttui todeksi. (Kaisla 2005, 40–41; Saari 2007, 29–46)

Koska yksityisyyteen ja julkisuuteen liittyvä jako on muuttanut merkitystään, myös suhde julkisuuden ammattilaisiin on muuttunut toisenlaiseksi. Journalistin ammattiin ei liitetä yhteiskunnallisesti

erityisiä arvoja tai ”arvokkuutta”, vaan julkisuus, jonka parissa he työskentelevät, on jotakin, jota tuotetaan, manipuloidaan enimmäkseen kaupallisin tavoittein. Skandaaleista ja sensaatioista tulee tavoitteita it-sessään. Julkisuus on tuote, jolla on arvoa, jos se on mitattavissa rahalla. Perinteinen julkisuus on kuivaa, tylsää ja teennäistä. Julkisuudessa asioita valovoimaisemmiksi nousevat esimerkiksi niistä kirjoittavat journalistit.

Iltä-Sanomien entinen päätoimittaja A.-P. Pietilä esittää oman arvauksensa iltapäiväjournalismin synnystä. Hänen näkemyksenä noudattelee Žižekin käsitystä postmodernista anti-intellektuaalisena reaktiona intellektualisoituneelle kulttuurille. Pietilän (2007, 92–93) mielestä lisääntynyt mediatarjonta ikään kuin paljasti sen välimatkan, joka yleisön ja toimittajien välille oli pikku hiljaa muodostunut. Lukijoilla ei ollut sanansijaa viestimen sisältöön, mutta modernin kulttuurin yhtenäisyyden vallitessa se ei häirinnyt yleisöä, kun vaihtoehtoja ei ollut. Vaihtoehtojen kasvaessa vaatimustaso lisääntyi, jolloin toimitusten ja yleisön väliset näkemyserot tulivat ilmeisimmäksi. Toimittajien koulutustaso – Pietilän mukaan – ylitti lukijoiden keskimääräisen koulutustason 1970-luvun lopulla, kun toimittajien korkeakoulutukintojen määrä kasvoi nopeammin kuin eri viestimien yleisöillä keskimäärin. Tosin sanoen Pietilän mielestä toimittajat olivat yleisön mielestä liian ”fiksua väkeä”. Tällöin hänen mukaansa esimerkiksi kansainvälisten asioiden uutisointi lisääntyi ja ulkomaanosastot paisuivat. Tämä loi tilauksen iltapäivälehtimäiselle journalismille. Aikakauslehti *Hymyn* esikuvaa noudattaen iltapäivälehdistö tarjosi yleisölle sitä, mitä yleisö halusi: juoruja, sensaatiota ja yllätyksiä. Iltapäivälehdet kykenivät asiakasläh- töisellä journalismillaan siihen mihin vanhat sanomalehdet eivät ”tuotantolähtöisellä materiaalillaan” kyenneet. Pietilän väite on siis se, että vaihtoehtojen runsaudessa yleisö hakeutui sellaisen journalismin tykö, joka oli lähempänä sen omaa elämismaaailmaa.

Lacanilaisesta perspektiivistä voi todeta, ettei journalismi itse suin- kaan ole tässä prosessissa viaton sivusta seuraaja tai yleisön tahdon il- maisija (näin ajateltuna nousisi kysymys kaupallisen journalismin eti- kasta ja vastuusta). Iltapäiväjournalistit, tai ainakin iltapäiväjournalis- min synnystä ja muotoilusta vastaavat keskeiset henkilöt, olivat nimen- omaan aktiivisia toimijoita, suunnanmuuttajia. Diskurssiteoreettisesta

näkökulmasta he ovat mitä ilmeisimpiä poliittisia subjekteja. Pietilä ei suinkaan ajattele tässä niin, että journalismi itse muuttui ja tuotti itselleen uudenlaista yleisöä. Hänen näkemyksensä iltapäiväjournalismin synnystä edustaa siis selkeästi tietoteoreettista realismia.

Kirjailija Jari Tervo, entinen *Ilta-Sanomien* toimittaja, on *Ilta-Sanomien* historiikin mukaan yksi sen journalismin edelläkävijöitä, jossa toimittajan persoona nousee vahvasti esiin ja saa joskus päärooliin (Kilpi 2007, 146). Historiikissa kerrotaan tästä esimerkki: vuonna 1985 lehdessä tehtiin median pienhistoriaa ja käynnistettiin tikka-kisa, joka oli aivan uudenlaista journalistista materiaalia. Aluksi kisan paikka oli uutissivuilla ja sen osallistujat olivat politiikan tai talouden merkkihenkilöitä tai henkilöitä, jotka olivat muulla tavoin yhteiskunnallisesti tärkeässä asemassa. Kilpi (2007, 205) kuvailee, kuinka tikka-kisan haastattelutilanne oli leikkisä, mutta alkuvaiheessa juttu tehtiin vielä pukeutumista myöten arvokkaassa hengessä.

Tyyli oli ilmiselvästi kuitenkin muuttumassa. Tervon juttu tikka-kisasta silloisen työvoimaministerin Urpo Leppäsen kanssa on otteeltaan aivan jotain uutta.

”Ministeri on lomavetimissä ja winstonpätkä palaa sormissa. Hän on kammannut vedellä tukkansa, mutta se menee harakoille, sillä kuvia otetaan vasta kun tukka on kuiva. Hän tarjoaa kahvia ja korpupuja, joita hän itse piristelee eniten pitkin pöytää.

Kysyn hallituksen hengestä – ja totta kai.

– Minä en voi verrata, kun en ole aiemmissa hallituksissa ollut, mutta nyt kun Smp on mukana ja meillä on näitä rajuja ...

Lässynlässyä tulee ehkä kuusi liuskaa, mutta sinä aikana saan piirrettyä muistilehtiöön näkymän puitten läpi järvelle.

Annan lisää köyttä ministerille ja haluan tietää, mitä Smp on saanut hallituksessa aikaan.

– Aivan varmaan ellei Smp ... varhaiseläkeuudistus ...läpäläpäläpä ... ja yksi joka on lasten kotihoidon tuki ... läpäläpäläpä ja tietenkin veteraanien asiat ...

En ole niin hyvä piirtämään, että saisin järvinäkymän uskottavan näköiseksi, vaikka aikaa on kuinka.” (Kilpi 2007, 205–206)

Katkelma Tervon pirteää journalismia kohdistaa katseensa samaan muutokseen, jota Pietiläkin kuvaa edellä, mutta huumorilla ja vähemmän

akateemisin sanankääntein – ja tässä Kilven historiikki osuu paremmin maaliinsa kuin Pietilän analyysi. Jotakin iltapäiväjournalismissa oli muuttamassa, mutta mitä? Ilmiselvästi iltapäiväjournalismi ei uskonut enää julkisuuden emansipoivaan vaikutukseen valistuksen hengessä, eli metodina ihmisten kasvattamiseen ja vapauttamiseen tietämättömyyden hämärästä, mutta tästä huolimatta emansipaatiossa on myös iltapäiväjulkisuuden voima.

Nyt sitä vastoin pyrittiin irrottautumaan juuri poliittisen individualismin eetoksesta eli valistuksen hengessä muodostuneesta julkisuudesta, julkisuudesta sosiaalisena kategoriana, jota luonnehtii arvokkuus, ja joka kuitenkin veljeilee yhteiskunnan muiden valtaapitävien kanssa.

Perinteisen journalismin keskeinen metodi on yhteiskunnallisten epäkohtien ja vääryyksien paljastaminen. Myös tässä paljastetaan, nyt huumorin keinoin, raadollinen ihminen ylevän (poliittisen) julkisuusauran takaa. Juttu paljastaa kaksi narria: ensimmäinen heistä on julkisen vallan käyttäjä, poliittisen eliitin edustaja, työvoimaministeri Urpo Leppänen, ja toinen toimittaja itse.

Iltapäivälehdten journalismi voidaan nähdä vastarinnaksi. Vastarinta ei välttämättä ole kovin tietoista, mutta esimerkiksi Tervon toimittajuus paljastaa julkisuuteen liittyvän teennäisyyden, pönötyksen. Iltapäivälehdten toimittajuus siirtää syrjään julkisuutta *a priori* kunnioittavan toimittajan, joka kirjoittaisi lopulta jotain muuta kuin mitä näkee ja kokee. Lähellä takanapäin on Kekkonen ajan Suomi, jossa julkisen vallan kunnioituksesta lähtenyt itsekontrolli (”suومتtuminen”, itse-sensuuri) oli tärkeä osa toimittajuutta. Iltapäiväjournalismi määrittää uudella tavalla sen mitä toimittajuus on eli mikä on journalismin *eetos*.

Jos poliittisen individualismin näkökulmasta noussut toimittajuus näkyy jossakin määrin ylevänä kansanvalistajana tai vähintäänkin poliittisesti tietävänä relevantin tiedon suodattajana, *portinvartijana*, iltapäivätoimittaja nauraa tälle kuvalle. Iltapäivätoimittajan eetokseen kuuluu välinpitämättömyys julkisuuden yleviä arvoja kohtaan. Hän on enemmän kyyninen hahmo. Iltapäivätoimittaja on sensaatioita ja skandaaleja tehtaileva julkisuuden manipuloija – eräänlainen narri itsekin.

Lacanilaisesta näkökulmasta, siirtymä on oleellinen: siirtymä sublimaatiossa kyseenalaistaa poliittiselle individualismille keskeistä, ja miltei pyhää, jakoa yksityiseen ja julkiseen. Se tuo uudenlaisen tavan

sille, kuinka saatamme olla ruumiillisina olentoina yhdessä toistemme kanssa. Siirtymä sanomalehtijournalismissa on suuri, sillä nimenomaan sanomalehti on ollut keskeisenä välineenä ideologisoimassa sitä poliittista yhteisöllisyytemme, jota kutsumme moderniksi länsimaiseksi demokratiaksi.

Sanomalehtijulkisuuden ideaalina on Habermasin teoriassa ollut rationaaliskriittinen debatti, ja journalismin tehtävänä on pitää yllä tätä debattia. Journalismin tehtävä on muistuttaa ja osoittaa arkielämämme puutteita. Näiden puutteiden (reaalisen) paikalle laitetaan poliittinen järjestelmä, jonka tehtävä on tuottaa parempaa elämää ja yhteistä hyvää. Tässä konseptissa lukija abstrahoituu. Hän on esimerkiksi maakunnan tai kaupungin asukas, kansalainen, jonka elämään liittyvä problematiikka etäännytty konkreettisesta yksilöstä.

Nyt iltapäiväjournalismi etsii lukijoiden välitöntä kiinnostusta, kuten edellä lainatussa *Ilta-Sanomien* tikkakisassa. Tervo kuvaa kuinka vähän kiinnostavaa tästä näkökulmasta poliittinen puhe on. Sitä kuunnellessa voi aivan hyvin keskittyä piirtämään haastateltavan takaa avautuvaa maisemaa. Tämän tyyppinen journalismi vaati rohkeutta ja pokkaa pistää itseään likoon; tehdä itsestään jopa naurunalaisen. Konkreettiselle yksilölle on kiinnostavaa kaikki se, mikä poliittisen individualismi on siirtänyt sivuun ja on pitänyt epärelevanttina: työvoimaministeri yksityishenkilönä eli ministeri ilman julkisen viran tuomaa arvovaltaa, lihaa ja verta olevana persoonana, joka on lähellä lukevaa jokamiestä.

Kiinnostavuuden kiinnekohta

Diskurssiteorian näkökulmasta hegemoniaprojektin keskeisenä tavoitteena on rakentaa ja stabiloida diskursiivisia kiinnekohtia, joiden varaan konkreettinen sosiaalinen järjestys rakentuu. Mikä sitten voisi olla iltapäiväjournalismin journalistista kulttuuria ja sen sisäisiä käytäntöjä määrittävä diskursiivinen kiinnekohta? (Howarth & Stavrakakis 2000, 15; Laclau & Mouffe 2001, 112–113)

Iltpäivälehtien päätoimittajat ovat korostaneet ”kiinnostavuutta” iltpäivälehtien ylimpänä journalistisena kriteerinä. *Ilta-Sanomien*

vastaavana päätoimittajana vuosina 1984–2003 toiminut Vesa-Pekka Koljonen on määritellyt julkisuuden ”utelaisuuden tyydyttämiseksi”. Hän kritisoi ”journalismin tutkijoita”, jotka eivät tunnista nykyjournalismin ydintä.

”He kuvittelevat, että on olemassa puhdasta journalismia, joka ei ole kaupallista eikä mässäile. Heidän näkemyksensä on tavattoman elitistisiä. Sellaista todellisuutta, jota he haikailevat, ei ole olemassaakaan. Ihmettelen, että ei myönnetä ydintä, kiinnostavuutta. Ei aiheen kiinnostavuus välttämättä ole ristiriidassa aiheen tärkeyden kanssa. Ihanne on, jos nämä yhtyvät. Mitä muuta journalismin historia oikeastaan on, kuin uteliaisuuden tyydyttämisen historiaa. Sellaisestahan on ollut kyse arkkiviisuista alkaen”, Koljonen pohtii. (Kilpi 2007, 262)

Koljosen näkemyksen mukaan poliittisen individualismin näkökulmasta rakentuva journalismi nähdään idealistiseksi, pompöösiksi sapelien kalisteluksi, kun ”todellinen” journalismi on raadollista julkisuuden manipulointia, siis pohjimmiltaan uteliaisuuden tyydyttämistä.

Kiinnostavuutta painotti myös *Iltalehden* päätoimittaja Pauli Aalto-Setälä vastatessaan *Tiedotustutkimus*-lehden sivuilla johdannossa mainitsemieni tutkijoiden eli Kivivuoren ja kumppaneiden kritiikkiin. Aalto-Setälä oli *Iltalehden* päätoimittaja vuosina 2002–2004 (Kaisla 2005, 241).

Iltalehden uutiskriteerit ovat uutisen kiinnostavuus, uutisen merkitys sekä vaikutuksen laajuus. Kiinnostavuuteen vaikuttaa esimerkiksi uutisen poikkeuksellisuus. *Iltapäivälehdille* kiinnostavuus on erityisen tärkeä valintakriteeri, sillä lehden ostopäätös tehdään kannen ja lööpin perusteella. Lehden kansi ja lööppi muodostavat kokonaisuuden, jonka tarkoitus on antaa totuuden mukainen kuva lehden sisällöstä ja houkutella lukemaan lehti kokonaan. (...) Vaikka kansi ja lööppi toimivat samalla lehden sisällön markkinointina, tulee niiden olla totuudenmukaisia. (Kivivuori & Aalto-Setälä 2003)

Päätoimittajien näkökulmasta elitistisesti ajattelevat journalismin tutkijat eivät ymmärrä kiinnostavuuden keskeisyyttä.

Mihin kiinnostavuudella oikein viitataan? Nähdäkseni kiinnostavuus on iltapäivälehtien journalistisessa diskurssissa nimi sille periaatteelle, joka asettaa konkreettisen yksilön, lukijan tai lehden ostajan

välittömän ja spontaanin huomion ensisijaiseksi uutiskriteeriksi eli uutisarvon mittariksi ja määreeksi.

Kiinnostavuuden voidaan ajatella olevan iltapäiväjournalismia oleellisesti määrittävä diskursiivinen kiinnekohta, joka jakaa ja määrittää toimittajuuden käytäntöä ja sisältöä. Kiinnostavuus on muodostunut avainsanaksi eettiselle individualismille rakentuvalle sanomalehtijournalismille. Kiinnostavuus postuloi yleisön välittömän huomion. Kiinnostavuus ei välttämättä ole ristiriidassa sen kanssa, onko aiheella yhteiskunnallista merkitystä esimerkiksi poliittisen individualismin näkökulmasta. Mutta aiheen ei *tarvitse* olla tärkeä, sillä ”tärkeys” on ”kiinnostavuuden” näkökulmasta neutraali määre.

Erittäin kuvaavalla tavalla Pietilän (2007, 95) kirjan yksi väliotsikko, *Kiinnostavuus on tärkeyttä*, pyrkii retorisesti kyseenalaistamaan ja hämärtämään poliittisen individualismin näkökulman uutiskriteereihin. Väliotsikkoa voisi lukea ainakin kahdesta suunnasta: ensiksi niin, että kiinnostavuus on uutiskriteerinä yhtä arvokas tai painava kuin uutisen tärkeys eli on olemassa uutisen kiinnostavuus ja toisaalta uutisen tärkeys. On esimerkiksi tilannekohtainen kysymys, kumman kriteerin perusteella uutinen valitaan. Tämä merkitys selkiintyy, jos lauseen ensimmäiseksi sanaksi lisätään ”myös”. Toisaalta väliotsikon voi ajatella kieltävän kokonaan poliittisen individualismin uutiskriteerejä määrittävänä merkityshorisonttina tai ideologiana, jolloin olla-verbi olisi sanojen välissä yhtäläisyysmerkinä. Toisin sanoen kiinnostavuus on tärkeyttä, merkitsevyyttä tai sisällöllistä painavuutta. Ei ole olemassa muita tapoja arvottaa uutisen merkittävyyttä kuin ne, joita kiinnostavuuden näkökulmasta avautuu.

Pietilä (2007, 94–95) korottaa uutiskriteerinä kiinnostavuuden määrääväksi tekijäksi tärkeyden edelle. Hänen mukaansa tämä on vaikuttanut perusteellisesti toimittamisen perusteisiin. Vaikka Pietilällä kiinnostavuus on keskeinen käsite, johon hän viittaa useissa yhteyksissä, hän ei anna selkeää määritelmää sille, mitä kiinnostavuus oikein on tai mitä hän sillä tarkoittaa. Mutta vihjeitä siitä on hänen kirjassaan runsaasti.

Erityisesti aamulehdet, Yleisradio ja useat aikakauslehdet väheksyvät kiinnostavuuden merkitystä ja korostivat tärkeyttä, jonka määrittelivät toimitukset eivätkä asiakkaita. (Pietilä 2007, 117)

Kiinnostavuuden markkinoilla ei voi olla yleiskiinnostavaa, sillä kiinnostus rakentuu aina kohderyhmien odotuksista. (emt., 119)

Kiinnostavuuden markkinoille on tuotava lisää draamaa, yllättäviä käänteitä, ristiriitoja ja juonia, jotta asia jaksaisi kiinnostaa. (emt., 123)

Pietilä (2007) on kirjoittanut johdonmukaisen ja lavean katsauksen journalismiin ja mediateollisuuteen, joka on asettanut toimintansa keskiön kansalaisen sijasta *asiakkaan*. Asiakas on Pietilän mielestä se toiminnan ydin, jonka ympärille koko media rakentuu, mutta asiakkuuden näkökulmasta ei voida ajatella kaikkea.

Pietilä (2007, 335) pohtii:

Media ei ole vain viestin, joka lähettää asiasisältöjä ja viihdettä vastaanottajilleen. Media on myös oma välineensä, joka vaikuttaa ihmisten arvoihin, asenteisiin ja tunteisiin. Tämän aiheen käsittely ei ole koskaan miellyttänyt käytännön journalisteja ja uutistoimintaa johtavia päätoimittajia.

Uutisteollisuudessa on pakko lähestyä uudelleen rajanvetoa asiakkaan ja kansalaisen välillä.

Tästä näkökulmasta Pietilän teksti avautuu mediateollisuuden varsin kiinnostavaksi nykyhetken analyysiksi – jopa kritiikiksi. Kritiikissä käy ilmi myös tietoteoreettisen realismin riittämättömyys journalismin olemassaolon legitimoinnissa. Tietysti journalismin tehtävä myös tiedonvälittäjänä on keskeinen. Mutta journalismin sisältöjä on tarkasteltava myös siitä näkökulmasta, mikä on journalismin tapa rakentaa yksilön ja yhteisön välistä suhdetta. Kuten Pietiläkin joutuu toteamaan, journalismissa on otettava vakavasti se, minkä tyyppisiä yhdessä olemisen muotoja se tuottaa. Edellä kuvattua sitaattia voi siis lukea ilmaisuna kaupallisen journalismin umpikujasta tai vähintään sen rajojen havaitsemisesta.

Pietilälle kiinnostavuus ja asiakas ovat kiinteästi toisiinsa liittyviä tekijöitä. Kysymys lienee siitä, mitä edellä on kerrottu hegemoniakamppailun dynamiikasta. Kiinnekohdan piiriin pyritään kokoamaan koko joukko erilaisia ”kelluvia merkitsijöitä”, joista yksi keskeinen iltapäiväjournalismille on asiakas:

Median omassa toiminnassa asiakkaan käsite, asiakkaan olemassaolon myöntäminen ja hänen erityisasemansa hyväksyminen ovat nuoria ilmiöitä. Iltaapäivälehdet ovat koko historiansa ajan joutuneet keskittymään asiakkaisiin, koska niiden on täytynyt myydä joka ainoa lehti erikseen kuluttajille. Siksi lööpit ilmaisevat lyhyintä mahdollista tapaa ilmaista päivän puheenaihe. (Pietilä 2007, 86)

Lehden ostaja, lukija tai katselija on mediateollisuuden asiakas. Asiakas – poliittisesti korrekti termi *kuluttajalle* – rinnastaa mediateollisuuden mihin muuhun teollisuudenalaan hyvänsä. Mediateollisuuden kuluttaja haluaa ja saa kuluttajuutensa vastineeksi mielihyvää, viihtymistä, tietoa, turvallisuutta tai mitä hyvänsä se sattuuikin olemaan. Mediateollisuuden asia on tuntea kuluttajansa tarpeet niin hyvin, että se pystyy ne tyydyttämään.

Yhteenvetona voi sanoa, että iltapäiväjournalismissa kiinnostavuuden kiinnekohta tuo yhteen ainakin kaksi asiaa: Ensiksi siinä kiteytyy konkreettinen yksilö ja hänen spontaani huomionsa. Ajatus konkreettisesti yksilöstä on keskeinen siitä näkökulmasta, miten iltapäivälehdet näkevät journalistisen yleisönsä muodostuvan. Toiseksi kiinnostavuuteen kiteytyy ajatus kuluttajasta – asiakkaasta – eli yksilöstä mediayrityksen kaupallisen toiminnan kohteena ja toimijana.

Aktiivinen yleisö

Jos journalismia pyritään hahmottamaan lacanilaisesta näkökulmasta, mikä on yleisön rooli? Voiko journalismia yhteiskunnallisena instituutiona ylipäätään ajatella ilman yleisöä?

Tabloid-medialla ja populaarilla journalismilla on ollut myös akateemiset puolustajansa, jotka ovat korostaneet nimenomaan yleisön roolia populaarikulttuurin sisällön tuotannossa. Sparksin (2000, 25) mukaan he pyrkivät rehabilitoimaan populaaria ja kansanomaista maaku suhteessa korkealle koulutettuihin ja muihin yhteiskunnassa valtaapitäviin kerrostumiin. Kysymys on siis halusta löytää positiivisia arvoja populaarikulttuurista, joka elitistisestä näkökulmasta tuomitaan usein *a priori* kulttuurisesti alempiarvoiseksi. Näitä populaarin journalismin (ja kulttuurin) arvokkaita ulottuvuuksia korostavista tutkijoista

tunnetuin on John Fiske (1991, 1992, 1994). Hän on tutkinut erityisesti televisioyleisöä ja television vastaanottoa. (kts. Bird 1993)

Kevin Glynn (2000) käsittelee laajasti amerikkalaista tabloid-kulttuuria. Fiskeläisenä tutkijana Glynn ilmaisee selkeästi jännitteisen suhteensa Habermasiin. Hänen mukaansa Habermasin julkisen sfäärin normatiivisen luonteen heikkoutena on se, että monet mediakulttuurin ilmiöt ovat tuomittu jäämään tarkastelujen katveeseen (Glynn 2000, 15).

Glynn (2000,20) kirjoittaa:

Valtablokin intressissä on tuottaa muodoltaan sellaisia uutisia, jotka tukevat sen kulttuurista auktoriteettia. (...) Sen vuoksi viralliset uutiset on rakennettu sen tyyppisen tiedon ympärille, mikä palvelee valtablokin pitkäntähtäimen intressejä. (...) Jo pitkään on tunnustettu se, että virallisen ja populaarin uutismaun ja -suosikkien välillä on merkittäviä eroja. Nämä erot ovat tuottaneet jatkuvan ristiriidan niiden televisiojournalistien, jotka aivan kuin kulttuuriset lähetysaarnaat ajavat yhteiskunnallista ”valistusta”, ja heidän välille, jotka haluavat tuottaa sellaisia uutisia ja informatiivisia ohjelmia, joita ihmiset haluavat kuluttaa.³⁴

Glynnin fiskeläiset lähtökohdat käyvät sitaatista hyvin ilmi. Hän suhtautuu väheksyvästi julkisuuteen valistuksen välineenä. Glynn näkee julkisuuden palvelevan enemmänkin valtaeliitin pitkän aikavälin intressejä. Tätä tutkimustendenssiä on nimitetty monissa yhteyksissä väheksyvästi populaarin ”juhlimiseksi”. Alasuutarin (1999, 9–10) mukaan Fiskeen optimismia televisiokatsojien mahdollisuuksista tuottaa tulkintoja on pidetty äärimmäisenä esimerkkinä aktiivisen yleisön teoretisoinneista. Fiske on puhunut, jopa semioottisesta demokratiasta.³⁵

34 Käännös on SR:n. Kevin Glynn (2000, 20) kirjoittaa: ”The power-bloc has an interest in producing forms of news that support its cultural authority. (...) Therefore, official news is built around the circulation of the kinds of knowledge that serve long-term power-bloc interests. (...) It has long been recognized that there are significant differences between official and popular news tastes and preferences. These have produced a protracted and continuing conflict between television journalists who, like cultural missionaries, strive for public ”enlightenment,” and those who would prefer to produce news and informational programming that people actually choose to consume.”

35 Alasuutari (1999, 11) pohtii reseptiteorian näkökulmasta, että aktiivisen yleisön ”juhlinnassa”, tai mahdollisessa ”populaarin” vastarinnassa, on kysymys myös masakulttuurin legitimoinnista. Jos aiempi populaaria kulttuuria väheksyvä ajattelu jakoi kulttuurin korkea- vs. kansankulttuuriin, perustui luokitukseen, joka lähti itse kulttuuri-

John Storey (2003, 5) puolustaa kulttuuritutkimuksen pyrkimystä korostaa yleisön kykyä tuottaa merkityksiä toteamalla, että käsitys hegemoniasta saattaa joskus näyttää työväen (tai ”populaarin”) kulttuurin ”juhlimisena”. Silti tämä juhliminen tapahtuu kuitenkin täysin tietoisena siitä, että populaarin ”vastarinta” muuttuu usein toisessa yhteydessä ”liittoutumiseksi”. Vastarinta voi saada muotoja, jotka palvelevat mieluummin vanhojen valtarakenteiden ylläpitoa kuin niiden radikaalia muuttamista. Tästä esimerkkinä voisivat olla vaikkapa huumeet nuorisokulttuurin piirteenä, jotka vastakulttuurina ja symbolisena kapinana voivat aiheuttaa huumeiden käyttäjän itsensä fyysisen rappion ja marginaalistumisen. Jouduttuaan viranomaisten vallankäytön kohteeksi käyttäjä luovuttaa yhteiskunnallisen toiminnan, osallistumisen ja muutoksen mahdollisuudet itseltään jopa lopullisesti. Tällainen vastarinta paremminkin vahvistaa kuin on muuttamassa olemassa olevia valtarakenteita.

Myös Sparks (1992a) on kritikoinut Fisksen lähestymistapaa ja nähdäkseni hän kritikoi sitä yhteiskuntateoreettista viitekehystä, johon aktiivinen yleisö kytketään. Kritiikki kohdistuu (gramscilaisesta) hegemoniateoriasta nouseviin johtopäätöksiin populaarikulttuurin luonteesta ja tavasta strukturoitua suhteessa yhteiskunnalliseen valtaan. Populaarikulttuuri nähdään tästä näkökulmasta (koululaitoksen ohella) keskeisinä kulttuurillisina instituutioina, jossa valtasuhteet ajetaan sisään kansan syviin riveihin. Mutta tämän näkemyksen mukaan ihmiset eivät orjallisesti omaksu kulttuurituotteiden hegemonisia lukutapoja sellaisenaan, vaan he käyttävät populaarikulttuuria niin kuin haluavat ja antavat niille omia merkityksiään sekä käyttötarkoituksiaan. Tällä tavoin populaarikulttuuri on niin vallan kuin vastavallan tyyssija. Erityisesti näitä hegemoniateoriasta nousevia johtopäätöksiä on pidetty populaarin juhlimisena.

Kiinnostavaa aktiivisen yleisön teoriassa on, että siinä hahmotellaan eräänlainen journalismin lajityyppi, kutsutaan sitä sitten tabloid-journalismiksi tai populaariksi journalismiksi, jossa yleisö on keskeinen

---

tuotteen luokittelusta, aktiivisen yleisön teoria pohtii sitä kulttuurituotteiden kuluttamisen näkökulmasta. Tällä tavoin aktiivisen yleisön teoria siirtyy estetiikan sfääristä politiikan sfääriin: se politisoi arjen estetiikan, mutta siitä huolimatta se omaksuu hierarkkisen käsityksen kulttuurista. Alasuutari mukaan kysymys on massakulttuurin kuluttamiseen aina oleellisesti liittyvän mielihyvän instrumentalisoimisesta.

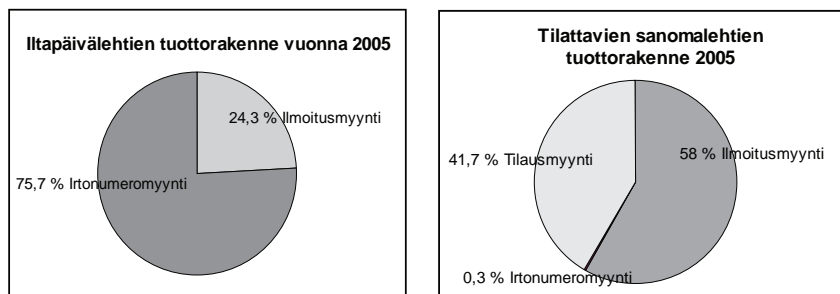
tekijä. Yleisö ajatellaan erityisellä tavalla journalismin sisältöön vaikuttavaksi, läsnä olevaksi journalismin ulottuvuudeksi. Journalismin tutkija Martin Conboyn (2003, 12–13) mukaan fiskeläistä ajatusta yleisön aktiivisesta roolista merkitysten tuotannossa on verrattain vaikea konkretisoida, kun iltapäivälehtien varsin manipuloiva rooli keskustelun avaajana, puheenaiheiden, näkökulmien nostajana alleviivaa niiden roolia enemmän manipuloijana ja dominoijana kuin ”kansan äänenä”.

Tästä huolimatta – korostaa Conboy (2003, 12) – Fiskeen pohdinnoilla on myös vankempaa perustaa populaarin journalismin retoriikan tarkastelulle. Fiske on todennut, että ne kulttuurituotteet, joita ihmiset eivät voi käyttää sosiaalisten suhteiden ja merkitysten tuotantonsa resursseina, torjutaan. Siten niillä ei ole menestystä markkinataloudessa, eivätkä ne näin ollen ole suosittuja – populaareja. Fiske perustelee laajalla sekä laadullisella, että määrällisellä aineistolla sitä, että kaupalliset liiketoimet ovat riippuvaisia ensisijaisesti kyvystä vaikuttaa lukijakunnan kulttuuriseen vastaanottoon. Kun kysymys on populaarista lehdistöstä, tämä tapahtuu lehden retoriikan avulla. Tästä näkökulmasta modernille yhteisöllisyydelle tärkeiksi todettujen imaginääristen elementtien merkitys korostuu.

On tietenkin hyvä pohtia sitä, miten yleisön aktiivinen rooli konkretisoituu suomalaisessa iltapäivälehdistössä. Iltapäivälehden tekijät korostavat mieluusti sitä, että verrattuna muihin päivälehtiin iltapäivälehtien levikki on joka aamu nolla (esim. Kilpi 2007, 167). Joka-aamuisella nollalevikillä viitataan tietysti siihen, että useimmat päivälehdistä on tilausmyyntinsä vuoksi ennen lehden julkaisua ja jakelua jo valmiiksi myyty. Tilausmyyntiin perustuva liiketoiminta sitouttaa lukijat lehteen pitkäkestoisin sopimuksin.³⁶

36 Pasi Kiviojan (2008, 23) lainaamien lukijatutkimusten mukaan joka-aamuinen ”nollalevikki” vaikuttaa enemmän iltapäiväjournalistien hellimältä myyttiltä: molempien iltapäivälehtien lukijoista vuonna 2007 jopa 44 prosenttia kyselyihin vastanneista ilmaisee lukeneensa niitä peräti 4–6 kertaa viikossa. Tosin tässäkin suhteessa lukijamäärät ovat viime vuosina vähentyneet vuoden 2005 *Ilta-Sanomien* 54 prosentista ja *Ilta-lehden* 51 prosentista. Kiviojan lainaamassa Kansallisen mediatutkimuksen kyselyssä on kuitenkin tilastollista vääristymää sillä ”ei-yhtään” lukeneet eivät ole ollenkaan osallistuneet kyselyyn. Luokka ”nollalukijat” on siten olemattoman pieni: he ovat sellaisia kyselyyn vastanneita, jotka eivät ole lukeneet iltapäivälehtiä ainoastaan viimeisen kuuden viikon aikana ollenkaan, mutta ovat lukeneet niitä ennen sitä. Nollalukijoita molemmilla lehdillä on ollut vuonna 2007 1 prosenttia.

Kuvio 4. Tilattavien sanomalehtien ja iltapäivälehtien tuottorakenne vuonna 2005.

Lähteet: Tilattavien sanomalehtien tuottorakenne 2005 taulukko (Suomen sanomalehdistö 2007, 10). Iltapäivälehtien (*Ilta-Sanomat* ja *Iltalehti*) tuottorakenne on laskettu taulukosta ”Numerotietoa Suomen sanomalehdistöstä” (Suomen sanomalehdistö 2006, 32–33).

Kuviosta 4 ilmenee se, mikä yhdistää iltapäivälehtiä toisiinsa ja mikä erottaa ne muista päivälehdistä. Iltapäivälehdistä on aivan oman tyyppinen irtolehtimyyntiin perustuva tulonmuodostuksen rakenne. Liki 76 prosenttia vuonna 2005 iltapäivälehtien tulorakenteesta muodostui irtolehtien mynnistä, kun irtolehtien myynnin osuus oli muilla laajalevikkisillä sanomalehdillä vaatimattomat 0,3 prosenttia. Kaikki muut laajalevikkiset sanomalehdet eli ykköslehdet, mukaan lukien *Helsingin Sanomat*, ovat tilattavia lehtiä. Iltapäivälehdille ilmoitusmyynti on merkittävä tulonmuodostuksen lähde vaajaan neljänneksen osuudellaan (24,3 %), mutta tilattaville sanomalehdille ilmoitusmyynti tuo yli puolet (58 %) tuloista, kun taas tilausmyynti toi tuloista hiukan vajaat puolet (41,7 %).

Tästä näkökulmasta Fisksen (1994, 26) esittämällä mallilla, jossa hän tarkastelee mediaa kolmea paralleelia taloudellisen kierron muotoa ylläpitävänä kulttuuriteollisuutena, on relevanssinsa. Kulttuuriteollisuudessa kierrätetään kolmea erilaista hyödykettä. Ensimmäinen ja toinen taloudellisen kierron alue liittyvät rahatalouteen, joista ensimmäisen hyödykkeitä voisi kutsua vaikka lehtijutuksi, joka sisältää niin kuvat kuin tekstitkin (tutkiessaan televisiota, Fiske kutsuu näitä hyödykkeitä *ohjelmiksi*). Tämä taso viittaa konkreettiseen sisällöntuotantoon ja siinä liikkuvaan rahaan. Toisella tasolla

hyödykkeenä ovat lukijat, *yleisö*, joita lehti ”myy” mainostajille ja nostaa tällä tavoin välineen arvoa mainostilan myyntiä ajatellen. Kolmas on kulttuurisen kierron taso, jossa hyödykkeitä ovat merkitykset ja mielihyvät, joita tuottaa omassa merkityksenannossaan ja nauttii yleisö itse. (Kunelius 1998, 71–71 & 217–218)

Fisken malli kuvaa hyvin niitä eroja, joita suomalaisten sanomalehtien kentässä tilattavien sanomalehtien ja iltapäivälehtien välillä on. Tilattaville sanomalehdille yleisö on keskeisessä asemassa mainostajille suunnattuna kauppatavarana. Mainostajat ovat toki myös iltapäivälehdille taloudellisessa mielessä tärkeitä, mutta kulttuurisen kierron tasoista kolmas on niiden journalistisen toiminnan merkitsijänä keskeinen. Tulonmuodostuksen painottuessa irtolehtimyyntiin tilastollisista myynti- ja levikkitiedoista tulee iltapäiväjournalismin keskeinen kumppani. Kuten edellä olen kertonut, journalismin ja markkinoinnin välisiä raja-aitoja on purettu aivan konkreettisesti. Myynnistä on tullut myös journalistinen ongelma.

Journalistisesta näkökulmasta yleisö näyttäytyy tilattavissa sanomalehdissä ikään kuin annettuna, jolloin yksittäinen lukija asiakkaana tai kuluttajana voidaan jättää kustannustalon markkinointi-ihmisten huoleksi. Spontaanilla huomiolla ei ole journalistista arvoa, minkä vuoksi esimerkiksi etusivu, joka on lehden huomioarvoltaan tärkein osa, on tilattavilla sanomalehdillä jätetty usein kaupallisiin tarkoituksiin. Tällä tavoin lukija haluiheen ja intresseineen abstrahoituu esimerkiksi maakunnan jäseneksi, kaupunkilaiseksi tai suomalaiseksi. Tällöin lukijan spontaani huomio voidaan valjastaa kaupallisiin tarkoituksiin ja myydä mainostajille.

Konkreettinen yksilö – ja internet

Kuinka iltapäivälehdet oikein ”rakentavat” konkreettista yksilöä journalistisena elementtinä? Mitä konkreettisella yksilöllä oikein tarkoitetaan? Lähestyn asiaa muutaman otoksestani nostamani esimerkin avulla.

Syyskuun puolessa välissä 2004 elettiin mediassa edelleen paria viikkoa aikaisemmin tapahtuneen Venäjän Kaukasuksella, Beslanin kaupungissa tapahtuneen terrori-iskun jälkimainingeissa. Menen tapah-

tuman yksityiskohtiin edempänä jonkin verran tarkemmin, mutta niistä sen verran, että kysymyksessä oli Tshetshenian sotaan liittyvä isku, jossa joukko muslimitaistelijoita valtasi paikallisen koulun ja otti panttivangeikseen satoja koulun aloittamista juhlaineita oppilaita ja heidän omaisiaan. Valtaus päättyi Venäjän turvallisuusjoukkojen ja koulun valtaajien väliseen veriseen taisteluun, jossa kuoli valtaosa taistelijoista ja satoja panttivankeja, lapsia sekä aikuisia.

Iltä-Sanomissa julkaistiin 17. syyskuuta kahden jutun kolme neljäsosavun kokonaisuus, jossa valotettiin traagisen terrori-iskun julkia yksityiskohtia. Juttu, otsikolla *Beslan-äidin mahdoton valinta*, on kuvitettu yhdellä vähän isommalla kuvalla, joissa on ikään kuin valokuvaleikkeitä, josta erottuu hymyilevän pikkutytön kasvot. Kahdessa pienemmässä kuvassa on tummiin vaatteisiin pukeutunut nainen, joka toisessa kuvassa on pieni lapsi sylissään. Juttukokonaisuus kertoo siitä, että koulun valtaajat antoivat joukon naisia lähteä vallatusta koulusta vain yksi lapsi mukanaan ja kuvissa esiintyvä äiti, nimeltään Anetta, joutui valitsemaan kumman ottaa: hänen mukanaan oleva 1-vuotiaan vauvan Milenan vai 9-vuotiaan koululaisen Alanan. Äiti valitsi pienemmän ja lopulta verisen taistelun seurauksena Alana, 9, sai luodin niskaansa ja kuoli. (I-S 17.9.2004, 24)

Sinällään käsittämättömän traagisesta kertomuksesta tulee hämentynyt olo, ei edellä kuvattujen elementtien vuoksi, vaan siksi, että juttuun on liitetty kainalojuttu, otsikolla *KUIN SOPHIEN VALINTA -ELOKUVASTA*. Tämä pieni tummennetulla pohjalla oleva pääjuttua täydentävä juttu on kuvitettu amerikkalaisen näyttelijän Meryl Streepin kasvokuvalla.

Kainalojuttu kertoo:

Beslan-äidin tarina on kuin Oscar-elokuvasta *Sophien valinta*. Näyttelijä **Meryl Streepin** tähdittämän elokuvan tapahtumat eivät tosin sijoitu venäläiseen kouluun, vaan natsien keskitysleirille.

Streepin esittämä puolalainen Sophie joutuu Auschwitzin keskitysleirille ja hänen on tehtävä salamannopea päätös. Äidin on valittava, pelastaako hän nuoren poikansa vai tyttärensä varmalta kuolemalta.

Hän päättää säästää poikansa, joka on tytärtään nuorempi ja heikompi. Tyttärelle valinta merkitsee välitöntä kuolemaa kaasukammiossa. (I-S 17.9.2008, 24)

Miksi näin mauton rinnastus fiktio-elokuvaan on tehty? Pitäisikö lukijan huokaista: ”Vau! Elämä on todella kuin elokuvaa!”. Vai onko niin, että on ajateltu tarvittavan ikään kuin ”silta” tummiin pukeutuneen, ei-länsimaalaisen näköisen äidin ja äitiyden välille, jonka me koemme tutuksi ja läheiseksi? Näin ehkä on, mutta nähdäkseni asetelma on luettavissa myös niin, että se, mihin ”silta” on rakennettava, on itsessään fiktio. Kun siirretään jako julkiseen ja yksityiseen syrjään avataan ovet silkalle fiktiolle.

Se konkreettinen yksilö, jota iltapäivälehdistö pyrkii puhuttelemaan, on itsessään eräänlainen kollektiivinen fiktio. Samaan tyyliin, kuin Michael Warner (2002, 8) kuvasi julkisuutta itseään modernin yhteiskunnan ”käytännölliseksi fiktioksi”, sitä on myös konkreettinen yksilö. Konkreettinen yksilö ei ole kukaan meistä erityisesti, vaan se on iltapäivämedian ja lukijoiden yhdessä muodostama kuvitelma, vaikutusvaltainen fiktio, joka luo yhteisen referenssipisteen niin lukijoille kuin toimittajillekin. Sillä on molempiin suuntaan pakottavaa voimaa. Tätä ajatusta voi havainnollistaa parilla esimerkillä yhtäältä viihteen ja toisaalta urheilun maailmasta. Molemmat näistä esimerkeistä ovat maaliskuulta 2006 eli otsikkoaineiston rajaaman ajanjakson ulkopuolelta.

Kyseinen vuosi oli kauhurock-yhtye Lordin menestykselle tärkeä vuosi. Tuona vuonna yhtye toi Suomeen ensimmäisen kerran euroviisuvoiton, mutta ennen toukokuista viisuvoittoa Lordiin suhtauduttiin Suomen kilpailuedustajana varsin ristiriitaisin tuntein. Maaliskuun puolivälissä *Iltä-Sanomat* kokeili kepillä jättä ja julkaisi jutun, otsikolla *Lordin yhtiötä johtaa ELINKAUTISVANKI*, jonka kuvitusta hallitsee suuri hirviösilikonimaskilla ja asiaan kuuluvalla vaatetuksella varustettu laulaja Tomi Putaansuu. Mutta kuvituksena on niin ikään lehtileike, jossa otsikko kertoo, että *Pommin uhri oli yritetty tappaa jo aikaisemmin*. Ohessa on myös kuva kaljupäisestä parrakkaasta miehestä. Jutun ingressimäinen alaotsikko kertoo, että *Euroviisuvoittaja* (tuolloin vielä vasta euroviisukarsinnan voittaja) *Lordin osuuskunnan puheenjohtaja on Kampin pommi-iskun tuomittu*. Jutussa siis yhtye ja siihen taloudellisesti kytköksessä oleva osuuskunta kytketään murhasta tuomittuun henkilöön. Juttuun liittyy myös kainalojuttu, otsikolla *Salaperäinen Lordi*, joka on kuvitettu kuvalla, jossa esiintyy koko yhtye hirviönamiioihinsa sonnustautuneina. Täydentävä juttu kertoo omaperäisen

salaperäisyyden verhon taakse kätkeytyvästä Lordista, jossa yhtyeen johtaja Putaansuu tai yhtyeen muutkaan jäsenet eivät esiinny julkisuudessa ilman hirviömaskeja, siis omilla kasvoillaan. (I-S 14.3.2006, 2–3)

Jo seuraavana päivänä *Ilta-Sanomissa* yhtyettä käsiteltiin aivan toiseen sävyyn. Hirviöstä alkoi löytyä koko kansaa yhdistäviä elementtejä. Kunniallinen tie konkreettisen yksilön luo löytyi edellispäivän kainalolotutusta, joka korosti Lordin salaperäisyyttä. Nyt etusivun otsikko lupasi jymypaljastusta, otsikolla *IS paljastaa salatut kasvot: Lordi ilman NAAMIOTA*. Mitä sisäsivulla sitten paljastuu? Otsikko *Hirviö diggailee Mikko Alataloa!* ja ingressimäinen alaotsikko *Putaansuun Tomi on rehellinen ja hauska Lapin mies* liittivät Lordin aivan toisenlaisiin mielikuviin kuin edellispäivänä. Laulaja, keskustalainen kansanedustaja Mikko Alataloa voi pitää tavallisuuden ja ”normaaliuden” ylistäjänä. Iltapäivälehdhen varovaisuus on tässä tapauksessa sellaista, mistä poliitikot voivat vain kadehtia. Kasvot on esitetty piirtäjän kuvaamina, ja valokuvissa itse Tomi Putaansuusta näkyy vain mustan hupun varjostama partainen sivukuva. (I-S 15.3.2006, 1 & 8–9)

Syy siihen, miksi elinkautisvankimurhaaja oli vaihtunut Mikko Alataloksi ja Putaansuuhun liitetyt kovemmat mielikuvat olivat muuttuneet ”rehelliseksi ja hauskaksi Lapin mieheksi”, löytyvät kainalolotutusta. *Ilta-Sanomien* toimittaja kommentoi, otsikolla *Koko kansan Lordi*, lehden muutamaa päivää aikaisemmin tekemää nettikyselyä, jossa kysyttiin, onko Lordi sopiva musiikin lähettiläs Suomelle. Vastaajia oli jutun mukaan enemmän kuin silloin, kun lehti oli kysynyt sitä, tuleeeko Tarja Halosesta koko kansan presidentti. Perustellessaan sitä, että Lordi-yhtye on todellinen kansan yhdistäjä, toimittaja rinnastaa sujuvasti – toki humoristisella otteella – Suomen valtiolliset vaalit ja *Ilta-Sanomien* nettikyselyt.

Ja yli puolet vastaajista tuki Suomen euroviisuehdokasta. Lordi kahmi nettikyselyssä 52 prosenttia annetuista äänistä kaikkia muita [euroviisun Suomen karsinnan; SR] ehdokkaita vastaan. Edes Halonen ei saanut toisella vaalikierroksella yhtä suurta osuutta äänistä. (I-S 15.3.2006, 9)

Toinen esimerkki löytyy urheilun maailmasta maaliskuun lopulta 2006, jolloin *Ilta-Sanomien* käsitteli laajasti, peräti puolelle toista aukeamalle,

hiihtäjäsankari Mika Myllylän alkoholiongelmaa. Aukeaman juttu otsikolla *MESTARI ROMAHTI* on kuvitettu yhdellä aukeamaa hallitsevalla kuvalla, jossa on sauvoihin nojaava, itsensä uuvuksiin suotreeneissä ajanut hiihtäjä. Juttu käsittelee sitä, että Myllylän alkoholinkäyttö on ollut aikaisemminkin rajua, mistä, media puolestaan oli vaiennut.

Jutun kirjoittaja heittäytyy jopa itsekriittiseksi kirjoittamalla:

Silti on myös median, mm. allekirjoittaneen toimittajan, heikkoutta, ettei Myllylän oirekäyttäytymistä nostettu jo paljon aiemmin esiin. Tulokset kuitenkin puhuivat puolestaan, ja supertähti sai myös median puolesta huseerata omien sääntöjensä mukaan. Kulissien takanahan tunnetusti puuhattiin kaikenlaista muutakin, mielellään salassa pidettävää. (I-S 21.3.2006, 8–9)

Sitaatin lopussa viitataan tietysti Lahden MM-kisoissa 2001 tapahtuneeseen laajaan doping-käryyn, joka koetteli suomalaista hiihtourheilua laajasti. Juttukokonaisuudessa laitetaan käryn syyksi Myllylän alkoholismiin viimeaikainen kärjistyminen. Tämä johtopäätös laitetaan ex-hiihtäjän tuttavien suuhun seuraavalla aukeamalla, otsikossa ”*Mika ei toipunut Lahden katastrofista*” (I-S 21.3.2006, 10).³⁷

Tulkitsen Lahden doping-käryn ja Myllylän alkoholismiin suhdetta siten, että doping-käry oli suistamassa hiihtäjäsankaria jalustalta, joten hänestä saatettiin luoda kuvaa alkoholistina, epäonnistuneena ex-hiihtäjänä. Edellisessä sitaatissa termi ”supertähti” yhdistettynä kuvauksiin Myllylän alkoholismista saa ironisen sävyn. Toimittajan itsekriittisyys tuntuu vähintäänkin hurskastelulta tai ”aidoimmillaan” se vaikuttaa siltä, kuin hän olisi yllättänyt itse itsensä ”housut nilkoissa” nöyristelmässä konkreettisen yksilön fantasiaa, jota vastaan hänellä ei ollut kanttia kertoa tosiasioista sellaisina kuin toimittajana oli ”todella” ne nähnyt ja kokenut.

37 Mika Myllylän alkoholiongelman käsittely aloitettiin jo *Iltä-Sanomien* edellisessä viikonloppulehdessä, jonka etusivulla otsikko kertoo Myllylän kuvan kera, että *Pitkä ryppyputki ajoi avioliiton kriisiin MYLLYLÄ HAKEUTUI HOITOON*. Lehden ensimmäisen aukeaman otsikko kertoo, että *Myllylä joutui hakemaan*. (I-S 18.–19.2006, 1&2–3). Aiheesta jatkettiin maanantain numerossa, jonka etusivun pääotsikko kertoo, että *Tutut tukevat Myllylä: ET OLE YKSIN, MIKA!*. Taas lehden ensimmäinen aukeama on omistettu aiheelle pääotsikolla *ET OLE YKSIN, MIKA!* ja kainalojutuilla, otsikoilla *Haapajärveläiset yllättyivät!*, ”*Sisulla Mika pystyy nousemaan, Hiihtoliitolta ei apua* ja *Alkoholi pysäytti myös heidät*. (I-S 20.3.2006, 2–3)

Lordin yhteydessä tapahtui päinvastainen liikahdus. Mielikuvat kääntyivät peräti yhdessä yössä negatiivisesta positiiviseksi. Lehti päätti unohtaa elinkautisvangin oikopäätä. Tämä ratkaisu osoittautui sittemmin viisaaksi, sillä Lordi meni voittamaan murskaluvuin koko euroviisut. Jos Lordi olisi kokenut euroviisuissa tappion ja yhtyeen kansansuosio olisi kokenut jyrkän alamäen, kaapista olisi voitu kaivaa elinkautisvanki ja Tomi Putaansuuhun olisi voitu liittää taas aivan erityyppisiä mielikuvia. Euroviisun hävinnyttä olisi voitu riepotella oikein kunnolla.

Myllylän yhteydessä tapahtui päinvastainen käänne. Tosin aikajänne oli hiukan pidempi. Tätä käännettä jarrutti se, että doping-kärystä huolimatta Myllylän saavutukset hiihtourheilun saralla olivat kiistattomat ja hänen takanaan oli laaja urheiluyleisö. Vaikka toimittaja retorisesti etäännyttää ”nykyistä” itseään omasta toiminnastaan joskus menneisyydessä ja tulee ikään kuin tosiasiat kourassa entisestä viisaampana journalismin näyttämölle, mikään ei ole muuttunut, eikä voikaan olla, niin kauan kun kysymys on samasta journalismin lajityypistä. Kummassakin tapauksessa yleisön ja lehden välillä haetaan yhteistä referenssipistettä eli konkreettista yksilöä, jonka varassa on tehty journalismia aikaisemmin ja tehdään jatkossakin.

Kuten Pietilä asian ilmaisee ja nostaa sen totuudeksi, joka kuvaa koko median dynamiikkaa:

Mediaan on levinnyt iltapäivälehdistä ja televisiosta tuttu toimintamalli, jossa asiakaskyselyjen, keskustelupalstojen ja gallupien kautta luodataan ns. yleistä mielipidettä, joka valitaan lehden kannanotoksi.

Vain harvoin media uskaltaa asettua lukijoidensa enemmistön kuviteltuja näkemyksiä vastaan, vaikka siihen olisi hyvät perusteet. Mielipiteiden seuraamisella media pyrkii lähestymään kohdeyleisöään ja miellyttämään sitä. (Pietilä 2007, 236)

Edellä kuvatut esimerkit osoittavat, että konkreettinen yksilö on yleisön ja median keskinäisessä vuorovaikutuksessa muodostuva fiktio. Se, mikä Tomi Putaansuu, Mika Myllylä tai kuka hyvänsä *todella* on, on puhtaasti fiktiivinen, mutta silti vaikutusvaltainen konstruktio. Näiden kertomusten vaikutusvalta perustuu siihen, että näiden kautta tunteisiin

vetoamalla pyritään luomaan suhde konkreettiseen yksilöön. Näiden henkilöiden kautta iltapäiväjournalismi ohittaa poliittisen individualismin fantasiakehyksen ja pyrkii vetoamaan suoraan konkreettiseen yksilöön – siis *minuun*. Henkilöimällä ja määrittelemällä uutistapahtumien henkilöitä iltapäiväjournalismi vetoaa – Arendtin termin – lukijoiden *intiimin* alueelle. Kun halutaan vedota konkreettiseen yksilöön, eli tunteisiin – subjektiivisen, yksityisyyden tai intiimin alueelle –, avautuvat ovet puhtaalle fiktiolle.

Mitä fiktiolla tässä yhteydessä tarkoitan? Jokaisesta meistä voidaan tehdä positiivinen tai negatiivinen kertomus siitä, mitä olemme ihmisinä ja yksityishenkilöinä. Nämä tarinat ovat aina suurelta osin *mielivaltaisia*. Poliittisen individualismin fantasiakehyksessä meillä on aina jokin journalismin ulkoinen referentti, jonka kehykseen toimintamme voidaan asettaa. Esimerkiksi poliittisen individualismin kehyksessä abstraktina yksilönä minulla on myös journalistisen diskurssin ulkopuolinen olemassaolo: olen myös kansalainen, noteerattiin minut julkisuudessa tai ei. Siihen liittyy myös oikeuksia, joita journalismin on (ainakin periaatteessa) kunnioitettava.

Tämä määrittää poliittisen individualismin kehyksessä journalismin eettisiä toimintatapoja esimerkiksi silloin, jos henkilö on epäiltynä jostakin, vaikkapa hyvin vakavasta rikoksesta. Vasta sen jälkeen, kun hänet on oikeudessa syylliseksi todettu, voidaan hänen nimensä ja kuvansa julkaista. Tämän tyyppisistä eettisistä periaatteista on iltapäiväjournalismissa hankala, joskus liki mahdoton, pitää kiinni, sillä periaate sotii sen journalistisia käytäntöjä vastaan. Journalistista draamaa on vaikea rakentaa ilman tapahtumien henkilöimistä, sillä henkilöimisellä pyritään identifioitumaan konkreettiseen yksilöön – siis tulemaan lähelle lukijaa. Kaiketi on edelleen niin, että journalismin yhteiskunnalliset pelisäännöt, siis etiikka, nousee edelleen poliittisen individualismin kehyksestä, mutta suuri osa käytännönjournalismista toimii jo eri ”todellisuudessa”.

Mitä ja miksi hän on tehnyt niin kuin on tehnyt? Koska kaikki siivullisten, tuttavien yms. puheet ja tunnelmat tulevat journalistiselta painoarvoltaan yhtä tärkeäksi materiaaliksi, kuin ”faktat” – eli asiat, jotka voidaan verifioida suhteessa luotettavana pidettyyn journalismin ulkopuoliseen referenttiin – siirrytään harmaalle alueelle, jossa asioiden

todenperäisyyttä on vaikea kieltää tai verifioida. Tiivistykset luovat mielikuvaa siitä, mitä kukin on yksityishenkilönä ”todella” on.

Miten yleisön ja mediumin – iltapäivälehtien – välinen vuorovaikutus toimii? Kuinka konkreettista yksilöä käytännössä rakennetaan? Edellä viittasin nettikyselyyn, joka vaikutti oleellisesti siihen tapaan, jolla *Ilta-Sanomissa* käsiteltiin Lordi-yhtyettä. Iltapäivälehtien verkkojulkaisuksista on tullut tässä keskeisiä välineitä, jopa niin, että ne syövätkin itse lehden myyntiä. *Yleisradio* uutisoi helmikuussa 2009, että iltapäivälehdet taistelevat jyrkästi laskevia levikkejä vastaan. Uutisen mukaan *Ilta-Sanomien* levikki laski edellisvuonna reilut 8 prosenttia ja *Iltalehden* kuutisen prosenttia. Syyksi levikkien jyrkälle pudotukselle kerrottiin se, että iltapäivälehtien lukijat ovat siirtyneet internetiin, josta he voivat selata lehdet ilmaiseksi. Kuten toisessa luvussa kävi ilmi, viimeisimpien mittausten perusteella iltapäivälehtien verkkolehdet ovatkin Suomen suosituimpien joukossa.³⁸

Timo Kilpi (2007, 205) kirjoittaa, kuinka 1980-luku merkitsi *Ilta-Sanomien* läpimurtoa valtakunnalliseksi sanomalehdeksi. Lehden yksi menestyksen salaisuus oli, että se kykeni uudella tavalla ottamaan ”lukijan äänen”, yleisön osaksi journalisminsa sisältöä.

Kilpi (2007, 205) kirjoittaa:

Ilta-Sanomien ”kuumien linjojen” käyttöä tehostettiin. Kuumaa linjaa voi pitää kaikkien nettikyselyjen äitinä *Ilta-Sanomissa*. Kuuma linja perustui perinteisellä lankapuhelimella tapahtuneeseen yhteydenottoon. Siinä lukijoilta pyydettiin kantaa mitä moninaisempiin asioihin, kuten ken on missiehdokkaista kaunein tai saako Ruokolahden leijonan ampua.

Alkuvaiheessa lehden omat toimittajat ottivat puheluja vastaan.(...)

Tämä vaihe oli kuitenkin vain ensimmäinen hiutale siinä lumisateessa, jossa uusi tekniikka pian peittäisi alleen koko vanhan maailman, sillä internet jo odotti ovella. Sen jälkeen mielipiteensä saattoi välittää sähköviestillä.

Kysymys on juuri siitä, kuinka konkreettinen yksilö otetaan journalismin referentiksi. Tässä viestintäteknologian mahdollisuuksien

38 Lähde: Yleisradion verkkosivut (lainattu 19.2.2009); http://yle.fi/uutiset/talous_ja_politiikka/2009/02/iltapaivalehdet_taistelevat_laskevia_levikkejaa_vastaan_546250.html

oivaltaminen ja niiden käyttäminen on ollut avainasemassa. Aluksi palauteväylänä toimi puhelin, mutta jatkossa internet on muodostunut nopeutensa ja tavoittavuutensa vuoksi aivan ylivoimaiseksi. Lopulta näyttää siltä, että teknologia, joka on tarkoitettu apuvälineeksi, nousee hallitsevaan asemaan. Internetin ongelma on ollut se, että verkkoon ei ole saatu mainostajia siinä määrin kuin aikaisempina vuosina oli kenties uskottu. Vaikka verkkopalvelujen käyttö ei vaadi paperi- ja painokustannuksia, ovat niiden edellyttämät investoinnit ja jatkuvat ylläpitäminen silti kallista. (Pietilä 2007, 216)

Onko sitten niin, että konkreettisen yksilön varaan rakentuvan journalismin omin medium ei ole sanomalehti? Päivälehtien kokonaislevikki on edelleen lievässä laskussa. Vuodesta 2006 vuoteen 2007 lasku on ollut noin prosenttiyksikön, mutta iltapäivälehtien yhteinen levikin lasku oli samaan aikaan jo liki kolme ja puoli prosenttia (Liite.). Tästä voisi tehdä sen oletuksen, että Habermas kenties on sikäli oikeassa, että modernisaatiolla ja sanomalehtikulttuurilla on erityinen kytkös. Ehkei sanomalehti *mediumina* ole omimmillaan journalismissa, joka rakentaa yleisönsä identifioitumalla konkreettiseen yksilöön. Iltapäivälehti on olemassaolollaan haastanut sanomalehtikulttuuria, joka on rakentunut abstraktin yksilön ajatukselle. Abstrakti yksilö on referenttinä kenties enemmän tekstuaalisen kulttuurin luomus ja omimmillaan siinä sanomalehtiviestinnässä, joka perustuu etupäässä tekstiin.

Visuaalisuus – johon palaan tarkemmin tulevaisuissa luvuissa – on iltapäivälehdissä keskeinen tekijä niiden luodessa suhdetta konkreettiseen yksilöön. Tässä sekä televisio että internet ovat painettua mediaa voimakkaampia. Internetin myötä myös reaaliaikaisuus syrjäyttää nopeudessaan iltapäivälehdet. Niin tekee myös televisio liki ympärivuorokautisiksi muuttuneilla uutispalveluillaan. Silti iltapäivälehdet tarvitsevat online-palvelujaan nimenomaan konkreettisen yksilön näkökulman rakentamisessa. Sen vuoksi niiden ilmaisista palveluista ei voi missään nimessä luopua. Toisin sanoen ne tekijät, joilla iltapäivälehdet ovat haastaneet poliittisesta individualismista noussutta julkisuutta, löytyvät toimivamman keinon lähestyä lukijoitaan niiden verkkolehdistä, mutta niistä lukijat eivät ole valmiita maksamaan. Tapahtuuko tässä niin, että iltapäivälehtien tarvitseva suhde internetiin enteilee niiden loppua painettuina lehtinä?

Palataan vielä itse konkreettiseen yksilöön kysymällä sitä, mikä lacanilaisesta näkökulmasta on siis se referentti, jota rakennetaan esimerkiksi internetin avulla ja jota etsittiin niin Lordin kuin Myllylän tapauksessa. Warnerin (2002, 76–87) mukaan julkisuus on eri asia kuin se, jos ihmisiä ajatellaan aktuaalisina persoonina. Julkinen retoriikka on aina jotain muuta kuin sellainen puhe tai teksti, joka on osoitettu aktuaaliselle ihmiselle. Nimittäin, jos vaikkapa *Ilta-Sanomien* ex-päätoimittaja A.-P. Pietilä olisi halunnut puhutella juuri *minua*, hän olisi lähettänyt minulle sähköpostin, kirjeen tai kenties pirauttanut kännykällä. Se konkreettinen yksilö, jota lehti puhuttelee, on *fantasia*. Fantasiaa on lehden kuva siitä, minkälainen on konkreettinen yksilö – mikä häntä puhuttelee – ja fantasiaa on myös oma kuvitelmani siitä, että lehti puhuttelee juuri *minua*. Se puhuttelee minua sikäli kun minä samaistun siihen ”konkreettiseen yksilöön”, jonka varaan lehti pyrkii identifikaation lukijoihinsa rakentamaan.

Tämän fantasian varaan rakennetaan julkisuutta, jossa yleisö jouuu, jos sitä verrataan abstraktiin yksilöön, aivan omanlaiseensa suhteeseen reaalisen kanssa. Toisin sanoen konkreettinen yksilö on fantasia, jolla on perin käytännöllisiä seurauksia.

Journalismi ja reaalin

Miten iltapäiväjournalismi käytännössä poikkeaa muiden yleissanomalehtien journalismista? Oma katseeni on kohdistunut ”kovaan” aineistoon – toisin kuin yleensä, kun kohteena on ollut populaarikulttuuri tai -journalismi.

Lacanin käsitekolmion – symbolinen, imaginäärinen ja reaalin – näkökulmasta journalismi elää sillä, että symbolista järjestystä rikkoo ja häiritsee jokin, siis reaalin. Demokraattisessa yhteiskunnassa reaalin on institutionalisoitunut median muotoon. Tästä näkökulmasta journalismi elää konfliktista, eikä esimerkiksi ”joukkotiedotus” ole sen olemassaolon perusta. Journalismin keskeinen tehtävä on muistuttaa alituisen koherentin symbolisaation rajoista, reaalisesta, ei tiedottaa.

Sparksin (1992, 38–40) mukaan populaarissa lehdistössä (tai tabloid-lehdistössä) välittömät päivittäisen elämän aiheet saavat etusijan

niiltä aiheilta, jotka traditionaalisesti on katsottu kuuluvan ”julkiseen sfääriin”. Tämä pitää paikkaansa myös suomalaisen iltapäivälehdistön kohdalla. Sparksin mukaan perinteinen laatulehdistö tarjoaa ainakin pinnalta katsoen fragmentoituneen kuvan maailmasta. Kokonaisuuden rakentaminen jää lukijan tehtäväksi. Tässä mielessä se kannustaa sosiaaliseen toimijuuteen. Sen sijaan tabloid-journalismissa käsittelytapoja luonnehtii välittömyys, joka saadaan vetoamalla suoraan henkilökohtaiseen kokemukseen. Sparksin väite on, että populaari käsitys ”henkilökohtaisesta” on muodostunut todellisuutta selittäväksi viitekehykseksi.

Sparks perustelee näkemyksensä sattumanvaraisella esimerkillä brittiläisestä tabloid-lehdestä nimeltä *The Sun*. Lehti raportoi huhtikuun alussa vuonna 1990 Manchesterissa tapahtuneesta noin kuukauden mittaisesta vankilakapinasta. Esimerkkitapauksessa kiteytyy uutisjournalismin eli journalismin kovan ytimen olemassaolon syy. Tässä tapauksessa vankilakapina on journalistisen draaman liikkeelle laittajia: ”Bad news are good news”. Jos jotakin, mikä järkyttää koherenttia symbolisaatiota, ei tule kuin tarjottimella, kuten tässä esimerkkitapauksessa, se etsitään. Journalistinen kulttuuri – se yhdessä olemisen tapa, jota journalismi heijastaa – luo journalistisen draaman (tämä taas osin kallistuu imaginäärisen rekisterin alueelle) suuntaviivat. Journalistinen etiikka taas luo rajat sille, minkälaisia nämä etsimisen keinot ja rajat ovat.

Sparks (1992, 40) kiinnittää huomion siihen, että koko traaginen ja monimutkainen tapausketju käsitellään miltei yksinomaan muutamien vankien seksuaalisuuden kautta. Heistä käytetään ilmaisua ”sex pervers”. Maanantaina 2. huhtikuuta *The Sun* kertoi edellisenä päivänä alkaneesta kapinasta, otsikolla *12 Dead in Jail Drug Riot*. Pääjuttua on tuettu kainalojutuilla, otsikoin *Sex Pervers Butchered In Their Cells*, *Bodies mutilated* ja *FULL HORRIFIC STORY -pages 2, 3, 4 and 5*. Laatulehdeksi luokiteltava *The Times* käsitteli samaa uutistapahtumaa otsikoin *Three feared dead in riot at blazing jail* ja *Some reports put the toll as high as 12*. Sparks korostaa, että laatulehti *The Times*, toisin kuin *The Sun*, erotteli huolellisesti toisistaan tapauksen syistä esitetyt syytökset ja varmennetun faktatiedon. Sparksin mukaan *The Sun*issa ”henkilökohtainen” on se näkökulma, jossa monet myös ei-henkilökohtaiset tasot on selitetty. Tosin sanoen ”henkilökohtainen” näkökul-

luotaavat lähiasukkaiden tuntoja tyyliin *Matin päivää ei tullutkaan*. Seuraavan aukeaman pääjuttu kertoo lyhyeksi jääneestä pakomatkastasta ja sen toteuttajista otsikoilla *PAKO PÄÄTTYI PIIKKIMATTOON, Vangeilla rankka rikostausta* ja viimeisellä tapausta käsittelevällä sivulla kysyy suurin otsikko: *Miksi vangeille annettiin kirves?*³⁹ (I-S 24.2.2004, 8–12)

Samana päivänä *Helsingin Sanomat* uutisoi tapauksesta ensiksikin ensimmäisellä aukeamallaan otsikolla *Vanginvartija tapettiin Pelsossa*, jossa kuvittamaton juttukatkelma viittasi kotimaan sivuille (HS 24.2.2004, A3). Sisäsivuilla tapauksesta kerrottiin laajemmin otsikoin *Pakoa yrittäneet vangit iskivät vartijan hengiltä ja 1900-luvulla kuoli väkivaltaan 17 vankilatyöntekijää* (HS 24.2.2004, A6). Seuraavana päivänä lehden kotimaan sivuilla aihetta laajennettiin kriminaalipoliittiseen suuntaan otsikoilla *Työvankilat käyneet vanhanaikaisiksi, Lähes puolet vangeista riippuvaisia huumeista ja Ahtaus synnyttää Konnunsuolla keskinäistä väkivaltaa* (HS 25.2.2004, A7).⁴⁰

The Sunin kuvaaman vankilakapinan ja suomalaisten iltapäivälehtien kuvaaman paon välillä on sekä tapauksen mittasuhteissa että lehtien luonteiden vuoksi selviä eroavaisuuksia: suomalaiset iltapäivälehdet ovat ainakin *The Sunin* verrattuna laajemmalle yleisölle suunnattuja ja kenties tästä syystä tyyliiltään maltillisempia. Jo väestöpohja selittää *The Sunin* mahdollisuuden terävöityä tiukemmin rajatun lukijasegmentin lehdeksi: Suomessa asukkaita on runsaat 5 miljoonaa ja Isossa-Britanniassa noin 60 miljoonaa. Voi hyvin kuvitella, että suuremman väkiluvun maassa lehti voi tyyllillisesti eriytyä ja terävöityä niin, että se saavuttaa taloudellisessa mielessä riittävän yleisön kapeammassakin lukijasegmentissä.

Väitän, että myös merkittäviä samankaltaisuuksia löytyy. Yhtäläisyyttä on *The Sunin* tavassa kietoa väkivaltainen vankilakapina ”perverssien vankien” ympärille ja iltapäivälehtien kuvauksissa

39 Tämän tyyppinen taustoitus jatkuu myös seuraavilla sivuilla, otsikoilla *Väkivaltaisia vankipakojia on Suomessa vähän, Vartijasurma viimeksi 1959, Vankiloiden henkilökuntaa uhkaillaan ja pahoinpidellään, Pelson vankila on pakojen ykkönen*. (I-S 24.2.2004, 10–12)

40 Maakunnallinen sanomalehti *Keskisuomalainen* julkaisi tapahtuneesta STT:n uutisia 24.–26.2.2004. Kriminaalipoliittista ongelmaikkaa tapahtuneesta haki asiaa käsittelevä pääkirjoitus 25.2.2004, otsikolla *Turvallisuus ikuinen ongelma vankiloissa*.

vankilapaon tehneistä ”vaarallisista vangeista”. Huomattava sävyero muodostuu tapauksen mittasuhteista ja yleisöstä, jolle se on osoitettu, mutta yhtäläisyys siis muodostuu siitä, kuinka lukija tuodaan henkilökohtaisesti uutistapahtuman keskelle. Tämä tapahtuu esimerkiksi iltapäivälehtien kuvituksen avulla, jossa aukeaman täyttävät näennäisen mitäänsanomattomat valokuvat rivitalosta ja pihamiljööstä.⁴¹

Tämän tyyppistä kuvitusta löytyy hyvin useista esimerkiksi väkivaltaisista perhetragedioista kertovista juttukokonaisuuksista⁴². Journalistisen diskurssin näkökulmasta kuvituksen voi tulkita korostavan lehden ja toimittajien roolia lukijoiden silminä ja korvina, neutraaleina tiedonvälittäjinä tyyliin ”olemme käyneet siellä”. Tämä tukisi iltapäivälehtien tekijöiden tulkintaa journalistien roolista tiedonvälittäjinä tietoteoreettisen realismin näkökulmasta. Kuvituksella on kuitenkin toinenkin ulottuvuutensa. Niiden kautta lukija voi identifioitua uutistapahtuman henkilöihin⁴³.

Pelson vankilapaon yhteydessä iltapäivälehtien kritiikin kohteena ovat vankilaviranomaiset, jotka ovat antaneet teräaseita vaarallisten vankien haltuun. Tapauksesta luodaan otsikoinnein ja laajoin kuvin tapahtuma, speaktaakkeli, jossa lukija tuodaan uutistapahtuman keskelle ja hänen suuhunsa asetetaan miltei henkilökohtainen kysymys: Miksi

41 Esimerkki kuvituksesta kyseisestä Pelson vankilapakoa käsittelevästä uutistapahtumasta on *Ilta-lehdestä* 24. helmikuuta 2004. Kuva voisi olla ilman siinä näkyvää poliisi-autoa – jota ei välttämättä edes siksi tunnista mistä hyvänsä siististä ja keskiluokkaisesta rivitaloasuinlähiöstä. Ympäristö on kuin asuinalueella, jossa monet lukijat asuvat ja vielä useammat voisivat kuvitella asuvansa.

42 Esimerkiksi *Ilta-Sanomissa* 16.–23.6.2004 näyttävästi uutisoitu perhetragedia Porvoosta, jossa äiti surmasi haulikolla lapsensa, miehensä ja lopuksi itsensä. Kuvituksena on kuvia omakotitalosta, lapsien hiekkalaatikolta, keinoja, jotka eivät poikkeaisi mistä hyvänsä omakotitaloalueelta otetuista kuvista ilman kuvissa liikkuvia poliiseja. 23.6.2006 lehdessä on hallitsevana kuvana valokuva hääparista, jonka kasvat on muutettu tunnistamattomiksi. Tähän tapaukseen tulen tarkemmin seuraavissa luvuissa.

43 Tässä voi ajatella olevan kysymys ns. interpellaatiosta, subjektiksi kutumisesta, jonka Stuart Hall (2002, 254) kertoo ranskalaisen marxistin Lois Althusserin (suom. 1984) esitelleen 1970-luvun alussa pyrkiessään välttämään klassisen marxilaisen ideologiateorian ekonomismin ja reduktionismin. Kiinnostavaa tässä on se, että – Hallin mukaan – Althusser pyrki Lacaniin tukeutuen lisäksi ”tuomaan yhteen selityskehikkoon niin ideologian materiaalisen funktion sosiaalisten tuotantosuhteiden uusintajana (marxismi) kuin ideologian symbolisen funktion subjektien rakentumisessa (missä hän käytti hyväksi Lacanin ajatuksia).” Kysymys on nähdäkseni sosiaalisen konstruktionismin peruskysymyksestä: subjektiivisen ja objektiivisen todellisuuden välisestä suhteesta.

olette antaneet *vankilaan tuomituille vaarallisille* vangeille teräaseita? Tähän näkökulmaan eivät mahdu ainakaan välittömästi esimerkiksi kriminaalipoliittiset pohdinnat vankeinhoitolaitoksen ristiriitaisista tehtävistä. Vankeinhoitolaitoksen tulisi huolehtia rangaistuksen täytäntöönpanosta – siis rangaista – ja myös siitä, että vangilla olisi edes jonkinlaiset edellytykset selviytyä vankilan ulkopuolella esimerkiksi vankilassa opitun ammatin avulla.

Tässä korostuvat näiden journalismien erot. *Helsingin Sanomat* laajentaa tapauksen käsittelyä vankilainstituution ongelmien suuntaan, jolloin asia abstrahoituu. Lacanilaisittain ajatellen reaalisen ongelma – eli puute Toisessa – näkyy laajemmassa kehyksessä. Tässä julkisuudessa – ja sitä toteuttavassa journalismissa – toteutuu se yhdessä olemisen tapa, jota olen kutsunut poliittiseksi individualismiksi.

Kuvien olemassaolo myös *etualaistaa* kyseistä uutista, lisää sen huomioarvoa suhteessa lehden kaikkeen muuhun uutistarjontaan. Käytettävissä oleva tila määrittää myös aiheen saamaa painoarvoa suhteessa muuhun journalistiseen materiaaliin. Koska iltapäivälehdistä välitön kiinnostavuus on tärkein näkökulma, josta uutistapahtumia käsitellään, lehti voi käyttää yhteen aiheeseen mittavasti sivuja ja palstatilaa – toisin kuin monessa muussa päivälehdessä. Esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* lehden osiot kuten ”kotimaa”, ”talous”, ”ulko-maat”, ”kaupunki” rajaavat aiheeseen käytettävissä olevaa palstatilaa. Nämä osiot kuvaavat myös yleisempää kehystä, johon lukija kansalaisena asetetaan.

Sen – Sparksin sanoin – ”henkilökohtaisen” viitekehyksen, jolla yleisöä puhutellaan, rinnastan Lukesin mainitsemaan *konkreettiseen yksilöön*. Sitä yksilön ja yhteisön keskinäistä olemisen tapaa, jota suomalaiset iltapäivälehdet journalismissaan toteuttavat kutsun siis eettiseksi individualismiksi. Siinä lacanilaisittain ajateltuna ”puute Toisessa”, eli symbolisen järjestelmän vakautta uhkaava tekijä, nähdään olevan vastoin poliittista individualismia lähellä ja konkreettinen. Tämä sopii hyvin yhteen kiinnostavuuden kiinnekohdan kanssa, missä konkreettinen yksilö sulautuu kuluttajaan.

Minkälaista journalismia näistä kahdesta erilaisesta fantasiakehyksestä sitten muodostuu? Miten kuolemaa tai kuolemista journalistisesti

käsitellään? Seuraavassa tarkastelen tätä kysymystä asettamalla vertailevaan asetelmaan sekä poliittisen että eettisen individualismin kehyksestä nousevaa journalistista materiaalia.

4. KUOLEMAN RETORIikka JA KAMPPAILU HEGEMONIASTA

Kuten johdantoluvussa kerroin, sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta institutionaalisen todellisuuden keskeinen tehtävä on jäsentää kuolema osaksi sosiaalista todellisuuttamme. Kun ajattelemme demokraattista yhteiskuntaamme ja sen poliittista järjestystä, kuoleman – tai paremminkin *kuoleamisen* – selittäminen muuttuu osin myös journalismin tehtäväksi, onhan demokraattisessa yhteiskunnassa journalismi institutionalisoinut reaalisen eli puutteen Toisessa osaksi arkielämäämme. Tarkastelen niin poliittisen kuin eettisen individualismin kehyksestä nousevaa päivälehti-journalismia ja pohdin sitä, kuinka kuolema ruumiillisena reaalisenä jäsentyy osaksi *mediumin* journalistisia käytäntöjä.

Journalismin rakentama lingvistinen subjektius tarvitsee fantasmaattista tukea, joten katseeni kohdistuu tässä tilanteessa lingvistiä rakenteita enemmän kaikkeen siihen, mikä ympäröi tekstiä eli siihen mikä vetoaa meidän imaginääriseen rekisteriimme. Toki teksti on niin ikään tärkeä elementti, mutta ei niinkään se, mitä kirjoitetaan, kuin miten kirjoitetaan. Paino on siis miten-kysymyksillä. Kysymys siis kuuluu, miten journalismi seisoo symbolisena järjestyksenä eksistenssisämme – Žižekin sanoin – kuoleman paikalla?

Tarkastelen kahden erilaisen fantasiakehyksen keskinäistä suhdetta sen tyyppisen retorisen analyysin avulla, jossa sosiaalinen todellisuus nähdään erilaisten antagonististen voimien keskinäisen kamppailun tulokseksi. Tämä lähestymistapa jakaa retoriset keinot, sodankäynnin metaforia käyttäen, karkeasti kahteen eri luokkaan: puolustavaan ja hyökkäävään retoriikkaan.

Pohdin konkreettisen aineiston valossa sitä, miten kuolema selitetään osaksi arkielämää siinä julkisuudessa, jota olen kutsunut poliittiseksi individualismiksi, ja kuinka tätä fantasiakehystä pyrkii

haastamaan toisenlainen ”versio” todellisuudesta. Tätä julkisuutta – tapaa rakentaa yksilön ja yhteisön välistä suhdetta – olen kutsunut eettiseksi individualismiksi.

Seuraavaksi pohdin lööpin merkitystä hyökkäävänä retoriikkana ja osana eettisen individualismin fantasiaa. Lopuksi tarkastelen sitä, minkälaista valtaa eettisen individualismin kehyksestä nouseva iltapäiväjournalismi legitimoii ja minkälaisia muotoja kamppailu hegemoniasta on saanut.

Antagonismista retoriikkaan

Sosiaaliset antagonismit paljastavat *puutteen* sosiaalisten identiteettien ja sosiaalisen todellisuuden keskellä. Tilana sosiaalinen todellisuus hahmottuu siis kentäksi, joka ei koskaan ole suljettu tai täysin eheä. Sosiaaliset antagonismit ilmaantuvat, koska sosiaaliset toimijat ovat kykenemättömiä pitämään yllä sosiaalista identiteettiään, koska lacanilaisessa ajattelussa identiteetti ei koskaan voi olla täysin ehjä ja kokonainen. Laclau ja Mouffen (2001, 125) mukaan antagonismit konstituoivat yhteisön rajat. Antagonismit ilmaisevat yhteisön kyvyttömyyden olla koskaan täysin rakentunut tai ”valmis”. Siten Howarthin ja Stavrakakis’n (2000, 10) mukaan diskurssianalyysin tehtävä on analysoida ”erilaisia mahdollimuksia” rakentaa koherenttia sosiaalista todellisuutta ja niitä mekanismeja, joilla sosiaaliset toimijat konstruoiivat näitä identiteetin katkoksia antagonistisin termein. Sanomalehden todellisuuden – niin kuin journalismin yleensäkin – tehtävä on täyttää symbolisesti rakentuneella todellisuudella subjektia konstituoiva tyhjä paikka, puute Toisessa – ja toisaalta muistuttaa siitä.

Jonathan Potter (1997, 1) on tarkastellut kirjassaan *Representing Reality* faktojen rakentumista erilaisissa yhteiskunnallisissa käytännöissä. Hänen keskeisiä kysymyksiään on, kuinka erilaiset yhteiskunnalliset toimijat yleensä konstruoiivat faktoja. Mikä saa meidät vakuutumaan, että vaikkapa lehtijuttu sisältää faktoja, tosiasiota? Mikä saa meidät uskomaan, että lehtijuttu heijastaa jotakin todellista aspektia maailmasta, jossa elämme? Mikä toisaalta horjuttaa näitä ”faktaker- tomuksia”? Potter pyrkii kuvaamaan joitakin perusprosesseja, joilla

”faktakuvauksia” on rakennettu, samoin kuin sitä, miten nämä kuvaukset ovat mukana sosiaalisessa toiminnassa.

Nimenomaan *retorisen* analyysin ytimenä Potter (1997, 106–107) pitää näkemystä siitä, että sosiaalinen todellisuus rakentuu antagonististen voimien tuloksena. Kun tarkastellaan sosiaalisen toiminnan retorisia piirteitä, todellisuuden nähdään rakentuvan ikään kuin erilaisista, toisiaan vastaan kilpailevista todellisuuden ”versioista”. Silloin kysymys kuuluu: Kuinka nämä sosiaalisen todellisuuden erilaiset versiot ”kilpailevat” keskenään, kuinka ne on organisoitu ja kuinka ne kohtaavat vastustuksen omassa toiminnassaan?

Retoriikka on perinteisesti kiinnostunut puhujan – tekstin tai minä hyvänsä viestimen tai viestintätilanteen – suhteesta yleisöön, oli pa kysymyksessä sitten konkreettinen tai oletettu yleisö (Puro 2005; Alasuutari 1995, 154; Summa 1996; Jokinen 1999b, 128). Diskurssin käsitteellä Potter (1997, 105–106) viittaa puheeseen ja tekstiin osana sosiaalisia käytäntöjä. Retoriikan hän taas irrottaa pelkän argumentoinnin tai ilmeisen suostuttelevan viestinnän tutkimisesta kuvaamaan inhimillistä toimintaa yleensä; kuinka ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja saavuttavat keskinäisen yhteisymmärryksen.

Tässä yhteydessä on tietenkin kiinnostavaa se, mikä on retoriikan paikka lacanilaisessa kehyksessä. Aiemmin on käynyt ilmi, että lacanilaisesta perspektiivistä subjekti ei palaudu pelkästään lingvistisiin rakenteisiin. Subjekti ei ole pelkkä diskursiivisten rakenteiden ”efekti”. Subjekti rakentuu myös kielellisesti määrittelemättömästi imaginäärisestä ulottuvuudesta. Koska emme koskaan kykene määrittelemään kielellisesti sitä, mitä ”minä” olen, eksistenssimme perusrakenteisiin kuulu puute, reaalinen. Koska reaalin läsnä olo – muukalaisuus itsessämme – häiritsee alituisen koherentin subjektiuden pitämistä yllä, pyrkii julkisuus, ja myös journalismi instituutiona, media, suhteeseen yleisönsä kanssa puhuttelemalla erilaisilla retorisen vaikuttamisen keinoilla nimenomaan tätä, jokaista meitä konstituovaa määrittelemätöntä tyhjää paikkaa – reaalista minussa.

Tässä mielessä retoriikka ei ole mitään pinnallista tai epäolennaista inhimillisen elämän kuorrutusta, vaan hyvin tärkeässä mielessä sosiaalisen toiminnan olennainen piirre. Puheviestinnän tutkija Jukka-Pekka Puron (2005, 10) mukaan retoriikka on sitten antiikin filosofien

määritelty lähinnä opiksi vaikuttamisesta. Retoriikaksi on kutsuttu myös tämän opin analysoimiseen tähtäävää tutkimusta. Käsitys siitä, mikä on ”vaikuttamisen” sija ja merkitys olemisessamme sekä (poliittisessa) yhteisöllisyydessämme, on määritelty retoriikan asemaa tieteenä. Retoriikan on nähty merkitsevän joko suppeasti ajateltuna tekniikkana tai kimpuna tekniikoita, esimerkiksi taitona argumentoida, joilla puhuja on saanut viestinsä mahdollisimman hyvin perille.

Toisinaan retoriikka on ymmärretty laajemmin osana sosiaalista olemistamme, jossa sisällön ja muodon välille on ollut vaikeampi, ellei mahdotonta, vetää selvää rajaa. Retoriikan paikka tieteenä on määrittynyt filosofisista konteksteista ja ihmiskäsityksestä siten, onko retoriikka suostutteluna tai vaikuttamisena rajautunut pelkän hyvän argumentoinnin ja tehokkaan viestinnän ongelmaksi vai onko retoriikalla merkitystä laajemmin yhteisöllisyytemme tai ihmisyytemme analyysissä.⁴⁴

Moderneissa yhteiskuntatieteissä retoriikan asema on toisaalta tullut keskeisemmäksi, mutta samalla on tullut vaikeammaksi hahmottaa sitä, mikä *ei* liity retoriikkaan. Retoriikan historian perspektiivistä elämme yhteiskuntafilosofisen retoriikan aikaa. Yhteiskuntafilosofisesta retoriikasta on kysytty, onko tässä kysymys klassisessa mielessä retoriikasta ollenkaan. Esimerkkinä varhaisemmista traditioista vaikkapa ”uusi retoriikka”, joka syntyi 1950-luvulla erityisesti Yhdysvalloissa palauttamaan retoriikan ”mainetta” ja retoriikan tutkimusta tieteen piiriin. Jo uusi retoriikka nosti yhteiskuntafilosofisen retoriikan kanssa samantyyppisiä kysymyksiä kielen, retoriikan ja todellisuuden suhteista. Tässä mielessä Puro pitääkin yhteiskuntafilosofista retoriikkaa uuden retoriikan perillisenä. Potter kuuluu mitä selkeimmin tähän uuden retoriikan perillisten joukkoon. (Puro 2005, 139–141; Summa 1996, 51–52)

---

44 Puro (2005, 10–11) esittää kysymyksiä sen problematiikan, joka liittyy retoriikan paikkaan tieteellisessä ajattelussa: Pitäisikö se rajata antiikin mallin mukaisesti tilanteisiin, joissa vaikuttaja ja vaikutettava ovat selvästi eriteltävissä ja joissa kyse on jonkinlaisesta toiminnan tarkastelusta, vai sisällytetäänkö retoriikkaan myös esimerkiksi yhteiskunnan valtarakenteisiin tai sosiaalisiin normeihin liittyvät säännöt? Onko retoriikka joidenkin retoristen tilanteiden analyysiä vai onko retoriikka kaikkialla läsnä jatkuvasti? Pitäisikö retoriikan olla otteeltaan objektiivisen analyytististä – retoriikan tekniikan ja strategian avaamista – vai ennemminkin retorisen toiminnan inhimillisyyttä arvostavaa sekä moniulotteisella tavalla olemistamme tulkitsevaa ja ymmärtävää ihmistiedettä?

Omasta näkökulmastani retorinen analyysi on tutkimuksen ytimessä, sillä pyrin tässä kiinnittämään huomioni niihin ei-tekstuaalisiin elementteihin, joissa iltapäivälehtien julkilausumattomat motiivit ilmenevät. Usein journalistisen uskottavuus pakottaa pysymymään ”faktoissa” esimerkiksi siinä, mitä haastatteltava on ”todella” sanonut, vaikka lehden oma näkemys on haastateltavan kertomasta tyystin toinen. Jos haastattelu on kuitenkin julkaistava, on viestimellä kuitenkin runsaasti muita systemaattisia keinoja omien näkemystensä korostamiseen. Sen vuoksi kiinnitän huomioni argumentointiin laajassa mielessä. Tarkastelen niin kielellisiä kuin ei-kielellisiä vaikuttamisen ja vakuuttamisen keinoja, joissa journalismin taustalla olevat pyrkimykset ilmenevät.

Seuraan tässä Potterin näkemyksiä. Käyttämällä sodankäynnin metaforia (sodassa jos missä antagonistiset voimat lyövät vastakkain!) Potter (1996, 106–107) jakaa retoriset arsenaalit karkeasti kahteen luokkaan: *hyökkäävään* ja *puolustavaan* retoriikkaan. Hyökkäävä retoriikka pyrkii horjuttamaan omasta näkökulmastaan toisenlaisia todellisuuden kuvauksia. Se pyrkii vahingoittamaan tai selittämään uudesta näkökulmasta ja tarjoamaan omaa todellisuuden kuvaustaan. Toisaalta taas puolustava retoriikka muodostuu kyvystä vastustaa näitä pyrkimyksiä.

Potterin (1996, 106–107) mielestä retorisen analyysin tulisi tarkastella näitä molempia ulottuvuuksia rinnan: yhtäältä prosesseja, joilla todellisuuden faktuaalisia versioita pyritään konstituimaan, ja toisaalta, kuinka pyritään murentamaan ja pistämään syrjään omalle todellisuuden kuvaukselle vaihtoehtoisia versioita. Nämä sosiaalisen todellisuutemme rakentumisen kaksi retorista käytäntöä ovat hyvin kiinteästi toisiinsa sidoksissa olevia ulottuvuuksia. Tämä lähestymistapa tarjoaa hyvin väljän heuristisen kehikon analyysiä varten, mutta omaa tutkimustehtävääni ajatellen riittävän.

Diskurssianalyysiin keskittynyt Arja Jokinen (1999b, 130–132) pitää puolustavaa retoriikkaa jonkinlaisena argumentaation ja kielenkäytön perustana, mutta itse kallistun selkeästi Potterin kannalle: hyökkäävä ja puolustava retoriikka ovat monella tavalla kietoutuneita toisiinsa sosiaalisessa todellisuudessa. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, erityisesti iltapäivälehdet ovat ottaneet oman toiminnan keskeiseksi merkitsijäksi lehden päivittäisen myynnin. Se on keskeisin palaute, jota

lehdet seuraavat, jonka ne ovat institutionalisoineet osaksi journalistista ja organisatorista olemassaoloon. Kuva yleisöstä on lehden tekijöiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa muodostunut visio siitä, keitä ja minkälaisia lukijat haluineen ja tarpeineen ovat. Tämä visio ratkaisee, kuinka yleisöä puhutellaan, kuinka asiat esitetään faktana, kuinka heidän huomionsa saa kohdistettua itseensä eli käytännössä ostamaan ja lukemaan jokapäiväisen lehtensä.

Tässä vuorovaikutuksessa keskiössä ovat lehden retoriset aspektit.

Viikko 37

Seuraavaksi tarkastelen kuolemaa käsittelevän journalistisen aineiston valossa journalismin sisäisiä jännitteitä. Oman aiheelleni on tärkeää tietysti se, että kuolema on ruumiilliseen olemassaolomme liittyvä reaalisen kysymys. Kiinnostavaa on, minkälaisen roolin se eri yhteyksissä, tässä tapauksessa siis journalismissa, saa. Millä tavalla suhdetta reaaliin, ja tästä näkökulmasta koko journalistista todellisuutta, konstruoidaan?

Analyysiä varten kokosin aineistoa, joka edustaa sekä poliittista individualismia että eettistä individualismia. Kohdistin katseeni yhteen satunnaiseen viikkoon vuodelta 2004. Tämä viikko on viikko 37, joka tuona vuonna oli syyskuun ensimmäinen kokonainen kalenteriviikko, 6.–12. syyskuuta, maanantaista sunnuntaihin.

Iltapäivälehtien lisäksi valitsin tarkastelun kohteeksi *Helsingin Sanomat*, joka on tilattavista sanomalehdistä laajalevikkisin ja myös, niin tyylillisesti kuin sisällöllisestikin, eräänlainen ”vakavan” journalismin diskurssin määrittelijä. Toinen lehti on tärkeä alueellinen vaikuttaja, Jyväskylässä julkaistava sanomalehti *Keskisuomalainen*. Valitsin lehden osin sen vuoksi, että jyväskyläläisenä olen seurannut *Keskisuomalaisen* journalismia jo usean vuoden ajan. Toisaalta valitsin lehden myös sen vuoksi, että *Keskisuomalainen* on nimenomaan maakuntalehti, joka painottaa uutisoinnissaan kotimaakuntansa Keski-Suomen ja julkaisupaikkansa Jyväskylän aiheita.

Helsingin Sanomat oli vuonna 2004 noin 434 000 lehden levikillään maan suurin 7 päivää viikossa ilmestyvä lehti. Vajaan 76 000 lehden levikillään *Keskisuomalainen* oli viides. Kaikista sanomalehdistä *Helsingin Sanomat* oli edelleen suurin (*Ilta-Sanomat* toinen ja *Iltalehti* viides), mutta *Keskisuomalainen* oli yhdeksäs. Nettomyyntinsä perusteella *Helsingin Sanomat* oli edelleen ensimmäinen ja *Keskisuomalainen* taas seitsemäs. (Suomen Lehdistö 6/05, 28–31)⁴⁵

Miten lähestyä satunnaisesti valitsemaani uutisviikkoa? Katseen voi kohdistaa esimerkiksi siihen, mitä lehdet tarjoavat päivittäisinä kärkiutisinaan – etusivuille, pääuutissivuille. Mitä kuolemaa käsittelevää journalistista materiaalia on sijoitettu pääuutissivuille eli *Helsingin Sanomien* sivulle A3 ja *Keskisuomalaisen* A-osan sivuille 2 ja 3 sekä iltapäivälehtien etusivuille? Tosin *Keskisuomalaisen* kohdalla on tarkasteltava myös etusivua. *Helsingin Sanomien* yhden pääuutissivun sijaan *Keskisuomalaisella* on niitä kaksi (jos mainokset jättävät tilaa, myös etusivu eli kaikkiaan kolme). Vaikka mainokset hallitsevat lehden ensimmäistä sivua molemmissa lehdessä, on *Keskisuomalaisen* etusivulla toisinaan *Helsingin Sanomia* enemmän myös uutistarjontaa.⁴⁶

Ylipäätään *Keskisuomalaisen* ”uutiskärki” on rakennettu aika lailla eri tavalla kuin *Helsingin Sanomissa*. Tämä muuttaa *Keskisuomalaisen* rakennetta siten, että kolmella etusivulla tarjotaan lukijoille monia sellaisia kokonaisia juttuja, joita *Helsingin Sanomissa* on erityisesti kotimaan sivuilla. Tällaisia ovat esimerkiksi *Keskisuomalaisen* kolmosivulta löytyvät pienet yhden palstan onnettomuusutiset. Tämä tekee *Keskisuomalaisen* pääuutissivuista, niiden tarjoamasta ”uutiskärjestä”, jossakin määrin enemmän iltapäivälehtimäisen. Tämä sen vuoksi, että

45 Vuonna 2004 *Ilta-Sanomat* oli kaikista sanomalehdistä levikiltään toinen runsaan 200 000 lehden levikillä ja *Iltalehti* neljäs runsaan 130 000 levikillä. Nettomyyntin perusteella *Helsingin Sanomat* on 228 218 000 euron myynnillä Suomen suurin, toinen *Ilta-Sanomat* (71 756 000 euroa), kolmas Aamulehti, neljäs Turun Sanomat, Iltalehti (48 855 000 euroa) on viides, kuudes on Kaleva ja *Keskisuomalainen* (33 749 000 euroa) on seitsemäs. (Suomen Lehdistö 6/05, 30–31)

46 Mainittakoon, että kaikki erilaisiin uutistapahtumiin liittyvät ”faktatiedot”, joita tulen tutkimuksessani esittämään, ovat lähtöisin pääosin keräämästäni sanomalehtimateriaalista. Niin journalismi itse kuin joissakin tapauksissa tutkimuskirjallisuus tarkentaa uutistapahtumista annettua kuvaa jatkuvasti, mutta kiinnostuksen kohteeni on toisaalla. Sen vuoksi en pidä ongelmana sitä, että osa uutistapahtumista esittämiäni tiedoista voi olla myöhemmin osoittautuneen epätarkoiksi tai jopa vääriksi.

jo pääuutissivuilla *Keskisuomalainen*, toisin kuin *Helsingin Sanomat*, tarjoaa laajan otsikkokirjon ”verta ja suolenpätkiä”.

Miten perustelen metodologisesti tämän vertailevan asetelman? Mitä erityistä tämä asetelma antaa metodologisesta näkökulmasta? Jos iltapäiväjournalismi ymmärretään ”vastarintana” (suhteessa poliittiseen individualismiin), on sen retorisia valintoja pyrittävä myös ymmärtämään suhteessa vastarinnan kohteeseen. Kyse on siis kontekstualisoinnista eli retoristen valintojen asiayhteyteen laittamisesta siitä näkökulmasta, kuinka näitä valintoja määrittää eettisen ja poliittisen individualismin välinen antagonismi. Kuten alussa määrittelin, tämän tutkimuksen metodi pyrkii paljastamaan niitä julkilausumattomia pyrkimyksiä, joiden varaan kollektiivinen identiteettimme rakentuu. Sen vuoksi, voi vertaileva asetelma olla tulkinnan apuna hyvinkin paljastava.

Kohdistan katseeni mainituissa yleissanomalehdissä erityisesti pääuutissivuihin ja iltapäivälehdissä tarkastelen etusivuja. *Iltalehdellä* ja *Iltä-Sanomilla* etusivut eivät poikkea rakenteeltaan erityisesti toisistaan: etusivulla on yleensä yksi hallitsevampi pääotsikko, jota ympäröi vaihteleva määrä pienempiä otsikoita. Niin pääotsikko kuin pienemmät otsikot muodostavat yhdessä ja erikseen kokonaisuuksia, jotka voivat olla kuvitettuja tai kuvittamattomia. Joskus etusivua voi hallita yksi otsikko, mutta näin ei tapahtunut viikolla 37. Tässä yhteydessä voisin ottaa mukaan myös lööpit, mutta varsinaiseen tulkintaani ne eivät toisi mitään erityistä lisää, joten rajasin ne työskentelyn helpottamiseksi pois. Lööppeihin tulen palaamaan tämän luvun kuluessa tarkemmin edempänä.

Tässä vaiheessa kysyn siis sitä, miten kyseisillä pääuutissivuilla/etusivuilla *kuolemaa käsittelevät otsikot* on suhteutettu muuhun tarjontaan ja visuaaliseen kokonaisuuteen? Miten lehtien tarjonta poikkeaa tässä suhteesta toisistaan? Etenen katsauksessani päivän kerrallaan, maanantaista alkaen.

Viikkoa 37 luonnehtii se, että lehtien sivuilla on edelleen voimakkaita jälkikaikuja edellisviikon suuresta terrori-iskusta, joka tapahtui keskiviikkona, 1. syyskuuta Venäjän Kaukasuksessa, Pohjois-Ossetiassa. Tuolloin noin parin tusinan joukko taistelijoita valtasi kouluvuoden alkamista juhlineen Beslanin kaupungin koulun. Juhlan vuoksi koulussa oli koululaisten ja opettajien lisäksi suuri joukko lasten

lähiomaisia. Taustalla oli erityisesti Venäjän käymä sota Tshetsheniassa. Valtaajat vaativat viranomaisia vapauttamaan Pohjois-Kaukasian tutkintavankiloissa olevat separatistit ja Venäjää vetämään joukkonsa Tshetsheniasta. (HS 2.9.2004, A14–A15)

Valtaus päättyi Venäjän turvallisuusjoukkojen ja koulun valtaajien väliseen taisteluun ja kaaokseen, jossa kuoli satoja panttivankeja. Kuolleista valtaosa oli lapsia. Surmansa saaneiden joukossa niin ikään oli noin 20 kaappaajaa. *Helsingin Sanomat* kertoi viikkoa 37 edeltävänä lauantaina, että ainakin 150 panttivankia kuoli ja yli 600 haavoitui, kun koulukaappaus päättyi verilöylyyn (HS 4.9.2004, A15–A16). Mutta jo seuraavana päivänä lehti toi esille tarkempia tietoja surmansa saaneiden määräst: kaappauksessa kuoli yli 320 ihmistä. Kuolleista noin puolet oli lapsia, joista *Helsingin Sanomien* saamien tietojen mukaan osa oli kaappaajien tietoisesti surmaamia (HS 5.9.2004, A15). Tässä mielessä viikko on erityislaatuinen: tuona viikkona puhutaan iltapäivälehdissäkin poikkeuksellisen paljon ulkomaantapahtumista, kun tavallisesti erityisesti etusivuja ja lööppejä hallitsevat lähellä, kotimaassa tapahtuvat asiat. Palaan tähän iltapäivälehtien piirteeseen tarkemmin hiukan edempänä.

Viikko 37 alkoi siis terrori-iskun jälkitunnelmilla. Maanantaina 6. syyskuuta *Helsingin Sanomat* otsikoi pääuutissivulla, että *Terrori-iskun uhreja haudattiin Venäjällä*, mutta lehden pääuutinen se ei enää ollut, vaan painopiste oli siirtynyt kotimaan aiheisiin (HS 6.9.2004, A3).

Kuva 2. *Helsingin Sanomien* ja *Keski-Suomalaisen* 6. syyskuuta 2004 ilmestyneet pääuutissivut.

Keskisuomalainen huomioi terrori-iskun aiheuttaman järkytyksen pääuutissivulla yhden palstan levyisellä juttukatkelmalla, otsikolla *Venäjä hiljeni maansuruun*. Katkelma viittasi ulkomaansivuilla olevaan juttuun. Lehden kolmossivulta löytyy kuva hautakynntilöistä mahdollisesti suomalaisen omakotitalon ulko-oven portailla ja sen yläpuolelta otsikko *HILJENTYMINEN: Kynntilät syttyivät Beslanin kaappauksen uhrien muistoksi*. (KS 6.9.2004, 2–3)

Samalta *Keskisuomalaisen* sivulta löytyy kahden palstan kuvittamaton juttu, joka viittaa puolestaan kotimaiseen tragediaan otsikolla *Tampereen räjähdys syiden tutkinta jatkuu*. Juttu kertoo 13-vuotiaan pojan hengen vaatineesta tuntematonta ainetta sisältäneiden jätetynnyrien räjähdyksestä. Tämän tragedian lisäksi samalta sivulta (sivun oikeasta alakulmasta) löytyy rajattu tila, jossa on yhden palstan pikku-uutisia, tyyliin *Kaksi kuoli nokkakolarissa Turussa*. Viiden otsikon joukosta löytyy kolme otsikkoa erilaisista kuolemaan johtaneista onnettomuuksista. (KS 6.9.2004, 2–3)

Kuva 3. Iltalehden ja Ilta-Sanomien 6. syyskuuta 2004 ilmestyneet etusivut.

Myös iltapäivälehdet nostivat otsikoihin sekä Venäjän terrori-iskun että kotimaisen räjähdys tragedian. *Ilta-Sanomat* otsikoi, että *Beslanin kuolonuhreja ehkä jopa 600 – Äitien itku täytti kaupungin*, ja otsikoiden lomassa on pieni kuva itkevistä naisista. Lehden etusivua hallitsi kuitenkin otsikoiden kokonaisuus, joka viittasi edellä mainittuun kotimaiseen onnettomuuteen. Etusivua hallitseva otsikko kertoi, ensin pienemmällä tekstillä, että *Majaleikki päättyi 13-vuotiaan kuolemaan Tampereella*, jonka alla, sivussa oli pienehkö, epämääräinen värikuva ruosteisista tynnyreistä. Kuvan ohessa suurin mustin kirjaimin teksti: *KUKA TOI TAPPAVAN AINEEN TÄNNE?*. (I-S 6.9.2004, 1)

Myös *Iltalehden* etusivulta löytyvät samat aiheet. Venäjän koulu-kaappauksen jälkimainingit näkyvät otsikolla *Surevat venäläiset hautovat kosta*. Lapsen hengen vaatineesta tapaturmasta kerrotaan otsikolla *Koulupoikien tulitikkuleikkien järkyttävä päätös*. Otsikoita täydentävät pienet aiheeseen sopivat kuvat. *Iltalehden* etusivun pääotsikko kuvineen viittaa aivan muun tyyppisiin aiheisiin. Tällä kertaa Suomen jääkiekkomaajoukkueen henkilörivistä on etusivun kuuma aihe. (IL 6.9.2004, 1)

Tiistaina 7. syyskuuta *Helsingin Sanomien* pääuutissivulla kerrotaan edelleen Beslanin terrori-iskusta otsikoilla *Omaiset hautasivat koulukaappauksen uhreja sateen keskellä* ja *Venäjän johtoa arvosteltiin kaappauksen johdosta*. Otsikoiden välissä on tyylikäs, mutta surumielinen valokuva, jossa ryhmä ihmisiä kantaa kahta ruumisarkkua. Kokonaisuus viittaa aiheesta ulkomaansivulla kertovaan juttukokonaisuuteen. (HS 7.9.2004, A3)

Keskisuomalaisen pääuutissivua hallitsevat ”pehmeät” ja muut yhteiskuntapolittiset aiheet, mutta sivun alalaidassa on viiden palstan levyinen katkelma jutusta, joka viittaa niin ikään ulkomaan sivulle ja Venäjää koetelleeseen terrori-iskuun otsikolla *Sata ruumista vieläkin tunnistamatta Beslanissa*. Tekstin ohessa on sama kuva kuin *Helsingin Sanomissa*, mutta pienempi kokoisena. Lehden kolmossivulta löytyy kahden palstan levyinen, pieni kuvaton juttu otsikolla *Metrosurmasta syytetty mielentilatutkimukseen*. Juttu viittaa huhtikuussa 2004 tapahtuneeseen veritekoon, jossa mielenterveysongelmainen mieshenkilö surmasi kirveellä satunnaisen metromatkustajan. Tämän jutun alta löytyy ulkoisesti toinen samankaltainen juttu otsikolla *Norjassa kadonneista*

toinen löytyi kuolleena. Näiden välittömästä läheisyydestä, edellisen alapuolella, on kaksi yhden palstan pikku-uutista: *Nainen kuoli hirvikolarissa Maalahdessa ja Mies kuoli tulipalossa.* (KS 7.9.2004, 2–3)

Ilta-Sanomien etusivu ampuu taas täysillä. Myös *Keskisuomalaisen* uutisoima ”metrosurma” saa *Ilta-Sanomien* etusivulla tyystin toiset mitasuhteet kuin mainitussa yleissanomalehdessä. Pääotsikko kertoo suorasukaisesti: *Mielisairas metrosurmaaja KULKI VAPAASTI KIRVEEN KANSSA.* Ohessa on värikuva, jossa poliisit parveilevat metrojunan vieressä. Surmatyön oikeuskäsittely, johon myös iltapäivälehtien jutut perustuvat, oli edellispäivänä uutisoitu myös *Helsingin Sanomissa.* Juttu oli yhden palstan pieni, kuvittamaton Suomen Tietotoimiston uutinen. Sen sijaan *Iltalehti* ei tiistaina viittaa etusivullaan Beslaniin eikä metrosurmaan, vaan pysyy vielä Tampereen räjähdysuonnettomuuden jälkitunnelmissa. Lehden etusivulla kerrotaan pienellä otsikolla: *Koulutoverit SURIVAT YSTÄVÄÄNSÄ – Tampereen räjähdysurma.* (HS 6.9.2004, C3; IL 7.9.2004, 1; I-S 7.9.2004, 1)

Keskiviikkona 8. syyskuuta *Helsingin Sanomat* viittaa pääuutis-sivullaan, yhden palstan levyisellä tiiserillä ulkomaansivulle otsikolla *Satatuhatta ihmistä vastusti terrorismia Moskovassa.* Sen sijaan *Keskisuomalaisen* etusivulla on vahvasti esillä arkielämämme tärkein riskitekijä: liikennekuolemat. Ote aiheeseen on kuitenkin lempeä ja valistuksellinen. Juttu otsikolla *Tytöt eivät tykkää kaahareista* on täydennetty ingressimäisellä tekstillä: *Liikennevalistus: Maantiellä kuolee vuosittain 90 nuorta. Siksi Liikenneturva herättelee koululaisia nyt shokkihoidolla.* Lehden sivulla kaksi ovat esillä Beslanin iskun Venäjällä aiheuttamat tunnot otsikolla *Moskova täyttyi vihaisista mielenosoittajista.* Otsikon alla oleva juttu viittaa lehden ulkomaan sivuille. Lehden kolmossivulla oikeassa alakulmassa on kaksi kuolemantapauksiin viittaavaa pikku-uutista otsikoilla *Yksi ajoi ulosajossa Mäntsälässä ja Oulussa etsitty löytyi kuolleena.* (HS 8.9.2004, A3; KS 8.9.2004, 1, 2–3)

Iltapäivälehtien etusivuilta löytyvät edelleen otsikot Beslanin terrori-iskuista. *Iltalehti* korostaa traagisia tapahtumia kahden videolta kaapatun kuvan yhdistelmällä. Kuvassa on suuri joukko panttivankeja istumassa lattialla. Heidän sivullaan erottuu kaappaajien tummia hahmoja. Kuvien päällä kulkee teksti *Kaappareiden kuvat*

voimistelusalista. Kuvien päälle on taitettu teksti *ENNEN TUHOA* dramaattisesti vinottain. Myös *Ilta-Sanomat* tarttuu aiheessa samaan kulmaan, mutta pienemmällä otsikolla ja pienemmällä värikuvalla. Otsikko kertoo: *Terroristit videoivat koulukaappauksen*. (IL 8.9.2004, 1; I-S 8.9.2004, 1)

Torstaina, 9. syyskuuta iltapäivälehdet ja *Helsingin Sanomat* sekä *Keskisuomalainen* olivat kukin kuin omasta maailmastaan. *Keskisuomalainen* ei viittaa tällä kertaa Beslaniin, vaan muun tyyppiset aiheet täyttävät pääuutissivut. Kolmossivulta ei löydy suoranaisia kuolemantapauksia, mutta kuolemanvaaraa kylläkin. Pikku-uutisissa kerrotaan esimerkiksi, että *Kesä mökin maastosta löytyi 100 kiloa räjähteitä ja Kemikaalirekka suistui ojaan*. (KS 9.9.2004; 2–3)

Helsingin Sanomat kertoo pääuutissivullaan varsin näyttävästi Beslanin iskun seurauksista otsikolla *Venäjä uhkaa jahdata terroristejä myös ulkomailla*. Otsikkoa täydentää ingressimäinen alaotsikko: *Kapinallisjohtajien kiinni saamisesta luvattiin 8,5 miljoonan euron palkkio*. Ulkomaansivuille viitataan viiden palstan levyisellä kokonaisuudella, jota täydentää kaksi kasvokuvaa tshetsheenikapinallisista. Tämän kokonaisuuden vieressä on kuvaton juttukatkelma, joka viittaa niin ikään sotaan ja terrorismiin, mutta tällä kertaa Yhdysvaltain etupiirissä. Otsikolla *Yhdysvaltain sotilaista kuollut Irakissa jo tuhat* ja alaotsikolla *Ainakin 10 000 irakilaissiviilin arvellaan kuolleen* viitataan niin ikään ulkomaan sivuille. Iltapäivälehdet toivat etusivuille dramaattisia tapahtumia kotimaasta, joista *Helsingin Sanomat* ja *Keskisuomalainen* eivät tienneet sisäsivuillakaan yhtään mitään. *Ilta-Sanomien* otsikon mukaan *ISÄ HYÖKKÄSI POLTTOPULLOIN LASTENKOTIIN*. Samana päivänä *Iltalehden* mukaan *KIVÄÄRIN LUOTI REPI ohikulkijaa – Pappa tohelo i ase en kanssa*. (HS 9.9.2004, A3; IL 9.9.2004, 1; I-S 9.9.2004, 1)

Perjantaina 10. syyskuuta *Helsingin Sanomien* pääuutissivua hallitsee HKL:n kuljettajien lakko, eikä tarkastelemaani materiaalia tältä sivulta löydy. Sen sijaan *Keskisuomalaisessa* pohdittiin edellisenä torstaina Indonesian pääkaupungissa Jakartassa tapahtunutta terrorismiskua. Australian lähetystön edessä tapahtuneessa pommi-iskussa kuoli kymmenkunta ihmistä ja loukkaantui liki kaksisataa ihmistä. Juttukatkelma otsikolla *Lähetystöisku sähköisti Australian vaalisyksyn*

viittasi ulkomaan sivuille. Lehden kolmossivulla kaksi kuvatonta, kahdelle palstalle levittyä uutista kertovat kuolemantapauksista otsikoilla *Mies löydettiin kuolleenä Palokasta ja Aseistautunut mies kuoli palossa Nurmijärvellä*. (HS 10.9.2004, A3; KS 10.9.2004; 2–3)

Iltapäivälehtien perjantain numerot otsikoivat näyttävimminkin ex-mäkkikotka Matti Nykäsen oikeudenkäynnistä, jossa Nykänen oli syytettyinä pahoinpitelystä. *Ilta-Sanomat* uutisoi espoolaisen paikallispolitiikon katoamisen kahden dramaattisen otsikon ja yhden kuvan kokonaisuudella. Tässä kokonaisuudessa on otsikkomainen teksti *Minne poliitikko katosi?* ja tekstin vieressä pieni kuva, jossa on kaksi maastossa kulkevaa etsijää. Kuvan toisella puolella on teksti *SUURETSINTÄ!*. (IL 10.9.2004, 1; I-S 10.9.2004, 1)

Lauantaina 11. syyskuuta ilmestyvät iltapäivälehtien viikonloppulehdet tarjosivat etusivuillaan ”kovien” aiheiden sijasta hymyileviä, kauniita naisia. Sen päivän *Helsingin Sanomissa* ainoa tutkimustehtäväni näkökulmasta kiinnostavalta vaikuttanut otsikko löytyy pääuutisivun alaosasta, johon on koottu tärkeitä uutisaiheita lehden jokaisesta osiosta. Vinjetin A – kotimaa, ulkomaat, nimiä tänään alla on kolmen muun aiheen joukossa pienikokoinen otsikko: *WTC:n terrori-iskusta pelon politiikkaan*. Tämä otsikko virkkeen mittaisine juttukatkelmineen viittaa ulkomaansivuille juttuun, joka käsittelee vuonna 2001 Yhdysvaltoja ravistelleiden terrori-iskujen poliittista perintöä. Samaa aihetta käsittelee myös *Keskisuomalaisen* sivulla kaksi ulkomaansivulle viittaava juttukatkelma otsikolla *Omaiset haluavat poliitikot pois WTC:n tontilta*. Sivulta kolme löytyy kahden palstan kuvittamattoman jutun otsikko *Kaksi pidätystä Palokan surmista*, ja kaksi pikkuuutista otsikoilla *Helsinkiläismies hukkuu Asikkalassa* ja *Mies surmatiin Nurmeksessa*. (HS 11.9.2004, A3; IL 11.–12.9.2004, 1; I-S 11.9.–12.9.2004, 1; KS 11.9.2004, 2–3)

Sunnuntaina 12. syyskuuta uusia iltapäivälehtiä ei ilmesty. Sitä vastoin *Helsingin Sanomat* ja *Keskisuomalainen* tarjoavat viikonlopun laajennusosissaan laajempia ja syventäviä sekä *human interest* -aiheita⁴⁷. *Helsingin Sanomat* tarjoaa viikon viimeisenä päivänä peruslehden

47 *Helsingin Sanomilla* on perjantaina ilmestyvä erillinen televisioon, populaarikulttuuriin ja erilaisiin päivänaiheisiin keskittyvä *Nyt*-liite. Ja sen lisäksi *Helsingin Sanomat* julkaisee kerran kuukaudessa ilmestyvää aikakauslehtimäistä *Kuukausiliitettä*. Mutta

lisäksi sunnuntaisivuiksi kutsumansa laajennusosan. Lehden sunnuntai-numero viittaa pääuutissivullaan valokuvan tukemana sunnuntaisivujen laajaan terrorismia käsittelevään juttuun otsikolla *Miksi Tshetsshenia tuottaa terroria?* (HS 12.9.2004, A3)

Myös *Keskisuomalainen* julkaisee sunnuntaisin *Ilkan*, *Karjalaisen*, *Pohjalaisen* ja *Savon Sanomien* yhteisesti jakamaa sivustoa, nimeltään *Sunnuntaisuomalainen*. Sivusto täyttyy erilaisista yhteiskunnallisista ja *human interest* -aiheista. Sunnuntainumerossaan *Keskisuomalainen* ei nostanut pääuutissivuille kuolemaa käsittelevää journalistista materiaalia; ei edes syventävää katsausta Venäjän tapahtumiin. Sen sijaan sunnuntaisivuston juttu, joka on noteerattu myös pääuutissivulla, käsittelee – kiinnostavaa kyllä – iltapäivälehtiä. Juttu käsittelee iltapäiväjournalismin tapaa myydä lehtiä esimerkiksi Matti Nykäsen tyyllisen julkiksen edesottamuksilla. Tähän juttuun viitataan pääuutissivulla otsikolla *Kesän lehdissä oli 80 sivua Mattia*. Myös lehden kolmossivu on iltapäivälehtimäisyydessään häikäisevä. Otsikot ovat kuin suoraan iltapäivälehdistä, vain sillä erotuksella, ettei niitä ole kuvitettu. Sivua hallitsevaa kuvitettua juttua ympäröi kuudentoista pikku-uutisten armada. Otsikot, kuten *Autoilija varoi lehmiä – tuli kolari*, *Mies löi ja puri*, *Nainen ajeli ilman valoja humalassa*, ovat silkkaa iltapäivälehtimateriaalia. (KS 12.9.2004, 2, 3 & 21)

Julkisuus ”kuoleman paikalla”

Kuinka tulkitsemme viikon 37 pääuutissivujen ja etusivujen eroja iltapäivä-lehdissä ja yleissanomalehdissä? Ensiksi on todettava se, että sanomalehti on kokonaisuus, josta yhden osan irrottaminen antaa aina jossakin määrin yksipuolisen kuvan. Mutta joka tapauksessa myös ”uutiskärjet” heijastavat omalla tavallaan kunkin viestimen luonnetta ja uutisarvoja.

Kirjasin ja kävin lävitse viikolla 37 kaikki kuolemaa käsittelevät uutiset ja otsikot kuolinilmoituksia ja muistokirjoituksia myöten niin molemmista iltapäivälehdistä kuin *Helsingin Sanomista* ja *Keskisuomalaisesta*. Vaikka tarkastelen kyseisiä lehtiä nimenomaan

---

tässä yhteydessä olen tarkastellut vain itse pääjulkaisua eli sanomalehti *Helsingin Sanomia*.

etusivujen ja pääuutissivujen näkökulmasta, tulkintani rakentuu myös sisäsivujen varaan. Silti keskittymisellä ”uutiskärkeen” on oma relevanssinsa, sillä tämä keskittää huomion siihen, miten lehti pyrkii rakentamaan suhteensa lukijaan.

Nähdäkseni yleissanomalehtien poliittisen individualismin fantasiakehyksestä nousevaa tapaa rakentaa journalistista draamaa voidaan ajatella Potterin käsittein puolustavana retoriikkana. Journalismin, joka näkemykseni mukaan rakentaa identifikaatiota yleisöön nimenomaan abstraktin yksilön näkökulmasta, voi ajatella joutuvan puolustuskannalle postmodernissa tilanteessa. Tätä tilannetta Stavrakakis (2005, 123) sanoin luonnehtii ”siirtymien lisääntyvä keskeisyys” eli se, että esimerkiksi millään yksittäisellä institutionaalisella sfäärillä ole monopolia määritellä subjektiuttamme.

Kulttuurinen tilanne paljastaa alituisesti puutteen Toisessa eli symbolisaatiota rapauttavan reaalisen läsnäolon, ja tätä vastaan poliittinen individualismi joutuu taistelemaan. Jako julkiseen ja yksityiseen on poliittisen individualismin fantasiakehyksessä keskeinen kategoria ja abstraktin yksilön rakennusaine.

Hannah Arendtin (2002, 60–61) mukaan kokemus julkisen alueen olemassaolosta on täysin riippuvainen *pysyvyydestä*. Jotta maailma sisältäisi julkisen tilan, sitä ei voi pystyttää vain yhtä sukupolvea ja juuri nyt eläviä ihmisiä varten. Jokainen meistä tietää, että julkisuutta ylläpitävät instituutiot – kuten kirjallisuus, taide, lehdet, sähköinen viestintä – kestävät *minua*, yksittäistä lukijaa pidempään. Ilman tämän tyyppistä jatkuvuutta, potentiaalista ”maallista” kuolemattomuutta, ei Arendtin mukaan voisi olla politiikkaa, yhteistä maailmaa ja julkista aluetta. Itsemme ulkopuolella on yhteinen maailma, johon syntyessämme astumme ja jonka kuoltuamme jätämme; se on ollut ennen meitä ja tulee olemaan myös meidän jälkeemme.

Arendtin (2002, 62) mukaan:

Polis oli kreikkalaisille sama kuin *res publica* oli roomalaisille: se oli turva yksilöllisen elämän turhuutta vastaan. Julkinen tila suojasi tuolta turhuudelta ja antoi kuolevaisille jonkinlaisen pysyvyyden, vaikkei sentään kuolemattomuutta.

Tämäntyyppisen ratkaisun tarjoaa ruumiillisuutemme reaalisen ongelmaan myös moderni julkisuus. Lacanilaisesta perspektiivistä

nimenomaan jako julkiseen ja yksityiseen ”astuu kuoleman tilalle”. Se ei tarjoa kuolemattomuutta, vaan se tarjoaa yksilöllistä, singulaaria olemistamme laajemman perspektiivin tarkastella maallista, ruumiillista ja kuolevaa olemustamme. Siten jako julkiseen ja yksityiseen raivaa tilaa politiikalle ja poliittiselle järjestelmälle. Sen näkökulmasta (lacanilaisin käsittein) ”puute Toisessa” on etäällä ja abstrakti. Toisin sanoen, symbolijärjestelmän vakautta uhkaavat tekijät tulee nähdä konkreettisen olevan singulaarin – lihaa ja verta – yksilön elämästä etäisempänä ja abstraktimpana kysymyksenä: ”ongelma on järjestelmässä”. Jako julkiseen ja yksityiseen on siten poliittisen individualismin ratkaisu kuolevaisuuteemme liittyvään reaalisen ongelmaan.

Kysymys on siis etäännyttämisestä. Konkreettisen ihmisen konkreettinen kuolema nähdään erillään ja etäällä abstraktin yksilön kuolemasta. Abstrakti yksilöhän ei tarkalleen ottaen kuole, vaan elää osana yhteisöllistä jatkumoa ja kokonaisuutta. Abstrakti ei samassa mielessä ole ”todellinen” kuin jokainen meistä konkreettisena, elävänä ihmisenä. Se on sanan mukaisesti abstrakti.

Vai miten on? Slavoj Žižekin (2005, 186–209) mukaan ihminen kuolee yhden kuoleman sijasta kahdesti: biologisesti ja symbolisesti.

Žižek (2005, 190–191) kirjoittaa:

Lacan ymmärtää tämän kahden kuoleman välisen eron reaalisen (biologisen) kuoleman ja sen symbolisaation, ”tilinpäätöksen” tai symbolisen kohtalon saavuttamisen (esimerkiksi katolisuudessa kuolinvuoteella tapahtuvan tunnustuksen), välisenä erona. Tämä kuilu voidaan täyttää eri tavoin. Se voi sisältää joko ylevää kauneutta tai kauhistuttavia hirviöitä. (...) Tämä ”kahden kuoleman välinen” ylevän kauneuden ja kauhistuttavien hirviöiden paikka on *das Dingin*, symbolisen järjestyksen keskellä olevan reaalis-traumaattisen ytimen paikka, jonka symbolisaatio/historiallistaminen avaa. Historiallistamisen prosessi implikoi tyhjän paikan, ei-historiallisen ytimen, jonka ympärille symbolinen verkosto artikuloidaan.

Tarkastelemissani yleissanomalehdissä ilmeisin ja liki päivittäinen materiaali, jossa tämä ”kahden kuoleman” välinen jännite tulee esille, ovat kuolinilmoitukset ja muistokirjoitukset. Esimerkiksi muistokirjoituksissa reaalisen kuoleman merkitystä vähennetään sillä, että kuolleesta henkilön elämäнкаaresta kirjoitetaan lyhyt elämänkerta korotetun myönteisessä hengessä. Osa samaa – kuten Žižek edellä kuvaa

– historiallistamisen/symbolisaation prosessia ovat kuolinilmoitusten omaisille kirjoitetut kauniit sanat ja myös esimerkiksi niihin liitetyt uskonnolliset symbolit. Pyrkimys on etäännyttää reaalista kuolemasta ja vähentää sen voimaa rapauttaa sitä yhteisyyttä, jota journalismi poliittisen individualismin kehyksessä pyrkii rakentamaan.

Samoin on myös uutisjournalismin laita. Kuolemantapaukset, tapahtumat jotka potentiaalisesti kyseenalaistavat poliittisen individualismin varaan rakentunutta fantasiakehystä, etäännytetään kahdella tavalla. Ensiksikin on tietänyttyppinen uutisointitapa. Kuolemaa käsittelevät uutiset ovat mittasuhteiltaan vaatimattomia ja ne nähdään yhteisyyden näkökulmasta marginaalisina ja poikkeuksellisina tapahtumina. Muut aiheet nousevat pääuutissivujen keskeiseksi materiaaliksi.

Vaikka esimerkiksi *Keskisuomalaisessa* ”iltapäivälehtimäistä” otiskointia oli varsin runsaasti, sen visuaalinen presentaatio poikkesi oleellisesti iltapäivälehdistä. Ilman visuaalista korostusta kuolemantapaukset jäävät iltapäivälehtiä etäisemmiksi, tekstuaalisemmiksi. Ehkä *Keskisuomalaisen* pääuutissivujen tarjonnassa ja tyyliässä näkyy myös haastava iltapäivälehtien kilpailuasema⁴⁸. *Keskisuomalaisen* ”uutiskärki” on rakennettu tyyllillä ”hyökkäys on paras puolustus” eli lehti jouuu omaksumaan haastajansa journalistista tyyliä tyydyttääkseen myös iltapäivälehtien potentiaalisia lukijoita. *Helsingin Sanomien* suuruus ja vakaus auttaa sen pysymisessä ikään kuin vakaammin omien journalististen arvojensa takana.

Toiseksi myös lehden journalistinen kategorisointi – kotimaa, ulkomaat, kaupunki, talous – johtaa eräänlaiseen etäännyttämisefektiin. Tässä tapauksessa nimenomaan ulkomaanosio täyttyy väkivaltaisista kuolemaa täynnä olevista tapahtumista. Ulkomaat on iso paikka, ja ”kovien” aiheiden jyrätessä ”pehmeät” aiheet yksi pommi-isku missä päin hyvänsä maailmaa täyttää helposti valtaosan ulkomaille varatusta tilasta (usein ainoastaan kahdesta sivusta). Jos samaisella sivulla on esimerkiksi puoli sivua mainoksia, ulkomaat näyttäytyväkin varsinaiseksi väkivallan tyyssijaksi. Konkreettinen kuolema etäännytyy ulkomaille ikään kuin journalistisesti välttämättömien käytännön valintojen arkisena seurauksena.

48 Sittemmin, alkuvuodesta 2009, myös *Keskisuomalainen* vähensi laajan ulkoasu-uudistuksen yhteydessä pääuutissivunsa yhteen.

Kyse on tietenkin journalistisesta arvottamisesta niin kuin iltapäivälehdissäkin, joissa monet kotimaisia ja lähellä tapahtuvia kuolemantapauksia käsittelevät uutiset, jotka yleissanomalehdissä on käsitelty marginaalissa, hyvin vaatimattomasti tai ei ollenkaan, nousevat jopa etusivuille ja uutisoidaan sisäsivuilla laajoilla, kuvitetuilla juttukokonaisuuksilla. Yleissanomalehdissä taas monet muut elämänalueet nostetaan kotimaansivuilla esimerkiksi onnettomuuksia tai väkivaltarikoksia näyttävämpään asemaan. Tapahtuu siis päinvastoin kuin iltapäivälehdissä: ”pehmeät” ja yhteiskuntapoliittiset aiheet jyräävät ”kovat” ja dramaattiset aiheet.

Tätä tulkintaani kohtaan voi kysyä kriittisesti, voiko kaikkea uutisoimatta jättämistä nähdä *aina* puolustautumisena nimenomaan iltapäivälehtiä kohtaan? Ehkä on myös niin, että tietyn etäännyttämisen voidaan ajatella kuuluvan jakoon julkiseen ja yksityiseen jo itsessään. Näin tietysti on. *Keskisuomalaisen* uutiskärjen iltapäivälehtimäisyydestä käy kuitenkin implisiittisesti ilmi se että iltapäivälehdet ovat yleissanomalehdille jatkuva haaste. Pohditaanhan lehden sunnuntaisivuilla myös aivan konkreettisesti – tällä kertaa julkisjournalismin näkökulmasta – iltapäiväjournalismin luonnetta. Tämän voi tulkita niin, että eettisen individualismin haaste journalismin kilpailevana *fantasiakehyksenä* on poliittiselle individualismille jatkuvasti läsnä oleva tosiasia.

Yhteisö ”pelkän huomion varassa”

Tämä tutkimus keskittyy iltapäiväjournalismoihin, mutta ennen kuin siirryn iltapäivälehtien hyökkäävään retoriikkaan, pohdin vielä viikolta 37 nousseiden esimerkkien valossa lyhyesti sitä, mitä jako julkiseen ja yksityiseen merkitsee yleissanomalehtien sisäisessä rakenteessa. Tässä siirrän katsettani hiukan enemmän sisäsivujen ja kokonaisuuden suuntaan.

Mielessäni on ilmeinen paradoksi, jota sivusin jo edellisessä luvussa. Esimerkki liittyy ajatukseen yleissanomalehtien ”ei-kaupallisuudesta” vastakohtana iltapäivälehtijournalismin läpikotaiselle kaupallisuudelle. En puutu tässä sen kaltaisiin kysymyksiin, joihin esimerkiksi Juha Herkman (2005) on kiinnittänyt huomionsa tutkiessaan

iltapäivälehtien televisioitumista: median liiketaloudelliset kytkökset tuottavat myös journalismin sisällöllisiä kytköksiä. Nämä ovat toki journalismin autonomian näkökulmasta selkeitä ongelmia. Ongelmia voi aiheuttaa myös poliittisen individualismin kehityksessä journalismin läheinen kytkös yhteiskunnan poliittiseen ja taloudelliseen eliittiin. Tarkastelen sen sijaan yksinomaan sitä, miltä journalismi näyttää. Miltä se näyttää merkitsee tästä näkökulmasta myös sitä, mitä, millä tavoin ja mistä journalistinen materiaali on muodostunut. Tämä ulottuvuus subjektin ja yleisön näkökulmasta on keskeinen, ellei keskeisin.

Michael Warner (2002, 65–124) ei ole hylännyt analyttisessä mielessä julkisuuden käsitettä, toisin kuin jotkut muut populaarikulttuurin tutkijoista, jotka ovat kritisoineen julkisuusteorian suuria nimiä ja heistä erityisesti Jürgen Habermasia. Warnerin ajattelussa julkinen-yksityinen dikotomia on keskeinen väline modernin kulttuurin analyysissä. Julkisuus on hänen mukaansa ”uusi, luova ja moderni vallan käytäntö”. Warner lähestyy julkisuutta erityisesti seksuaaliteetin ja sukupuolitemaatiikan näkökulmasta.⁴⁹ (Warner 2002, 108)

Yksi modernin julkisuuden omintakeinen piirre on se, että julkisuus Warnerin (2002, 87–89) mukaan konstituoituu *pelkän huomion ympärille*. Hän täsmentää ajatustaan siten, että sellaiset käsitteet kuin sosiaalinen luokka tai kansakunta sitovat jäsenensä ajattomasti, kaikissa tilanteissa yhteyteensä, mutta näin ei ole julkisuuden laita. Koska julkisuus on olemassa vain puhuttelun voimalla, sen on oletettava jäseniltään jonkinasteista huomiota, olipa tämä huomio kuinka teoreettista

49 Psykoanalyysiä Warner (2002, 54–55) kritikoi siitä, että kulttuurisissa abstraktioissaan se keskittyy esimerkiksi symbolisuuteen ja paternaaliseen lakiin, jolloin se metodologisesti asettaa yhtäläisyysmerkit esimerkiksi sukupuolisuuden ja perheinstituution välille. Tällä tavoin hämärtyvät ne lukemattomat sosiohistorialliset ja poliittiset tekijät, jotka välittävät julkista ja yksityistä sfääriä. Toisin sanoen, välimatka psykoanalyttisten yleistysten ja toisaalta kaiken sen historiallisen moninaisuuden välille, joka määrittelee jakoa julkiseen ja yksityiseen, jää suureksi. Warner tosin myöntää sen, että psykoanalyysillä on ollut viime vuosisadalla tärkeä tekijä privaatin ja henkilökohtaisen tason analysoinnissa uudelleen. Hänen kritiikissään on kieltämättä perää, ja tästä käy minusta hyvänä esimerkkinä edellä kuvaamani Judith Butlerin teoria subjektiivatiosta. Siinä Butler vetää lapsen varhaislapsuuden hoivaajaan liittyvän primäärikiinnittymisen ja myöhemmän iän poliittisen sitoutumisen välille – eli toimintaan, julkisessa poliittisessa tilassa – varsin suoraviivaisesti yhtäläisyysmerkit. Tässä hän nojaa nimenomaan freudilaiseen psykoanalyysiin. Toisaalta pidän juuri omaa työtäni yrityksenä purkaa tätä suoraviivaisuutta. Pyrkimykseni rakentuu lacanilaisen psykoanalyysin ja siitä kummuneen sosiaalisen konstruktionismin varaan.

tai kuviteltua tahansa. Tämä luo katseen ja näkemisen varaan rakentuvan sosiaalisen ilmiön. Pelkkä katseemme suunta rakentaa kokonaisen sosiaalisen todellisuuden!

Keskeistä tässä on se, että julkisuus tarjoaa mallin modernille yhteisöllisyydelle, joka pakenee kaikenlaista institutionaalista olemista, kuten kirkon, puolueen tai joidenkin muiden vastaavanlaisten instituutioiden aika-ulottuvuuteen liittymätöntä yhteyttä. Ajatus pelkän huomion varaan rakentuvasta yhteisöllisyydestä korostaa julkisuutta aktiivisen kansalaisuuden ja ajassa tapahtuvana historiallisen toiminnan näyttämönä. Tämä on oleellista modernille kansalaisyhteiskunnalle. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, Suomessa snellmanilais-hegeliläinen poliittinen perinne on kuitenkin ollut vahva, jolloin abstraktin yksión syntymä *johonkin kuulumisen kautta* korostuu.

Tästä perinteestä johtuen pelkän huomion ympärille rakentuva yhteisöllisyys on suomalaisille tilattaville sanomalehdille potentiaalinen uhka. Pelkän huomion varaan rakentuvaa julkisuutta on kontrolloitava tai pyrittävä jollakin tapaa hallitsemaan. Kuinka tämä tapahtuu? Jos tarkastellaan yleissanomalehtien – esimerkiksi *Helsingin Sanomien* ja *Keskisuomalaisen* – etusivuja, vastaus suorastaan hyppää silmille liki joka aamu: kysymys on mainoksista.

Kuva 4. *Helsingin Sanomien* ja *Keskisuomalaisen* 6. syyskuuta 2004 ilmestyneet etusivut.

Viikolla 37 näiden lehtien etusivut, eli huomioarvoltaan lehden tärkein osa, ovat lähes joka päivä miltei täynnä mainoksia. Kuten edellisessä luvussa tuli ilmi, mainostilan myynti on tilattaville yleissanomalehdille jopa tilausmyyntiä tärkeämpi tulonmuodostuksen lähde, joten mainostilaa voi ostaa – kun hinnasta sovitaan – mistä päin lehteä hyvänsä, myös etusivulta. Mainostajille etusivu on suuren huomioarvonsa vuoksi oletettavasti lehden haluttu osa. Tätä voisi tulkita niin, että lehden etusivun mainostilan myynti palvelee *käytäntönä* sitä ajattelumallia, jossa spontaanin huomion nähdään liittyvän välittömiin konkreettisen yksilön tarpeisiin eli yksityisyyden alueelle. Taloudellisena toimintakäytäntönä se palvelee näitä lehtiä tarjoamalla huomioarvoltaan halutuin paikat mainostajille.

Tämä käytäntö palvelee lehteä siis myös journalistisesti. *Käytäntönä* se väheksyy spontaanin huomion – huomion, jolla iltapäivälehdet elävät! – journalistista arvoa. Yleissanomalehdissä spontaani huomio jätetään kaupallisiin tarpeisiin, sillä nämä lehdet pyrkivät siihen, että lukija identifioituisi journalismiin abstraktin yksilön näkökulmasta, esimerkiksi kaupunkilaisena tai kansalaisena. Samalla korostuu julkisuuden ja yksityisyyden ontologinen ero.

Yksi esimerkki tästä erosta on perjantaina 10. syyskuuta *Helsingin Sanomien* ulkomaansivuilla. Puolen sivun korkuinen juttu (sivun laidassa kaksi palstaa on omistettu kolmelle pikku-uutiselle) kertoo Kaukoidässä tapahtuneesta terrori-iskusta. Otsikkoa *Ainakin yhdeksän ihmistä kuoli ja 173 haavoittui pommi-iskussa Indonesiassa* täydennetään ingressimäisellä alaotsikolla *Isku Australian lähetystön vieressä Indonesian ja Australian vaalien alla*. Kokonaisuutta täydentää neljän palstan levyinen kuva, jossa ilmeisesti edelleen hengissä olevaa loukkaantunutta kuljetetaan paareilla pommin tuhoamassa ympäristössä. Taustalla suuri väkijoukko seuraa tilannetta. Juttukokonaisuuden alla on puolen sivun mittainen mainos Mäntyharjussa tulevana sunnuntaina pidettävästä Merikanto-laulukilpailusta. Mainos on visuaalisesti varsin vaatimaton, mutta kokonsa puolesta näyttävä. (HS 10.9.2004, A16)

Sivu tarjoaa siis kuolemaa ja kulttuurielämyksiä, mutta niiden välissä on raja, joka tuntuu ylittämättömältä. Journalistinen uskottavuus ei sen vuoksi kärsi. Kaupallinen todellisuus, joka myy mielihyvää konkreettisille yksilöille, tässä tapauksessa laulukilpailuina, elää omaa

elämäänsä journalistisen todellisuuden rinnalla, eikä sekoittumisen vaaraa näköjään ole. Tässä mielessä myös institutionaalisia käytäntöjä, jotka palvelevat julkisuuden ja yksityisen selkeää jakoa, voidaan pitää diskurssiteorian näkökulmasta puolustavana retoriikkana. Ne ovat omalta osaltaan rakentamassa sitä journalistista todellisuutta ja kontekstia, jossa faktat tunnustetaan ja koetaan faktoiksi irrallaan kaupallisista tarkoituksiperistä.

Toisin on iltapäivälehdissä, joiden journalistisia motiiveja kyseenalaistetaan jatkuvasti. Iltapäivälehtien motiivit koetaan läpeensä kaupallisiksi. Ne tuottavat ”sensaatioita” lehtiä myydäkseen, eivät siksi, että näillä uutisdraamoilla olisi välttämättä jotakin yhteiskunnallista merkitystä. Raja journalismin ja kaupallisuuden välillä nähdään häilyväksi, ellei täysin olemattomaksi.

Lööppi, konkreettinen yksilö ja julkisuus

Lööppi on itsessään hyökkäys, provokaatio. Lööppi on keltapohjainen iltapäivälehtien mainosjuliste kauppojen kassoilla ja kioskien seinillä, joilla iltapäivälehdet pyrkivät myymään kärkiaiheittensa avulla koko lehteä. Lööppi on itsessään pohjoismainen ilmiö, sillä monissa muissa maissa lehtiä myydään pelkän etusivun varassa. von Bagh ja Koski (2000, 101) kertovat *Lööppikirjassaan*, että lööpistä tuli puheenaihe vasta 1990-luvulla, kun iltapäivälehtien levikki nousi huippuunsa 1980-luvulla syntyneen urbaanin city-kulttuurin myötä. (Kivioja 2008, 30–31)

Esimerkkinä lööpeistä on *Ilta-Sanomien* tammikuun lopussa vuonna 2004 julkaistu lööppi. Lööppi on rakennettu yhdestä pääotsikosta, joka kattaa noin puolet koko pinta-alasta. Pääotsikko kertoo, että *Kaksoismurhaajalla oli KYMMENEN IHMISEN TAPPOLISTA*⁵⁰. Lööpin pääotsikko on erotettu muista aiheista mustalla pohjalla, jolla teksti on valkoisin kirjaimin. Lööpin alaosan kolme aihetta saavat niin ikään dramaattista näkyvyyttä. Toinen esimerkki pari kuukautta myöhempää, 19. maaliskuuta, jolloin *Ilta-Sanomien* erikoisnumerossa

50 Lähde: Ilta-Sanomien digitaalinen arkisto internetissä (lainattu 17.2.2009); http://www.iltasanomat.fi/arkisto/looppi_kuva.asp?pvm=29.1.2004

Kuva 5. *Ilta-Sanomien* 29. tammikuuta ja 19. maaliskuuta 2004 ilmestyneet lööpit.

kerrotaan ainoastaan yhdestä aiheesta, edellisenä yönä tapahtuneesta Konginkankaan tuhoisasta bussiturmasta otsikolla *Rekka iskeytyi Laskettelijoiden bussiin 24 NUORTA KUOLI YÖLLÄ*⁵¹. Tässä lööpisä on vain yksi dramaattinen otsikko mustalla pohjalla. Sen ohessa on kuva, jossa ilmeisesti poliisit tarkastelevat romuttuneita rekkaa ja linja-autoa.

Eräässä mielessä viimeksi mainittu esimerkki on huono, sillä tapahtuma oli sinällään jo niin mittava, että se rikkoo poliittisen individualismin fantasiakehyksen. Tapausta voinee kutsua (post)modernia media-maailmaa luonnehtivaksi *spektaakkeliksi*. Tähän paneudun syvemmin myöhemmin. Lööppi tammikuulta 2004, joka kertoo tappolistasta, herättää välittömästi kysymyksen: Miksi? Miksi tämä lista on laadittu? Kuka listalle on joutunut? Lööppi astuu keskelle arkeamme. Se ei etäännytä, vaan tuo lähelle.

Lacanilaisesta näkökulmasta lööpin voidaan ajatella olevan fantasiaan liittyvä tekijä, jota voi kutsua nimeltä *objektisyys*. Tarkennan seuraavassa objektisyyden ja fantasian välistä suhdetta. Fantasia liittyy aina valtaan, hegemoniaan. Koska mikään symbolinen ei voi tarjota ratkaisua subjektiutemme perustavaan jakoon sekä keholliseen itseyytemme että ”isoon Toiseen”, johtaa se meidät kvasi-imaginääriselle fantasian alueelle. Fantasia ilmestyy aina sinne, missä puute Toisessa on ilmeisin.

⁵¹ Lähde: *Ilta-Sanomien* digitaalinen arkisto internetissä (lainattu 17.2.2009); http://www.iltasanomat.fi/arkisto/looppi_kuva.asp?pvm=19.3.2004

Fantasian tehtävä on hämärtää (kielellisen, symbolisen tunkeuduttua ratkaisuyritykseksi imaginäärisen minäkuvaan puutteeseen, epätäydellisyyteen) ”kastraation” aikaansaama puute Toisessa. (Stavrakakis 2005, 45–46)

Fantasia on konstruktio, joka stimuloi ja aiheuttaa halun, jotta fantasia voisi peittää puutteen Toisessa, joka on syntynyt *jouissance* menetyksestä. Fantasiaan sisältyy eräässä mielessä olemassaolomme keskeinen ”salaisuus”. Salaisuus on se, ettei ole olemassa mitään transdentaalia signifioijaa, joka takaisi symbolisen olemisemme lopullisen koherenssin. Symbolisaatio ei tule toimeen ilman sitä, että valta vetoaisi imaginääriseen rekisteriimme. Ei ole olemassa lopullista täyteen tilaa takaavaa suurta signifioijaa, Toisen Toista, joka lopulta olisi myös subjektiutemme ”takuumies”; subjektiuden, joka muodostuu yksinomaan Toiselle alistumisen myötä. (emt., 45–46)

Fantasia saa muotoilunsa aina konkretian ympärillä, minkä vuoksi fantasiaa voi kutsua korkeintaan kvasi-imaginaariseksi tekijäksi. Fantasia ei siis kuulu yksinomaan imaginäärisen rekisterin alueelle. Tätä artikuloimisen syytä ja kohdetta Lacan on kutsunut ranskankielisellä käsitteellä *objet petit a*, johon Stavrakakis viittaa ilmaisulla objektisyy (the object-cause). Tämä objekti on menetetyn ”täyteen” metafora. Objektisyy voi mikä hyvänsä objekti, joka saa halun liikkeelle.⁵² (Evans 1996, 125; Stavrakakis 2005, 49–50)

Stavrakakis (2005, 49) mukaan objektisyy ilmaantuu siinä pisteessä, jossa Toinen on epäonnistunut. Objektisyyssä todellistuu puute Toisessa ja samalla ”täyteen” lupaus, joka luo illuusion todellisuuden eheydestä siinä paikassa, jossa Toisen signifiikaatio on vaarassa paljastua illuusioksi. Tämä objekti liittyy toisiinsa sekä *halun* että mahdotto-man illuusion perimmäisestä nautinnosta, täyteen, jota Stavrakakis kutsuu Lacanin ranskankielisellä termillä *jouissance*. Halu on puutteen

52 Lacanin mielestä käsitettä ”*objet petit a*” ei tulisi kääntää, vaan jättää tähän alkuperäiseen muotoon. Se kerrotaankin esimerkiksi englanniksi jätetyn toisinaan varsin vaikeaan muotoon ”object (little) a”, joka tarkoittaa suomeksi suunnilleen ”objekti pieni a”. Tässä pieni *a* viittaa ranskankieliseen termiin *autre*, siis termiin Toinen ensimmäiseen kirjaimeen. *Objet petit a* olisi siis suomeksi ”objekti pieni t”. Evansin mukaan Lacanin tyyliin kuului kursivoiduin kirjaimin erottaa tämä ”pieni toinen” lanseeraamastaan ”ison Toisen” käsitteestä. Käytän kuitenkin tässä Stavrakakis (2005) käyttämää muotoa *objektisyy*. (Evans 1996 124–125; Sheridan 1977, xi)

stimuloimaa, eikä se koskaan saa täyttymystään, vaan pyrkii itsensä – siis halun – jatkuvaan uusintamiseen.

Stavarakakis (2005, 50) kirjoittaa, että objekti (objektisyy) ja halun merkitsijä voidaan nähdä toisilleen liki identtisiksi. Väitän, että iltapäiväjournalismissa kiinnostavuuden kiinnekohtaan ilmaantunut objektisyy on ”lööppi”. Lööppi tunkeutuu sinne, minkä poliittisen individualismin fantasiakehys jättää koskemattomaksi eli konkreettisen yksilön tasolle. Se hyökkää poliittisen individualismin fantasiakehityksen lävitse ja toimii, ikään kuin tämän ”läpikäymisenä”, paljastajana. Esimerkiksi aiemmin mainituista kulttuurisista siirtymän hetkistä voi seurata entisten fantasiakehysten ”läpikäyminen”. Kuten Neuvostoliiton romahdus paljasti koko sosialistisessa maailmassa sen, että arkielämä sosialistisessa fantasiassa, joka korosti vapautta, veljeyttä ja tasa-arvoa, oli rakennettua sorrolle, eriarvoisuudelle ja väkivallalle.

Kuten Stavarakakis (2005, 134) kirjoittaa, että fantasian läpikäyminen aiheuttaa puutteen tai epäjohdonmukaisuuden havaitsemisen Toisessa, jonka fantasia peittää ja hämärtämää. Ja toden totta, lööppi paljastaa sen, että sanomalehtijournalismissa abstrakti yksilö, johon poliittisen individualismin kehityksessä identifioituaan, ei ole kukin meistä konkreettisena, lihaa, verta ja tunteita täynnä olevina yksilöinä. Lööppi hyökkää nimenomaan poliittisen individualismin fantasiaa vastaan.

Miten halu ja kuoleminen liittyvät toisiinsa? Yleensä halun näkee yhdistettävän esimerkiksi seksuaalisuuden ja vaikkapa kuluttamisen tuottamaan lupauksen välittömästä mielihyvästä. Voiko sitä impulsia, joka saa meidät tarttumaan iltapäivälehteen, ymmärtää haluksi, kun lööpiässä (tai etusivulla) kerrotaan väkivaltaisesta kuolemasta? Miten on mahdollista ymmärtää näiden otsikoiden herättämä ostoimpulssi *haluksi*?

Judith Butler (1997, 7) kytkee subjektiksi tulemisen psykoanalyttiseen ajatukseen primäärisitoutumisesta hoivaajaan, jolla on lapsen näkökulmasta valta päättää koko olemassaolosta (siis jopa elämästä ja kuolemasta). Tämä primäärisitoutuminen tulee Butlerin mukaan määrittämään subjektivaation luonnetta. Halu selviytyä – ”olla olemassa” – voi olla olemassaoloamme määrittävä – ja siten

perin hyväksikäytettävissä oleva – halu. Tämä on totta suhteessa siihen instanssiin, jonka olemme asettaneet subjektiutemme ja ruumiillisuutemme väliin, oli kysymyksessä sitten koti, uskonto, isänmaa, kaikki nämä yhdessä tai vaikkapa iltapäivälehdet.

Butlerin kanssa voi olla samaa mieltä siitä, että diskursseille alistuminen ja diskursiiviseen valtaan liittyvä alistaminen – sanalla sanoen subjektiivaatio, subjektiksi tuleminen – on kaksisuuntainen tie. Lööpissä, jossa tunnistamme itsemme erillisenä yksilönä, on sisällä myös alistamisen rakenteet. Jos provosoidumme eli hylkäämme tai siirrämme sivuun jaon julkiseen ja yksityiseen, julkisuuden määrittämä suhde ruumiillisuuteemme liittyvään reaaliseen muuttuu oleellisesti.

Lööppi on siis iltapäivälehtijournalismin ilmeisin objektisyy. Väkivaltaisesta kuolemasta kertovat lööpit ja etusivun otsikot työntävät yksilön diskursiivisen olemassa olon, symbolisaation, äärimmäiseen pisteen eli tilanteeseen, jossa poliittisen individualismin fantasiakehys tuntuu jopa naurettavalta ja poliittisen individualismin lupaus huomista päivästä tuntuu vähintäänkin kyseenalaiselta. Väitän, että ”lööpin” pyrkimys on tunkeutua subjektiutemme ja ruumiillisuutemme väliin, välittäjäksi – *mediumiksi*.

Lööpit stimuloivat halun, sillä fantasian lupaus on peittää puute – se menetetty *jouissance*! – Toisessa, jolloin *halun* ja *puutteen* intiimi suhde tulee paljaimmin esille. Objektisyy ottaa diskursiivisessa kiinnekohdassa sen paikan, jossa puute signifikaatiossa on ilmeisin. Kiinnostavuuden solmukohdassa juuri lööpeissä liikutaan konkreettisesti journalismin ja mainonnan raja-alueella. Tästä kertoo jo se, että raflaavimmista lööpeistä on tehty valituksia niin Julkisen sanan neuvostoon (JSN) kuin Mainonnan eettiseen neuvostoonkin.

27. syyskuuta 2005 *Iltä-Sanomien* lööpistä, *Isä tappoi lapsensa KESKEN AAMUPALAN*, ja *Iltalehden* 15. joulukuuta 2005 lööpistä, *Äiti poltti lapset ja itsensä*, kanneltiin ensiksikin JSN:oon. JSN:n ratkaisu oli kuitenkin molemmille lööpeille vapauttava. Tosin JSN kiinnitti huomionsa lööppien ja etusivujen erityiseen luonteeseen suhteessa varsinaiseen lehteen: Lööpit ja etusivut ovat kaiken kansan nähtävillä, myös lasten silmien korkeudella, kun taas lehti itse vaatii erikseen sen

Kuva 6. *Iltalehden 15. joulukuuta 2005 ja Ilta-Sanomien 27. syyskuuta 2005 ilmestyneet lööpit.*

hankkimisen. Tämän vuoksi lööppien laadinta vaatii JSN:n mielestä erityistä harkintaa.⁵³

Molemmissa tapauksissa lööpeistä kanneltiin myös keskuskaupakamarin Mainonnan eettiseen neuvostoon (MEN). MEN:a lööppien eettisenä arvioijana perusteltiin sillä, että lööppi on lehden myyntijulistele ja siinä mielessä mainos. Tältä pohjalta MEN otti kantaa lööppien etiikkaan ja katsoi molempien lööppien olevan mainonnan kansainvälisten perussääntöjen 14 artiklan vastaisia. Artiklan mukaan mainos ei saa sisältää lausumaa eikä kuvallista esitystä, jolla saattaisi olla vahingollisia vaikutuksia lapsen tai nuoren henkiseen, moraaliseen tai fyysiseen tilaan. Lehdet kuitenkin vetosivat siihen, ettei niiden eettinen arviointi kuulu MEN:lle, eivätkä ne hyväksyneet MEN:n paheksuvaa kantaa. Molempien lehtien vastineissa korostettiin lööppien olevan toimituksellista aineistoa ja päätoimittajan valvontavastuun alaisia⁵⁴. Kaiken kaikkiaan lööppien sisällöistä on kanneltu kummallekin taholle

⁵³ *Ilta-Sanomien* (27.9.2005) lööpestä, *Isä tappoi lapsensa KESKEN AAMUPALAN*, JSN:n päätös 3538AB/SL/05. *Iltalehden* lööpestä, *Äiti poltti lapset ja itsensä*, JSN:n päätös 3568AB/SL/05. Lainattu internet-osoitteesta (1.12.2009): <http://www.jsn.fi/Default.aspx?d=711>

⁵⁴ Pasi Kivioja (2008, 108–109) on koonnut edellä mainittuja kanteluja ja myös muuta kotimaista keskustelua, joka on käyty väkivaltaisten lööppien ympärillä.

olemattoman vähän. Tämä kertonee siitä, että lööppien provosoivasta luoneesta huolimatta ne täyttävät tehtävänsä objektiivisyyttä.⁵⁵

Tästä huolimatta voi aivan hyvin kysyä sitä, miten tai miksi jonkun ventovieraan kuolema liikuttaa minua? Yksi näkyvä tapahtuma oli vuonna 2004 kuolleen kohuliikemiehen Petteri Jussilan äkillinen hukkumiskuolema kesken kesäisten vesileikkien. *Ilta-Sanomat* kertoi Jussilan hukkumiskuolemasta elokuun lopussa 2004, esimerkiksi seuraavilla etusivunotsikoilla: *Liikemies yritti pelastaa poikansa PETTERI JUSSILA HUKKUI* (I-S 28.7.2004, 1). *Iltalehden* etusivu kertoi tapauksesta Jussilan vaimon näkökulmasta otsikolla *Järkyttynyt Jutta Jussila: ”PETTERI EI OLLUT KOVIN HYVÄ UIMARI”* (IL 28.7.2004, 1). Etusivulle nousi myös entisen presidenttiehdokkaan ministeri Elisabeth Rehnin puolison Ove Rehnin kuolema, jonka esimerkiksi *Iltalehti* huomioi etusivullaan: *Ove Rehn on poissa ”Meillä on kova ikävä”* *ELISABETH REHN MENETTI RAKKAANSÄ* (IL 29.11.2004, 1).

Aivan hyvin kysyä sitä, miksi Petteri Jussilan tai Ove Rehnin kuolemat liikuttavat minua? Kuinka heidän kuolemansa voi virittää *minussa* halun ”olla olemassa”? Miten se liikuttaa juuri minua? Jatkan aiemmin kuvaamaani Arendtin ajatusta siitä, että julkisuus (tai *jako* julkiseen ja yksityiseen) edellyttää ajatusta eräänlaisesta maallisesta pysyvyydestä. Mutta miten käy, jos jako julkiseen ja yksityiseen katoaa eli ”yksityinen kolonisoi julkisen”, kuten Zygmunt Bauman (2002, 49) on todennut?

Tapani Huovila (2002, 198–200) on tarkastellut lööppejä viestintänä. Hän kirjoittaa, että lööppi on arkipäiväistynyt ja on osa aikamme viestintää tehokkaimmillaan. Itse tarkastelen lööppejä kuitenkin yhteiskunnallisena tekona, joka asettaa – verrattuna poliittisen individualismin kehukseen – journalismin aivan uuteen rooliin suhteessa reaaliseseen. Poliittisen individualismin näkökulmasta on eettisesti oikein etäännyttää, kuten edempänä tulen osoittamaan, tapahtumat konkreettisesti lukijasta, sillä lacanilaisittain puute Toisessa on etäällä ja abstrakti. Sen vuoksi poliittinen individualismi ja sen näkökulmasta nouseva journalismi legitimoivat nimenomaan poliittisen järjestelmän – poliitikkojen ja virkamiesten – valtaa.

55 Mainonnan eettiselle neuvostolle osoitettu kantelu ja neuvoston päätös: (lainattu 4.9.2007) http://www.kauppakamari.fi/kkk/palvelut/Mainonnan_eettiset_ohjeet/fi_FI/MEN_lausunto_1_2006/ ja http://www.kauppakamari.fi/kkk/palvelut/Mainonnan_eettiset_ohjeet/fi_FI/MEN_lausunto_37_2005/

Arendtin (2002, 62–63) mukaan siis julkisuus on ollut turva ”yksilöllisen elämän turhuutta vastaan”. Kuten edellisessä luvussa kuvasin, poliittinen individualismi liittää julkisuuteen erityisiä arvoja ja joita Arendtin mukaan on ”maalliseen kuolemattomuuteen” tähtäävä toiminta, siis halu jättää pysyvä jälki, joka jää ja elää vain julkisuudessa. Julkinen arvostus on Arendtin mukaan jopa rahaan rinnastettava, palkio jo sinänsä, jota voi myös kuluttaa. Julkinen status täyttää yhden inhimillisen elämän tarpeista. Julkinen arvostus, joka on poliittisen julkisuuden edellytys, voidaan kuluttaa kuitenkin loppuun. Kuvasin edellisessä luvussa, miten iltapäiväjournalismi on omalta osaltaan ollut rapauttamassa julkisuuden arvovaltaa, jolloin julkisuudelta häviää ”arvo sinänsä” ja rahasta tulee arvon mittarina ainoa objektiivinen tosiasia.

Miten julkisuus sitten muuttaa luonnettaan? Kuten tunnettua Arendtin metafora poliittiselle julkisuudelle on kreikkalaisen kaupunkivaltion *polis*. Polis on kaupungin julkinen tila, jossa vapaat kansalaiset irrallaan kodista ja elämän välttämättömyyksien maailmasta – *oikos* – kokoontuivat julkisin keskusteluihin, puheihin ja väittelyihin päättämään tasa-arvoisina yhteisistä asioista. Tämän julkisen tilan ansio Arendtin mukaan on näkökulmien moninaisuus. *Polis* antaa tälle moninaisuudelle konkreettisen tilan ja muodon.

Arendt (2002, 63) kirjoittaa:

Sillä vaikka yhteinen maailma on kaikkien yhteinen kokoontumispaikka, läsnäolijoilla on siellä eri paikat eikä yhden ihmisen sijainti voi olla koskaan sama kuin toisen, (...). Muiden nähtävissä ja kuultavissa oleminen on tärkeää siksi, että kaikki näkevät ja kuulevat asian kukin eri asemasta. Tämä on julkisen elämän merkitys, johon verrattuna tyydyttävinkin perhe-elämä voi olla vain jatketta omalle positiolle ja siihen liittyvälle näkökulmalle. (...) Ainoastaan silloin kuin useat katsojat voivat nähdä asiat monesta näkökulmasta ilman identiteetin muuttumista, toisin sanoen kun niiden ympärille kokoontuneet tietävät näkevänsä saman asian täydessä erilaisuudessaan, voi maailman todellisuus näyttäytyä aidosti ja luotettavasti.

Massayhteiskunnan julkisuutta ei kuitenkaan voi nähdä Arendtin idealisoimana julkisena tilana, joka on kuin kreikkalainen *polis*. *Polis* -idealin tilalle on astunut toisenlainen dynamiikka.

Kun jako julkiseen ja yksityiseen hylätään ja *medium* asettuu ruumiillisuuteni ja ”subjektiuteni” väliin, julkisuuden luonne muuttuu. En identifioitu enää näkökulmien moninaisuuteen julkisessa tilassa, joka poliittisessa individualismissa käsitteellistyy abstraktiksi yksilöksi, vaan samastun konkreettiseen yksilöön. Arendtin näkemys on pessimistinen: massahysteria, -yhteiskunta tai totalitarismi eivät juuri poikkea toisistaan. Kun julkinen tila on riistetty, jäljelle jää vain subjektiivisuus, jota toistetaan loputtomiin.

Arendt (2002, 64) jatkaa:

(... K)aikkia kahlitsee sen oman yksittäisen kokemuksen subjektiivisuus, joka ei lakkaa olemasta yksittäinen, jos sama kokemus moninkertaistuu lukemattomia kertoja. Yhteisen maailman loppu on tullut, kun se nähdään vain yhdestä näkökohdasta ja kun se sallitaan näyttäytyä vain yhdestä näkökulmasta.

Baumanin (2002, 49) näkemys ”notkeasta modernista” ei ole juuri tämän valoisampi. Kun yksityisyys kolonisoi julkisen, yleinen etu typistyy uteliaisuudeksi julkkisten yksityiselämää kohtaan. Yleinen elämäntaito kaventuu yksityisasioiden ja intiimien tunteiden julkiseksi tunnustamiseksi. Kaikki ”merkittävä” käsitellään ja on ymmärrettävää vain yksityisen kautta.

Onko mitään niin intiimiä ja yksityistä kuin konkreettisen ihmisen konkreettinen kuolema? Mihin sitten identifioitua uutisissa Petteri Jussilan tai Ove Rehnin kuolemasta? Niin liikemies Jussila kuin Rehn voivat edustaa (yleisön omaa, minun) menestystä tai halua menestyä elämässä, vaikkakin tyystin eri tavoilla. Siinä missä nuoren iän ohella Jussila edustaa nokkelaa, ehkä häikäilemätöntä liikemiestä, jolla on kaunis vaimo ja joka on saanut elämässään kaikenlaista aineellista hyvää, Ove Rehn, yhdistettynä Elisabeth Rehniin ja heidän pitkään avioliittoonsa, edustaa perhearvoja, jatkuvuutta, porvarillisia hyveitä.

Kysymys on lopulta siitä, miten olen subjektina olemassa. Kuolema iltapäivälehdessä kohdistuu aina joko itseeni tai ”merkityksellisiin toisiin”, siihen lähipiiriin, joita arkielämässäni ikään kuin *käytän* oman subjektiuteni rakentamisessa ja ylläpidossa (Berger & Luckmann 1995, 169–172). Siten iltapäivälehtien rakentamassa julkisuudessa olen toisen ihmisen kuolemassa siis kiinnostunut viime kädessä itsestäni. Tämä

aktivoi – Butlerin sanoin – halun ”olla olemassa” eli toisen kuolemassa kysyn itseltäni, kuinka olen itse subjektina olemassa.

Minua – yleisöä, meitä – ei kiinnosta toisten ihmisten kuolemassa se, että heillä on korkea yhteiskunnallinen status tai että heidän kuolema olisi välttämättä jotenkin yhteiskunnallisesti merkittävä tapahtuma. Olemme kiinnostuneista toisen kuolemasta sen vuoksi, että konkreettinen kuolema on intiimi tapahtuma, joka tulee lähelle *minua*. Eli se olen minä, joka uutisissa viime kädessä kuolee.

Miten kuolema myy?

Lavennan tarkastelua hiukan ja tuon mukaan myös etusivujen otsikot. Kuten yleensä, etusivulla ilmaisu on tiivistä, iskevää ja dramaattista. Tästä ovat esimerkkinä Konginkankaalla tapahtuneen bussionnettomuuden etusivun otsikot, joilla *Iltalehti* toi lukijat keskelle bussiturman tapahtumia otsikoilla ”*Me nukuimme ja kaikki katosivat ympäriltäni*”, *Turmabussin kuljettajan poika* ”*Ei kai se ollut isän bussi*”, *ÄIDIN TUSKA*. *Iltä-Sanomat* oli vähäsanaisempi, mutta tuskin vähemmän tehokas: 23 *UNELMAN LOPPU*. Seuraavana viikonloppuna lehti johdatteli lukijat kollektiivisen surun äärelle otsikolla *Konginkankaan turma: SUOMI HILJENEE SUREMAAN*. (IL 20.–21.3.2004, 1; I-S 20.–21.3.2004, 1; I-S 27.–28.3.2004, 1)

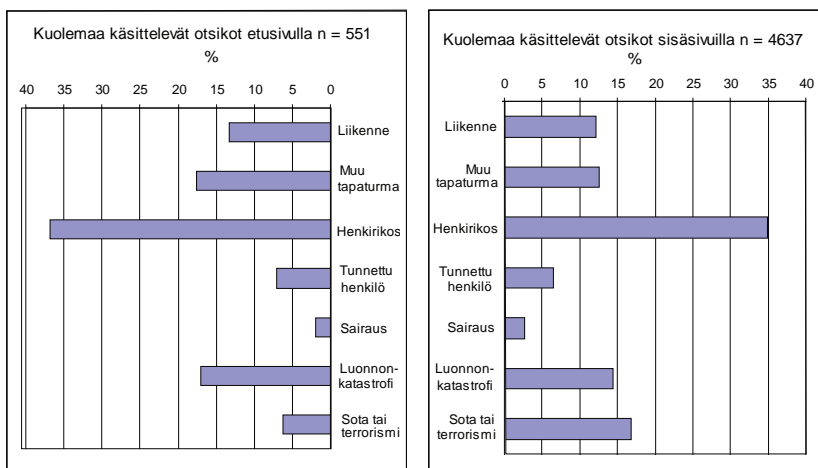
Etusivut osoittavat ehkä selkeimmin sen, mitä kuolemaa käsitteleviä aihepiirejä pidetään kiinnostavina suhteessa lehden muuhun aineistoon. Etusivuille on koottu myynnin näkökulmasta tärkein materiaali. Sisäsivut täyttyvät taas eri dynamiikalla, koska siellä haetaan jutuilta kiinnostavuuden lisäksi myös muuta lukuarvoa. Tämän vuoksi olen pitänyt sisäsivun ja etusivun otsikot toisistaan erillään. Etusivulle (ja lööppeihin, joita en ole keräämääni aineistoon sisällyttänyt) on koottu kiinnostavuuden näkökulmasta erityisen painavia aiheita.

Tästä näkökulmasta voi lähestyä kysymystä: miten kuolema myy. Lähestyn tätä kysymällä, mikä on sisäsivujen otsikoiden prosentuaalinen jakauma johdannossa esittämäni luokituksen perusteella suhteessa etusivujen jakaumaan. Näkökulma ei toki erittele sitä, mikä painoarvo otsikolla on ollut suhteessa muuhun etu- ja sisäsivujen aihetarjontaan,

vaan ainoastaan sitä, mitkä kuolemaa käsittelevien aiheiden otsikot painottuvat esittämäni luokituksen sisällä. Seuraavassa kuviossa olen asettanut rinnakkain sisäsivujen ja etusivujen otsikoiden keskinäiset suorat jakaumat. Tästä kuviosta olen rajannut luokan ”muut” pois.

Kuvio 5. Iltapäivälehtien kuolemaa käsittelevien otsikoiden prosentuaalinen jakauma luokittain etu- ja sisäsivuilla. Otsikkojen kokonaismäärä on etusivuilla 551 ja sisäsivuilla 4637 kappaletta.

Kuviosta 5 ilmenee se, että siirryttäessä etusivulta sisäsivuille luokkien määrälliset jakaumat muuttuvat. Etusivuilla painottuvat henkirikokset, suunnilleen yhtä runsaana muut tapaturmat, (tässä otoksessa) luonnonkatastrofit ja sitten liikenne. Sisäsivuilla järjestys on toinen: kärjessä ovat edelleen henkirikokset, mutta toisena on luokka sota ja terrorismi, sitten luonnonkatastrofit, muut tapaturmat ja liikenne.

Kiinnostavuutta on haettu nimenomaan kuolemasta ja väkivallasta. Kuviosta 5 ilmenee se, että tämä pyrkimys ilmenee ennen muuta *toistona*, jolla henkirikokset nostetaan kärkiuutisiksi päivistä, viikoista ja kuukausista toiseen. Henkirikos tulee helpoimmin lähelle konkreettista yksilöä päivinä, jolloin ei ole muuta näyttävää uutistapahtumaa. Henkirikokset sisältävät usein elementtejä, joihin lukijan on helppo identifioitua.

Henkirikosten osuus vastaa etusivulla suunnilleen sisäsivujen jakaumaa: sisäsivulla 35 ja etusivulla 37 prosenttia. Tsunamikatastrofi nostaa luokan luonnonkatastrofi osuudeltaan huomattavaksi niin etukuin sisäsivuilla. Tämän osoittaa, että luokan sota ja terrorismi painoarvo sisäsivuilla (vajaa 17 prosenttia) on varsin suuri, kun taas etusivulla sen osuus on varsin vaatimaton (runsaat 6 prosenttia). Sota ja terrorismi ei myy ja, kuten mainitsin sisäsivujen otsikoiden yhteydessä, kiinnostavuuden näkökulmasta tämä luokka ei ole sisällöltään keskeisimpiä. Toki se kertoo siinä mielessä kiinnostavuuden kiinnelkohdasta, että sota ja terrorismi koettiin Suomessa ainakin vuonna 2004 varsin etäiseksi. Sotaa ja terrorismia ei koettu konkreettiselle yksilölle kiinnostavaksi teemaksi. Kysymys siitä, miksi tämä luokka täyttää taas sisäsivut, olisi pohtimisen arvoinen kysymys, mutta omalle aiheelleni se ei ole keskeistä.

Iltaapäivälehtien keskinäisissä jakaumissa ei ole huomattavaa eroa, mutta mitä nämä vähäiset erot voisivat kertoa? Huovilan (2002, 205–206) havainto siitä, että ainakin vuonna 2000 iltaapäivälehdistä *Ilta-Sanomien* painottuu journalismissaan väkivaltaan ja onnettomuuksiin, saa tukea myös vuoden otsikkoaineistosta, vaikka materiaalini on neljä vuotta myöhäisemmältä ajankohdalta. Kokonaisuudessaan kuolemaa käsitteleviä otsikoita kertyi *Ilta-Sanomista* (vajaa 2900 otsikkoa) huomattavasti enemmän kuin *Iltalehdestä* (noin 2300 otsikkoa). Määrissä ero on jo huomattava, vaikka havainnon arvoa vähentää se, ettei minulla ole vertailua varten ollut lukuja siitä, minkä verran otsikoita kaiken kaikkiaan, kaikki aiheet mukaan lukien, iltaapäivälehdistä otokseni ajanjaksolla oli.

Huovilan havaintoa tukee nähdäkseni myös se, että *Ilta-Sanomissa* painottuivat *Iltalehteen* verrattuna noin parin prosenttiyksikön erolla henkirikokset (I-S vajaa 36 ja IL 34 prosenttia) ja hyvänä kakkosena tuli molemmilla luokka sota ja terrorismi vajaan 17 prosentin osuudella. Luonnonkatastrofit painottuivat *Ilta-Sanomilla* (runsaat 15 prosenttia) vajaan kahden prosenttiyksikön erolla *Iltalehteen* (runsaat 13 prosenttia) verrattuna. (Kuvio 1.)

Erot eivät ole suuria, mutta siihen suhteutettuna, että *Ilta-Sanomissa* kokonaisuudessaan painottuvat kuolemaa käsittelevät aiheet, nämä erot voisivat kertoa siitä, että ainakin otokseni ajankohtana lehdellä oli

halua ja kykyä reagoida esimerkiksi tsunamikatastrofin tyyppisiin aiheisiin *Iltalehteä* paremmin. Vähäisin vaikuttaja ei liene lehtien välinen kilpailu, jossa *Iltalehti* on haastanut *Ilta-Sanomien* levikkejä 2000-luvulla. Yhä tukalampi asema on lienee johtanut *Ilta-Sanomien* aggressiivisempaan toimituspolitiikkaan.

Kuolemaa käsittelevät otsikot eivät kuitenkaan hallitse läheskään aina koko etusivua, vaan ne ovat yhtenä otsikkona muun tarjonnan joukossa. Kuvion 5 etusivun otsikoita kuvaava puolisko voidaan rinnastaa Kiviojan (2004) pro gradu -työssään saamien tuloksien kanssa. *Ilta-Sanomien* toimittajana Kivioja pääsi tarkastelemaan tutkielmaansa varten tietoa, jonka iltapäivälehdet kätkevät yleensä liikesalaisuuden taakse. Tätä tietoa ovat lehden päivittäinen myynti suhteessa päivän lööppeihin ja etusivuihin. Tämän tiedon perusteella voi pohtia sitä, mitkä Kiviojan tarkastelun kohteena olevista aiheista vuodelta 2002, ovat myyneet lehteä hyvin.

Niin Suomessa kuin ulkomailla parhaiten ovat myyneet yleensä instituutioksi nousseiden julkisuuden henkilöiden erikoiset kuolemat, joista kotimaisina esimerkkeinä voi mainita Pertti ”Spede” Pasasen ja nuoren tangotähti Sauli Lehtosen kuolemat. Ulkomailta ilmeisin esimerkki on Iso-Britannian prinsessa Dianan kuolema auto-onnettomuudessa. Toiseksi, kansallisesti merkittävät urheiluvoitot myyvät aina. Kolmanneksi tulevat kulttuurillisesti tai maantieteellisesti lähellä tapahtuvat suuronnettomuudet tai tuhotyöt. Yhdeksi esimerkiksi Kivioja listaa syyskuussa 2001 tapahtuneen New Yorkin World Trade Centeriin kohdistuneen terrori-iskun. (Kivioja 2004, 148)

Myyntivuoden 2002 ykkösmyyntiaiheeksi Kivioja (2004, 148–149) listaa – yliveraisen presidentin linnan itsenäisyyspäiväjuhlien lisäksi – jälleen tunnetun henkilön kuoleman. Tuona vuonna kuolivat iskelmälaulaja Armi Aavikko ja Britannian ”kuningataräiti” eli nykyisen kuningattaren Elisabet II:n äiti kuningatar Elisabet. Hyvän myynnin tehnyt tuhotyö vuonna 2002 oli Vantaan ostoskeskus Myyrmannissa useita kuolonuhreja vaatinut nuoren opiskelijan aikaansaama pommiräjähdyks.

Tuona vuonna noin puolet lööppien ja etusivujen aiheista käsiteli julkisuuden henkilöitä, kuten missejä, urheilijoita, muusikoita, vajaa kolmannes rikoksia ja niiden seuraamuksia sekä noin kymmenesosa onnettomuuksia. Jos tarkastellaan kahta jälkimmäistä ryhmää

tarkemmin, Kiviojan mukaan lööppien rikosotsikoista vajaa puolet (46 prosenttia) käsitteli väkivaltarikoksia ja niistä erityisesti henkirikoksia. Toinen merkittävä ryhmä vajaan neljänneksen osuudella (22 prosenttia) olivat ”yleisvaaralliset rikokset”. Kiviojan mukaan ”tavalliset surmat ja omaisuusrikokset eivät kiinnostaneet ostajia”. Kun tarkastellaan onnettomuuksia käsitteleviä otsikoita ”suurin osa koski maaliikennettä (28 prosenttia), tulipaloja (14 prosenttia) ja erilaisia tukehtumisturmia (14 prosenttia); lehden ostajia kiinnostivat erityisesti pieniä lapsia koskevat onnettomuudet sekä hyvin erikoislaatuiset tapaturmat”. (emt., 149)

Huovilan (2002, 203) tarkastelu antaa kuvan iltapäivälehtien lööppien sisällöstä vuonna 2000. Julkkiksia käsitteleviä lööppejä oli runsaat 63 prosenttia. Väkivaltaa, rikoksia ja onnettomuuksia oli hiukan vajaa 25 prosenttia, seksiä ja rakkautta hiukan vajaa 6 prosenttia, ulkomaita käsitteleviä 0,7 prosenttia ja muita aiheita käsitteleviä lööppejä 5,4 prosenttia. Jos rinnastetaan kuviossa 5 esitettyjen kuolemaa käsittelevien etusivuotsikoiden jakaumat Huovilan havaintoihin vuodelta 2000 ja Kiviojan havaintoihin vuodelta 2002, jakaumat noudattelevat näitä melko hyvin.

Hyökkäys ja kuinka se toteutetaan

Mitä edellä kuvatun perusteella voi sanoa siitä, miten kuolema myy? Siihen ei edes iltapäivälehtien tekijöillä itsellään ole yksinkertaista vastausta. Jos olisi, he voisivat rakentaa sellaisen iltapäiväjournalistisen koneen, joka muistuttaisi ikiliikkujaa, mutta sellaista ei ole vielä näkyvissä. On olemassa vain jatkuvasti muuttuvia oletuksia – alan ammattilaisten hyviä ja ”valistuneita” arvauksia – siitä, mikä *voisi* myydä. Tämä osoittaa sen, että konkreettisen yksilön varaan rakentuu perin oikukas yleisö.

Ainoastaan silloin, kun uutisaihe jättää ilmiselvästi varjoonsa muut päivän aiheet ja on näyttävästi esillä myös yleissanomalehdissä, kuten tsunamikatastrofi tai maaliskuussa 2004 tapahtunut Konginkankaan bussiturma, niin löoppi kuin etusivukin myyvät lehteä vain yhdellä aiheella. Joskus kuolema myy hyvin, joskus ei. Varmaa on vain se, että

aihepiiri kuuluu iltapäivälehtien tärkeään keinovalikoimaan pyrittäessä lähelle konkreettista yksilöä.

Kysyä myös sopii, mikä rooli iltapäivälehden myynnissä on lööpillä ja toisaalta lehden etusivulla? Kumpi on myynnin näkökulmasta tärkeämpi? Lieneekö sattumaa, mutta Kiviojan (2004) haastattelemista lehdentekijöistä *Ilta-Sanomien* entinen päätoimittaja Vesa-Pekka Koljonen korostaa journalistina lööppejä enemmän nimenomaan etusivun ja aiheen merkitystä lehtien myynnille.

Päätoimittaja Vesa-Pekka Koljosen (2003) mukaan lööpin merkitystä myynnin tekijänä on yliarvioitu, vaikka se onkin ”vahvin mahdollinen mainosväline Suomen eteläkärjestä pohjoiskärkeen”. (...) Koljosen mukaan iltapäivälehden ostopäätös tehdään 3–5 metrin matkalla ennen kassaa, kun odotetaan maksuvuoroa ja silmäilläään lehden etusivua. Lehden lööppiä ei silloin välttämättä edes näe, koska se on myyntitelineen alla tai muuten näkyvissä vain rajoitetussa tilassa. Koljonen arveleekin, että lööppien ja etusivun perusteella lehtensä ostaneista jopa 70–80 prosenttia olisi tehnyt päätöksensä etusivun aiheiden pohjalta. (Kivioja 2004, 15–16)

Kun näkökulma on enemmän myynnissä ja mainonnassa korostuu taas lööpin merkitys. Tästä huolimatta ne muodostavat yhdessä erityislaatuaisen journalistisen kokonaisuuden.

Levikkipäällikkö Björn Mattsonin (2003) mielestä sekä lööppi että etusivu ovat lehden myynnin kannalta erittäin tärkeää. (...) Lööpin merkityksestä on antanut osviittaa myös lööppikoneen rikkoutuminen, jolloin lehteä on jouduttu myymään ilman mainosjulistetta. Mattsonin mukaan lehti on mennyt silloin kaupaksi huomattavasti kuin jos olisi tehty huono lööppi. Mattson arvioi lööpin merkitykseksi keskimäärin 10 prosenttia myynnistä. Parhaimmillaan myynti voi lähes kaksinkertaistua. (emt., 15–16)

Mikä on sitten lööpin ja etusivun vaikutus yleensä iltapäivälehden myyntiin? Kivioja (2004, 150) tuli seuraaviin johtopäätöksiin. Ääritapauksissa lööpit ja etusivut tehostivat myyntiä lähes 50 prosenttia. Normaaleissa hyvissä myynneissä niiden vaikutus myynnin kasvuun oli 10–20 prosenttia. Huono lööppi ja etusivu laskivat myyntiä 10–14 prosenttia. Lööpeillä ja etusivuilla on toki vaikutusta lehden

myyntiin. Toiset lööpiti ja etusivut myyvät lehteä paremmin kuin jotkut muut.

Silti iltapäivälehtiä ei voi kuvitella olevan olemassa ilman lööppien ja etusivujen provosoivaa tarjontaa. Kiinnostavuus on se kiinnekohta, jossa kohtaavat – ja jossa niitä on mahdoton erottaa toisistaan – yhtäältä kuva eettisen individualismin postuloimasta konkreettisesta yksilöstä, johon iltapäivälehtiä tekevät journalistit haluavat identifioitua, ja toisaalta kuva yksilöstä mielihyvän ja ostoimpulssiensa mukaan liikkuvana kuluttajana, jonka käyttäytymiseen vaikuttaa vaikkapa sää kuten Kiviojan haastatteleva levikkipäällikkö Björn Mattson kuvaa:

Hänen mukaansa erityisen huono keli myynnin kannalta on kova pakkane, jolloin ihmiset jäävät sisälle. Vastaavasti kesän ensimmäiset helteet ohjaavat ihmisvirran kauppaliikkeiden sijasta terrasseille ja aurinkorannoille. Jos helteet jatkuvat pitkään, ihmiset aktivoituvat uudelleen lukemaan lehtiä, koska he kaipaavat uusia virikkeitä. Lisäksi myyntiin vaikuttavat palkkapäivän ja veronpalautusten läheisyys, vuodenaika, viikonpäivä, juhlapyhät, kilpailijoiden toiminta uutiskentässä sekä lehden oma painoaikataulu ja sen toteuttaminen. (Kivioja 20004, 14)

Lööppi on se objektiivisyys, konkretia, jonka ympärille artikuloituvassa fantasiakehyksessä iltapäiväjournalismin toteuttama symbolisaatio tapahtuu. Lööppien merkitys liittyy mitä suurimmassa määrin niiden fantasiaulottuvuuteen. Ne puhuttelevat abstraktin yksilön sijasta konkreettista yksilöä – suoraan *minua*. Lööpiti ja etusivut julistavat toimintakäytäntönä ja instituutiona iltapäivälehtien tapaa olla olemassa keskellä arkeamme, joka poikkeaa oleellisesti muista päivälehdistä.

Edellisissä sitaateista markkinaihmiset korostivatkin mielellään lööppi–etusivu-kokonaisuudesta nimenomaan lööpin painoarvoa, joka MEN:n mielestä täyttää mainoksen kriteerit. Journalistit sen sijaan liukuivat mielellään etusivujen ja aiheiden suuntaan. Siinä missä markkinointia työkseen tekevät ovat *halun* spesialisteja, journalistit ovat taas *puutteen* ammattilaisia. Journalistien tehtävänä on nimenomaan signifiikaatio; vastaaminen lööppien (fantasiana) stimuloimaan haluun, joka on syntynyt *jouissance*en menetyksestä

On ymmärrettävää, että liikesalaisuuteen vedoten – poikkeuksena Kiviojan pro gradu -työ – iltapäivälehdet kieltäytyvät kertomasta sitä,

mitkä lööpit, etusivut ja aiheet ovat tuoneet *hyvää* myyntiä. Myyntiä ei haluta kertoa ainakaan välittömästi, sillä journalististen tapahtuminen ja myynnin suora yhdistäminen toisiinsa voi näyttää varsin kyyniseltä puuhalta. Sitähän se onkin, kuten edellä olen kuvannut. Konkreettisen yksilön varaan rakentuva journalismi näkee julkisuuden manipuloinniksi, jonka ainoana arvon mittarina on viime kädessä raha. Jos aiheiden ja myynnin ”myyttinen” yhteys paljastettaisiin avoimelle ja jatkuvalle käsitteilylle, olisi se kuin eettisen individualismin fantasian ”läpikäymistä” eli sen asian esteetöntä näkemistä ja paljastumista, ettei myynnin ja journalismin välillä ole tässä diskurssissa todellakaan mitään eroa.

Muuten manipulaatiosta tulisi liian ilmeistä, varsinkin jos se kytketään vielä tuoreisiin ja edelleen tunteita herättäviin aiheisiin. Julkisuuden kentälle ei jäisi yhtään journalismin puuta, jonka varjoon iltapäivätoimittaja voisi jäädä lepäämään. Tässä fantasiakehyksessä ei olisi mitään, mikä erottaisi sen kaikesta muusta kaupallisesta toiminnasta, jota yhteiskunnassamme viestinnällä edistetään. Mitään muuta salaisuutta liikesalaisuus ei tässä verhoa.

Luen iltapäivälehtien otsikoita nimenomaan hyökkäävänä retoriikkana suhteessa poliittisen individualismin fantasiakehykseen. Tätä retoriikkaa luonnehtii alituinen *pyrkimys* rikkoa, siirtää syrjään jako julkiseen ja yksityiseen, tunkeutua mediumiksi subjektin ja singulaarin kehoillisuutemme väliin. Joskus pyrkimys onnistuu, ja tämä ilmenee esimerkiksi hyvänä myyntinä.

Iltapäivälehdistä keräämääni otsikkoaineistoa luonnehtii etäännyttämisen sijasta *lähelle tuominen*. Esimerkki tästä on yksi *Iltalehden* etusivun otsikko Konginkankaan bussiturmasta ”*Maria oli kaunis ja iloinen nuori nainen*” (IL 22.3.2004, 1) tai vaikkapa syyskuun lopusta 2004 henkirikoksen oikeudenkäynnistä kertova *Iltalehden* etusivun otsikko *Suomalaisen Saran tappaja tunnustaa* (IL 29.9.2004, 1). He eivät ole vain uhreja, vaan heillä on nimet: Maria ja Sara. Lisäksi Mariaa luonnehtiva otsikko on sitaateissa, joka ilmaisee sen, että se on lähio- maisen sanomaa; lähiomaisen, jonka menetykseen lukija voi välittömästi samastua. Toista otsikkoa, joka käsittelee ulkomailla tapahtunutta henkirikosta, luonnehtii uhrin kansalaisuus: Sara on suomalainen, yksi meistä. Iltapäivälehtien otsikot pyrkivät kaikin käytettävissä olevin keinoin tuomaan tapahtumia lähelle konkreettista yksilöä esimerkiksi

käyttämällä nimiä tai perhesuhteita kuvaavia substantiiveja, kuten isä, äiti, lapsi, tai adjektiiveja, kuten edellä kaunis, iloinen, nuori tai suomalainen.

Määrällisessä aineistossa lähelle tuomisen pyrkimys ilmenee ennen muuta *toistona*, jolla henkirikokset nostetaan kärkiuutisiksi päivistä, viikoista ja kuukausista toiseen. Tässä kulkee rinnalla myös jonkilainen kaupallisen sarjaviihteen logiikka, jolloin lehden kiinnostavuutta koetetaan pitää yllä nostamalla vanhoja tapauksia otsikoihin. Henkirikos tulee helpoimmin lähelle konkreettista yksilöä päivinä, jolloin ei ole muuta näyttävää uutistapahtumaa. Henkirikokset sisältävät usein elementtejä, joihin jokaisen on helppo identifioitua. Usein surma tapahtuu ympäristössä, joka on jokaiselle arkielämästä tuttu: esimerkiksi kotona tai kadulla. Usein surman tekijä on uhrin lähiomainen.

Tuttuuden vuoksi juuri henkirikoksien määrä lehdistössä lisääntyy kilpailun ihmisten huomiosta kiihtyessä. Kuten johdantoluvussa totesin, juuri näin on viime vuosina tapahtunut. Henkirikokset ovat ilmeisintä – joskaan ei ongelmatonta – uutismateriaalia, kun pyritään lukijoiden iholle. Myös liikenteessä ja muualla tapahtuneita onnettomuuksia luonnehtii ainakin tuttu tilanne tai ympäristö.

Tähän liittyy kiinnostava piirre, joka luonnehtii erityisesti eettisen individualismin fantasiakehystä, jossa pyritään identifioitumaan nimenomaan konkreettiseen yksilöön. Filosofin Giorgio Agamben (1995, 114) – johon palaan tarkemmin seuraavassa luvussa – on pohtinut sitä, että nykykulttuurissa on hämmästyttävän arkipäiväistä, että liikenne voi tavallisena lomaviikonloppuna tuottaa samanlaisia määriä kuolleita kuin kokonainen armeijoiden toteuttama sotatoimi, mutta tämä ei juuri hätähdytä eikä puhuttele ketään.

Aineistossani on pari esimerkkiä siitä, kuinka iltapäiväjournalismi on ikään kuin lajityyppinsä vanki. Lehteä, toimittajia, on herättänyt kenties aito huoli siitä, että liikenne on arkielämämme suuri – ellei suurin! – uhka ja tappaja. Esimerkiksi, *Iltä-Sanomien* otsikot KEVÄÄN SYNKIN VIIKONLOPPU, *Liikenteen mustaa satoa*, 13 kuoli, 30 loukkaantui, *Poliisi: Tulossa synkkä kolarikesä* ja *Iltalehden* otsikko *Murheellinen viikonloppu liikenteessä: 8 KUOLLUTTA, 22 LOUKKAANTUNUTTA* viestivät aidosta havahtumisesta (I-S 17.5.2004; IL 17.5.2004). Jotakin

täytyisi tehdä. Mutta otsikot, joissa monta paikkaa nivotaan yhdeksi tapahtumien näyttämöksi, ei juuri herätä lukijoita.

Miksi näin on? Vihjeen antaa *Iltalehden* otsikko elokuulta 2004, joka käsittelee Suomen kesälle tuiki tyypillisiä hukkumisonnettomuuksia. *Iltalehden* yritys sitoa useampi tapaus yhdeksi uutiseksi, otsikolla *Veneilijöitä etsittiin turhaan Kolme miestä löytyi hukkuneena eri puolelta Suomea*, luo aiheen vakavuudesta huolimatta perin koomisen vaikutelman (IL 9.8.2004). Tässä vakava havainto ja uutisoinnin epäonnistuminen kertoo jotakin paljastavaa siitä, kuinka suhde lukijaan rakennetaan nimenomaan kytkemällä tapahtuma ympäristöön, julkiseen tilaan.

Liikenne on ympäristönä tuttu, mutta ympäristö määrittyy suhteessa nimenomaan konkreettiseen yksilöön, lukijaan. Konkreettinen yksilö – *minä* – ei voi olla yhtä aikaa useammassa kuin yhdessä paikassa. Edellisessä *Iltalehden* otsikossa juuri paikka ja uutisessa kerrotut tapahtumat menevät ristiin ja antavat hassun vaikutelman. Toki otsikon tekijä on yrittänyt kertoa kolmesta erillisestä hukkumisonnettomuudesta eri puolella Suomea ja siitä vakavasta asiasta kuinka yleisiä hukkumisonnettomuudet kesäisin ovat, mutta uutista lukiessa joutuu hämmennyksen valtaan.

Vahinkoja journalismin arjessa toki sattuu, mutta tämä lapsus paljastaa tragikoomisella tavalla julkisen tilan merkityksen sille, kuinka lukija voi (tai ei voi) suhteuttaa konkreettisen yksilön näkökulmasta oman itsensä tapahtuneeseen. Konkreettisen yksilön näkökulmasta uutinen ei oikein toimi. Julkisella tilalla on merkitystä, vaikka iltapäiväjournalismissa toisin väitetään.

Määrällinen aineisto kiinnittää huomion myös etu- ja sisäsivujen eroihin. Eroja ei tule kuitenkaan korostaa liikaa. Minä painottaisin paremminkin niiden samankaltaisuuksia. Lööppien, etu- ja sisäsivujen välille on vaikea vetää tyylillisesti ja sisällöllisesti selkeää rajaa. Pyrkimys rikkoa julkisuuden ja yksityisyyden rajaa on oleellinen osa iltapäivälehtien journalistista tyyliä. Kuten Stavrakakis (2005, 50) mainitsee, näitä kahta – halua ja objektia – voi pitää miltei identtisinä. Siten lööppi luonnehtii *metaforana* iltapäivälehtien tapaa rakentaa julkisuutta ja ajatella journalismia yleensä. Tärkeää ei siis ole itse lööppi, vaan mitä se edustaa ja mihin se viittaa.

Kamppailu hegemoniasta

Kun puhutaan eettisestä individualismista, jossa journalismia rakennetaan identifioitumalla konkreettiseen yksilöön, eikö tässä toteudu ”todellinen” demokratia? Eikö tässä representoidu ”todellinen” kansan ääni?

Jos poliittisessa individualismissa puute Toisessa lacanilaisittain ajateltuna on etäällä ja abstrakti, eettisessä individualismissa se on päinvastoin: puute Toisessa on lähellä ja konkreettinen. *Minä* en kuitenkaan ole lööppien kuvaamien tapahtumien keskellä, vaan tapahtumien keskellä on lehden kuvitelma konkreettisesta yksilöstä, johon *minä* enemmän tai vähemmän identifioidun. Siitä, mitä ”todella” tapahtui, ei minulla lukijana ole muuta kuin toimittajan sana, kuva(t), siis koko se tekstuaalisvisuaalinen kokonaisuus, joka houkuttelee minua samastumaan siihen, mitä ja mistä näkökulmasta lehti tapahtuneesta totena kertoo.

Kyky saada useiden ihmisen huomio itseensä ja kyky toimia ikään kuin kuoronjohtajana on mitä ilmeisintä valtaa. Lööppi puhuttelee koko olemassaolollaan suoraan *minua*. Se, tunkeutuu tietoisuuteen vaikkapa kaupan kassajonossa. Kuten edellä mainitsin Warnerin todenneen, yksi moderni yhteiskuntaan liittyvä omintakeinen piirre on se, että julkisuus rakentuu *pelkän huomion ympärille*. Se on journalismin ylläpitämää journalismin valtaa omimmillaan. Kysymys on siis sanalla sanoen vallasta.

Vaikka lööppi puhuttelee konkreettista yksilöä ikään kuin heittämällä keskelle tapahtumia, täytyy muistaa, että tapahtumat eivät sellaisenaan lennä ulkoisesta todellisuudesta lehtien sivuille, vaan kysymys on journalistisista valinnoista. Kuten edellä mainitsin, se konkreettinen yksilö, jota iltapäivälehdet puhuttelevat, on fantasia. Lehden päätoimittaja, toteuttaessaan kustantajan linjaa, viime kädessä päättää ja on vastuussa siitä, mitkä asiat (ja miten) tuodaan ilmi. Tästä voi tehdä sen johtopäätöksen, että poliittisen järjestelmän – poliitikkojen, virkamiesten – vallan sijaan eettinen individualismi legitimoii viime kädessä *mediumin* eli päätoimittajien ja kustantajien valtaa. Poliittisen ja eettisen individualismin välistä hegemoniakamppailua ovat sellaiset aiheet ja

näkökulmat, missä vastapuoli voidaan esittää halventavassa ja väheksyvässä valossa.⁵⁶

Tästä löytyy esimerkkejä helmi–maaliskuussa 2004 jalkaväen kenraali Adolf Ehrnroothin kuolemasta ja valtiollisista hautajaisista käsittelemästä uutisoinnista. Tätä aihepiiriä iltapäivälehdet käsittelevät laajasti. *Iltalehden* etusivulle Ehrnroothin kuolema ja hautajaiset nousivat peräti viitenä päivänä. Ehrnroothin kuolemasta kerrottiin etusivun otsikoilla *ADOLF EHRNROOTHIN HUIKEA ELÄMÄNTARINA Tunnetut suomalaiset muistelevat jalkaväenkenraalia* (IL 27.2.2004, etusivu), *Valtiolliset hautajaiset* (IL 5.3.2004). Viikonloppulehti käsittelee aihetta otsikoilla *Haikeat hyvästit kenraalille ja Ehrnroothin leikannut lääkäri muistelee AATU TAISTELI HENGESTÄÄN* (IL 13.–14.3.2004). Tulevana maanantaina palattiin hautajaisten tunnelmiin etusivun otsikolla *Koskettava kuvareportaasi VIIMEISET JÄÄHYVÄISET* (IL 15.3.2004).

Ehrnrooth viipyi viitenä päivänä myös *Iltä-Sanomien* etusivulla. Hänen kuolemansa nousi lehden etusivulle otsikolla *KENRAALI KUOLI VAIMO VIERELLÄN* (I-S 27.2.2004). Ehrnroothin hautajaisista kerrottiin etusivulla kolmena päivänä. Kolmen ensimmäisen päivän otsikot *Tällainen on Adolf Ehrnroothin viimeinen matka* (I-S 12.3.2004), *Veteraanit saattavat Adolf Ehrnroothin haudan lepoon* (I-S 13.–14.3.2004) ja *HYVÄSTI, RAKAS!* (I-S 15.3.2004) ovat tyypillistä surumielistä tunnelmointia merkittävän henkilön poismenon yhteydessä. Neljäntenä päivänä etusivulle on löydetty hiukan uutta näkökulmaa, otsikolla *Nolo virhe: Ehrnroothin nimi väärin valtioneuvoston seppeleessä* (I-S 16.3.2004).

Mitä noloa hautajaisissa oli tapahtunut, kun se nousi oikein etusivun aiheeksi? Otsikko liittyy juttuun, jossa ilmenevät varsin hyvin mediasa käydyin hegemoniakamppailun osapuolet. Siinä *Iltä-Sanomien* pyrkii ikään kuin omalla kiusallisella tavallaan politisoimaan Ehrnroothin hautajaiset. Jo ennen edellä mainittua etusivun uutista otsikolla *TVI:n*

56 Siten Kunelius (2009, 341) on – visioidessaan journalismin tulevaisuuden haasteita – tästä näkökulmasta täsmälleen oikeassa. Hän sanoo, että journalismin auktoriteetti nojasi aiemmin siihen auraan, jota journalismi lainasi muilta tiedon- ja ammattieksperttien kentiltä (näiden suostumuksella). Nyt sen sijaan, ja erityisen silmiinpistävästi iltapäiväjournalismissa, sen auktoriteetti nojaa sen omaan ammattitaitoon käsitellä moraalisia julkisia draamoja.

pääuutislähetys kummastutti katsojia: Makedonian presidentin kuolema ohitti Ehrnroothin poismenon (I-S 28.–29.2.2004, 9) *Ilta-Sanomat* näpäytti sisäsivuillaan aiheeseen liittyen *Yleisradiota*, joka on poliittisen individualismin keskeinen (sähköisen median) ideologiakone.

Neljännessivun kokoinen uutinen kertoo:

Yleisradion tv-uutisten marssijärjestys on herättänyt kummastusta.

Pääuutislähetyksessä Makedonian presidentin aamulla tapahtunut kuolema ohitti uutisotsikoissa **Adolf Ehrnroothin** poismenon, josta tieto levisi iltapäivän alussa. (...)

Ehrnrooth oli otsikoissa vasta viidentenä ja aiheeseen palattiin lähtöksen loppupuolella.

Oliko lähetyksen marssijärjestys oikea?

– Meidän juttujärjestys ei ole mikään erimitallisten maailmantapahtumien arvojärjestys, puolustautuu Ylen uutisten ohjelmajohtaja **Ari Järvinen**. (I-S 28.–29.2.2004, 4)

Ehrnroothin hautajaisten tiimoilta *Ilta-Sanomat* kohdisti kriittisen katseensa myös suoraan heihin, joiden valtaa poliittisen individualismin viimekädessä legitimoit. Huomion kohteena olivat itse poliittisen järjestelmän toimijat, poliitikot ja virkamiehet. Otsikot *Mihin jäivät mustat käsineet?* ja *Nolo virhe valtioneuvoston seppeleessä – nimi väärin* kertoivat hautajaisissa tapahtuneista kömmähdyksistä ja vieläpä lehden ensimmäisellä aukeamalla. Ensin mainittu juttu oli kuvitettu kuvalla hautajaisista, jossa Suomen lipulla peitetyn arkun sivulla seisoo mustiin pukeutuneita suomalaisia huippupoliitikkoja kuten Paavo Lipponen ja Ilkka Kanerva. Osa hautajaisvieraiden käsistä on ympyröity punaisella renkaalla, joka visualisoi sen, että vain osalla on käsissään (protokollan mukaiset?) mustat käsineet. (I-S 16.3.2004, 2–3),

Toisen etusivun otsikon *Nolo virhe valtioneuvoston seppeleessä – nimi väärin* alla lehti kiinnittää huomionsa niin ikään hautajaisissa tapahtuneeseen virheeseen. Virhettä havainnollistetaan kuvalla seppeleestä. Kuvasta ilmenee toden totta se fakta, että seppeleen nauhassa Ehrnroothin nimestä on tippunut ensimmäinen r-kirjain pois. Seppeleen kirjoitusvirheineen oli laskenut vainajan arkulle pääministeri Matti Vanhanen muutaman ministerikollegansa kanssa. Jutussa tivataan vastuuta virheestä valtioneuvoston tiedotuspäälliköltä. (I-S 16.3.2004, 3)

Näissä tapauksissa *Ilta-Sanomat* pääsi lehden olettan ja osin itse masinoiman Ehrnroothin kansansuosion lainavalossa arvostelemaan ja ironisoimaan poliittisen individualismin keskeisille toimijoille: *Yleisradiolle* ja Suomen poliittiselle eliitille. Ehrnroothin hautajaisten yhteydessä sinällään mitättömiä yksityiskohtia ja kömmähdyksiä etsittiin suurennuslaseilla – ja ne ylittivät uutiskynnyksen. Jutussa henkii ivallinen tunnelma tyyliin ”kiusa se on pienempikin kiusa”. Tällä tavoin asianomaiset henkilöt voitiin kuvata nolossa ja väheksyvässä valossa. Samaa lainavaloa käytettiin myös arvosteltaessa *Yleisradion* journalistisia kriteerejä. Lehti on nähnyt tilaisuuden kyseenalaistaa poliittisen individualismin legitimitettä ja pönkittää hetkellisesti omaa rooliaan ”kansan äänenä”.⁵⁷

Harvoin hegemoniakamppailu on näin ilmeistä ja silmiinpistävää – sekä koomista. Kamppailua käydään usein pienissä ja vaistomaisissa valinnoissa, jotka perustellaan arkirutiineilla ja käytännön ratkaisuilla. Joku voisi väittää vastaan ja kysyä sitä, voiko mikään olla kauempana ideologiasta ja hegemoniakamppailuista kuin arkirutiinit ja -käytännöt. Toisaalta voi myös kysyä, olisiko sittenkin niin, että kaikki arkipäiväinen rakentuu nimenomaan hegemoniakamppailun rakentamalle pohjalta ja, että esimerkiksi toimittaja, joka toteuttaa mitä tylsimpiä journalistisia rutiineja, on ideologisen kamppailun keskeinen toimija.

Seuraavassa luvussa tarkennan katseeni nimenomaan iltapäiväjournalismiin ja pohdin iltapäiväjournalismin tapaa rakentaa journalistista draamaa nimenomaan sen omilla ehdoillaan. Kiinnitän huomioni siihen, miten iltapäiväjournalismi rakentaa ja pitää yllä omaa versiotaan todellisuudesta.

---

57 Näin tapahtui myös, tosin ainoastaan toimittajan omana kommenttina, kun *Ilta-Sanomien* toimittaja asetti lehden nettikyselyssä Lordi-yhtyeen saaman suosion vastakkain presidentti Tarja Halosen valtiollisissa vaaleissa saaman kannatuksen kanssa. Kriittinen lukija tietysti pohtii sitä, ovatko nämä ylipäättään toisiinsa rinnastettavia asioita.

5. IDENTIFIKAATIO UHRIIN JA SUVEREENI SUBJEKTI

Siinä julkisuudessa, jota olen nimittänyt poliittiseksi individualismiksi, jaolla julkiseen ja yksityiseen on keskeinen tehtävä kuoleman selittämisessä osaksi arkeamme. Mitä tapahtuu, kun tämä jako rikotaan, minkä seurauksena puute Toisessa tulee ilmeiseksi, ja pyrimme identifioitumaan abstraktin yksilön sijasta konkreettiseen yksilöön? Mitä asetetaan ”kuoleman tilalle” eettisen individualismin fantasiakehyksessä? Tässä luvussa tarkastelen aluksi sitä, mikä tekee iltapäivälehdissä uutisoidut kuolemantapaukset traagisiksi – mikä tuo ne lähelle lukijaa – ja toisaalta mikä ei. Mistä traagisuudessa lacanilaisen konstruktionismin näkökulmasta on oikein kysymys?

Ensiksi tarkastelen näitä kysymyksiä muutaman esimerkin valossa. Seuraavaksi tuon keskusteluun italialaisen filosofin Giorgio Agambenin teorian suvereenista vallasta. Agambenin teoriassa suvereeni valta – valta päättää elämästä ja kuolemasta – tulee keskelle (post)modernia kulttuuriamme. Poliittisessa teoriassa suvereeni valta on yleensä ollut legitimoimassa erityisesti monarkistista valtaa, mutta Agambenin ajattelussa suvereeni valta, joka on vallan muodoista arkaaisin, ei suinkaan ole hautautunut jonnekin esimodernin kulttuurin hämärään. Se, mikä joskus määrittäi kuninkaan tai keisarin absoluuttista valtaa, määrittää fantasiana yhä enemmän jokaista meitä yksilönä. Tätä jopa traagista näkemystä (post)modernista yksilöstä, Agamben kutsuu *suvereeniksi subjektiksi*.

Tulkintani mukaan suvereeni subjekti on fantasia, jonka iltapäiväjournalismi asettaa reaalisen – puutteen Toisessa – paikalle. Kun jako julkiseen ja yksityiseen on syrjäytetty, on ruumiillisuuteemme liittyvä reaalisen ongelma tullut ilmeiseksi. Jako julkiseen ja yksityiseen ei sijaitse enää journalistisen julkisuuden tarjoamassa subjektivaatiossa – Žižekin (2007a, 159) sanoin – ”kuoleman tilalla”. Tämä on ilmeistä,

kun tarkastelee iltapäiväjournalismia, jossa väkivaltainen kuolema on lööppien ja sisäsivujen keskeistä, jokapäiväistä materiaalia. Kun poliittisessa individualismissa konkreettinen kuolema pyrittiin etäännyttämään lukijasta, eettisen individualismin kehyksessä se pyritään jatkuvasti tuomaan yksilöä lähelle.

Iltapäiväjournalismissa suvereeni subjekti on fantasia, joka täyttää tämän ”tyhjän paikan” (reaalisen), joka ruumiillisuutemme liittyvässä olemassaolossa avautuu, kun siirrytään poliittisen individualismin kehyksestä eettiseen individualismiin. Suvereeni subjekti määrittää suhdettamme niin erilaisten kuolemantapausten uhreihin kuin syyllisiin.

Tässä luvussa pyrin luomaan kuvan siitä, mikä retorinen merkitys kuoleamalla ja sen esittämisen tavoilla on eettisen individualismin fantasiakehyksessä, jota tässä katson iltapäiväjournalismin edustavan.

Uhri ja identifikaatio

Keräämääni yli kuuden tuhannen otsikon joukkoon mahtuu monenlaisia enemmän tai vähemmän koskettavia tapauksia. Monia tapauksia on käsitelty useamman otsikon alla ja joillekin tapauksille on riittänyt yksi ainoa otsikko ja juttu. Edellisessä luvussa toteuttamani lukutapa, jossa kokosin kaikki otsikot erilaisista kuolemantapauksista, sotii sitä vastaan, miten lukijat kiinnittyvät eri uutistapahtumiin. Toki määrälläkin on merkitystä, onhan toisto tärkeä retorinen keino. Kun tiettyä näkökulmaa toistetaan, se alkaa määrittää ja uusintaa konkreettisen yksilön näkökulmaa, johon jokainen lukija – *minä* – voi itseään suhteuttaa. Tästä näkökulmasta tulee journalismin ja yleisön välinen yhteinen referentti.

Toisaalta jokainen lukija kytkeytyy konkreettisen yksilön tarjoamaan paikkaan myös aivan itse. Mikä kuolemantapauksissa sitten koskettaa? Miten ne tulevat lukijaa, *minua*, lähelle? Mikä tekee niistä traagisia ja mikä toisaalta vähentää tätä traagisuutta? Pohdin seuraavassa näitä kysymyksiä muutaman aineistosta nostamani uutistapahtuman valossa. Esittämieni esimerkkien jälkeen kiteytän sen, miten ”traagisuutta” voisi lacanilaisesta näkökulmasta tulkita.

Peruste sille, miksi olen valinnut esimerkeiksi juuri nämä tapaukset, on ainoastaan oma intuitio. Samalla tavalla intuitioon perustuu

myös lukijoiden – olettamieni *minuuksien*, subjektien – muodostama suhde uutistapahtumien henkilöihin. Seuraamalla omaa intuitiota pääsen pohtimaan sitä, mitä seuraa, kun medium pyrkii (ja kenties pääsee) määrittelemään subjektin, *minun*, ja ruumiillisuuteni välistä suhdetta. Lukija valikoi päivittäisestä uutisvirrasta ne jutut, jotka häntä syystä tai toisesta puhuttelee ja sivuuttaa ne, jotka eivät puhuttele.

Kriteerit tälle valikoinnille ovat täysin intuitiivisia. Näkemykseni mukaan omissa yksityisissä ja intiimeissä tunteissani täytyy olla aineksia myös jostakin kollektiivisesta. Ilman tätä ei voitaisi puhua konkreettisesta yksilöstä journalismia ja lukijaa yhdistävänä referenttinä siinä mielessä kuin olen tässä sillä tarkoittanut. Kuten olen aiemmin maininnut, esimerkiksi iltapäivälehteä kiinnostaa nimenomaan se, että yksityisistä reaktioista syntyisi jotain, mitä voi kutsua *yleisöksi*.

Mikä siis tekee kuolemantapauksia käsittelevistä uutistapahtumista traagisia? Alustavasti voin sanoa, että sellaisiin kuolemantapauksiin liittyviin aiheisiin, joita on käsitelty määrällisesti runsaasti, liittyy oletus tapausten traagisuudesta. Tällaisia aiheita luettelin jo aiemmin, kun esittelin keräämääni otsikkoaineistoa. Uutistapahtumilta voi siis kysyä, millaisten tekijöiden ympärille ne on rakennettu.

Kuten edellisessä luvussa kuvasin, yksi keskeinen lähtökohta uutisdraamoille on tapahtumapaikka tai -ympäristö. Missä kuolemaan joutanut tapahtuman – tapaturma, onnettomuus, henkirikos – on tapahtunut? Otsikko 3-VUOTIAS HUKKUI KAIVOON julisti *Iltä-Sanomien* etusivulla lähellä joulua vuonna 2004 traagisesti pikkulapsen hengen vaatinutta tapaturmaa (I-S 20.12.2004, 1). Sisäsivulla tapausta käsittelevään juttuun, otsikolla *Pikkutytön hukkuminen toi synkän joulun*, oli liitetty aukeamaa hallitseva kuva, jossa betonisen kaivonrenkaan päällä on hautakynttilöitä (I-S 20.12.2004, 8–9).

Jutun ingressissä kerrottiin:

Tyttärensä menettäneen äidin lohduton suru tarttui myös etsijöihin, kun kolmevuotias löytyi hukkuneena hylätystä kaivosta. (I-S 20.12.2004, 8)

Jutun etusivun ja sisäsivun välillä on jännite: jutulla on ”lööppinsä” eli kärki, joka pyrkii tunkeutumaan lukevan subjektin – *minun* – ja ruumiini välisen suhteen välittäjäksi. Tässä tapauksessa etusivun ja sisäsivun

välinen koukku liittyy sanaan ”kaivo”. Kaivo kytkee tapaturman kodin pihapiiriin, sillä monien lapsiperheiden omakotitalojen pihoissa on monenlaisia kaivoja. Sanalla tapaturma on kytketty turvalliseksi lapsen kasvuympäristöksi miellettyyn tilaan. Lukijan mielenkiinnon herättämiseksi tehty koukku – lievä harhautus – jää itse tapaturman varjoon, vaikka sisäsivulla käykin pian ilmi, että tapaturman kulku lähti liikkeelle siitä, että lapsi oli lähtenyt karkuteille, pois pihapiiristä ja kyseinen kaivo sijaitsi pihapiirin ulkopuolella. Joten tässä tila on vasta jutun lähtökohta, jolla lukija tuodaan uutistapahtuman keskelle. Lukija tuodaan ikään kuin tapaturman yhdeksi osapuoleksi, millä hänet saadaan samastumaan onnettomuuden uhrin lähiomaisten menetykseen. Kun menehtynyt on pieni lapsi, uhreja ovat mitä suurimmassa määrin etenkin hänen vanhempansa. (I-S 20.12.2004, 8–9)

Elokuussa 2004 *Ilta-Sanomien* etusivulla kerrotaan traagisesta nuoren ihmisen kuolemasta otsikolla *Seurakunta vaikenee tapauksesta TYTTÖ HUKKUI RIPPILÄIRILLÄ valvojien silmien alla*. Etusivun otsikko on visualisoitu epämääräisellä kuvalla, jossa erottuu tienviitan teksti ”Seurakunnan kesäkot”. Lehden ensimmäisellä aukeamalla oleva toiselle sivulle ulottuva kuvitettu juttukokonaisuus otsikolla *Tyttö hukkui rippiläirillä* kertoo ingressissään:

Rannassa oli kolme opettajaa valvomassa uintia, mutta kukaan ei huomannut tapahtumaa. (I-S 10.8.2004, 1 & 2–3)

Hukkumisen syyksi epäillään sairauskohtausta, mutta leiriläisten uima-valvontaa epäillään puutteelliseksi. Jutun väliotsikko kertoo: ”Valvonta rannassa saattoi pettää”. Kainalojuttuna on Tausta-vinjetillä merkitty laatikko, jonka kolmen palstan levyinen suppea juttu on otsikoitu: ”*Leiriläisten sairauksista ei aina kysytä*”.

Jutun mukaan poliisi on kehottanut asianosaisia vaikenemaan tapauksen yksityiskohdista. Tämä selittää jossakin määrin jutun epäsentimentalisuutta. Lehti on pakotettu tarkkailemaan tapahtunutta ikään kuin ”käsivarren mitan päästä”, eikä toimittaja ole päässyt kyselemään leirille osallistuneiden tunteja. Joka tapauksessa juttu toimii osin samoin eväin kuin edellinen esimerkki: ympäristö on tekijä, jonka kautta uhreihin ja lukijan on helppo identifioitua heidän omaisiinsa. Suurelle osalle teini-ikäisten vanhemmista on tuttua se, että lapsi lähtee

rippileirille oman valvontavastuun ulottumattomiin. Seurakunnalta odotetaan julkisena instituutiona, että se hoitaa valvontatehtävän, jonka vanhemmat ovat sille luovuttaneet.

Heinäkuun alussa 2004 *Ilta-Sanomat* kertoi otsikolla *Outi ei enää parane* koskettavasti syöpäsairaasta 20-vuotiaasta nuoresta naisesta, jolle lääkärit eivät enää antaneet toivoa paranemisesta. Kahdelle sivulle ulottuva juttukokonaisuus on visualisoitu kuvalla hymyilevästä nuoresta parista. Vasta kuvateksti paljastaa sen, että nuoren naisen hiukseton päälaki on merkki siitä, ettei kaikki ole kunnossa.

Jutun ingressissä sanotaan:

20-vuotiaalle Outi Tukiiaiselle ei löydetty ajoissa sopivaa luuytimen luovuttajaa. Hän vetoaa suomalaisiin uusien luovuttajien löytämiseksi, jotta muut leukemiapotilaat saisivat avun ajoissa. (I-S 3.6.2004, 10–11)

Sekä itse sairauden uhriin että kuvassa näkyvään poikaystävänsä ei ole vaikea samastua. Nuori kaunis nainen, jolla elämän pitäisi olla vasta

Kuva 7. *Ilta-Sanomissa* 3. kesäkuuta ja 17. heinäkuuta 2004 ilmestyneet jutut syöpää sairastavasta nuoresta Outi Tukiiaisesta.

edessä, kertoo pysäyttävällä tavalla levollisuudestaan traagisen kohtalon edessä. Jo seuraavan kuun puolessa välissä *Ilta-Sanomat* kertoo nuoren syöpäpotilaan menehtymisestä otsikolla *Outi haudattiin metsän syliin*. Sivun juttukokonaisuutta hallitsee kuva hautausmaalta, jossa runsaasti kukitetun haudan äärellä seisoo vainajan äiti mustiin pukeutuneena.

Taustalla näkyy hautajaisista poistuvia ihmisiä. Jutun väliotsikko kertoo vainajan poikaystävästä: ”Toni menetti kihlattunsa”. Molemmissa juttukokonaisuuksissa uutisoinnin motiivina alleviivataan sitä, että nuoren syöpäuhurin kohtalosta kertominen – ja hänen itsensä vetoomus – voisi tuoda lisää kipeästi kaivattuja luuytimenluovuttajia. (I-S 17.7.2004, 17)

Myös aiemmin sivuttu liikemies Petteri Jussilan tapaturmainen kuolema käy esimerkkinä siitä, mikä on uhrin merkitys identifikaation rakentamisessa. Heti seuraavana päivänä Jussilan tapaturmaisen kuoleman jälkeen kerrotaan *Ilta-Sanomien* etusivulla: *Liikemies yritti pelastaa poikansa PETTERI JUSSILA HUKKUI*. Sisäsivulla aukeaman kokoisessa juttukokonaisuudessa pääotsikolla *VESILEIKKI PÄÄTTYI ISÄN KUOLEMAAN* haetaan identifikaatiota Jussilan roolista isänä. Vasta leipätekstissä Jussilaa tituleerataan ternimaitokuninkaaksi, ja taustoista kertovan kainalojutun otsikko *Kiistelty liikemies* viittaa Jussilan ristiriitaiseen julkisuuskuvaan. Silti Jussilan kuolemantapausta käsittelevä uutisointi noudattelee varsin tavanomaisia latuja. Seuraavalla aukeamalla ex-mäkihyppääjä Matti Nykänen on lähiomaisten tunteiden tulkki. Sivun mittaisen juttukokonaisuuden pääotsikko kertoo: *Matti Nykänen järkyttyi best maninsa kuolemasta: En voi tajuta tätä!* Sivua hallitsee kolmannessivun kokoinen kuva, jossa Nykänen ja Jussila viettävät leppoisaa kesäpäivän hetkeä järvenrantamaisemassa laiturilla. Jutun leipätekstistä on graafisesti irrotettu Matti Nykäsen siitaatti: ”Kävimme eilen viemässä kortin Petterille ja Jutalle ja kiitimme heitä häähommista. Sitten seuraavana päivänä ei Petteriä enää olekaan”. (I-S 28.7.2004, etusivu, 8–9, 10)

Toisaalta taas kaikki kuolemantapaukset, joista iltapäivälehdissä uutisoidaan, eivät saa yhtä tunnekylläistä käsittelyä: uutinen veriteosta voi olla kuvaukseltaan yksityiskohtainen, mutta sisällöltään mitä etäännyttävien. *Ilta-lehdessä* marraskuun loppupuolella vuonna 2004 kerrottiin

otsikolla *Mies surmattiin nojatuoliin kymmenillä puukon iskuilla* tuoloin Nurmeksens käräjäoikeudessa käsittelyssä olleesta verityöstä. Juttu on kolmen palstan levyinen, kuvittamaton ja ilmiäsultaan vaatimaton juttu.

Jutussa kerrotaan:

49-vuotias puukottaja oli muuttanut uhrin naapuriin Nurmeksens Jokikylään noin kuukautta aikaisemmin. Tapahtumat lähtivät liikkeelle, kun 49-vuotias meni naapurin luokse istumaan iltaa viime syyskuussa. Miehet keskustelivat alkuillasta normaalisti ja nauttivat alkoholia. (...) Puukottaja kertoi pelänneensä jo jonkin aikaa turvallisuutensa puolesta. Hän oli muun muassa nukkunut kirves käden ulottuvilla. Kirveen kanssa hän oli käynyt jopa saunassa. (...)

Käräjäoikeus lähetti miehen mielentilatutkimukseen. (IL 20.11.2004, A9)

Kuva 8. Iltalehden 20. marraskuuta 2004 uutinen Nurmeksens käräjäoikeuden käsittelemästä henkirikoksesta.

Samastuminen uhuriin on vaikeaa, ellei mahdotonta. Jutun näytteillepano, ja laadintatapa vahvistavat piiloviestiä siitä, ettei konkreettisen yksilön uskota samastuvan jutun kuvaamaan maailmaan. Rivien välistä pilkistävät ”normaalin elämän” ulkopuoliset viinanhuuriset sosiaaliset ympyrät, jossa väkivalta on enemmän sääntö kuin poikkeus.

Mitä haluan näillä muutamalla erilaisella esimerkillä kertoa? Kahdessa ensimmäisessä uutisessa ympäristö oli tärkeässä roolissa lapsiuhrin lisäksi. Toisessa nuori ja kaunis sairauden uhri ja hänen

omaisensa oli esitetty siten, että samastuminen heidän kokemuksiinsa oli välitöntä. Viimeisessä esimerkissä verisen henkirikoksen uhriin oli taas varsin hankala identifioitua, vaikka hänen kohtalonsa oli mitä traagisinkin.

Ympäristöllä on aivan erilainen merkitys tässä journalistisessa kehyksessä kuin poliittisen individualismin kehyksessä. Eettisen individualismin kehyksessä ympäristöllä on tärkeä merkitys sikäli kuin konkreettinen yksilö voi sen kautta identifioitua uhriin. Toisenlainen näkökulman siihen, mikä merkitys ympäristöllä on identifikaation rakentamiselle, avaa juttu otsikolla *Suomalaismies kuoli kolarissa Pattayalla*. Juttu on samalla *Ilta-Sanomien* aukeamalla, jossa kerrottiin edellä mainitusta pikkulapsen hengen vaatineesta hukkumisonnettomuudesta. Toisin kuin kyseinen laaja kuvitettu juttu, tämä Pattayalla tapahtuneesta auto-onnettomuudesta kertova uutinen on vaatimattomampi ja kuvittamaton.

Siinä kerrotaan:

40-vuotias suomalaismies kuoli rajussa kolarissa Thaimaassa viime lauantaiyönä. Onnettomuus sattui Pattayalla kahden tien risteyksessä, kun suomalaismiehen ajama moottoripyörä törmäsi Nissan-henkilöautoon. (I-S 20.12.2004, 9)

Uutisessa identifioituaan ”suomalaisuuteen”. Mutta vielä juuri ennen mittavaa tsunamikatastrofia, joka surmasi suuren joukon tavallisia myös suomalaisia joulujuhlaa viettäviä lapsiperheitä, Thaimaalla ja Pattayalla oli epäilyttävä maine. Se liitettiin usein myös suomalaismiesten harrastamaan seksiturismiin, mikä näkyy aiheen saamassa käsitelyssä. Tässä ympäristö on negatiivisessa suhteessa siihen julkiseen tilaan, joka meille on arkipäivää. Siitä ei ole haastamaan poliittisen individualismin fantasiakehyksen käsitystä ympäristöstä ”julkisena tilana”. Kuvaton lakoninen ilmaisu otsikkoa myöten ei juuri odota aiheen herättävän merkittävää huomiota.

Ympäristö on siis tärkeä lähtökohta iltapäivälehtien uutisoinnille sikäli, että sen kautta voidaan rakentaa konkreettisen yksilön identifikaatiota uhriin. Iltapäiväjournalismin kehyksessä ympäristö on uhrin merkitsijä siinä missä muutkin meitä – *minua* – määrittävät attribuutit. Tällä tavalla iltapäivälehtien tapa rakentaa identifikaatio lukijaan tapahtumaympäristön kautta *haastaa* suoraan poliittisen individualismin

näkemyksen julkisesta ja yksityisestä tilasta. Iltapäiväjournalismin idea on siirtää tämä jako tyystin syrjään.

Identifikaatio on psykoanalyttiselle ajattelulle keskeinen käsite. Freudille identifikaatiossa oli kysymys prosessista, jossa yksilö omaksuu toisen ominaisuuksista yhden tai useamman ominaisuuden. Identifikaatiossa on kysymys – ei enempää eikä vähempää kuin – inhimillisen subjektin konstituoitumisesta. Lacanilaisesta perspektiivistä identifikaatiossa on yhtälailla kysymys subjektiksi tulemisestamme – eli subjektivaatiossamme – keskeisestä prosessista. Imaginäärinen rekisterimme on identifikaatiossa aina läsnä, oli kysymys sitten primääri-identifikaatiosta, joka liittyy lapsen ”peilivaiheeseen”, tai symbolisesta, sekundääri-identifikaatiosta. Lacanilla identifikaatio on aina jonkinlaista identifioitumista *kuvaan*: omaan imaginääriseen peilikuvaan tai symbolisessa identifikaatiossa ”isään”, paternaaliseen symboliseen järjestykseen – eli *merkitsijään*. Identifikaatiossa on aina jotain sellaista minuuteni ydintä, mitä sanat eivät täysin tavoita. (Evans 1996, 80–82; Fink 1997, 85; Lemaire 1982, 178–180)

Vaikka kysymys on muutamista yksittäisistä esimerkeistä, ilmenee niissä se keskeinen asia, ettei ole uutistapahtumaa ilman uhria. Mutta eikö tämä ole itsestäänselvyys? Eikö tapauksista uutisoida juuri siksi, että joku on kuollut – että joku on siis uhri? Totta kai, mutta väitteeni on, että iltapäiväjournalismissa uhri on vielä muutakin. Kuvaisin uhria uutisoinnin keskeiseksi ontologiseksi kategoriaksi. Uhri on jotakin sellaista, joka eettisen individualismin kehyksessä puhuttelee lukijaa ja johon lukijoina voimme identifioitua. Se määrittää *meitä*. Uhrin kautta määrittyvät uutistapahtuman henkilöiden suhteet lukijaan. Uhri tuottaa jaon meihin ja muihin.

Traagisuuden efekti ja uskonnollinen individualismi

Uutistapahtumien traagisuus on efekti, joka liittyy siihen, että tapahtuma koskettaa ja tulee lähelle lukijaa, se koskettaa reaalista *minussa*. Jokainen iltapäivälehtiä lukenut havaitsee kuitenkin välittömästi, etteivät läheskään kaikki kuolemaa käsittelevät uutiset ole asetelmiltaan niin selkeitä kuin edellä esitetyissä esimerkeissä. Usein jutut eivät kerro uhrista vaan tekijöistä. Joskus tekijän veriteosta voi olla kulunut jo

vuosia. Toisaalta, kuten edellä esitetyn syöpäsairaahan nuoren naisen tapauksessa, näkyvää tekijää, syyllistä ei välttämättä ole.

Nuoren naisen syöpäsairauteen liittyvässä uutisessa traagisuus nousee käsittämättömiin mittoihin, sillä hänen kohtalosta on vaikea syyttää olemattomia luuytimenluovuttajia tai valtiovaltaa, joka ei ole tehnyt voitavaansa. Sopii tietenkin kysyä, miksi Outi Tukiaisen traaginen kertomus ylipäättään on kerrottu, sillä kertomus ei paljasta muuta kuin sen tyyppisen journalismin äärimmäisen rajan, joka pyrkii subjektin ja ruumiin välisen suhteen mediumiksi. Juttu paljastaa sen, että jossakin on piste, jossa Toiseen ja ruumiilliseen, singulaarin olemiseemme liittyvä ammittava kuilu – reaalin – käy ilmeiseksi.

Iltapäiväjournalismi pyrkii lähestymään tätä pistettä – se tulee *iholle* – toisin kuin esimerkiksi yleissanomalehtien journalismi, joka pyrkii identifioitumaan yleisöön abstraktin yksilön näkökulmasta. Vaikka juttua perustellaan Outi Tukiaisen taatusti aiheellisella vetoomuksella uusien luuytimen luovuttajien saamiseksi, on jutun motiivi iltapäiväjournalismin näkökulmasta sen pyrkimys päästä subjektiutemme ja ruumiillisen olemuksemme väliin. Traagisuuden efekti on jutun syy ja seuraus. Tätä lähemmäksi reaalista on vaikea tulla.

Reaalin saa muodon Outi Tukiaisen siunauksen toimittaneen nuorisopapin Heikki Karastin sanoissa.

Nyt Karasti joutui pukemaan siunauspuheessaan sanoiksi saattojoukon yhteisiä kysymyksiä. Miksi ei Outi saanut perustaa perhetä, hankkia ammattia, nähdä kummilapsensa kasvavan aikuiseksi? Miksi niin hyvä ihminen joutui kärsimään? Näemmekö vielä Outin?

Karasti vastasi viittaamalla rukouksiin, joita 20 vuotta sitten Outia kastettaessa lausuttiin.

– Elävä Jumala on hänet antanut, ja elävän Jumalan käsiin me hänet nyt jätämme. Outi ei ole pimeydessä, vaan Jumala on hänen kanssaan. Hän on elossa ja tallessa ikuisesti. (I-S 17.7.2004, 17)

Subjektiutemme ja ruumiillisen, singulaarin olemisemme välinen kuilu tulee ilmeiseksi. Kaikki, mitä laitamme ”kuoleman paikalle” – nuoruus, kauneus, aineellinen menestys elämässä ja hyvyys – on lopulta voimaton suojelemaan meitä ruumiillisuuteen liittyvältä reaaliselältä, siis viime kädessä kuolemalta. Tästä hämmennyksestä kumpuaa *traagisuus*.

Aivan jutun lopussa tehdään jotakin, mikä viittaa jo eettisen individualismin ulkopuolelle, nimittäin uskonnolliseen individualismiin. Herää kysymys, onko Toisen Toinen sittenkin olemassa. Onko arkitodellisuuden ulkopuolella sittenkin perimmäinen signifioija, perimmäinen referentti, johon kaikki diskurssit lopulta viittaavat? Eettisen individualismin näkökulmasta näin ei ole. Ei ole muuta referenttiä kuin suvereeni yksilö itse, mutta juttu jättää ikään kuin lohdun eleenä kysymyksen ilmaan, ja siinä viitataan papin sanoilla kristilliseen symboliuniversumiin. Vaikea olisi kuvitella, että iltapäivälehdessä samojen olemassaoloomme liittyvien peruskysymysten päätteeksi viimeinen sana jätettäisiin kotimaisissa ympyröissämme sunnimuslimi-imaamille: ”Allahu akbar!” (Lukes 1979, 99; Bellah et al.1985; 235)

Mistä johtuu eettisen individualismin näin läheinen rinnakkaiselo uskonnollisen symboliikan kanssa? Eettisellä ja uskonnollisella individualismilla on sekä sisällöllinen että historiallinen yhteys. Ensiksikin molemmat pyrkivät identifioitumaan abstraktin yksilön sijasta konkreettiseen yksilöön. Kuten Lukes (1979, 140) asian ilmaisee: kumpikaan – ei uskovainen eikä arvot suvereenisti valitseva yksilö – oletta abstraktia yksilöä, vaan ne postuloivat todellisen, konkreettisen, historiallisesti ja sosiaalisesti paikannettavan ihmisen. Lukesin mukaan uskonnollinen individualismi voidaan määritellä näkemykseksi, jonka mukaan yksittäinen uskova ei tarvitse itsensä ja Jumalan väliin minikäänlaisia välittäjiä. Uskovalla itsellään on ensisijainen vastuu omasta hengellisestä kohtalostaan. Hänellä on oikeus ja velvollisuus luoda suhde Jumalaan omalla tavallaan ja omin pyrkimyksin.

Uskonnollinen individualismi on siis sekä uskonnollinen doktriini että näkemys uskonnon luonteesta: se korostaa hengellistä tasa-arvoa ja uskonnollista itsetutkiskelua. Moderni uskonnollinen individualismi katsotaan saaneen alkunsa uskonpuhdistuksesta, josta ovat peräisin sellaiset uskonnolliset suuntaukset kuin luterilaisuus ja kalvinismi. Uskonpuhdistus korosti esimerkiksi sellaisia periaatteita kuin henkilökohtainen usko ja uskovien universaali pappeus. Kysymys on siis perin länsimaisesta kulttuuri-ilmioistä. (Lukes 1979, 94–95)

Lukesin (1979, 142) mukaan uskonnollisen ja eettisen individualismin välinen yhteys on äärimmäisen läheinen ja uskonnollisesta näkökulmasta niiden välinen eron voi nähdä jopa keinotekoiseksi. Tämä

sen vuoksi, että moraalien ja uskonnon välinen ero on itsessään ei-uskonnollinen. Uskonnollisesta näkökulmasta uskonnon ulkopuolella ei ole moraalista, joten sen mitä kutsumme eettiseksi individualismiksi voi nähdä uskonnollisen individualismin variantiksi. Toisaalta – pohtii Lukes – myös maallistuneesta näkökulmasta on vaikea hahmottaa sitä, missä kohdin uskonto loppuu ja moraalit alkaa.

Mikä lopulta erottaa eettisen ja uskonnollisen individualismin toisistaan? Kysymys vapaudesta, yksilön *autonomiasta*, on yleensä individualismin – sen kaikissa muodoissaan – keskeinen periaate. Autonomia on läheisesti kytköksissä ajatukseen ”positiivisesta” vapaudesta tai liberalismista. Toisaalta idea yksilön autonomiasta on sinällään neutraali suhteessa siihen, onko *moraali* suhteellista, ja erityisesti siinä ovatko moraaliperiaatteet avoimia yksilön vapaalle valinnalle. Suhde yksilön autonomiaan moraalisten periaatteiden valitsijana on se, joka erottaa eettisen uskonnollisesta individualismista, vaikka tarkemmassa tarkastelussa raja on häilyvä. (Lukes 1979, 53–57)

Palaan hetkeksi nuoren Outi Tukiaisen kuolemaa ja hautajaisia käsitteleviin juttuihin. Pappi edustaa kristillistä uskoa ja hengellistä johtajuutta kristillisessä yhteisössä, joka taas pitää Jumalaa moraalisen auktoriteettinaan. Toimittaja ottaa jutussa etäisyyttä uskonnolliseen individualismiin laittamalla sanat papin suuhun. Etäisyyden otto on tärkeä, sillä niin eettinen kuin uskonnollinen individualismi puhuttelevat konkreettista yksilöä, ja jos tätä etäisyyttä ei otettaisi, lehti puhuisi jollakin muulla kuin suvereenin subjektin äänellä.

Mutta jo tämä osoittaa sen, miten lähellä uskonnollisen individualismin painotukset iltapäivälehden maailmassa ovat. Suuronnettomuuksien yhteydessä iltapäivälehdet liikkuvat usein tämäntyyppisten eksistentiaalisten ongelmien parissa. Otsikkoaineistosta löytyy pari esimerkkiä, joissa konkreettisen yksilön neuvottomuus reaalisen edessä henkilöityy Helsingin piispa Eero Huoviseen.

Konginkankaalla maaliskuussa 2004 tapahtuneen bussiturman yhteydessä *Iltalehden* sisäsivujen juttu otsikolla *Piispa Eero Huovinen: Epätoivonkin keskellä haluan rukoilla* kertoo uskonnollisesta kriisistä suuronnettomuuden äärellä. Juttu on neljännessivun kokoinen, ja se on kuvitettu keskustelevalle piispa Huovisen puolikuvalla. (IL 23.3.2004, 11)

Jutussa kerrotaan:

Myös Huovisen tuttavaperheen lapsi kuoli onnettomuudessa. (...)

Helsingin tuomiokirkkoseurakunnan vt. kirkkoherra Olli Hallikainen toteaa, että Konginkankaan onnettomuuden edessä kaikki joutuvat pysähtymään. (...)

– Ihmisellä on oikeus tuntea vihaa ja kapinoida Jumalaa vastaan, kun kohtaa epäoikeudenmukaiselta tuntuvan onnettomuuden. Raamatussakin on paljon kapinointia ja huutoja, Hallikainen kertoo.

Teologian vaikeampia kysymyksiä on, miksi Jumala sallii kärsimyksen, jos hän kerran on hyvä ja kaikkivaltias. (IL 23.3.2003, 11)

Tsunamikatastrofin yhteydestä löytyy *Ilta-Sanomien* etu- ja sisäsivujen otsikko *Piispa Eero Huovisen kipeä kysymys: ”Miksi käänsit selkäsi, Jumala?”* (I-S 10.1.2005, 1 & 18–19). Sisäsivujen juttukokonaisuus on aukeaman laajuinen. Pääjuttu on otsikoitu edellä mainitulla otsikolla, ja aukeamaa hallitsee kuva papinasuisesta Huovisesta kättelemässä sisään kirkkoon astuvia surijoita. Jutun väliotsikot kertovat: ”Piispa on ollut ihminen” ja ”Jumala käänsi kasvonsa pois”.

Pääjutun tekstissä kerrotaan piispan eläytymisestä uhrien hätään ja epätoivoon:

Thaimaassa suomalaisia uhreja auttanut Helsingin piispa **Eero Huovinen** on yksi niistä harvoista, joka on näyttänyt avoimesti tunteensa. Siinä missä moni viranomainen on pitänyt virallisen ilmeen, ei piispa ole edes yrittänyt. (...)

– Postia on tullut paljon. Moni tuttu ja tuntematon on antanut myönteistä palautetta siitä, että piispa on ollut ihminen. Kielteistä palautetta on tullut muutama. Jotkut ovat sitä mieltä, että piispa olisi pitänyt pysyä lujana, kertoi Huovinen IS:lle suruhartauden jälkeen. (...)

– Ihmisellä on kaksi lohdun suuntaa. Toiset ihmiset ja rakas taivaallinen isä. En suin surminkaan halua luopua siitä, että meillä kaikilla on rakas taivaallinen isä, jonka puoleen voimme kääntyä, hän sanoi. (I-S 10.1.2005, 18)

Seuraavan viikonlopun *Ilta-Sanomien* kertoo kuvitetussa neljännessivun kokoisessa jutussa, otsikolla *Piispa Huovinen joutui jäämään sairauslomalle*, että työtaakka kävi lopulta Huoviselle ylivoimaiseksi (I-S 15.–16.1.2005, 2).

Piispa Huovisen toimintaa kaiken hädän ja vakavan asian keskellä voisi tulkita varsin mediaseksikkääksi. Hän on ymmärtänyt massakulttuurin logiikan ja tehnyt omasta hämmennyksestään spektaakkelin, johon konkreettinen yksilö voi identifioitua. Ainakaan Huovisella ei ole ollut mitään sitä vastaan, että iltapäivälehdet valjastavat hänen kärsimyksensä myös lehtien omaan tarkoitukseen. Onhan heillä yhteinen intressi – puhutella konkreettista yksilöä.

Piispa samastuu koko olemuksellaan uhriuteen, uhrien hätään ja hänestä tulee yksi meistä. Tästä huolimatta Huovinen on myös hengellinen auktoriteetti. Piispan asemassa olevan uskonnollisen auktoriteetin hämmennys (hätä, epäily, nöyryys ja ihmetys reaalisen edessä) on vaikuttava ase, joka johdattaa ihmisiä niin iltapäivälehtien ääreen kuin tässä kenties myös luterilaisen kirkon tykö.

Tätäkin voi tulkita hegemoniakamppailun näkökulmasta, vaikka tilanne on tyystin toinen kuin iltapäivälehtien taistelussa poliittista individualismia vastaan. Uskonnollinen maailmankuva, joka legitimoi uskonnollisen individualismin fantasiakehyksen, etäännytetään pappien tai piispan puheeksi. Huovisenkin eläytymistä surevien ja uhrien kärsimykseen seurataan tietyn etäisyyden päästä.

Eettisen ja uskonnollisen individualismin jännite aktualisoituu hyvin erilaisten uutistapahtumien myötä. Seuraavassa nostan lyhyesti esille kaksi eri suunnista tulevaa uutistapahtumaa, joista ensimmäinen käsittelee populaarikulttuuria ja toinen raakaa henkirikosta. Molempia yhdistää se, että niiden kautta iltapäivälehtien suhde uskonnolliseen individualismiin käy selkeästi ilmi.

Knutbyn verityö

Aineistossani ensimmäinen aihe, jossa käsitellään ainakin implisiittisesti eettisen individualismin suhdetta uskonnolliseen individualismiin, on ruotsalaisessa Knutbyn kylässä Itä-Uppsalan kunnassa tapahtunut henkirikos. Tammikuun lopussa 2004 tapahtuneen henkirikoksen uhri oli helluntaiyhteisön pastorin vaimo. Samana yönä, jolloin henkirikos tapahtui, haavoitettiin ampumalla myös yhteisön toista miespuolista jäsentä. Tekijäksi osoittautui pastorin nuori naispuolinen lastenhoitaja

ja pian pastori osoittautui veritöihin yllyttäjäksi ja niiden päätekijäksi. Kävi ilmi, että haavoittuneen miespuolisen seurakunnan jäsenen vaimolla ja pastorilla oli suhde. Käräjäoikeus totesi pastorin olleen murhaan yllyttäjä. Hänen todettiin manipuloineen psyykkisesti tasapainottoman lastenhoitajan veritekoihin. Myös pastorin entisen vaimon kuolema joutui uudelleen poliisitutkinnan kohteeksi. (IL 9.2.2004, 17)

Ilta-Sanomista löytyy tapausta käsitelleitä otsikkoja vajaa 40 ja *Iltalehdestä* noin 25 kappaletta, joten tapaus saa ulkomaan aiheeksi varsin paljon huomiota. Ensimmäinen aalto aiheita käsitteleviä otsikoita löytyy helmikuulta 2004, jolloin tragedian paljastui ja uutta tietoa tapahtumasarjan ympäriltä tuli ilmi liki päivittäin. *Ilta-Sanomien* sisäsivujen otsikot, kuten *Murha jätti pienen lapsen puoliorvoksi* ja *Knutbyn pastori: Lastenhoitaja rakastui minuun*, kertovat tapauksen aikaansaamasta hämmennyksestä ja epätietoisuudesta (I-S 3.2.2004). Toisaalta oudot kuviot tragedian taustalla herättivät lisää kysymyksiä, otsikoilla *Pastorin rouvan surman järkyttämä kylä pelkää: KETKÄ MUUT OVAT MUKANA MURHAJUONESSA?* ja *Murhamysterien päähenkilöt* (I-S 6.2.2004). Toinen aalto otsikoita löytyy toukokuulta 2004, jolloin tapaus eteni oikeuteen. *Iltalehden* sisäsivujen otsikot, kuten *Knutbyn murhatragedian syytetyt itkivät oikeudessa* *LASTENHOITAJA: OLIN PASTORIN ORJA* (IL 19.–20.5.2004) ja *Lastenhoitajan dramaattinen kertomus Knutbyn murhayöstä "ALEKSANDRAN KUOLEMA TUNTUI KOKO HUONEESSA"* (IL 25.5.2004), kertovat oikeudenkäynnin herättäneestä suuresta kiinnostuksesta.

Henkirikos oli iltapäivälehdille herkullinen uutisdraama, sillä tapauksen ytimessä on uskonnollinen manipulaatio. Kysymys on siis uskonnolliseen individualismiin liittyvän moraalisen autonomian luovuttamisesta ulkoiselle auktoriteetille ja siihen liittyvistä vaaroista. Tapauksen kiinnostavuutta osoittaa se, että jopa *Iltalehden* oma toimittaja laitettiin Knutbyhyn tekemään juttua tunnoista, joita tapaus oli kyläläisissä herättänyt. Aukeaman laajuisen kokonaisuuden pääjuttu otsikolla *Murhatalon naapurit häätävät vieraat pois Pienen Knutbyn suuri suru* kertoo suureen mediahuumioon kyllästyneen maalaiskylän ilma-
piiristä. Sen sijaan kainalojutuissa otsikoilla *"He yrittivät ohjata toisten elämää"* ja *Tiivis yhteisö voi olla vaarallinen* pohditaan sisäänpäin lämpiävän ja ahtaan uskonnollisen yhteisön luonnetta. Ensin mainituissa

kainalojutussa haastatellaan henkilöä, joka muutettuaan kylään joutui kosketuksiin kyseisen seurakunnan kanssa. Jutun lähteenä on Ruotsin TV4. (IL 9.2.2004, 16–17)

Ennen kylään muuttoaan mies ei ollut kuulunut mihinkään seurakuntaan.

– Heidät oppi tuntemaan lämpiminä, välittävinä ihmisinä.

Vähitellen johtajista alkoi näkyä toinenkin puoli.

– He yrittivät ohjata toisten ihmisten elämää ja kontrolloida tiettyjä asioita. He kertoivat mistä pitää luopua ja miten elää. Heidän tahonsa ja äänensä oli tärkeintä.

Johtajien mukaan Jumala puhui heidän kauttaan. Örjan [nimi muutettu] kuitenkin kyseenalaisti seurakunnan toimintaa yhä enemmän, ja lopulta hänet kehoitettiin jättämään yhteisö. (IL 9.2.2004, 17)

Kun uutisoinnin toinen aalto löi suomalaisiin iltapäivälehtiin, kerrottiin jo paljon mehukkaampia yksityiskohtia. Tämän uutisdraaman keskiössä olevassa uskonnollisessa auktoriteetissa oli se vakava piirre, että hän oli valmis manipuloimaan ihmisiä jopa äärimmäisiin tekoihin saakka. Nyt kerrottiin uskonnollisen auktoriteetin varjolla tapahtuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Esimerkiksi toukokuun lopussa 2004 *Iltasanomat* kertoi oikeudenkäynnissä kuulluista kertomuksista otsikolla ”*Harrastimme seksiä joka yö*”. Aukeamaa hallitsevan kuvitetun jutun ingressi kertoo:

Knutbyn verityöt tunnustanut nainen kertoi oikeudessa, että pastori vaati seksiä pahoalaisen karkottamiseksi. (I-S 21.5.2004, 18)

Jutun leipätekstissä mennään yksityiskohtiin tarkemmin.

Helluntaipastorin vaimon surman tunnustanut lastenhoitaja kertoi, miten pastori **Helge Fossmo** houkutteli häntä uskonnollisella manipuloinnilla päivittäiseen seksiin.

– Hän sanoi, että kyse oli sisarusten välisestä taivaallisesta rakkaudesta. Jos osoittaisin hänelle rakkauttani, se ei olisi uskottomuutta, **Sara Svensson** sanoi. (...)

Fossmo sai joka yö tärinäkohtauksia ja muita oireita, joita hän kutsui taisteluksi pahoilaista vastaan. Niihin auttoi seksi.

– Joka yö Jumalan tahto voitti yhdynnän avulla. Minä uskoin häntä, Svensson sanoi. (I-S 21.5.2004, 18)

Kainalojuttu otsikolla *Murhapoltto ei sopinut pastorille* täydentää kuvaa helluntaipastorista häikäilemättömänä hyväksikäyttäjänä, joka ei keinoja kaihda. Surmat tunnustanut lastenhoitaja kertoo, että hän oli keskustellut pastorin kanssa pastorin vaimon surmatavasta. Käsken vertekoon hän kertoi saaneensa nimettömillä tekstiviesteillä Jumalalta. Pastori saattoi siis keskustella naisen kanssa avoimesti niin vaimonsa kuin rakastajattarensa miehen surmatavasta, sillä käsky surmatöihin oli tullut itse Jumalalta. Nuori nainen oli ehdottanut pastorin vaimon, nimeltään Aleksandra, valelemista bensalla ja sytyttämistä tuleen.

– Hänen [Fossmo] mielestä se ei ollut hyvä ajatus. Siitä tulisi ta-
loon savuvahinkoja, Svensson kertoi.

– Sinun pitää myydä rahasto-osuusi ja ostaa ase, Fossmo sanoi
Svenssonin mukaan.

Svensson oli jo ennen edellistä keskustelua yrittänyt surmata
Aleksandran hakkaamalla häntä vasaralla. Silloin tämä selvisi naa-
muilla ja Svensson karkotettiin Knutbyn helluntailaisyhteisöstä.
Hän sai kuitenkin yhä nimettömiä tekstiviestejä, joissa häntä keho-
tettiin surmaamaan Aleksandra sekä pastorin rakastajattaren avio-
mies. Syyttäjä uskoo, että niiden lähettäjä oli Helfe Fossmo.

– On Jumalan tahto, että se tapahtuu sinun kauttasi, koska olet teh-
nyt niin kovasti syntiä. Jumala antaa sinulle tien takaisin, pastori
kerrotaan sanoneen. (I-S 21.5.2004, 18)

Knutbyn tapausta voi lukea siitä näkökulmasta, kuinka iltapäivälehtet luovat suhdetta uskonnollisen individualismin fantasiakehykseen. Ilmeiseksi käy, miksi eettinen individualismi pitää etäisyyttä uskonnolliseen individualismiin, myös sen kirkollisempiin muotoihin. Iltapäivälehtien uutisoinnissa kysytään, mitä jos yhteisö onkin ahdas, manipuloiva ja harvainvaltainen. Mitä jos moraalisen autonomian rajoittaminen johtaakin oman harkinnan ja arvostelukyvyn täydelliseen luovuttamiseen jollekin, joka käyttää *minua* häikäilemättä hyväkseen? Mitä jos moraalisen auktoriteetin omat tavoitteet ovat epäeettisiä, puhtaan egoistisia? Mitä jos auktoriteetti on ilmiselvä roisto? Legitimoidaanhan myös luterilaisen kirkon moraalinen auktoriteetti vetoamalla Jumalan sanan oikeaan tulkintaan.⁵⁸

58 Pro gradu -töissäni olen tarkastellut Suomen helluntaiherätyksen maailmankuvaa ja sitä, kuinka uskonnollinen julkisuus uusintaa vähemmistöyhteisön valthierarkioita. Tar-

Knutbyn tapauksessa kiinnostavaa on myös se, kuinka henkirikoksen tekijä voi olla myös uhri. Identifikaatiota ei rakennetakaan heidän varaansa, jotka joutuvat välittömästi teon kohteeksi, eikä heidän lähioimaistensa varaan, vaan tässä tapauksessa uhri on se, joka suunnitteli valelevansa surmatun bensalla ja sytyttävänsä tuleen, siis hän joka tosiasiallisesti ampui tappavat ja haavoittavat laukaukset.

Kuolema valkokankaalla ja tyhjänä merkitsijänä

Toinen esimerkkini liittyy populaarikulttuuriin ja elokuviin. Keräämästäni otsikkoaineistosta löytyy helmikuusta huhtikuuhun kolmisenkymmentä otsikkoa, jotka käsittelevät amerikkalaisen näyttelijän Mel Gibsonin ohjaamaa elokuvaa *The Passion of the Christ*. Elokuva tuli Suomessa ensi-iltaan maaliskuussa 2004. Erityisesti *Ilta-Sanomat* huomioi jo helmikuussa elokuvan muualla maailmassa nostaman kiinnostuksen otsikoilla *Gibsonin Jeesus-elokuva villitsi USA:ssa, Tausta: Action tähti Mel Gibson on harras kristitty* (I-S 18.2.2004) ja *Mel Gibsonin Jeesus-filmi innosti ja inhotti* (I-S 26.2.2004). Gibsonin elokuva avaa näkökulman kuoleman rooliin iltapäivälehtien todellisuudessa. Kuolema on omalla negatiivisella tavallaan hegemoniakamppailun keskiössä. Diskurssiteorian näkökulma *tyhjään merkitsijään* avaa hegemonisten suhteiden toisen tärkeän aspektin. Ernesto Laclau (2007, 36) mukaan tyhjää merkitsijää ei tule sekoittaa aiemmin mainittuun kelluvaan merkitsijään, joita hegemoniakamppailussa pyritään kytkemään mahdollisimman diskursiiviseen kiinnekohdan yhteyteen. Tästä ei ole kuitenkaan kysymys tyhjiissä merkitsijöissä.

---

kastellullani oli paralleelisuutta Juha Siltalan (1992) psykoanalyttiselle mentaalihistorialliselle tutkimukselle suomalaisista 1800-luvun herätysliikkeistä. Helluntaiyhteisössä Raamatusta, erityisesti Paavalin kirjeistä, lainattu kuva kristillisestä alkuseurakunnasta legitimoivat hyvin tiiviin ja autoritäärisen yhteisörakenteen. Tässä yhteisökonstituutiossa seurakunnan karismaattisen hengellisen johtajuuden, esimerkiksi saarnaajien, ja seurakunnan muodollisen johtajuuden, seurakunnan vanhimmiston, välillä on jatkuva jännite. Seurakuntia hajoaa ja uusia syntyy karismaattisten johtajien vaikutuksesta. Tämän vuoksi, ja ylipäätään ympäröivän maallistuneen kulttuurin vaikutuksen vuoksi, yhteisön kontrolli jäseniään kohtaan voi olla hyvin häikäilemätöntä. (Ruuskanen 1996, 1994, 1993).

Tyhjät merkitsijät liittyvät ”tyhjyydestään” huolimatta poliittisen toiminnan ytimeen. Ne ovat suhteessa diskursiivisiin kiinnekohtiin ikään kuin kolikon toinen puoli. Siinä missä solmukohdat tarjoavat hegemoniakamppailussa yhteisön rakentumiselle positiivisen referentin, tyhjät merkitsijät tarjoavat negatiivisen. Tyhjä merkitsijä on merkitsijä, jolla ei ole mitään positiivista sisältöä, eikä niin ollen erontekoja tuottavaa kapasiteettia. Tyhjät merkitsijät ovat yritys signifioija signifiikaation rajat; määrittää määrittämätön eli lacanilaisittain *reaalinen*. (Laclau 2007, 38–39)

Hegemonisten suhteiden näkökulmasta tyhjällä merkitsijällä on siten keskeinen rooli. Laclau (2007, 44) mukaan hegemonia on jonkun ennalta annetun organisatorisen periaatteen ylivaltaa. Hegemoninen järjestys on tällöin jonkun tietyn ryhmän ilmaantumista yhteisön ytimessä oleva tyhjän paikan täyttäjäksi. Hegemoninen ryhmä on itse tämän tyhjän paikan inkarnaatio, ja hegemonisissa suhteissa on siten pyrkimys monopolisoida tyhjä merkitsijä.

Ajatus tuntuu ensi silmäykseltä vaikealta, mutta ei suinkaan ole sitä. Havainnollistamisessa voi käyttää aiemmin diskursiivista kiinnekohtaa kuvannuttua esimerkkiä eli kommunistista ideologiaa. Jos kommunismi oli diskursiivinen kiinnekohta, joka antoi yhteisölle positiivisen referentin, tyhjäksi merkitsijäksi voi ajatella työväenluokkaa eli marxilaisin käsittein *proletariaattia*. Kommunistisessa ideologiassa proletariaatti ei ollut mikään epämääräinen joukko ihmisiä erillisine ryhmäintresseineen ja yksilöineen, vaan ennalta määriteltä entiteetti. Tämä oli kuitenkin seurausta siitä, että alun perin proletariaatti tyhjänä merkitsijänä oli vastaus siihen, mitä oli elämä nousevassa kapitalistisessa maailmassa kaikkien diskurssien ulkopuolella. Mitä oli olla maaton, ilman perittyä omaisuutta ja arvovaltaa. Kun marxilainen ajatus proletariaatista muotoutui, olemassaolo työläisenä määrittyi negaation kautta. Kuuluminen proletariaattiin merkitsi olemassaoloa ilman mitään positiivista referenttiä, mutta proletariaatti marxilaisuudessa toisaalta on myös muutoksen poliittinen agentti (Lovell 1988, 47, 122). Kommunistisessa ideologiassa kommunistinen puolue oli ottanut hegemonian määritellä sen, mitä proletariaatti merkitsi (tyhjänä merkitsijänä) ja toisaalta miten proletariaatin ”ongelma” tuli ratkaista.

The Passion of the Christ on elokuva raamatullisesta Jeesuksen ristiinkuolemasta ja sitä välittömästi edeltäneistä tapahtumista. Suurinta kohua herätti elokuvan äärimäisen väkivaltainen tapa kuvata Jeesuksen kuolemaan liittyviä kärsimyksiä. Elokuvassa äärimmäisen yksityiskohtaisesti kuvattu roomalaisten sotilaiden suorittama säälimätön ja sadistinen ruoskinta ei jätä katsojaa kylmäksi.

Iltä-Sanomien arvostelijan mukaan:

Hirvittävä kaksituntinen kärsimysnäytelmä päättyy lyhyeen välähdykseen Jeesuksen ylösnousemuksesta. Niin lyhyeen, ettei sen sisältämä toivo ehdi mitenkään peittää alleen edeltänyttä tuskaa. (I-S 24.3.2004, 28)

Iltapäivälehdissä uutisoi elokuvan herättämän uskonnollisen innostuksen, mutta elokuva herätti erityisesti keskustelua väkivaltaisuudellaan. Miksi näin äärimmäisen yksityiskohtaista ja ylenpalttista väkivaltaa pohdittiin *Iltä-Sanomien* viihde-vinjetin alla, otsikolla *Verinen tie pelastukseen?* Toisaalta teologian professori Miikka Ruokanen kommentoi elokuvan sisältöä aivan edellisen jutun yläpuolella otsikolla ”*Väkivalta osoittaa kärsimyksen syvyyden*”. Juttu pitää asiaankuuluvaa etäisyyttä uskonnollisen individualismin kehykseen, mutta suhteessa lehden omaan elokuva-arvosteluun se on esitetty samassa laajuudessa ja se on suorastaan paraatipaikalla. Juttu on kuvitettu messuvaatteissa olevan ja suoraan kameraan vetoavasti katsovan Ruokasen kuvalla. Kuvan laitaan on nostettu sitaatti: ”Kenties paras koskaan näkemäni elokuva”.

Jutun mukaan:

Ruokanen painottaa, että elokuvassa ei mässäillä väkivallalla. Väkivalta osoittaa Jeesuksen kärsimyksen syvyyden ja ihmisen julmuuden ja pelon.

– Samanlainen väkivalta Jeesusta kohtaan olisi ollut mahdollista missä tahansa yhteiskunnassa.

Miikka Ruokasen mielestä *The Passion of the Christ* on paras Raamatusta tehty elokuva.

– Kenties paras koskaan näkemäni elokuva. (I-S 24.3.2004, 28)

Lehden omassa arvostelussa Ruokasen tulkintaan väkivallan luonteesta otetaan selvästi välimatkaa. Elokuva on pisteytetty tähtisymbolein sekä

toteutuksen että sisällön mukaan: toteutus saa neljä tähteä (paras pistemäärä on viisi tähteä) eli varsin hyvät pisteet. Sen sijaan sisällöstä elokuva on saanut vain kaksi tähteä. Arvostelussa elokuvan kehutaan olevan taitavasti toteutettu, mutta sen väkivaltaisuutta arvostellaan jyrkästi.

Lehden kriitikko kirjoittaa:

Yhtä realistista ja pitkitettyä kidutuksen kuvausta en ole koskaan ennen elokuvassa nähnyt – enkä toivottavasti tule näkemään. (...) Varmasti elokuva sikiää Gibsonin sisäisestä vakaumuksesta. Henkilökohtaisesti en silti ymmärrä, kuka tarvitsee vuonna 2004 elokuvaa, joka pelkistää Jeesuksen merkityksen kärsimykseen. Eikö lähimmäisen rakastamisesta opettanut Jeesus olisi ajallemme otollisempi elokuvan aihe? (I-S 24.3.2004, 28)

Seuraavana päivänä *Ilta-Sanomat* tarkasteli elokuvan Suomessa saamaa vastaanottoa. Koko aukeamaa hallitseva juttu otsikolla *Jeesus elokuva tuli ensi-iltaan Suomessa Raaka ja verinen* on kuvitettu suurella kuvala Jeesuksen pahoinpidellyistä kasvoista. Kuva on mitä ilmeisimmin elokuvan pr-materiaalia. (I-S 25.3.2004, 12–13)

Huhtikuussa *Ilta-Sanomien* pääsiäislehden Plussa-liitteessä tarkastellaan Mel Gibsonin elokuvan aiheuttamaa maailmanlaajuista uskonnollista innostusta otsikolla *RUOSKALÄHETYS ON ALKANUT!* Elokuvan synnyttämä maailmanlaajuinen kohu kiinnostaa myös *Iltalehteä*. Ennen Suomen ensi-iltaa lehti uutisoi sekä elokuvan ohjaaja Mel Gibsonin että itse elokuvan ympärille muodostuneen ilmiön aukeaman laajuisessa, kuvitetussa jutussa otsikolla *Marttyyri-Mel ja Pyhä henki*. Pääjuttua on täydennetty kahdella kainalojutulla otsikoilla *Jeesus elokuvatähtenä* ja *Kohu takaa lipputulot*. (I-S Plussa 9.4.2004, 22–24; IL 13.–14.3.2004, B8–B9)

Elokuvan Suomen ensi-illan kynnyksellä *Iltalehti* julkaisi kiinnostavan juttukokonaisuuden. Siinä pyrittiin kuvaamaan elokuvan sisältöä – ja ehkä sen vastaanottoa – erilaisten maailmankuvien näkökulmasta. Jutussa kolme henkilöä, kirjailija Torsti Lehtinen, tv-kasvo Ruben Stiller ja rock-muusikko-runoilija A.W. Yrjänä, on laitettu keskustelmaan Gibsonin elokuvasta. Puolentoista aukeaman juttua, otsikolla *Kolme miestä ja Jeesus*, hallitsee valokuva, jossa kuva keskustelijoista

on asetettu Leonardo da Vincin kuuluisan viimeistä ehtoollista kuvaavan suuren seinämaalauksen päälle.

Jutun ingressissä kerrotaan:

Ortodoksi, juutalainen ja rokkari katsoivat ennakkoon Mel Gibsonin ohjaaman Jeesus-elokuvan. Paneeli päättyi yllättävään lopputulokseen. Huomio, juttu sisältää juonipaljastuksia niille, jotka eivät ole lukeneet kirjaa! (IL Viikko 20.–21.3.2004, B8–B10)

Ingressissä mainittu ”yllättävä lopputulos” jää sille asteelle, että kolmen sanavalmiin henkilön ajatuksenvaihdossa nousee monenlaisia spontaaneja ajatuksia, kuten Ruben Stillerin sanoma leipätekstistä graafisesti korostettu sitaatti, ”Kyllä tämä oli pakkomielteisen Hollywood-näyttelijän tekele”, A.W. Yrjänän toteama, ”Elokuvan Jeesus oli nimenomaan action-sankari” ja Torsti Lehtisen, ”Tässä on tullut elämän aikana kuunneltua jos jonkinlaista julistajaa Nietschestä [sic!] Kekkoseen”. Kiinnostavinta jutussa on asetelma, joka ilmenee

Kuva 9. Iltalehden viikonloppuliitteessä 20.–21. maaliskuuta 2004 ilmestynyt juttukokonaisuuden ensimmäinen aukeama. Kokonaisuus käsittelee Mel Gibsonin elokuvaa *The Passion of The Christ*.

edellisen ingressisitaatin ensimmäisestä ja viimeisestä virkkeestä. (IL Viikko 20.–21.3.2004, B8–B10)

Ensimmäinen virke viittaa siihen, että haastateltavat ovat edustamassa omien näkemystensä lisäksi sitä uskontokuntaa, johon kunkin heistä tiedetään kuuluvan: Lehtinen ortodoksista uskoa, Stiller juutalaisuutta ja Yrjänä rokkarina ”meitä” eli luterilaista valtaväestöä. Sananvalinta, jolla Yrjänään viitataan – rokkari – on kiinnostava. Se tekee hänestä tunnettuna populaarikulttuurin edustajana osana arkista mediamaisemamme. Vaikka Yrjänä edustaa nimenomaan luterilaisuutta, häntä ei kutsuta ”luterilaiseksi”, kuin vasta jutun lopussa olevassa henkilökuvalaatikossa otsikolla *Hän*.

Ingressin viimeinen virke viittaa kuivalla huumorilla höystettynä jälleen kerran ”meihin”. Kirja, johon virkkeessä viitataan, on tietysti Raamattu. Jos sitä ei ole lukenut, juttu voi paljastaa mitä elokuvassa tapahtuu. No, välttämättä monikaan ei ole lukeneet kokonaan kyseistä kirjaa, vaikka kuuluisikin luterilaiseen kirkkoon, mutta koulujen uskonnonopetuksen ja muun kirkollisen opetuksen myötä ”juoni” lienee useimmille tuttu. Ja toisaalta Raamatun *pitäisi* olla jokaisen kristityn lukema kirja eli Raamatun tuntemus on ainakin kristillisyyteen liittyvä velvollisuus, oli sen lopulta täyttänyt tai ei. Kiinnostavaa paneelikeskustelussa on kuitenkin se, että sen sisältämän väkivallan merkitystä pohditaan eri näkökulmista. Gibsonin elokuva on mitä ilmeisin uskonnollinen vedenjakaja, josta keskusteltaessa erilaiset merkitsijät – diskurssit – törmäävät kiivaasti vastakkain.

Iltaapäivälehtien – erityisesti *Ilta-Sanomien* – uutisoinnissa silmiin pistävää on se, että siinä ei haluta ymmärtää millään tavalla elokuvassa esitetyn, Jeesuksen ristinkuolemaa edeltävän väkivallan sisällöllistä merkitystä. Väitänkin, että iltaapäivälehtien asenne kuvaa eettisen individualismin näkökulmaa kuolemaan myös yleisemmin. Kuolemalla ei ole paikkaa, eikä sijaa tässä fantasiakehyksessä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kuolema olisi ilman minkäänlaista poliittista merkitystä. Päinvastoin, tässä kehyksessä kuoleman voidaan ajatella olevan edellä mainitsemani tyhjä merkitsijä.

Mutta miten tämä liittyy Mel Gibsonin elokuvaan? Iltaapäivälehdissä Jeesuksen kuolemalla ja siihen liittyvällä kärsimyksellä ei ole mitään positiivista sisältöä. Zygmunt Bauman (1992, 12–13)

kuvaa (post)modernin ihmisen traumaattista suhdetta kuolevaisuuteensa oman olemassaolonsa äärimmäisenä pisteenä ja merkitysten rajana. Kuolemanpelko on pelkoa tyhjyyttä kohtaan ja kauhua äärimmäistä ei-minään-olemassaoloa kohtaan. Kuolema ei ole portti uuteen maailmaan, eikä kuoleman jälkeen koita sen enempää helvetin kärsimykset kuin taivaan riemut. Kuolemaan liittyvään kärsimykseen ei liity mitään myönteistä moraalista sisältöä. Kuolema merkitsee yksilön äärimmäistä diskurssien ulkopuolista olemista.

Siten kuolema tyhjänä merkitsijänä kertoo siitä, minkälaista postmoderni yhteisöllisyys luonteeltaan on. Elämä ja kuolema ovat yksilön – *minun* – perin yksinäinen kamppailu, niin kuin Norbert Elias (1993) kuvaa kirjassaan *Kuolevien yksinäisyys*. Tämän näkemyksen iltapäiväjournalismi pyrkii journalismissaan monopolisoimaan itselleen. Tämä on se ennalta sovittu organisatorinen periaate, joka lukijan on hyväksyttävä tullakseen osaksi iltapäiväjournalismin yleisöä.

Sen vuoksi esimerkiksi äärimuslimiterroristien, jihadistien tunnettu slogan – ”te haluatte elää, me haluamme kuolla!” – osuu suoraan länsimaisen postmodernin ihmisen herkipään kohtaan. Miten kukaan voi uskoa satuihin kuolemanjälkeisestä elämästä ja siellä saamaansa palkkioon niin paljon, että voi vaikka räjäyttää itsensä kappaleiksi? Kysymys on myös sikäli kipeä, että tästä näkökulmasta nämä ihmiset ovat täysin eettisen individualismin hegemonisten suhteiden ulottumattomissa. Eettisen individualismin näkökulmasta he edustavat täydellistä ulkopuolisuutta. Heihin ei järkipuhe auta.

Ajatus tyhjistä merkitsijästä korostaa sitä, että vaikka kuolemalla ei tässä kehyksessä ole mitään positiivista sisältöä, se ei silti lakkaa olemasta poliittisesti merkittävä kysymys. Jotta tämä avautuisi paremmin, on tehtävä ekskursio italialaisen filosofin Giorgio Agambenin ajatteluun, sillä hänen teoretisoinneissaan valta elämään ja kuolemaan – suvereenin valta – liittyy kiinnostavalla tavalla postmodernin kulttuurin tuottamaan fantasiaan suvereenista subjektista. Siis – Lukesin sanoin – yksilöön, joka suvereenisti valitsee moraaliset prinssiippinsä.

Subjekti, kuolema ja postmoderni identiteetti

Johdantoluvussa pohdin lacanilaisen konstruktionismin suhdetta kuolemaan ja kuolemiseen subjektiä määrittävänä tekijänä. Kuolema ruumiillisuuteemme liittyvänä reaalisenä on eräänlainen subjektivaatiomme perimmäinen syy, johon haluamme ottaa subjekteina etäisyyttä, tiedostamme sitä tai emme. Viittasin myös Giorgio Agambeniin siinä, kuinka kohtaaminen oman singulaarin ruumiillisen olemuksemme kanssa voi aiheuttaa jopa elinikäisen trauman. Agambenin ajattelussa modernia ja postmodernia olemistamme määrittää yhä enemmän suhde siihen ruumiillisuutemme ulottuvuuteen, joka jää kaikkien diskursien ulkopuolelle. Hänen modernin subjektin problematiikkaa käsittelevän kirjansa englanninkielinen nimi on paljon puhuva: *Remnants of Auschwitz* (2005a). Nimeä mukaillen voisi ajatella, että me kaikki olemme jonkinlaisia Auschwitzin jäänteitä. Olemme kaikki subjekteina jollakin tavalla tuon natsi-Saksan kuolemanleirin leimaamia ja elämme jonkinlaisessa *postholocaust*-kulttuurissa. Kulttuuriajatteluaan Agamben (2005b, 1998) kehittää erityisesti trilogiassaan, johon kuuluvat edellä mainitun lisäksi kirjat *State of Exception* ja *Homo Sacer*.

Agamben (2001, 35) kysyy, mikä on leiri ja millainen on se juridis-poliittinen rakenne, joka teki mahdolliseksi leirien tapahtumat. Hän ei tarkastele käsittämättömiä epäinhimillisiä julmuuksia mahdollistaneita leirejä niinkään historiallisina tosiasioina ja menneisyyteen kuuluvana poikkeusilmiönä, vaan *metaforana* poliittiselle tilalle, jossa edelleen elämme. Agambenin (2001, 36–37) mukaan, kehitys natsi-Saksan tuhoisaksi leirijärjestelmäksi on hyvin dokumentoitu ja samanlainen kehitys on tunnistettavissa monissa muissakin länsimaissa. 1800-luvun puolessa välissä Preussissa tiettyjen väestöryhmien ”korjaaminen suojaan” mahdollistettiin lainsäädännöllä pelkästään valtion turvallisuuteen liittyvän vaaran välttämiseksi. Tämän operaation kohteeksi joutuminen ei edellyttänyt minkäänlaista rikosoikeudellista tuomittavaa käytöstä. Tämän lainsäädännöllisen perinnön ansiosta leiri sijoittui Hitlerin Saksassa rikosoikeuden ja vankilalainsäädännön ulkopuolelle. Poikkeuksesta oli tullut sääntö. Leiri oli palanen aluetta, joka sijoittui normaalin juridisen alueen ulkopuolelle, mutta joka ei ollut kuitenkaan

täysin ulkoinen tila. Koska leirit tässä mielessä muodostivat poikkeustilan, jossa laki on kokonaisuudessaan siirretty pois käytöstä, kaikki niissä oli mahdollista.

Sikäli kuin sen asukkaat on riisuttu kaikesta poliittisesta statuksesta ja supistettu pelkäksi paljaaksi elämäksi, leiri on myös kaikkein täydellisimmin koskaan toteutunut biopoliittinen tila, jossa vallalla on vastassa puhdas biologinen elämä vailla mitään välitystä. (Agamben 2001, 37–38)

Agamben siis väittää, että leirin syntyminen länsimaissa leimaa ratkaisevasti postmodernia poliittista tilaa eli leiri on ikään kuin vallan ideaali. Tämä suvereenin vallan tuottama biopoliittinen, alun perin lain määrittelemä poikkeustila on tullut määrittelemään modernia poliittista olemistamme. Miten aukaista tätä ensi silmäykseltä vaikealta tuntuvaa ajatusta, että leiri määrittelisi postmodernia elämää jollakin tavalla laajemminkin?

Että tämä ajatuskuvio aukeaisi, täytyy ensiksikin kysyä, mihin käsitteellä *biopolitiikka* viitataan. Ranskalaisen historioitsija ja filosofi Michel Foucault’n lanseeraaman teorian biopolitiikasta voi ajatella olevan yksi valtaa ja subjektia korostava kertomus länsimaisesta kulttuurista. Se vastaa kysymykseen siitä, mikä tekee länsimaisen kulttuurisen tilanteen *erityiseksi* verrattuna vaikkapa kulttuurimme varhaisempiin muotoihin. Teoksessaan *Seksuaalisuuden historia* Foucault (1999) kuvaa sitä, kuinka modernina aikakautena *elämä* ryhdyttiin sisällyttämään valtiollisen vallan mekanismeihin ja laskelmiin. Tätä uutta vallan mekanismeja, joka on ottanut kohteekseen elämän, Foucault kutsuu biopolitiikaksi ja sen operatiivista ulottuvuutta biovallaksi. Biopolitiikalla Foucault kuvaa länsimaisen kulttuurin ajanjaksoa, johon viitataan usein sellaisin käsittein kuin moderni, modernisaatio ja postmoderni. Juuri biopolitiikka on ollut tälle ajanjaksolle leimallista. Foucault’n mukaan 1700-luvulla länsimaissa yhteiskunnissa alkoi muotoutua hallinnan muoto ja poliittinen käytäntö, jossa väestö ryhdyttiin konstituoimaan ryhmänä eläviä ihmisiä. Nämä hallinnan käytännöt liittyivät sellaisiin väestötason tekijöihin kuten terveys, hygienia, syntyvyys, kuolleisuus tai rotu. (Agamben 1998, 3; Dolar 1998, 83; Foucault 1999, 102; Foucault 1997, 73)

Biovallan objektiivisia ulottuvuuksia ja vallan käytäntöjä Foucault on kutsunut vallan teknologioiksi. Valtaan liittyy kuitenkin myös subjektiivinen eli itseyden ulottuvuus, jossa yksilöt objektivioivat itse itsensä ruumiillisina olentoina. Vallan subjektiivista ulottuvuutta Foucault kutsuu minätekniikoiksi, joita ovat ne itsehallinnan menetelmät, joiden avulla yksilöt sisällyttävät omaan identiteettiinsä ja tietoisuuteensa ulkoisen vallan rakenteet. Agambenin mielestä juuri näiden kahden ulottuvuuden tarkastelu on ollut koko Foucault'n tuotannon punainen lanka. (Foucault 1997, 223–251; Agamben 1998, 5)

Agamben (1998, 119) kiteyttää tämän kahden ulottuvuuden jännitteen Foucault'n tuotannossa seuraavasti:

Vasta aivan lopussa Foucault jatkoi kuitenkin ”subjektivaatioprosessin” tutkimista. Sitä, että matkalla muinaisuudesta moderniin maailmaan yksilöt tulevat objektivioimaan oman itsensä, konstituivat itsensä subjekteina, ja samaan aikaan kytkevät itsensä ulkoiseen kontrolliin.⁵⁹

Foucault pyrki teoretisoimaan yhtäältä sitä, miten moderni ihminen tuli historian kuluessa määrittäneensä itsensä erilliseksi ”minuudeksi” ja konstituoineeksi itsensä itsenäiseksi entiteetiksi, subjektiksi, sekä toisaalta kuinka yksilö samaan aikaan kytketään ulkoisiin valtarakenteisiin ja tuotettiin vallan objektina. Foucault'n (2000) tunnettu modernin kulttuurin metafora on panoptikonin muotoon rakennettu vankila, jossa elämää hallitsee sisäistetty tietoisuus kontrolloivan katseen jatkuvasta läsnäolosta. Agambenin (1998, 5) mukaan Foucault'n väite siis on, että länsimainen valtio on erityisellä tavalla integroinut toisaalta subjektivikaatiotekniikat ja toisaalta ihmistä objektivioivat ja totalisoivat prosessit.

Foucault'n tuotannossa jää kuitenkin epäselväksi se, missä nämä kaksi prosessia ja vallan sfääriä – vallan objektiivinen ja subjektiivinen ulottuvuus – konkreettisesti kohtaavat.

59 Käännös englannista suomeen on SR:n. Englanninkielinen käännös Agambenin (1998, 119) italiantekstistä on seuraava: ”Until the very end, however, Foucault continued to investigate the ”process of subjectivization” that, in the passage from ancient to the modern world, brings the individual to objectify his own self, constituting himself as a subject and, at the same time, binding himself to a power of external control.”

Negatiivinen ontologia

Vallan objektiivisten ja subjektiivisten ulottuvuuksien kohtaamista pohdii myös lacanilainen psykoanalyytikko ja filosofi Mladen Dolar (1998), joka on luonut kiinnostavan lacanilaisen katseen Foucault'n ajatteluun. Dolarin mukaan siinä missä Toinen, jota luonnehtii puute, on Lacanin ydinkäsitteitä, Foucault'lle samassa asemassa on valta. Foucault'n tapa lähestyä valtaa on uusi, omaperäinen ja innovatiivinen. Perinteiset poliittiset teoriat ja valtateoriat ovat ottaneet lähtökohdakseen entiteetin, joka on suljettu ulos sosiaalisesta todellisuudesta. Tällaisia ovat esimerkiksi monarkki, suvereeni, valtio tai laki. Nämä ulkoiset entiteetit kykenevät muodostamaan sosiaalisesta todellisuudesta kokonaisuuden.

Mitä tällä oikein tarkoitetaan? Asiaa voisi havainnollistaa ajattelemalla tavallista kaupunkimaista katunäkymää. Ihmiset kulkevat siinä verrattain ennustettavasti vaikkapa siten, että jalankulkijat kulkevat jalkakäytävää ja autot liikkuvat kadun keskiosassa nopealla vauhdilla toisiaan vastaan pelkän valkoisen viivan jakamalla väylällä. Kaikki noudattavat uskomattoman hyvin näkymätöntä synkronoitua järjestystä! Tosin liikennevalot luovat myös näkyvällä tavalla etenkin autojen liikkeeseen varsin täsmällistä rytmiä, mutta mikään näkyvä voima tai auktoriteetti ei pakota tottelemaan niitä.

Perinteisen valtateorian näkökulmasta tässä katumiljöössä auke-nevan sosiaalisen todellisuuden mahdollistaa esimerkiksi laki. Normaalitylanteessa laki ei ole kadulla läsnä, vaan se on ikään kuin taustalla odottamassa realisoitumistaan. Jos lain säätelemään rytmiin tulee sä-röjä, esimerkiksi jalankulkija tulee auton töytäisemäksi tai joku kadulla liikkuja käyttäytyy väkivaltaisesti, laki muuttuu todeksi. Lievimmillään laki realisoituu kadulla poliisin lisääntyneenä läsnäolona tai viime kä-dessä poliisin suorana puuttumisena kadulla liikkujien toimintaan.

Tällä tavoin laki muodostaa sosiaalisesta todellisuudesta kokonai-suuden olemalla sen elämää ja rytmiä säätelevä ulkoinen referentti. Valta edellyttää tästä näkökulmasta aina tarkastelun lähtökohdaksi jon-kin sosiaalisen todellisuuden ulkopuolisen entiteetin. Tätä voisi kutsua ulossulkemisen logiikaksi. Tämän tyyppistä käsitystä vallan logiikasta sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa voi kutsua *negatiiviseksi on-tologiaksi*. (Dolar 1998, 79–81)

Foucault'n ajatus on juuri päinvastainen: ensinnäkään valta ei muodosta sosiaalisesta todellisuudesta kokonaisuutta, vaan jotakin eikokonaista, ei-kaikkea, jotakin jota ei voi rajoittaa. Hän perustaa ajattelunsa eräänlaiselle *sisään sulkemisen* logiikalle. Dolarin (1998, 82–83) mukaan Foucault oikeastaan hylkää koko jaon sisä- ja ulkopuoleen turhana ja epäanalyyttisenä. Hänen käsitystään sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta voi kutsua positiiviseksi ontologiaksi. Dolar korostaa, että Foucault'n positiivisessa ontologiassa on tärkeä historiallinen opetus, johon edellä jo viittasin. Modernina ”biopoliittisena” aikakautena on muodostunut vallan käytäntö, joka operoi päinvastoin kuin valta, joka kontrolloi ja rajoittaa.

Biopolitiikan käsite korostaa siirtymää, joka on tapahtunut normin negatiivisesta – rajoittavasta ja kontrolloivasta – toiminnasta sen positiiviseen toimintaan, jolloin valta on jotakin, joka tuottaa ja konstituoii. Valta ei ole negatiivinen ja alistava, vaan mahdollisuuksia luova. Tämä on merkinnyt siirtymää negatiivisesta positiiviseen vallan ontologiaan. Foucault'lle tarkastelun pääongelma ei ole ollut tarkastella tapahtumien pinnan alla olevaa kätkeytyä rakennetta, joka peittää jonkin syvemmän tason. Foucault'n mittava yritys ikään kuin ”keksiä valta uudelleen” perustuu juuri vallan positiiviseen ontologiaan eli pyrkimykseen ajatella valta yli perinteisten ajatusmallien, joiden juuret ovat jo antiikin ajattelussa.⁶⁰ (Dolar 1998, 83–84)

Kuten Dolar (1998, 87) mainitsee, Foucault'n ”positiivisella ontologialla” – valta ilman ulkopuolta – on kuitenkin ongelmansa. Kuinka objektiiviset vallan rakenteiden ajatellaan tulevan osaksi subjektiivista todellisuuttamme? Lacanille Toinen ilmaantuu juuri sinä hetkenä,

---

60 Dolar (1998, 83) viittaa ns. governmentality /käsitteeseen, jonka alle on sukeutunut kokonainen politiikan tutkimuksen, erityisesti angloamerikkalainen, koulukunta. Sen keskiössä ja analyysin kohteena on moderni vallankäyttö biopolitiikkana eli vapaiden ihmisten suostutteluna ja ohjaamisena. Poliitiikan tutkija Sakari Hänninen muotoilee hallintamentaliteetin (governmentality, gouvernementalité) käsitteen määrittävän – Foucault'a lainaten – ”muiden hallitsemisen teknologioiden ja minätekniikoiden kosketuspinnaksi” (Hänninen 1997, 10; Foucault 1997, 225). Governmentality-koulukuntaan katsotaan kuuluvan mm. sellaisia nimiä kuin Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller, Nikolas Rose (esim. 1999a; 1999b), Mitchell Dean (esim. 1997; 1999; 2004). Myös Ian Hackingin ja Giovanna Procaccin tekstit sivuavat läheltä näitä teemoja. Sakari Hännisen ja Jouko Karjalaisen (1997) toimittama kirja *Biovallan kysymyksiä – kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoinnista* on edelleen varsin pätevän suomenkielisen johdannon koulukunnan teemoihin ja lähestymistapoihin.

jolloin kohtaamme symboliset rakenteet. Tässä kohdin voimme puhua filosofisesta realismista vastakohtana foucault'laiselle nominalismille. Valta nousee hypoteettisesta auktoriteetista, oletetusta ”kolmanesta osapuolesta”, joka on läsnä jokaisessa tekstissä ja puheaktissa. Foucault’n subjekti on erilainen. Sitä ei ole johdettu Toisesta, eikä se ilmaannu tunnistamisen ja virhetunnistamisen dialektiikasta. Siten ei ole myöskään palautettavissa puutteeseen eli subjektin konstituivaan tyhjään paikkaan (reaaliseen). Dolarin mukaan juuri tämän vuoksi Foucault välttää halun ja objektin käsitettä. Halu implikoisi puutteen ”negatiivista ontologiaa” ja objekti implikoisi jotakin, joka pyrki täyttämään tämän puutteen. (emt., 82–83)

Foucault’n ajattelussa pulmallisin kohta lienee juuri se, kuinka vallan kurinalaistavat käytännöt, eli vallan objektiivinen ulottuvuus, on käännettävissä subjektiivisiksi käytännöiksi, todellisuudeksi ja suhteiksi omaan itseen. Kun Foucault’n myöhemmissä töissä nousi kysymys subjektista, hän käsitteli sitä tyystin toisilla termistöllä kuin vallan objektiivisten ulottuvuuksia. Näiden kahden ulottuvuuden terminologinen erilaisuus kertonee Foucault’n teorian kyvyttömyydestä integroida vallan kahta ulottuvuutta toisiinsa eli hän ajautui eräänlaiseen toisaalta–toisaalta-tilanteeseen. Tästä yhteensopimattomuudesta nousee edellisessä luvussa viittaamani Judith Butlerin yritys kytkeä foucault’laista valtateoriaa ja psykoanalyysi toisiinsa. Eli vallan objektiivisen ulottuvuutta pyritään hahmottamaan Foucault’n diskurssia käsittelevien teorioiden avulla ja vallan subjektiivista tasoa psykoanalyysin käsittein. (Dolar 1998, 82; Hall 2002, 268–269)

Tästä pulmasta lähtee myös Agambenin politiikan teoria, mutta mikä on hänen ratkaisunsa? Foucault’lle biopolitiikka on nimenomaan valtaa elämään. Se on valtaa hallita eläviä ihmisiä ja kuolema on ikään kuin vallan ja politiikan raja (Noys 2005, 32).

Foucault (1999, 98–99) kirjoittaa:

Kuoleman huolellinen välttäminen ei liity niinkään johonkin uuteen ahdistukseen, joka tekee kuolemasta meidän yhteiskunnassamme kestäättömän, kuin siihen, että vallankäytön menetelmät ovat jatkuvasti kääntäneet sille selkänsä. (...) Nykyään valta hallitsee nimenomaan elämää ja sen kulkua kokonaisuudessaan. Kuolema

on vallan raja, hetki, joka karkaa sen käsistä. Kuolemasta tulee olemassaolon kaikkein salaisin, ”yksityisin” kohta.

Foucault työntää kuoleman vallan mekanismien ulottumattomiin tai olemassaolomme äärimäiselle rajalle. Siten kyky päättää elämästä sekä kuolemasta – suvereeni valta – liittyy jonnekin menneisyyteen ja edellä kuvatun perusteella suvereeni valta on jotakin sellaista, mitä biopolitiikka ei nimenomaan ole.

Agamben sen sijaan tulkitsee biopolitiikan käsitettä varsin toisesta näkökulmasta. Hänelle juuri kuoleman läsnäolo on myös biopolitiikan legitimoivana perustana. Agamben ottaa lähtökohdaksi *suvereenin* käsitteen, sen muinaisen vallan muodon, jonka Foucault julisti jääneen jo historiaan. Suvereenin määritelmän Agamben lainaa saksalaisen valtio-opin Carl Schmittin teoksesta *Politiikan teologia* (suom. 1997). Agambenin mukaan suvereeni on hahmo, joka on juridispoliittisen järjestyksen sekä ulko- että sisäpuolella. Jos suvereeni olisi ainoastaan juridispoliittisen vallan sisäpuolella, hänellä ei olisi perustavanlaatuaista valtaa lain yläpuolella. Jos hän olisi taas yksinomaan vallan ulkopuolella, normaali juridispoliittinen järjestys olisi hänelle epärelevantti.

Schmittin (1997, 49) määritelmä kuuluu niin, että ”suvereeni on se, joka päättää poikkeustilasta”. Suvereeni on hän, joka päättää siitä, onko järjestys ja stabiili sosiokulttuurinen olotila tai ”laki” voimassa vai ei. Tämä on Schmittin näkökulmasta valtion auktoriteetin olemus. Valtion auktoriteetti lepää puhtaalla päätöksenteolla, kaiken sääntelyn ulkopuolella. Toisin sanoen, valtio tarvitsee lakia voidakseen kumota sen. Tämä merkitsee sitä, että ”poikkeus” muodostuu tärkeämmäksi tarkastelun lähtökohdaksi kuin ”sääntö”. (Agamben 1998, 15–29; Sirnes 2005, 209)

Schmittin käsitys poikkeuksesta juridispoliittisen järjestyksen perustana on perustavanlaatuinen näkökulman muutos suhteessa siihen, mitä normaalin voidaan ajatella olevan. ”Poikkeus” merkitsee totaalista juridispoliittisen järjestyksen ”vetäytymistä”: suvereeni ei ole osa normaalia järjestystä, mutta se ei ole toisaalta täysin sen ulkopuolella, koska suvereeni on normaalin järjestyksen perusta. Esimerkiksi Foucault’lle hulluus työnnetään modernissa kulttuurissa ulos yhteiskunnasta, sillä hulluudella ei ole enää mitään kulttuurista, poliittista

tai yksilöllistä kerrottavaa inhimillisestä olemisesta. Suvereenin vallan näkökulmasta juuri tämä ulossulkeminen voi olla kuitenkin kaikkein radikaalein prosessi.⁶¹ (Sirnes 2005, 209)

Schmittiläisestä perspektiivistä laki (normaalijärjestys, normaa-li) tulee voimaan, kun jotakin – siis suvereeni – on sen ulkopuolella. Suvereeni luo tavallisen elämän viitekehyksen eli sen, missä ja min-käläisissä olosuhteissa laki astuu voimaan. Ajatus suvereenista myös viittaa nimenomaan väkivaltaan lain alkuperäisenä tekijänä. Suvereeni väkivalta avaa *erottamattomuuden* vyöhykkeen ”luonnon” ja ”lain”, ulkopuolen ja sisäpuolen, väkivallan ja lain välille (Agamben 1998, 64). Suvereeni poikkeus olettaa aina jotakin, joka on lain ja järjestyksen ulkopuolella. (Agamben 1998, 19–21; Sirnes 2005, 210)

Kaiken kaikkiaan Agambenin teoria näyttää Dolarin perspektiivis-tä perin lacanilaiselta. Se astuu selkeästi ulos Foucault’n vallan posi-tiivisesta ontologiasta ja olettaa vallalle jonkin ulkopuolisen referentin – Toisen. Onko tämä ulkopuolinen entiteetti nimenomaan Agambenin schmittiläisestä teoriasta omaksumansa *suvereeni*? Vastaus on, että kyl-lä, muttei yksinomaan. Agambenin teoriassa leiri modernin kulttuurin metaforana ei avaudu ilman toista normaalin tilanteen ulkopuolella ole-vaa tekijää. Tätä tekijää hän kutsuu *paljaaksi elämäksi*.

Paljas elämä ja suvereeni subjekti

Suvereenin vallan merkitys biopolitiikan takana ei siis avaudu ilman hahmoa, jota Agamben kutsuu nimellä *homo sacer*. *Homo sacer* viit-taa elämään, joka on altistettu kuolemalle paljaana elämänä. Suvereeni/*homo sacer* -dikotomia on Agambenille samankaltainen erontekoja

61 Benjamin Noysin (2005, 66–68) mukaan Agambenin teoretisoinnit ja Foucault’n varhaisemmat teokset ovat lähempänä toisiaan siinä, miten ymmärrys yksilöllisyydes-tä on kytkeytynyt kokemukseen kuolemasta: käsitys yksilöstä on määrittynyt lääketie-teellisessä diskurssissa kuoleman kautta. Noysin mukaan lääketieteellinen diskurssi on määrittänyt kuoleman yksilön ongelmaksi. Nykykulttuuri on lumoutunut yksilöllisestä kuoleman kokemuksesta. Noysin mukaan Foucault’n myöhäisvaiheen innostus valtaan valtana elämään ehkä pakotti hänet unohtamaan varhaistuotannon oivallukset. Bio-politiikka, elämän politiikka, olisi ymmärrettävä pohjimmiltaan kuoleman politiikkana, thanatopolitiikkana. Tähän jakoon palaan tuonnempana.

luova käsitepari kuin normaali/poikkeava (tai patologinen) Foucault'lle (Sirnes 2005, 206).

Homo sacer oli roomalaisen lain rajakäsite: se on kahden ”poikkeuksen” leikkauspiste. Ensiksikin *homo sacer* on lain suojan ulkopuolella, joten tällaisen ”pyhän” ihmisen voi tappaa ilman rangaistusta. Toiseksi häntä ei voi uhrata, joten hän on myös uskonnollisen lain ulkopuolella. Tällaisena poikkeuksen poikkeuksena *homo sacer* on alkuperäisin poliittinen hahmo ennen erottelua pyhään ja maalliseen – uskonnolliseen ja juridiseen. Kiinnostavaksi tämä tulee sen vuoksi, että *homo sacer* ei ole – väittää Agamben – pelkästään menneisyyden hahmo, vaan sillä on modernissa politiikassa yhä keskeinen tehtävä. *Homo sacer* on ollut siis ensimmäinen todella poliittinen hahmo. (Agamben 1998, 8; Noys, 2005, 17; Sirnes 2005, 211)

Agambenin näkemys pyhästä on omaperäinen suhteessa traditionaaliin antropologisiin, sosiologisiin ja psykologisiin teorioihin. Nämä teoriat painottavat pyhän käsitteen ristiriitaisuutta, joka viittaa eri kulttuurillisiin ryhmittymiin ja yhteisöihin. Näitä ovat olleet esimerkiksi ryhmät, joita nostetaan muiden yläpuolelle, kuten papisto, tai muut saastuneet ryhmät, kuten esimerkiksi synnyttävät naiset tai ”pannaan” asetetut ryhmät, jotka on kokonaisuudessaan tuhoava. Tästä syystä ”pyhä” on tuottanut erilaisia tunteita: kunnioitusta, halveksuntaa tai kauhua. Agamben on kuitenkin sitä mieltä, että niissä teorioissa, joissa on pohdittu pyhän käsitettä, on uskonto sekoitettu psykologian kanssa. Tällä tavoin yhteiskuntatieteet ovat kadottaneet kosketuksen pyhään. Pyhän kategoria on tyhjennetty ja se voidaan täyttää miltei millä hyvänsä. (Sirnes 2005, 211)

Homo sacer edustaa samaan aikaan kaksinkertaista poikkeusta ja sisään sulkemista. Samalla kun *homo sacer* suljetaan ulos sekä juridisen että uskonnollisen lain piiristä, se samalla myös suljetaan näiden lakien sisälle. Juuri kuten edellä kuvattiin, ”pannaan” asettaminen merkitsee normaalin piiriin asettamista poikkeuksena. Agamben nimittää *poikkeukseksi* – tai *suhteeksi* poikkeukseen – sellaista, joka on suljettu sisään poikkeuksen avulla. Tämä on *sisään sulkevaa ulossulkemista*. Poikkeus on jotakin sellaista, jota ei ole yksinkertaisesti työnnetty ulos, vaan joka on siirretty ulkopuolelle. ”Poikkeus”, joka on siirretty ulkopuolelle, ei ole ilman suhdetta ”sisäpuoleen”, siis sääntöön. Toisin

sanoen, se mitä on suljettu ulos poikkeuksessa, pitää yllä suhdettaan sääntöön säännön ”vetäytymisenä”. Tämä vetäytyminen ei merkitse kaaosta vaan erottamattomuuden vyöhykettä kaaoksen ja normaalin tilanteen välillä. (Agamben 1998, 17–18; Agamben 2005; Ojakangas 2005a, 7)

Mutta miten *homo sacer* sitten määrittää nykyistä politiikan identiteettiämme? Tähän Agamben viittaa paljaan elämän käsitteellä. Tuija Parvikon (2002) mukaan Agamben tarkoittaa paljaalla elämällä ihmiselle ominaisen, poliittisen elämän vastakohtaa. Paljaan elämän maalistuneesta muodosta, biologisesta elämästä, on tullut suvereniteetin kätkeyty muoto. Länsimaisen poliittisen perinteen suvereniteetti on luonteeltaan antipoliittista. Se perustuu viime kädessä paljaalle elämälle eli elämälle itsessään, joka säilyy vain siinä määrin kuin se alistuu suvereenin oikeudelle päättää elämästä ja kuolemasta.

Agambenin näkemyksen mukaan ihmisoikeuksien julistuksissa paljas elämä siirrettiin osaksi kansallisvaltion juridis-poliittista järjestystä. *Ancien Régimessä* ihmisolento paljaana elämänä – ruumiina, singulariteettinä – kuului Jumalalle, mutta ihmisoikeuksien julistuksista tapahtui siirtymä jumalallista alkuperää olevasta kuninkaallisesta suvereniteetista ”kansalaisen” suvereniteettiin. Kun alamainen muuttui kansalaiseksi, paljaasta elämästä tuli ensimmäistä kertaa täysivaltaisuuden välitön kantaja ja tällä tavoin *homo sacer* – tuo roomalaisen oikeuden kaksinkertaisen poikkeuksen kantaja – siirtyi määrittämään jokaisen meistä poliittista identiteettiä. (Parvikko 2002)

Paljas elämä suljetaan ulos poliittisen – siis normaalin – alueelta kuten schmittiläinen ”suvereeni” on suljettu ulos normaalin juridis-poliittisen järjestyksen alueelta. Paralleelisuus Schmittin suvereenin ja Agambenin *homo sacerin* välillä on ilmeinen. Molemmat ovat ulossulkemisen välttämättömiä osia, jotka ovat luoneet poliittisen ulottuvuuden yhteiskuntaan, joskin vastakkaisilla tavoilla. Se, jonka eksistenssi on tyhistetty paljaaksi elämäksi elää suvereenin determinoimassa poikkeustilassa. (Ojakangas 2005a, 8; Sirnes 2005, 212)

Agamben kääntää yleisen käsityksen politiikan synnystä suhteessa luontoon ylösalaisin. Poliitiikka ei rakennu yksilöiden yhteisymmärrykselle, keskinäiselle kunnioitukselle, yhteisyydelle tai ”yhteiskuntasopimukselle”, vaan päinvastoin. Poliitiikan synty ja perusta lepäävät täysin

paljaalla elämällä. Kun paljas elämämme on alistettu vallalle niin alastomana kuin mahdollista, siitä tulee kuoleman ylittävää valtaa. (Sirnes 2005, 212)

Agamben (1998, 124) kirjoittaa:

Ei vapaa ihminen, ei hänen statuksensa ja etuoikeutensa, eikä edes pelkkä *homo*, paremminkin hänen ruumiinsa on politiikan uusi subjekti. (...) Se ei ollut *bios*, kansalaisen vaatimukset täyttävä elämä, jonka orastava eurooppalainen demokratia asetti taistelunsa keskiöön absolutismia vastaan, vaan *zoē* – paljas, anonymi elämä, joka sellaisenaan on asetettu suvereeniin pannaan.⁶²

Tämä on päinvastaista puhetta kuin Foucault’lla. Foucault (1999, 102) kirjoittaa *Seksuaalisuuden historiassaan* (osassa Tiedontahto), että ”moderni ihminen on eläin, jonka elämän hänen politiikkansa elävänä oliona asettaa kyseenalaiseksi”⁶³. Toisin sanoen Agambenilla moderni demokratia ei poista tai siirrä syrjään ihmisen ”paljasta”, ruumiillista elämää, niin kuin Foucault ajattelee. Päinvastoin, moderni demokratia sijoittaa nimenomaan paljaan elämän jokaisen meidän yksilölliseen, ruumiilliseen olemiseemme ja siirtää kehomme poliittisen konfliktin keskiöön. Modernissa demokratiassa ja biopolitiikassa sama suvereeni subjekti, joka myöhemmin tuli oikeuksien ja vapauksien kantajaksi, saattoi konstituoitua vain paljaan elämän jatkuvan poissulkemisen, suvereenin poikkeuksen toistamisen avulla. Tällä tavoin kehostamme on muodostunut olio, jolla on kahdet kasvot: olemme olemassa alistumalla suvereenille vallalle ja samaan aikaan olemme yksilöllisten oikeuksien kantaja eli olemme itse *suvereeni subjekti*. (Agamben 1998, 124–125)

Palaan hetkeksi Dolarin tulkintoihin, joiden keskiöön hän nostaa Lacanin reaalisen käsitteen. Dolarin (1998, 85) mukaan Foucault’n projektin voidaan ajatella olevan yritys ajatella reaalinen ilman symbolista

62 Käännös on SR:n. Englanninkielinen käännös Agambenin (1998, 124) italiankielisestä tekstistä on seuraava: “It is not the free man and his statues and prerogatives, nor even simply homo, but rather corpus that is the new subject of politics. (...) It is just certain, however, that nascent European democracy thereby placed at the center of its battle against absolutism not bios, the qualified life of citizen, but *zoē* – the bare, anonymous life that is as such taken into sovereign ban (...).”

63 Välittömästi tätä ennen Foucault (1999, 102) kirjoittaa, että ”Vuosituhansien ajan ihminen oli sellainen kuin hän oli Aristoteleelle: elävä eläin, jolla oli lisäksi poliittisen olemassaolon kyky.” Tästä Agamben (1998, 3 & 119) lähtee siis liikkeelle.

ja imaginääristä. Siis yritys ajatella vallan logiikka ilman näitä kahta lacanilaisen psykoanalyysin ontologista ulottuvuutta. Foucault'n tavoitteena on osoittaa, että nämä kaksi ulottuvuutta ovat välttämättä harhaanjohtavia. Esimerkiksi foucault'lainen genealogia on tullut tunnetuksi jatkuvasta diskursiivisesta dekonstruktiostaan. Tämä jatkuva dekonstruktio johtuu siitä, että genealogiassa ei oleteta mitään *a priorista* lähtökohtaa, josta subjektin kytkeytymistä vallan objektiivisiin rakenteisiin voisi lähteä ajattelemaan. Subjekti on jatkuvan dekonstruktion kohteena. Subjekti täytyy aina ajatella alusta lähtien uudelleen.⁶⁴

Foucault'a paremmin Lacanilla on hahmotettavissa vallan ja subjektin sidos. Viime kädessä tämä sidos perustuu aina varhaislapsuuteen. Meitä eteenpäin vievä voima on varhaislapsuudessa saavutetussa ja samalla menetetyssä nautinnossa (*jouissance*). Tähän perimmäiseen nautintoon liittyvä odotus ja toive on voima, jonka seurauksena Toinen ylipäättään ilmaantuu. Tähän perustuu myös tunne siitä, että olemassaololla on ylipäättään jokin järki, jota on mielekästä tavoitella. Tässä Dolarin mukaan on tiedon ja vallan ydin. (Dolar 1998, 90)

Lacanilainen subjekti ei ole kuitenkaan pelkkä heijastus tai illuusio, joka on riippuvainen omnipontetista Toisesta, vaan se on myös subjektin oma luomus. Samassa tilanteessa, jossa tämä kaiken kattava Toinen ilmaantuu, käy ilmeiseksi myös Toisen kyvyttömyys täyttää sitä tehtävää, johon imaginäärinen subjekti on alun alkaen Toisen ottanut. Mutta Toisen puutteellisuus tähän tehtävään jälleen kerran käy ilmeiseksi. Jos fantasia todellisuutta ylläpitävänä elementtinä "riisutaan aseista" päädytään tilanteeseen, jossa todellisuus näyttäytyy hajaantuneeksi, eri suuntiin repiviksi, heterogeenisten tapahtumien summaksi. (Dolar 1998, 90–91)

Tämä taas on Dolarin mukaan Foucault'n teoretisointien lähtökohta: subjekti diskursiivisten voimien tuotteena ilman fantasian antamaa eheyden illuusiota. Fantasia ei ole kuitenkaan pelkkä illuusio, vaan se peittää syvimmän puutteen Toisessa. Fantasia on muodostunut kohtaamisesta perimmältään saavuttamattoman nautinnon kanssa. Fantasia

64 Foucault'laisen genealogian moniselitteisyys, vaikeus ja mainitsemani subjektin jatkuva dekonstruktion ongelmallisuus ilmenee hyvin Pasi Väliahon (2006) hahmotelmassa biovallan käsitteestä mediakulttuurin tutkimuksen instrumenttina. Käsitettä tässä mielessä ei totisesti voi kutsua helpoksi ajattelun avaimeksi!

on toisin sanoen keino tulla toimeen reaalisen kanssa. Tällä tavoin Lacanilla reaalinen on rinnastettavissa mahdottoman, siis puhtaan negatiivisuuden, kanssa, kun taas Foucault'lla reaalinen ilmaantuu puhtaana positiivisuutena. (emt., 90–91)

Jos Agambenin ajattelua tarkastellaan tästä lacanilaisesta perspektiivistä, niin hänellä paljas elämä on nimi ruumiilliseen olemassaolomme liittyvälle reaaliselle. Se on nimi puhtaalle negatiiviselle, diskurssien ulkopuoliselle olemassaololle eli sille kuolevalle, singulaarille ruumiilliselle olemiselle (todelliselle yksilöllisyydelle?), jolle ei ole kieltä. Paljas elämä on ruumiillisen olemisemme ulottuvuus, josta vieraannumme ehkä lopullisesti kun astumme symboliseen järjestykseen, Toisen jäsentämään todellisuuteen.

Agambenin tarina (post)modernista on pessimistinen. Hänen mukaansa tähän moderni poliittinen valta ja hallinta pyrkivät viime kädessä elämän haltuunottoon paljaana elämänä. Oma keskustelun aiheensa on se, onko Foucault'n ja Agambenin biopolitiikassa kysymys ensinkään samasta asiasta.

Politiikan tutkija Mika Ojakangas (2002, 112–116; 2005a; 2005b) on sitä mieltä, että biopolitiikka *ei* perustu suvereenille vallalle. Puhuessaan biopolitiikasta Agamben ja Foucault puhuvat eri asioista (kts. myös esim. Dean 2004; McQuillan 2005; Virtanen 2006). Tämä siitä huolimatta, että modernissa tilanteessa suvereeni valta voi saada biopolitiikkaa muistuttavia piirteitä ja se elää sen vuoksi vahvana myös biopolitiikan aikakaudella. Ojakankaan (2002; 2005a; 2005b) mielestä Foucault ja Agamben puhuvat sittenkin perimmältään toisistaan poikkeavista vallan lajeista. Tässä Ojakangas kallistuu Foucault'n kannalle. Kuolema on todellakin biovallan raja. Ojakankaan mukaan vain suvereeni valta perustuu paljaalle elämälle, sillä se kykenee kohtaamaan elämän vain riisuttuna ja eristettynä kaikista elämänmuodoistaan. (kts. myös Butler 2004, 60–68)

Ojakangas (2002, 114–115) kirjoittaa:

Biovalta sen sijaan hylkää paljaan elämän fiktion, sillä juuri paljas elämä on elämää, joka voidaan vain riistää tai jättää eloon. Paljas elämä ei ole muuta kuin kuoleman kääntöpuoli, elämisen mykkä ja yksinkertainen tosiasia, jota suvereenin valta tarvitsee perustakseen, kun taas biovallan kohteena oleva elämä on äärettömän moninaista.

Sen hallitseminen ei voi tapahtua vain sen vastakohdan, kuoleman uhan avulla. Se edellyttää moninaisia elämään kohdistuvia vallan tekniikoita. Eikä biovallan kohteena oleva elämä (...) ole passiivista, kuten tapettavaksi tarkoitettu paljas elämä, vaan aktiivista.

Ojakangas korostaa biovallan ja suvereenin vallan tuottamien sosiaalisten todellisuuksien ontologista eroa. Biovalta ja suvereeni valta tuottavat erilaista subjektiutta. Toisaalta hän myös kuvaa erinomaisesti sitä, mistä paljaassa elämässä oikein on kysymys. Paljas elämä ei ole elämää, vaan ”kuoleman kääntöpuoli”. Se ei ole elämää siinä mielessä kuin ymmärrämme elämän osana omnipotenttia Toista.

Erityisen kiinnostava on foucault’laisen politiikan tutkijan Mitchell Deanin tulkinta näiden kahden vallan muodon keskinäisestä suhteesta. Äärimmäinen esimerkki suvereenin vallan ja biopoliittisten diskurssien dialektiikasta on Natsi-Saksan Toisen maailmansodan aikana toteuttama juutalaisten kansanmurha. Kuinka tällainen mahdollisuus saattoi biopolitiikan aikakautena olla mahdollista?

Mitchell Dean (2004, 20) kirjoittaa:

Jotta me ymmärtäisimme kuinka dramaattiset elämän ja kuoleman voimat ovat 1900-luvulla vapautettu, meidän on ymmärrettävä kuinka biovalta oli artikuloitu suvereniteetin ja sen symboliikkaan liittyvien elementtien kanssa. (...) Uusien biopoliittisten eugeniikan ja rotuhygienian diskurssien sisällä isänmaan, alueen ja veren suvereenien käsitteiden uudelleen koodaaminen ja uudelleen kirjoittaminen teki käsittämättömän mahdolliseksi.⁶⁵

Dean viittaa tietysti holocaustiin. Hänen mukaansa biopoliittiset diskurssit liittyvät elämän moninaisuuden hallintaan puhtaana positiivisuutena, kun taas suvereeni valta ilmenee symboliikassa, jonka perusta on viimekädessä vallassa päättää elämästä ja kuolemasta. Sellaiset 1900-luvun alun modernit tieteelliset diskurssit kuin eugeniikka, yhdistyivät suvereenin vallan – isänmaa, alue ja veri – symboleihin ja

65 Käännös on SR:n Dean (2004, 20) kirjoittaa: “(...,) If we are to understand how the dramatic forces of life and death were unleashed in the twentieth century, we have to understand how bio-power was articulated with elements of sovereignty and its symbolics. (...) It is the system on linkages, re-codings and re-inscriptions of sovereign notions of fatherland, territory, and blood within the new bio-political discourses of eugenics and racial hygiene that makes the unthinkable thinkable.”

lopputulos oli hirvittävä. Seurauksena oli modernin teollisen massa-tuotannon tehokkuudella ja rationaalisuudella toteutettu kansanmurha. Kansanmurhalle loi pohjan siis yhdistelmä, joka on arjessamme jatkuvasti läsnä. Tämä yhdistelmä muodostuu moderneista biopoliittisista diskursseista kytkeytyneenä suvereenin vallan symboleihin.

Tulkitsen Agambenin näkemyksen modernista suvereenista yksilöstä lacanilaisessa mielessä fantasiaksi, joka ilmaantuu kohtaamisesta reaalisien kanssa – nimenomaan kuoleman tyhjänä merkitsijänä. Tämä on ilmeistä juuri iltapäiväjournalismissa, jossa uutisdraama rakennetaan tyystin toisista lähtökohdista kuin poliittisen individualismin kehityksessä. Kuolemista ei pidetä etäällä, käsivarren mitan päässä, vaan se tuodaan lähelle, aivan iholle.

Seuraavassa tarkastelen esimerkkien valossa sitä, miten Agambenin ajatus suvereenista subjektista ja paljaasta elämästä määrittää iltapäiväjournalismin tuottamaa todellisuutta.

Bodominjärven kolmoismurha ja identifikaatio

Seuraavassa tarkastelen Bodominjärven kolmoismurhan ”uutta tulemistä” erityisesti *Ilta-Sanomissa*. Huhtikuun 2004 alusta käynnistyi noin puolitoista vuotta kestänyt prosessi, johon liittyi poliisitutkinta ja sitä seurannut oikeudenkäynti. Erikoisinta tapauksessa oli, että itse rikoksesta, kolmen nuoren murhasta, oli kulunut peräti 44 vuotta. Aluksi on tarpeen kuitenkin lyhyt johdanto tapahtuneeseen.

Rikosoikeuden professori Ari-Matti Nuutila (2006, 63–75) esitti *Journalismin kritiikin vuosikirjassa 2006* katsauksen itse taustana olevaan rikokseen ja tutkinnan uudelleen käynnistämiseen liittyvään mediakohuun. Helluntaiaamuna 5. kesäkuuta 1960 löydettiin Espoon Bodominjärveltä puukolla revitty ja maahan lyyhistynyt teltta ja sen päältä makaamasta neljä ruhjoutunutta nuorta. Kolme nuorista oli kuollut ja neljäs vaikeasti haavoittuneena, mutta hengissä. Teltan löytäjä ilmoitti asiasta poliisille. Pian koko Suomi sai tietää, että oli tapahtunut kammottava henkirikos. Poliisilla oli omat epäilynsä, mutta lopulta kolmoismurhaajan jäljille ei päästy. Pikku hiljaa tapauksen saama

valtava mediakohu hiipui ja tapaus siirtyi vähitellen luokkaan ”selvittämättä jääneet”. (Nuutila 2006, 63–64)

Vuonna 2004 alkoi jälleen tapahtua. 2. huhtikuuta julkaistiin yllättävä tieto siitä, että poliisi oli tehnyt henkirikokseen liittyen pidätyksen 29. maaliskuuta 2004. Liki 44 vuotta tapahtuneen jälkeen poliisi vaati henkirikoksesta epäillyn vangitsemista. Epäilty oli telттаilevista nuorista ainoa henkiin jäänyt Nils Wilhelm Gustafsson. Tästä alkoi prosessi, joka huipentui Espoon käräjäoikeudessa 16. elokuuta 2005 alkaneseen oikeudenkäyntiin. (Nuutila 2006, 64–67)

Media seurasi hyvin tarkkaan tutkinnan kulkua ja siihen liittyviä tapahtumia. Itse henkirikoksesta oli kulunut paljon aikaa, joten esimerkiksi juridiikka herätti kysymyksiä. Toukokuun lopussa Gustafsson vapautettiin tukintavankeudesta ja päästettiin vapaalle jalalle. Käräjäoikeuden mukaan syyte olisi täytynyt nostaa heinäkuun loppuun mennessä, koska esitutkinta oli annettujen tietojen mukaan liki valmis. Poliisi haki tähän kuitenkin lykkäystä, sillä DNA-näytteiden analyysi tapahtui englantilaisessa rikoslaboratoriossa ja tulosten saaminen kesti ennakoitua pidempään. (emt., 64–65)

Vasta 24. tammikuuta 2005 tapausta tutkinut Keskusrikospoliisi sai pitkään odottamansa tulokset. Lopulta poliisin esitutkinta valmistui 24. maaliskuuta 2005. Espoon kihlakunnansyyttäjät ilmoittivat 8. kesäkuuta nostavansa syytteet kolmesta murhasta. Oikeudenkäynnin myötä 7. lokakuuta 2005 oikeus vapautti Gustafssonin kaikista syyteistä yksimielisellä päätöksellä. Nuutilan (2006, 67) mukaan päätös oli poikkeuksellisen yksimielisesti Gustafssonin syyttömyyden kannalla. Hänen mukaansa, tuomioistuimien kirjoittaa yleensä syytteet hylkäävän ratkaisunsa ikään kuin negaationa, tyyliin ”on jäänyt näyttämättä, että ...”. Tässä tapauksessa käräjäoikeus rakensi itse tapahtumakulun, jonka mukaan epäilty on syytön. (emt., 64–65)

Tapauksen saama julkisuus oli koko prosessin aikana mittava. Esimerkiksi *Iltalehden* verkkokeskusteluun osallistuttiin yli 100 000 kirjoituksella, kunnes lehti sulki aiheita käsittelevät sivustonsa kokonaan. Spekulaatiot Gustafssonin syyllisyyden ja syyttömyyden puolesta sinkoivat taajaan niin mediassa yleensä kuin iltapäivälehtien lööpeissä. Nuutila kiinnittää huomion myös iltapäivälehtien sisäsivujen otsikointiin, joissa sävy oli kaikkea muuta kuin pidättyvä. Myös *Helsingin*

Sanomat julkisti poliisia siteeraten ainakin kerran Gustafssonin tunnustaneen henkirikokset. Nuutilan (2006, 63) laskelmien mukaan kyseinen tapaus oli runsaan vuoden aikana valtakunnallisissa uutisissa joka kolmas päivä. (emt., 64–65)

Tarkennan oman katseeni uutisoinnin ensihetkiin ja siihen, kuinka iltapäivälehdet – erityisesti *Ilta-Sanomat* – lähtivät rakentamaan tapauksesta uutisdraamaa. Molemmat iltapäivälehdet julkaisivat Bodominjärven henkirikoksen tutkinnassa tapahtuneesta käänteestä 3.–4. huhtikuuta ilmestyneessä viikonloppunumerossaan. Pienenä yksityiskohtana heti aluksi se, että siinä missä *Ilta-lehti* pystyi pitämään yhden viikonlopun kiinni siitä journalistien eettisestä ohjeesta, ettei syylliseksi epäillyn nimeä julkaista ennen tuomion julkistamista, *Ilta-Sanomat* nimesi epäillyn oikopää⁶⁶. *Ilta-lehti* kertoi tutkinnassa tapahtuneesta käänteestä otsikolla *Poliisi: Tutkinta aloitettiin kokonaan alusta 44 vuoden takainen murhamysteeri on selviämässä Mies vangittiin Bodominjärven kolmoismurhasta*. Jutun leipätekstissä puhutaan yksinomaan ”kuusikymppisestä miehestä”. Sen sijaan *Ilta-Sanomat* nimeää henkilön sisäsivuillaan välittömästi. Lehden etusivun pääotsikosta *Käännä Bodominjärven kolmoismurhassa VANGITTU ON YKSI TELTTARETKEN NUORISTA* tapausta vähänkin tunteva voi ymmärtää kenestä on kysymys. Lisäksi *Ilta-Sanomien* etusivu on kuvitettu mustavalkoisella kuvalla nuoresta Gustafssonista. (IL 3.–4.4.2004, A2–A3; I-S 3.–4.4.2004, 1 & 8–12)

Vaikka kysymyksessä on tunnettu murhamysteeri, jossa uhreina oli tavallisia teini-ikäisiä nuoria, tapaus ei ole iltapäiväjournalismin näkökulmasta helppo. Ongelma piilee tietysti siinä, että vuonna 2004 tapauksesta oli kulunut jo 44 vuotta. Elämä tuolloin näyttää tämän päivän näkökulmasta perin toiselta. Elämään ja ihmisiin 1960-luvun alussa on

66 Journalistin eettisten ohjeiden kohta 32 kuuluu seuraavasti: ”Tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteenä.” Tämä merkitsee sitä, että eettisten periaatteiden mukaista olisi se, että nimen ja muiden tunnistetietojen (esimerkiksi valokuvan) julkaiseminen edellyttäisi sitä, että tuomioistuin olisi epäillyn syylliseksi todennut. Bodominjärven henkirikos on kuitenkin niin tunnettu tapaus, että erityisesti iltapäivälehdistä tämän eettisen periaatteen noudattaminen on erityisen työlästä. Sitä se on myös monen muun suurta huomiota saaneen rikoksen – usein henkirikoksen – yhteydessä. Lähde: (lainattu 24.2.2009) <https://www.journalistiliitto.fi/Resource.php/sivut/sivut-journalistiliitto/pelisaannot/journalistinoheet/uudet.htm>

yllättävän vaikea samastua. Kuinka tässä tapauksessa voidaan identifioitua uhrin? *Kuka* ylipäättään on uhri? Hän, joka poliisitutkinnan myötä on pidätetty, on totuttu ajattelemaan henkirikoksen eloonjääneenä uhrina.

Iltapäiväjournalismille Bodominjärven kolmoismurhaan liittyy journalistinen riski. *Ilta-lehti* etenee varovasti. Jo uutisoinnin varhaisessa vaiheessa se käyttää kuvituksena rikosjournalismiin keskittyvän *Alibi*-lehden valokuvaa 1980-luvun alusta. Kuvassa noin nelikymppinen Gustafsson vierailee surmansa saaneiden tovereittensa haudalla. Etusivun pääotsikko *Vuosikymmeniä verityön jälkeen BODOMIN MURHAEPÄILTY KÄVI UHRIEN HAUDOILLA* on visualisoitu valokuvalla, jossa Gustafsson on kyykistyneenä haudalle punaiset ruusut kädessään. (IL 5.4.2004; 1 & 2–3)

Ilta-Sanomat käyttää tätä kuvaa vasta huhtikuun puolessa välissä uutisoidessaan siitä, että käräjäoikeus pohtii Gustafssonin vapauttamista tutkintavankeudesta. Ikään kuin Gustafssonia inhimillistävän kuvan vastapainoksi lehteen on laitettu kuvat kolmesta Bodominjärvellä surmatusta nuoresta. Myös etusivulla on otsikon *Bodomin vangittu haluaa vapaaksi* ohessa pieni puolikuvaksi rajattu otos samasta *Alibi*-lehden valokuvasta. (I-S 14.4.2004, 1 & 8–9)

Jo ensi hetkistä huomaa, että *Ilta-Sanomat* ei pelkää riskinottoa. Lehti korostaa voimakkaasti surmansa saaneiden ja heidän omaistensa näkökulmaa. Mielenkiintoinen piirre on, ettei tuoretta kuvaa varsinkaan omaisten haastatteluissa käytetä ollenkaan.

7. huhtikuuta lehti kertoo jutun saamasta ”uudesta käänteestä” etusivun otsikolla *Poliisi kuuli ensimmäistä kertaa vasta eilen! BODOMIN YLLÄTYSTODISTAJA!* ”Hirveän vaikea minun on kuvitella, että tekijä olisi Gustafsson”. Etusivun pääotsikko on kuvitettu ulkoilmassa seisovan noin kuusikymppisen naishenkilön valokuvalla. Otsikko viittaa sisäsivun juttuun otsikolla *Bodom-murhille löytyi uusi yllätystodistaja*. Aukeaman pääjutun leipätekstistä on nostettu graafisesti haastatellun toteamus: ”Hirveän vaikea minun on kuvitella, että tekijä olisi Gustafsson”. (I-S 7.4.2004, 1, 8–9)

Seuraavalla aukeamalla tunnelma on aivan päinvastainen. Aukeaman ensimmäisen sivun otsikko *Nils Gustafssonin jälkiä löytynyt ”vääristä paikoista”* kyseenalaistaa välittömästi edellisen aukeaman

Kuva 10. Ilta-Sanomissa 7. huhtikuuta 2004 aukeama, jossa käsitellään Bodominjärven kolmoismurhaa.

silminnäkijätodistajan arvailut Gustafssonin syyttömyydestä. Erityisen kiinnostava on tämän aukeaman toisella sivulla oleva juttukokonaisuus, joka keskittyy uhreihin. Kokonaisuus on kuvitettu yhden surmansa saaneen nuoren, otsikossa mainitun Irmeli Björklundin, mustavalkoisella kuvalla. Kuvan alalaitaan on graafisesti korostettu lainaus Björklundin velipuolen haastattelusta: ”Hän oli mukava meille pienemmille. Hoiti meitä, kun äiti kävi töissä”. (I-S 7.4.2004, 10–11)

Edellisen alapuolella on pienempi kuva, jossa on vakavailmeinen nainen. Hän on Irmeli Björklundin äiti. Hänen vasemmalla puolellaan on kaksi pikku poikaa kesäisesti pukeutuneena. Jutussa haastateltu Hannu Takala, eli 15-vuotiaan Björklundin tuolloin 7-vuotias velipuoli, kertoo muistavansa, kuinka Nils Gustafsson alkoi vierailla hänen siskonsa luona. Pientä poikaa kiinnosti erityisesti Gustafssonin moottoripyörä.

Helluntain alla sisko oli lähdössä telttaretkelle uuden tuttavuutensa Nilsin kanssa. Pikkuveli jäi huiskuttamaan ikkunasta hyvästejä, kun sisko istui ison moottoripyörän taakse.

– Muistan, miten [Irmeli Björklund, kutsumanimeltään] Maila heilutti minulle kättään, kun he lähtivät ajamaan pois Vihertieltä. Sen pyörän ääni oli hirvittävän kova, kuului monen kilometrin päähän, Takala muistaa yhä.

Illalla Hannu lähti äitinsä kanssa poimimaan kieloja perheen talon taakse metsään.

– Äiti halusi kerätä niitä, koska helluntaina olisi ollut siskon syntymäpäivät.

Poliisi tuli ilmoittamaan suru-uutisen kotiin sunnuntaina illalla.

– Se oli pelottavaa, kun äiti vain itki, Takala muistelee. (I-S 7.4.2004, 11)

Kainalojuttu ”*En vihaa surmaajaa*” on kerrottu kuvassa näkyvän toisen pikkupojan, tuolloin 8-vuotiaan Björklundin toisen velipuolen (nyt 51-vuotiaan) Juhani Takalan näkökulmasta. Hän kertoo, kuinka he pitivät kovasti pikkuveljiään usein hoitavasta siskostaan. Juhani Takala muistaa niin ikään siskonsa lähdön ja järkyttävän suru-uutisen. Hän kertoo myös, kuinka henkirikos on painanut vuosikausia ja kuinka tästä johtunut pimeänpelko on vaivannut aikuisuuteen saakka. Silti hän ei tunne vihaa surmaajaa kohtaan, sillä aikaa tapahtuneesta on kulunut jo niin paljon. (I-S 7.4.2004, 11)

Kiinnostavaa juttukokonaisuudessa on se, että identifikaation rakentaminen ja eräänlainen henkirikoksen ”tuoreuttaminen” vaikuttaa jopa tietoiselta linjalta. Velipuolista toinen pukee sanoiksi sen, että kaikesta tapahtuneen traagisuudesta huolimatta aika on jo tehnyt tehtävänsä. Kiinnostavaa jutussa on se, mihin Mitchell Dean edellä viittasi: todellisuuden diskursiivisten ja symbolisten aspektien välinen dialektiikka. Vaikka tekstissä puhutaan unohduksen ja anteeksiannon – ”En vihaa surmaajaa” – kielellä, jutun symbolisretorinen asetelma viittaa aivan toisaalle. Kuvituksena on käytetty vanhoja valokuvia, joissa kokijoiden tuntemuksiin samastuu tuoreeltaan. Myös jutun leipätekstissä päällimmäisiksi on nostettu nimenomaan ne aspektit, joissa kerrataan hyvin tunnekylläisesti lähiomaisten tuntemuksia välittömästi ennen ja jälkeen henkirikoksen. Tällä tavoin ikään kuin ”puute Toisessa” rakennetaan uudelleen. Anteeksiantoa ja unohdusta korostava näkökulma on ”haudattu” pääjutun sivulauseisiin ja kainalojuttuun. Myös kuvat haastateltavista jutun teon ajankohtana, eli noin 50-vuotiaina,

loistavat poissaolollaan. Ne korostaisivat sitä, että aikaa tapahtuneesta on kulunut jo ihmisiän verran. Moni lähimmäistä surijoistakaan, kuten Björklundin äiti, ei ole enää elossa.

13. huhtikuuta *Ilta-Sanomien* aukeaman kokoinen juttukokonaisuus otsikolla *"Olisi vielä kiva nähdä se kenkäpaikka"* keskittyy siihen, minkälaista kiinnostusta Bodominjärven kolmoismurhan paikka on ihmisten keskuudessa saanut. Jutun pääkuva esittää tapahtumapaikalla kulkevia ihmisiä. Kuvissa esiintyvät teini-ikäiset nuoret korostuvat. Kuvituksena on myös kuva moottoripyöräilevästä pariskunnasta, joka kuvatekstissä rinnastuu tragedian päähenkilöihin. Hehän tulivat kohtalokkaalle telttaretkelle nimenomaan moottoripyörillä.

Juttukokonaisuudessa haastatellaan murhapaikalla vierailevia nuoria.

Maija, 15, ja Krista, 16, kertoivat Bodomin murhien olevan vakio-aiheita aerobikkaajien Kymppileirin teltoissa:

– Joku tytöistä tiesi aina kertoa. Niistä puhuttiin jo ihan pienenä.

Kuva 11. *Ilta-Sanomissa* 13. huhtikuuta 2004 Bodominjärven murhia käsittelevä juttukokonaisuus.

Väliotsikon ”Joutsenet lauloivat taustalla” jälkeen juttu jatkaa:

Bodominjärvi oli eilen jäässä. Kaksi laulujoutsenta lensi musikaalisesti murhapaikan yli. Peippo lauloi kuusikossa.

Äkkiä kuului moottorin ääntä. Ääni lähestyi. Kuin 44 vuotta sitten: poika ja tyttö ja moottoripyörä, **Tomi** ja **Kirsi**.

– Varmaan tuhat kertaa olen ajanut tämän järven ympäri, mutta nyt osattiin tulla tälle paikalle. Pyöräilykauden avajaisten kunniaksi, Tomi kertoi. (I-S 13.4.2004; 8) ⁶⁷

Toimittajan poeettiset kyvyt venytetään äärimmilleen, kun välimatka 44 vuoden takaa tähän päivään yritetään kuroa umpeen. Identifikaatio rakennetaan esimerkiksi jutussa esiintyvien teini-ikäisten kautta: hehän ovat saman ikäisiä ja varmaan kutakuinkin samanlaisia tavallisia nuoria kuin surmansa saaneetkin. Myös paikalle piipahtaneet moottoripyöräilijät luovat kosketuspintaa menneisyyden tragediaan. Juttu on tehty kevyellä otteella, mutta tarkoitus on selvä: tuoda menneet tapahtumat lähelle, aivan kuin kysymyksessä olisi mikä hyvänsä vastikään tapahtunut kuohuttava henkirikos, josta lehden palstoilla kirjoitetaan.

15. huhtikuuta uutisoitiin *Ilta-Sanomien* etusivulla, että poliisi on avannut tutkimuksissaan surmansa saaneiden haudat. Etusivun kuvitettu pääotsikko – *Bodominjärvellä surmatun veli: SISKONI HAUDAN AVAAMINEN JÄRKYTTI* – välitti sekä informaatiota rikostutkimuksessa käytetyistä metodeista, että tunne-efektin, jossa uhrien kärsimys välittyy tuoreena lukijoiden mieliin. Samalla linjalla jatkaa sisäsivun aukeaman mittaisen kokonaisuuden pääotsikko *Veli järkyttyi haudan avaamisesta*. Kainalojutun otsikko, *Krp halusi ”varmat dna-jäljet”*, ja kokonaisuutta täydentävä faktalaatikko, joka kertoo dna-menetelmästä vihjaavat siihen, mihin *Ilta-Sanomien* journalistinen riskinotto perustuu. Se perustuu rikostutkinnoissa yleistyneen dna-jäljen ihmeitä tekevään vaikutukseen. Tätä alleviivaa aukeaman yksi kainalojutuista, joka otsikolla *Haudasta kaivaminen hyvin harvinaista* korostaa sitä, että poliisilla täytyy olla epäilyjensä tueksi vahvaa näyttöä. Eihän virka-

67 Pari päivää myöhemmin lehti ottaa hurskaasti etäisyyttä itse ylläpitämäänsä julki-suusmyllyyn retorisella otsikolla, *Mikä Bodomissa kiehtoo?*. Lehti painottaa auktoriteettiin vetoamalla puhuvansa vakavasta aiheesta: *Dekkarikirjailija Leena Lehtolainen: Tämä ei ole leikkiä* (I-S 15.4.2004, 10).

valta näin suurisuuntaisiin toimiin voi lähteä kevein perustein. (I-S 15.4.2004, 8–9, Markkula 2005, 201–212)⁶⁸

Myös seuraavana päivänä, 16. huhtikuuta, *Ilta-Sanomien* sisäsivulla vedotaan kolmoismurhan raskaaseen henkiseen perintöön, jota jäljelle jääneet kantavat edelleen sisimmässään. Nyt lehti oli kaivanut esille toisen naispuolisen uhrin, Anja Tuulikki Mäen, 15, poikaystävän (nyt 59-vuotiaan henkilön), joka esiintyy etunimellä Tapani. (I-S 16.4.2004, 8–9)

Samanikäiset nuoret asuivat Seinäjoella lähinaapureina. He kävivät Seinäjoen yhteiskoulua ja kulkivat koulumatkansa käsi kädessä yhteisestä tulevaisuudesta haaveillen.

Kohtalo kuitenkin puuttui peliin, sillä Anja Tuulikki (ystävien kesken Tuula) muutti isänsä ja äitinsä sekä nuorempien sisarustensa kanssa Espooseen syksyllä 1959.

Mäen perheen isä, arvostettu muurari, sai työpaikan Etelä-Suomesta. Tuula-tytär meni ammattikouluun.

Tuula ja Tapani lähettelivät toisilleen kirjeitä ja kortteja, mutta vähitellen yhteydenpito harveni.

Seuraavana kesänä Tapani kuuli hirveän uutisen: 15-vuotias Tuula oli kuollut raajan henkirikoksen uhrina. (I-S 16.4.2004, 8)

Koska helsinkiläinen mieshenkilö ei ole halunnut antaa edes sukunimeään julkisuuteen, hän on voinut myös kieltäytyä esiintymästä valokuvassa juttua varten. Toisaalta kuvattomuus on linjassa aiempien juttujen kanssa: nuoren Anja Tuulikki Mäen mustavalkoisen kuvan kautta on paljon helpompi samastua nuoreen lempeen kuin valokuvan kautta, jossa olisi kuusikymmenvuotias mieshenkilö.

Miksi *Ilta-Sanomien* pyrkivät korostamaan niin voimakkaasti surmansa saaneiden omaisten tuntoja, vaikka jotkut olisivat halunneet jo unohtaa koko tragedian? Miksi lehti halusi joskus kömpelöstikin luoda assosiaatioita menehtyneiden nuorten ja samanikäisten nykynuorten välille? Vanha rikos ei myy, jos siihen ei voida luoda tuoretta näkökulmaa ja jos lukija ei voi identifioitua uhreihin. Mutta eikö Gustafsson ole yksi tragedian uhreista?

68 Toukokuulta 2004 otsikkoaineistosta löytyy viikonloppulehden otsikko *Dna:sta tuli poliisin täsmäase*, jonka yhteys poliisin Bodominjärven kolmoismurhatutkimuksiin on ilmeinen. (I-S 8.–9.5.2004 sis.)

Ilta-Sanomilla ja sen pitkäaikaisella toimittajalla on vahva näkemys Gustafssonin syyllisyydestä. Tätä valaisee rikostoimittaja Hannes Markkulan (2005) kesken tutkintaprosessia julkaisema kirja *Bodomin murhat*. Kokeneena toimittajana Markkula, niin kuin *Ilta-Sanomat* ylipäättään, varoo visusti väittämästä suoraan Gustafssonia syylliseksi, mutta koko kirjan tematiikka perustuu Gustafssonin todistajalausuntojen kyseenalaistamiseen⁶⁹.

Esimerkiksi Gustafssonin eri yhteyksissä murhayön tapahtumista antamissa kertomuksissa nähdään merkittäviä ristiriitaisuuksia. Hänen nähdään liioitelleen murhaajan aiheuttamia vammoja, kuten *Ilta-Sanomien* jutussa. Otsikolla *Plastiikkakirurgi ihmettelee Gustafssonin ruhjeita: Mitään suuria vammoja ei ollut tunnettu plastiikkakirurgi* arvioi valokuvien perusteella Gustafssonin näkyviä vammoja ja hänen kertomuksiaan niistä. Lisäksi Gustafssonin käyttäytymisessä nähdään paljon epäilyttäviä piireitä, esimerkiksi siinä tilanteessa kun Gustafsson pidätettiin kuulusteluja varten. Markkulan on täytynyt olla poliisin paras kaveri sillä, – kuten Nuutila (2006, 66) mainitsee – kirja sisältää runsaasti tietoa, jonka ei pitäisi olla julkista. (I-S 6.4.2004, 12; Markkula 2005)

Markkula ei toki ole ainoa tapausta uutisoiva *Ilta-Sanomien* toimittaja, eikä hänen kantansa asiaan ole yksi yhteen lehden linjan kanssa. Markkulan vaikutus kuitenkin lehden linjaan lieenee ilmeinen. Kun syyllisestä on vahva mielipide, koko *Ilta-Sanomien* tapausta käsittelevä uutisointi saa varsin dekkarimaisen sävyn. Jännitys perustuu siihen, kuinka poliisi saa kerättyä syyllisen tuomitsemiseen riittävästi todistusaineistoa.

Keräämästäni otsikkoaineistosta löytyy runsaasti kolmoismurhan tutkimusta kommentoivaa erityisesti *Ilta-Sanomien* sisäsivujen

69 Murhista syytetty Nils Gustafsson teki oikeusprosessin jälkeen tutkintapyynnön viidestä eri viestimestä: MTV3:sta, *Nelosen* uutisista, *Iltalehdestä*, *IltaSanomista* ja *Hufvudstadsbladetista*. Epäiltyinä oli useita toimittajia ja päätoimittajia rikosnimikkeenä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen ja törkeä kunnianloukkaus. Maaliskuun puolivälissä 2007 syyteharkinnasta vastaavat syyttäjät tekivät syyttämättäjäättämispäätöksen. Heidän mukaansa mitään rikosta tapauksen perinpohjaisessa uutisoinnissa ei tapahtunut. Tiedotusvälineillä oli oikeus levittää ja yleisöllä oikeus saada tietoa maamme oloihin näiden poikkeuksellisen vakavan rikosasian käsittelystä esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Lähde: (lainattu 25.2.2009) <http://www.hs.fi/kaupunki/artikkeli/Bodom-uutisoinnista+ei+syytteit%C3%A4+medialle/1135225873734>

otsikointia. Huhtikuulta 2004 on otsikoita, kuten *Krp optimistinen: BODOM-SURMIEN NÄYTTÖ PITÄÄ* (I-S 19.4.2004), *Bodom-jutun yksi avainkysymys: Murha vai tappo?* (I-S 19.4.2004), *Bodominjärven kuulusteluissa edistytty* (I-S 22.4.2004), *Tutkijat kaipaavat yhä ratkaisevaa vihjettä* (I-S 24.–25.4.2004), *Helena Ranta tutki Bodomin uhrin* (I-S 28.4.2004) ja *Poliisi otti Gustafssonin kiinni jo vuonna 1966* (I-S 30.4.2–5.2004). Toukokuulta löytyy otsikoita kuten, ”*Mustasukkaisuus vain yksi motiivivaihtoehto*” *Gustafssonin kengistä löytyi tyttöuhrien verta* (I-S 6.5.2004) ja *Krp aikoo lavastaa Bodom-murhat* (I-S 11.5.2004). Syyskuulta löytyy otsikko *Loppututkinta kangertelee yhä Bodominjärven jutussa* (I-S 7.9.2004), joka henkii tuskastumista dna-aineistoa analysoivan brittilaboratorion hitauteen. Ja lokakuussa *Ilta-Sanomat* julistaa, että *Dna-tutkimukset Englannissa valmistumassa POLIISI:BODOMIN MURHAT ON RATKAISTU* (I-S 2.–3.10.2004 sis.)

Kirjassaan Markkula (2005, 24, 168–200) ottaa sekä poliisin että tuomarin roolin. Hän arvioi poliisitutkintaa ja siinä käytettyjä menetelmiä sekä tuomioistuimen toimintaa prosessin kuluessa. Markkula pohtii kaiken ohessa myös tuomioistuimien määräämien rangaistuksien riittävyyttä ja järjestelmään liittyvää problematiikkaa yleensä.

Kun joku ratkaisemattomaksi luullun murhan tekijä odottamatta jää kiinni, niin mielestäni eriasteinen syynakeettomuustila vapauttaa liian usein epäillyn joko kokonaan tai osittain tuomiosta. Puolustus osaa kyllä ratsastaa tilapäisillä mielenhäiriöillä.

Ennen pitkää sairas, mutta ilman rangaistusta jäänyt murhamies saattaa saapastella kadulla vastaan, sillä hänet on loppujen lopuksi siirretty avohoitoon vapaalle jalalle syömään erivärisiä pillereitä. (Markkula 2005, 170)

Kun rakentamalla rakennetaan identifikaatio uhuriin nimenomaan surmansa saaneiden omaisten näkökulmasta, toimittajan huolena ei ole esimerkiksi poliisin toiminta suhteessa kansalainen-Gustafssoniin ja siihen, kuinka hänen oikeutensa toteutuvat vuosikymmenien jälkeen käynnistetyssä prosessissa. Sen sijaan Markkula on kiinnostunut siitä, miten poliisi toimii, jotta Gustafsson saataisiin tuomittua.

Markkulalla toki on oikeus mielipiteeseensä ja sen julkaisemiseen, mutta asia on toinen, kun tämä mielipide siirretään osaksi

sanomalehtijournalismin prosessia: *Ilta-Sanomat* representoi hyvin kuvaavasti suvereenin subjektin ääntä, joka legitimoidaan identifioitumalla henkirikoksen uhreihin paljaana elämänä. Syyllinen on tuomittava! Hiukan kärjistäen: oikeuslaitos nähdään suvereenin subjektin *vastustajana* ”kansalaisten oikeustajun” vastaisine käytäntöineen ja muotoseikkoineen. Tähän ajatteluun ei mahdu ajatus siitä, että oikeuslaitos pyrkii noudattamaan yleistä rangaistuslinjaa ja jopa kohtuullisuutta (!) myös suhteessa rangaistuihin – olivatpa he tehneet mitä hyvänsä.

Ilta-Sanomat kommentoi kesäkuussa 2004 korkeimman oikeuden tekemää päätöstä toisesta kohutusta surmatyöstä otsikolla ”*Eveliinan elämältä vietiin arvo*”. Vajaan aukeaman kokoinen juttukokonaisuus liittyy marraskuussa vuonna 2000 surmatun 14-vuotiaan Eveliina Lappalaisen tapauksesta tehtyyn korkeimman oikeuden päätökseen, jossa surmatyö määriteltiin murhan sijasta tapoksi. Lappalainen joutui tanssitunnilta kotiin pyöräillessä silmittömän väkivallan – kuristamisen, potkimisen ja tallomisen – kohteeksi. Varsinainen kuolinsyy oli tukehtuminen, kun uhri hengitti katuojan pohjalla vettä ja mutaa. *Ilta-Sanomien* mukaan poliisi ei löytänyt teolle mitään motiivia eli kysymyksessä oli julma, satunnainen väkivallanteko. (I-S 23.6.2004, 2–3)

Lehti arvostelee omaisten suulla sitä, että surmatyöntekijä, teko-hetkellä 15-vuotias miespuolinen henkilö, vapautuu varsin pian. Koska korkein oikeus tuomitsi teon nuorena henkilönä tehdyksi tapoksi, hän istuu ensikertalaisena seitsemän vuoden tuomiostaan vain puolet. Kainalotutussa otsikolla *KKO: Ei erityisen raaka ja julma* omaisten asianajaja arvioi korkeimman oikeuden päätöstä. Lehti kohdistaa julkisuuden painetta oikeuslaitosta kohtaan kertomalla kainalotutun lopussa asian ratkaisseet korkeimman oikeuden oikeusneuvosten nimet. (I-S 23.6.2004, 2–3)

Pääjutussa kerrotaan:

Oikeudessa kaksi kokenutta poliisia todisti, että Eveliina oli tehnyt ojassa tietoista ja voimakasta vastarintaa.

– Tällä päätöksellä vesitettiin kahden erittäin huippuammattitaitoisen poliisin työ. Vesittäjinä olivat ihmiset, jotka eivät ole tämän asian kanssa olleet tekemisissä kuin papereitten kautta. He eivät ole paikan päällä käyneet, isä sanoo.

- Kyllä korkeimman oikeuden arvostus rupeaa meidän suomalais-ten silmissä pikku hiljaa hyytymään, isä puuskahtaa pettyneenä.
- Eveliinan omaiset osasivat pelätä, että tuomio alenee.
- Heidän linjanvetonsa oli tiedossa, kun Oulun taksisurmasta tuli päätös. Tätä me pelkäsimme. Valitettavasti pelkomme kävi toteen, sisko sanoo. (I-S 23.6.2004, 2)

Juttukokonaisuudessa asetetaan tehokkaasti vastakkain oikeuslaitoksen omat rangaistuskäytännöt, juridiset arviot ja toisaalta suvereenin subjektin suvereeni kyky arvioida oikeuslaitoksen rangaistuskäytäntöjä. Vastakkainasettelu legitimoidaan omaisten tuntemuksilla, joihin lukijan on helppo identifioitua. Pääjutun otsikko on tästä raflaava kiteytys, jonka teho perustuu siihen, että se on sitaatti suoraan uhrien – jos uhreiksi jälleen lasketaan myös omaiset – omasta suusta. Se asettaa retorisesti vastakkain nuorena kuolleen Eveliina Lappalaisen elämään kiteytyvän tunteen ”meistä” ja korkeimman oikeuden tekemän ratkaisun.

Suvereeni subjekti katsoo tapauksia konkreettisesti ja läheltä, eikä se abstrahoi. Myös Bodominjärven kolmoismurhan uutisoinnissa *Ilta-Sanomat* korostaa aktiivisesti surmansa saaneita ja heidän läheistensä ”välittömiä” tunteja heti tapauksen jälkeen. Lehden tavoitteena on estää lukijaa identifioitumista Gustafssoniin, joka olisi toisaalta ollut aivan mahdollista. Jos lukija olisi identifioitunut Nils Gustafssoniin, syyllisiksi olisivat ehkä nousseet poliisit, jotka ovat ajaneet Gustafssonin vuosien nuhteettoman elämän jälkeen kafkamaiseen helvettiin.

Syyllinen, Juha Valjakkala

Sosiologit Bülent Diken ja Carsten Bagge Lausten (2005) ovat tarkastelleet kirjassaan *The Culture of Exception* Agambenin ajattelua erityisesti sosiologian näkökulmasta. Heidän mukaansa ajatus *homo sacer*ista paljaana elämänä kuuluu nimenomaan biopolitiikan eikä uskonnon alueelle: *homo sacer* on suljettu ulos uskonnollisen regiimin alueelta (sitä ei voi uhrata), toisaalta siltä on evätty lain suoja (sitä voi kohdella väkivaltaisesti). Kuten olen edellä jo kuvannut *homo sacer* ja suvereeni ovat kaksi toisiinsa nähden symmetristä hahmoa: suvereeni on hän,

jolle kaikki muut ovat potentiaalisia *homines sacri* eli pelkkiä paljaita elämiä. Toisaalta *homo sacer* on hän, jota kohtaan kaikki toimivat ikään kuin olisivat suvereeneja. (Agamben 1998, 84; Diken & Lausten 2005, 20)

Diken ja Lausten (2005, 21–22) rinnastavat Agambenin ajatuksen *homo sacer*ista ranskalaisen filosofin René Girardin (1986) inspiroimaan antropologiseen keskusteluun, jossa syntipukki nähdään keskeiseksi tekijäksi yhteisöidentiteetin rakentumiselle (Pan 1992; Palaver 1992; Ulmen 1992). Agambenia yhdistää girardilaiseen ajatteluun negatiivinen ontologia: yhteisö tarvitsee ulkopuolisen oman identiteettinsä rakentamiseen. Girardille tämä ulkopuolinen on syntipukki. Väkijoukon syntipukkiin kohdistama sokea raivo on suvereenin vallan – schmittiläisestä ajatuksesta poiketen – arkaaisin muoto, jossa usean ihmisen muodostama joukko käyttää suvereenia valtaa yli yksittäisen yksilön. Girardille yhteisö on perimmältään lynkkausjoukko, jota liikkeellä pitäviä voimia ovat kateus (toisen omaan kohdistuva halu), vihamielisyys ja matkiminen (*mimesis*). Diken ja Lausten näkevät syntipukin *homo sacer*in kanssa rinnakkaiseksi hahmoksi.

Hän on syntipukki (tai paremminkin *syyllinen*), joka rikkoo yhteisölle *uhraamisen* mekanismin. Sen vuoksi hänet työnnetään kollektiivisesti syrjään (Diken & Lausten 2005, 22). Ajattelen ”uhraamisen” viittaavan (lacanilaisesta näkökulmasta) siihen oman ”todellisen yksilöllisyyden” syrjäyttämiseen, jonka seurauksena olemme subjekteja. Uhraamme omasta itsestämme ”sen mille ei ole kieltä” siinä pisteessä, jossa Toinen astuu elämäämme. Tämän ”uhrin” koetaan olevan myös meidän jokaisen velvollisuus yhteisöämme kohtaan. Vastalahjaksi saamme kipeästi kaipaamamme vakauden ja turvallisuuden fantasian ja olemassaolon *subjekteina*. Kysymys on juuri siitä, mikä sosiaalisessa konstruktionismissa nähdään koko institutionaalisen todellisuuden perimmäiseksi tarkoitukseksi: kuoleman integroimisen osaksi arkitodellisuuttamme.

Suvereenin subjektin näkökulmasta syyllinen on egoisti, joka laittaa oman itsen yhteisen hyvän edelle (jopa riistämällä toisen hengen), vaikka yhteisön hyvä ja olemassaolo vaativat oman itsen jatkuvaa uhraamista. Se, joka ottaa itselleen suvereenin vallan – vallan päättää elämästä ja kuolemasta – tekee äärimmäisen teon, joka uhkaa rikkoa koko

yhteisön. Syntipukin ja uhraamisen merkitys yhteisöidentiteetillemme kiteytyy David Panin sanoihin. Pan arvioi kriittisesti Girardin ajattelua (kts. myös Diken & Lausten 2005, 21–22).

Syntipukki, joka symbolisoi syyllisyyttä, jota ei surmata, vaan ajetaan erämaahan kuvittaa sitä, että kyvyttömyys hyväksyä menetyksiä yhteistä hyvää varten, tarkoittaa yhteisön disintegraatiota, ja yhteisön itsensä karkotusta erämaahan. He, jotka kieltäytyvät uhraamasta, ovat syntipukkeja, sillä he eivät ole halukkaita tekemään myönnytyksiä yhteisön hyväksi. Sellaisille ihmisille asianmukainen rangaistus on sama kuin syntipukeille: ei kuolema, vaan hylkääminen. (...) Uhraaminen ja syntipukki poikkeavat radikaalisti toisistaan, sillä niiden tärkeys ei perustu rituaaliselle väkivallalle, kuten Girard väittää, vaan paremminkin lojaalisuudelle ja epälojaalisuudelle yhteisöä kohtaan, jota ne symbolisoivat. Uhrilampaan ja syntipukin funktio ei ole siinä, että ne tarjoavat aggressioon perustuvan henkireiän, vaan siinä, että ne alituisen muistuttavat yksilön velvollisuuksista yhteisöä kohtaan.⁷⁰ (Pan 1992, 86–87)

Uhri, uhraaminen ja syyllinen ovat symmetrisessä suhteessa toisiinsa kuten lojaalisuus ja epälojaalisuus. Uhri, uhraaminen muistuttaa meitä jatkuvasti yksilön velvollisuuksista yhteisöä kohtaan. Se muistuttaa siitä, että olemme subjekteina olemassa *uhraamisen* kautta: uhri tekee *minusta* subjektin. Syyllinen – tai girardilaisittain syntipukki – on hän, joka kieltäytyy uhraamasta yhteisön hyväksi. Syyllisessä reaalin – paljas elämä – meissä (viime kädessä *minussa*) saa konkreettisen muodon, se objektivoituu ja saa nimen. Syyllinen *homo sacerina* on äärimmäisen (jopa äärimäisiin tekoihin saakka ajavan) egoisminsa diskursien ulkopuolelle ajama hahmo.

---

70 Käännös on SR:n. David Pan (1992, 86–87) kirjoittaa: “The scapegoat, which symbolizes guilt, is not killed but sent out into the wilderness to illustrate that the inability to accept losses for the good of the community signifies the disintegration of the community and its own banishment into the wilderness. Those who refuse to make sacrifices are the scapegoats because they are not willing to make concessions for the good of the community. The proper punishment for such people is the same as for the scapegoat – not death, but banishment. (...) Sacrifice and scapegoat are radically different because their importance lies not in ritual violence, as Girard argues, but rather in the loyalty and disloyalty to the community which they symbolize. The function of the sacrificial goat and of the scapegoat is not to provide a vent for built up aggression but to continually remind individuals of their obligations to the community.”

Iltapäivälehdissä suorastaan arkkityyppinen syyllisyyden hahmo on ollut Ruotsin Åmselessä heinäkuussa 1988 kolmoismurhan tehnyt Nikita Fouganthine, silloiselta nimeltään Juha Valjakkala. Hänestä kirjoitettiin oman otokseni ajanjaksolla tasaisesti – ei niinkään määrällisesti paljon – yksittäisiä juttuja pitkin vuotta. Otsikkoaineistosta poimitut otsikot kertovat esimerkiksi Fouganthinen armonanomuksista, vankilasta tehdyistä pakoyrityksistä ja ristiriidoista viranomaisen kanssa. *Iltalehden* sisäsivuilla otsikkoja löytyi ainakin viisi kertaa, ja etusivulle hän pääsi kaksi kertaa. *Ilta-Sanomien* sisäsivujen otsikoista Fouganthine löytyy peräti yksitoista kertaa, mutta etusivulta vain kerran.

Iltalehden etusivun otsikot maaliskuulta 2004, *Vartijat juoksivat kiinni VALJAKKALA PAKENI TAAS VANKILASTA* (IL 26.3.2004) ja *VALJAKKALA ANOO TAAS ARMAHDUSTA* (IL 31.3.2004), kertovat pääosin ne aihepiirit, joiden yhteydessä Fouganthinen edesottamuksia vuoden kuluessa käsiteltiin. Myös Fouganthinen tyytymättömyys vankilassa saamaansa kohteluun nousi *Iltalehden* otsikoihin.

Samat aiheet pyörivät tietysti myös *Ilta-Sanomissa*. Helmikuussa lehden etusivulla kerrotaan: *Kolmoismurhaaja Valjakkala anoo armahdusta* (I-S 5.2.2004). Elokuussa sisäsivun otsikko *IS:n lukijat: Valjakkalaa ei pidä armahtaa* (I-S 6.2.2004) pohjustaa seuraavana päivänä ilmestynyttä laajempaa sisäsivujen kattausta. Sisäsivujen otsikot *Kolmoissurman ruotsalaiskylä kiittää Tarja Halosta, Kolme kiveä uhrien muistona, Valjakkalan asianajaja pyysi uhreilta anteeksi ja Juha Valjakkalaa ei armahdettu* (I-S 7.–8.2.2004) keräsivät Fouganthinelle kerralla paljon huomiota.⁷¹

71 Kolme muuta *Iltalehden* sisäsivunjuttua, jotka eivät nousseet etusivulle, olivat otsikoilla *Haki korvauksia henkisestä kärsimyksestä Juha Valjakkalan korvauspyyntö hylättiin* (IL 4.6.2004), *Presidentti ei edelleenkään armahtanut Valjakkalaa* (IL 5.–6.6.2004) ja *Valjakkala karkasi 19 minuutiksi – linnaa lisää kuukausi* (IL 26.11.2004). Muut *Ilta-Sanomien* otsikot (ne, jotka eivät nousseet etusivulle) kertoivat, että *Valjakkala riitelee taas valtiota vastaan* (I-S 29.3.2004) ja *Valjakkala hävisi taas riitajutun* (I-S 4.6.2004). *Valjakkalan armonanomus hylättiin jälleen* (I-S 5.–6.6.2004), *Valjakkala ei saanut korvausta kärsimyksestä* (I-S 12.11.2004) ja *Valjakkalalle kuukausi lisää vankeutta* (I-S 26.11.2004).

Kuva 12. *Ilta-Sanomissa 7.–8. helmikuuta 2004 Nikita Fouganthinen – entiseltä nimeltään Juha Valjakkala – armahdusta käsittelevä juttukokonaisuus.*

Edellä mainittu *Ilta-Sanomien* kattaus, jossa käsitellään Fouganthinen armonanomusta ja sen vastaanottoa kokonaisen aukeaman mittaisessa kokonaisuudessa, ei nousseet lehden etusivulle. Siitä huolimatta aihe oli nostettu viikonloppulehdessä peräti ensimmäiselle aukeamalle. Runsaasti kuvitettu juttukokonaisuus pääotsikolla *Kolmoismurhan ruotsalaiskylä kiittää Tarja Halosta* vie suoraan asian ytimeen: Nikita Fouganthinen alias Juha Valjakkalan armonanomus ei tuottanut tulosta. Fouganthine oli istunut tuolloin runsaat 15 vuotta elinkautisesta tuomiostaan, ja *Ilta-Sanomien* toimittaja oli käynyt aiheeseen liittyen kysymässä ämselelaisten tunnelmia. Aukeaman ensimmäisen sivun täyttää miltei kokonaan talvinen kuva hautausmaalta. Kuvassa on kolmoismurhan uhrien, 13-vuotiaan pojan ja hänen vanhempiansa, viimeinen leposija. Kuvan vasempaan ylälaitaan on liitetty mustavalkoinen kuva pitkätukkaisesta, aurinkolaseihin sonnustautuneesta, korskeasta Juha Valjakkalasta vuonna 1988. (I-S 7.–8.2.2004, 2–3)

Jutussa kerrotaan:

Heinäkuun kolmannen päivän tapahtumat 1988 eivät unohdu niin kauan kuin yksikin sen kokenut kyläläinen on hengissä. Lämmin kesäyö syöpyi kyläläisen mieliin.

Birgitta Eklund asui aivan järkyttävän surmatyön kohteeksi joutuneen Nilssonin perheen naapurissa. (...)

– Tämä on todella vaikeaa. Tapahtuneesta ei puhuttu täällä moneen vuoteen. Mutta kun Valjakkala karkasi vankilasta, nuoremmat lapset alkoivat kysellä hänestä.

– Monet myös pelkäsivät hänen suuntaavan tänne, koska emme voineet olla varmoja siitä, jäikö hänelle jotain hampaankoloon, Eklund kertoo.

Ruotsin poliisi pidätti Valjakkalan toukokuussa 2002 lähellä Långträskin pikkukylää noin sata kilometriä Åmselesta pohjoiseen. (...)

Yksikään haastateltavista ei päästäisi Valjakkalaa vapaaksi enää koskaan.

– Valjakkalan pitää pystyä ensin todistamaan, että hän on yhteiskuntakelpoinen. Mutta miten se on mahdollista, kun hän ei ymmärtääkseni saa Suomessa minkäänlaista hoitoa, kertoo naapurikylässä asuva **Ove Hammar**. (I-S 7.–8.2.2004, 2)

Toinen kainalojuttu otsikolla *Valjakkalan asianajaja pyysi uhreilta anteeksi* kuvaa sitä, kuinka teon julmuus järkytti syvästi jopa tapauksen käsittelyyn osallistunutta Valjakkalan puolustusasianajajaa. Hän oli hiltain ennen *Ilta-Sanomien* toimittajaa käynyt surman uhrien haudalla. Kyläläiset suhtautuivat nuivasti murhaajan puolustusasianajajaan myös hänen vieraillessaan uhrien haudalla.

Toimittaja kysyy ilmeisesti puhelimitse haudalla käynnin syytä.

Jotenkin vain tulee mieleen, että kävitte haudalla pyytämässä uhreilta anteeksi sitä, että puolustitte Valjakkalaa?

– Voi sen asian niinkin ilmaista. Se oli urani raskain tehtävä. Kävin läpi kaikki ne hirvittävät kuvat ja kuulustelukertomukset. Minun ei ollut helppo puolustaa häntä, [asianajaja Pelle] Svensson myöntää. (...)

Asianajaja ei usko kenenkään tappavan ihmistä sen takia, että he tulevat hakemaan takaisin polkupyöräänsä, jonka Valjakkala varasti.

- Syyt ovat syvemmällä hänen silloisessa huumeongelmassaan, Svensson sanoo ja lupaa kertovansa siitä enemmän kirjassaan. (I-S 7.–8.2.2004, 3)

Mistä edellinen esimerkki kertoo? Fouganthinen ”syyllistäminen” ei ole niin itsestään selvää kuin voisi kuvitella. Siihen ei riitä, että hän on kiistatta tehnyt veriteon, vaan se vaatii median jatkuvaa aktiivisuutta ja toimituksellisia valintoja: Samalla lailla kuin Bodominjärven henkirikoksissa *Ilta-Sanomat* tuoreuttaa sen, mihin Fouganthinen syyllisyys perustuu, lähettämällä toimittajan haastattelemaan Åmselen asukkaita. Yhtä lailla toimituksen oma valinta on tehdä Fouganthinen armonanomukseen liittyvä nettikysely ja sen tuloksia valaiseva (Fouganthinen kasvokuvalla kuvitettu) lyhyt uutinen. Siinä kerrotaan, että 95 prosenttia yli 14 600:sta kyselyyn vastanneesta oli sitä mieltä, että presidentti Halosen ei tulisi armahtaa Fouganthinea. Nettikyselyä apuna käyttäen *Ilta-Sanomat* vahvistaa aiheeseen liittyvää *konkreettisen yksilön* näkökulmaa. (I-S 6.2.2004, 9)

Nettikyselyn uutisoinnissa eettisen individualismin legitimoima suvereeni subjekti – konkreettinen yksilö ”yleisine oikeustajuineen” – asettuu selkeästi poliittisen individualismin legitimoimaa valtaa vastaan, joka konkretisoituu presidentin valtaan myöntää elinkautisvangille armahdus pitkän istumisen jälkeen. Fouganthinelle ei ole hyväksi tietystikään se, että hän myös itse tarjoaa aihetta juttuihin. Esimerkiksi vankilapaot yhdistettynä hänen valokuvissa näkyvään karheaan olemukseensa oli helppo tulkita vaikkapa turhautumisen ja epätoivon sijasta äärimmäiseksi itsekkyydeksi ja egoismiksi. Kerran murhaaja on aina murhaaja. (I-S 6.2.2004, 9)

Toinen kiinnostava yksityiskohta on Nikita Fouganthinen alias Juha Valjakkalan nimi. *Ilta-Sanomien* juttukokonaisuudessa ei kertaakaan käytetä Fouganthinen nykyistä nimeä, vaan hänen entistä nimeään Juha Valjakkalaa. *Iltalehti* tekee osin erilaisen valinnan maaliskuun lopussa etusivulle nousseessa jutussaan. Sisäsivulla kerrotaan lyhyeksi jääneestä paosta otsikolla *Juha Valjakkala yritti jälleen pakoon vankilasta Kolmoismurhaajan karkumatka päättyi aidan taakse*. Leipätekstissä kerrotaan, että ”elinkautiseen vankeuteen tuomittu **Juha Valjakkala** alias **Nikita Fouganthine** on jälleen yrittänyt karkuun vankilasta.”

Tässäkin jutussa, kärki – ”lööppi” – ratsastaa Valjakkalan surullisenkuuluisalla nimellä, mutta asiallisuutta hakeva leipäteksti käsittelee Valjakkalaa hänen nykyisellä nimellään. (IL 26.3.2004, 8–9)

Juha Valjakkala on suoranainen syyllisyyden instituutio, mutta *Ilta-Sanomat* ei ole armoanomuksen yhteydessä luottanut pelkästään tähän, vaan se on rakentanut uudelleen identifikaatiota uhreihin. Tästä näkökulmasta nimi ”Juha Valjakkala” kertoo kaiken. Se kytkee tekijän suoraan niihin hirmutekoihin, joista hänet tunnetaan. Suvereenin subjektin näkökulmasta uusi nimi ”Nikita Fouganthine” on – kaikessa vierasperäisessä teennäisyydessään – syyllisen epätoivoinen yritys hämätä, paeta ja kieltää näkemästä se, mitä hän *todella* on eli läpeensä syyllinen. *Ilta-Sanomat* sivuttaa suvereenin subjektin tyyneydellä ja ylemmyydellä Valjakkalan uuden nimen. Lehteä ei pidätele edes sellainen poliittisen individualismin journalistinen teennäisyys, joka tiukkuu *Iltalehden* valintoihin: otsikot puhuvat Valjakkalasta, mutta leipäteksti Fouganthinesta.

Fouganthine on menettänyt kaikki valtuudet määritellä sen, mistä näkökulmasta hänen persoonaansa iltapäiväjulkisuudessa käsitellään. Henkilö itse on halunnut nimenmuutoksellaan ehkä ottaa etäisyyttä hirmutekojensa tahraamaan menneisyyteensä, mutta tätä eivät ainakaan iltapäivälehdet hänelle salli. *Homo sacer* -hahmona hänellä ei ole suvereenin subjektin näkökulmasta mitään oikeuksia. Hänet on sysätty diskurssien ulkopuolelle, eikä tietä takaisin ole näkyvissä. Kysymys nimestä kertoo sen, että tekojensa seurauksena (Agambenin määrittelemä) biopoliittinen valta on päässyt siihen, mihin se perimmältään pyrkii: se on saanut typistettyä Valjakkalan paljaaksi elämäksi. Hän on menettänyt oikeuden jopa omaan itseensä.

Syyllisyyden ruumiillistumana Juha Valjakkala on biopoliittisen vallan täydellisin tuote ja samalla jokaisen meidän pelkäämä mahdollisuus omassa itsessämme. Hänessä ruumiillistuu se, mikälaista on se kaikkien diskurssien ulkopuolinen elämä, joka on typistetty jonkinlaiseksi ei-elämäksi – pelkäksi paljaaksi elämäksi.⁷²

72 Sittemmin *Ilta-Sanomat* uutisoi joulukuussa 2008 Nikita Fouganthineen liittyvistä asioista otsikolla *Juha Valjakkala vapauteen*. Nyt lehti lähestyi aihetta siten, kuin edellä kirjoittamissani esimerkeissä *Ilta-lehti* eli otsikossa Valjakkala ja leipätekstissä Fouganthine: ”Elinkautisvanki **Nikita Fouganthine** alias **Juha Valjakkala** pääsee ehdonalaan vapauteen ensi vuoden alussa. Korkein oikeus (KKO) on kumonnut Helsingin

Itseyteni ristiriita ja iltapäiväjournalismi

Läheskään aina syyllisyys ja uhrius ei ole uutisdraaman henkilöhahmoissa mitään selvärajaista. Myös subjektiutemme on luonteeltaan ristiriitainen: yhtäältä siinä on elementtejä jotka vetävät *minua* kohti yhteisöä. Toisaalta minussa on piirteitä, jotka vetävät minua siitä pois. Kuten aiemmin olen kuvannut, osan itseystäni haluan rajata pois julkisesta identiteetistäni. Tässä – olemuksemme ristiriitaisuudessa – on lacanilaisen konstruktionismin näkökulmasta uutisdraaman dynaaminen ydin, sillä tähän ihmisten ristiriitaisuuteen on lukijan helppo samastua. Olemme kaikki jossakin suhteessa ristiriitaisia. Yksityisesti olemme yhtä mieltä tai toimimme yhdellä tavalla ja julkisesti sanomme tai toimimme jotenkin muuten. Kukaan meistä ei ole kuin avoin kirja eli yhtä ja samaa julkisesti sekä privaalisti. Tämä henkilöhahmojen ristiriitaisuus on iltapäiväjournalismin suurinta herkkua. Hyvänä esimerkkinä tästä on aiemmin kuvattu ruotsalaisen Knutbyn kylän henkirikos, jossa surmatyön tekijä näyttäytyi manipuloinnin uhrina, johon lukija saattoi identifioitua.

Hyvänä esimerkkinä kategorioiden päällekkäisyydestä on tästä aiemmin mainitsemani Porvoon perhetragedia. Kysymyksessä on tapaus, jonka Minna Nikunen (2005, 295–304) on tyypitellyt murha-itsemurhaksi. Viikko kesäkuun puolessavälissä 2004 tapahtuneen surmatyön jälkeen *Ilta-Sanomat* käsitteli laajasti – puolentoista aukeaman verran – Porvoon tragediaan liittyvää erityispiirrettä: kahden lapsen ja molemman vanhemman hengen vaatineen surmatyön tekijäksi osoitautui nainen, perheen äiti, kun useimmiten murha-itsemurhan tekijä on mies. Aukeaman kokonaisuus valottaa otsikolla *Äiti huumasi ja surmasi nukkuvan perheensä* laajasti äidin epätoivoiseen ratkaisuun johtaneen tragedian taustoja. (I-S 22.6.2004, 8–10)

---

hovi oikeuden päätöksen, jolla elinkautisvanki Nikita Fouganthinen pääsy ehdonalaan vapautteen peruttiin. KKO:n ratkaisun mukaan Fouganthine tullaan päästämään elinkautisesta vankeudesta ehdonalaan vapautteen 2. helmikuuta 2009.” Samassa yhteydessä lehti heittää nettilehdessään keskusteluaiheen: ”Onko Fouganthinen pääsy ehdonalaan oikein?” Lehteä kirvelee ehkä se, että syyllisyyden arkkityypille Nikita Fouganthinelle vankilanovet näyttävät sittenkin aukeavan. Internet-lähde I-S 17.12.2008: <http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen.asp?id=1626550>

Jutun ingressi tiivistää:

Nelossurmaajaksi osoittautunut äiti ei halunnut miehensä tietävän, että kotia uhkasi pakkohuutokauppa. (I-S 22.6.2004, 8)

Kaksi kainalojuttua otsikoilla *Perhe salasi huimat velkansa* (tummennetussa laatikossa vinjetillä ”Tausta”) ja *”Äärimmäisen poikkeuksellinen teko”* vievät suoraan tragedian ytimeen. Koko aukeaman levyinen, marginaalista marginaaliin ulottuva kuva, jonka alalaitaan on taitettu aukeaman pääotsikko, on dramaattinen. Kuvan teema on sama kuin olen aiemmin kuvannut: rauhallinen, jopa idyllinen maalaismiljö, jossa on yksikerroksinen omakotitalo, vihreää maalaismaisemaa ja muita rakennuksia. Yhdistettynä äidin teosta kertovaan otsikkoon, kuvan ja otsikon välille muodostuu voimakas jännite. Aukeamaa on täydennetty kuvalla pihasta, jossa on lasten keinu. (I-S 22.6.2004, 8)

Kuva 13. *Ilta-Sanomissa 22. kesäkuuta 2004 ilmestynyt juttu, joka käsittelee Porvoossa tapahtunutta poikkeuksellista perheen äidin toteutamaa murha-itsemurhaa.*

Sivun mittaisen kokonaisuuden pääjutun (*Äiti pyysi läheisiltä anteeksi*) ingressi kertoo:

Omaisten tukena oleva tuomiorovasti vahvistaa läheisten saaneen äidiltä anteeksipyyntöviestin. (I-S 22.6.2004, 10)

Pääjuttua laajempi kainalojuttu kertoo otsikolla ”*Miten äiti voi tehdä näin lapsilleen?*” lähinaapurien järkytyksestä.

– Sitä ei voi äitinä ja naisena käsittää, että äiti riistää lapsiltaan hen-
gen, sanoo lähinaapuri **Paula Hölttä**.

– Omalla tyttärelläni on pieni lapsi, ja tytär on aivan järkyttynyt täs-
tä. Hän soittaa monta kertaa päivässä, emmekä voi puhua mistään
muusta. Eihän tässä voi ajatella mitään muuta. Itken vain.

Höltän omakotitalon terassilta aukeaa näkymä surmataloon, jonka
pihamaalla vielä reilu viikko sitten pieni poika ja pieni tyttö leikki-
vät leikkejään. (...)

– Tietysti sen kokee häpeänä, jos ahdinko on itse aiheutettu, mutta
kyllähän läheiset silti auttavat. Olisi voitu pelastaa lapset ja koko
perhe.

– Ulosotto on kyllä julma, kun se alkaa. Ja velkasaneeraukseen ei
pääse, jos on itse aiheuttanut velkaantumisen, Hannu Hölttä pohtii.

Höltät huomasivat talousvaikeuksien olevan perheelle kova paikka.
Kesämökin pakkohuutokauppaa salattiin, vaikka se oli kaikkien
tiedossa.

– Pitääkö sen olla ihmiselle niin ylitsepääsemätön häpeä, Paula
Hölttä pohtii. (I-S 22.6.2004, 10)

Lacanalaisesta näkökulmasta sitaatissa kiteytyy se, kuinka lukijan iden-
tifioiduu tragedian henkilöihin. Lukija on journalistisen todellisuuden
ulkopuolinen entiteetti, johon luodaan yhteyttä.

Lukijan on yhtäältä helppo identifioitua surmatyöntekijään ”äitinä”.
Kahden lapsen äitinä ja aviopuolisona hän on yksi ”meistä”. Toisaalta
hän on syyllinen päädyttyään äärimmäiseen tekoon, surmattuaan omat
lapsensa, puolisonsa ja lopulta itsenä. Hän on tehnyt jotakin sellaista,
mikä sotii täysin sitä kuvaa vastaan, joka meillä on äitiydestä.

Asetelma on kaikessa traagisuudessaan iltapäiväjournalismille her-
kullinen. Porvoon perhetragedian tekijässä risteytyvät uhri ja syyllinen,
”me” ja muut. Uutisdraaman keskeiseksi kysymykseksi nouseekin se,

mikä on työntänyt hänet normaalista ja tavallisesta elämästä tähän äärimmäisen tekoon, joka suojelee viime kädessä häntä itseään sosiaalisen häpeän kiirastulelta.

Seuraavana päivänä, 23. kesäkuuta, *Ilta-Sanomien* syventää aukeaman kokoisella juttukokonaisuudella tapahtumien kulkua. Aukeamaa hallitsevat otsikko *Perheensä surmannut äiti hallitsi aseiden käytön* ja hyvin perinteinen hääkuva. Kokokuvassa seisovat sivuttain valkoisiin puettu morsian ja taempana kasvot kuvaan päin smokkiin pukeutunut sulhanen. Kuvan tekee erityiseksi ainoastaan se, että henkilöiden kasvot on sumennettu tunnistamattomiksi. Mikään ei viittaa siihen, että juuri kuvassa oleva pariskunta liittyisi perhetragediaan. Kuva voisi aivan hyvin olla myös jonkun muun pariskunnan häistä, jolloin kuvaa käytettäisiin vain identifikaation – ja ristiriidan – vahvistamiseksi. Normaalista perheestä ja parisuhteesta kertova kuva sekä otsikon sana ”äiti” luovat elementtejä identifikaatiolle. Toisaalta otsikkotekstin viittaus siihen, että kyseinen äiti on surmannut perheensä ja hallitsee aseiden käytön luo kuvaa syyllisyydestä. Tämä kertoo äärimmäisen itsekkääseen rationaaliseen laskelmointiin surmaamistarkoituksessa.⁷³ (I-S 23.6.2004, 8–9)

Tässä tragediassa urhioisuus ja syyllisyys kietoutuvat toisiinsa erityisen mutkikkaalla tavalla. Vaikka tekijä on jo varsin varhaisessa vaiheessa selvillä, kategorioiden päällekkäisyys avaa tekoon monia näkökulmia. Surmaamiensa lasten äitinä surmatyöntekijä on myös itse mitä ilmeisimmin tragedian uhri. Silti hänen tekonsa on siinä määrin raju, että hänen ”uhriutetaan” – identifikaatiota häneen – täytyy erityisesti korostaa visuaalisilla elementeillä. Tosin äitiys itsessään on vahva merkittäjä, mistä kertoo viimeksi mainitun juttukokonaisuuden yhden kainalojutun otsikko: *”Elinikäinen velkavankeus on kohtuuton”*. Tähän viittaa myös sitaatti lähinaapurien tuntemuksista, jossa pohditaan velkaantuneen ankaraa kohtaloa. Teon äärimmäisyydestä huolimatta, syyllisyyttä on vaikea säilyttää äidin harteille ja selittäviä tekijöitä haetaan surmatyön

73 Otsikkoaineistosta, tästä ajankohdasta eteenpäin, *Ilta-Sanomista* löytyvät mm. seuraavat kyseistä tragediaa käsittelevät otsikot: *Suru varjostaa juhannusta* (I-S 24.–27.6.2004), *Hienot häät kesällä 1995* (I-S 24.–27.6.2004), *Äiti huumasi vahvalla lääkkeellä* (I-S 24.–27.6.2004), *Poliisi lavasti Porvoon perhesurman* (I-S 1.7.2004), *Naapurit: Tämä ei häviä koskaan mielestä* (I-S 1.7.2004), *Porvoon perhetragedian uhrit haudattiin* (I-S 5.7.2004) ja *Tausta: Äiti huumasi perheensä ennen surmia* (I-S 5.7.2004).

Kuva 14. *Ilta-Sanomissa 23. kesäkuuta 2004 ilmestynyt Porvoon perhe-surmaa käsittelevä juttukokonaisuus.*

tekijän ulkopuolelta. Vian täytyy olla ”järjestelmässä”. (I-S 23.6.2004, 8–9)

Toisaalta voi käydä myös niin, että henkirikoksen ilmeinen uhri voi itse saada osakseen syyllisyyden taakan. Kuten aiemmin on mainittu, yksi vuoden 2004 iltapäivälehtien kertoma murhamysteeri alkoi syyskuun lopussa Helsingin Malmin uimahallin läheisyydestä. Tapauksessa sivullinen henkilö teki brutaalin löydön: hän löysi uimahallin jätelavalta naisen irtileikatun pään. Pian lehdet julkaisivat kuvia kaatopaikkaa tonkivista poliiseista, jotka etsivät ruumista tai sen osia jätevuorien keskeltä (esim. I-S 29.9.2004, 12–13; IL 5.10.2004, 8–9).

Pian surmattu henkilö tunnistettiin ja epäilykset kohdistuivat naisen ex-aviomieheen ja tuoreempaan miesystävään, joista molemmat pian pidätettiin. *Ilta-Sanomat* kertoi koko aukeaman laajuudella otsikolla *Molemmilla pidätetyillä väkivaltainen tausta*, että uhri eli perin väkivaltaisissa suhteissa. Entistä aviomiestä – toista pidätetystä – käsittelevä juttu otsikolla *Ex-aviomies syyllistynyt paloittelurikokseen*

ja kidutukseen kertoo, että vuonna 1996 ex-mies oli surmannut ja paloitellut pariskunnan yhteiseen asuntoon ryöstettäväksi houkutellun miehen. Ex-mies oli hiljattain vapautunut saamastaan 12 vuoden vankeusrangaistuksesta. Myös nainen oli tuomittu pitkään vankeusrangaistukseen, mutta hovioikeus oli vapauttanut hänet kaikista syyteistä. Juttukokonaisuuden yksi kainalojuttu kertoo otsikolla *Syyttömäksi todettu nainen osti korvausrahoilla asunnon* naisen suurista korvauksista, joita nainen oli saanut istuttuaan syyttömänä vankilassa noin vuoden. (I-S 29.9.2004, 12–13)

Mikään puhtoinen poika ei ollut naisen tuoreempikaan miesystävä. Yksi kokonaisuuden jutuista otsikolla *Uhri haki miesystävälleen lähestymiskieltoa* kertoo siitä, että yhdestä väkivaltaisesta miehestä päästyään nainen oli löytänyt jälleen toisen vastaavan. 36-vuotiaan surmatun naisen miesystävää oli ehditty jo epäillä naisen kohdistuneesta sadistisesta väkivallasta. Pian epäilykset naisen surmasta kohdistuivat ex-miehen sijasta uudempaan miesystävään. (I-S 29.9.2004, 13; IL 5.10.2004, 8–9)

Iltalehti käsitteli henkirikoksen taustoista liki aukeaman kokonaisuudessa pääotsikolla *Taustalla lukuisia pahoinpitelyjä ja uhkauksia Paloittelusurman uhri yritti piiloutua turvakotiin*. Pääjuttua on täydennetty kainalojutuilla otsikoilla *Äiti pelkäsi tyttärensä väkivaltaisia suhteita* ja *Vanhat kaverit kauhistuivat uusista käänteistä*, jotka kertovat sivullisten voimattomuudesta väkivaltaisessa parisuhdehelvetissä. Juttukokonaisuudessa kiteytyy iltapäivälehtien tapa käsitellä henkirikoksia yksilöiden tasolla, jossa kollektiivisten kysymysten ja selitysten sijaan huomio kiinnittyy henkirikoksen uhriin itseensä. Juttu jättää tietysti ekplisiittisesti arvostelematta ja syyllistämättä henkirikoksen uhria, mutta suvereenin subjektin asenne on asetelmassa implisiittisesti läsnä. Miksi henkirikoksen uhri elää tällaisissa parisuhteissa? Miksi hän valitsee itselleen aina väkivaltaisia miehiä? (IL 29.9.2004, 8–9)

Suvereenin subjektin näkökulmasta uhri on itse valinnut oman kohtalonsa. Hän on oman tarinansa käsikirjoittaja. Tämä johtuu tietysti siitä, että perusorientaatio tässä journalistisessa sfäärissä ei ole lopulta *status quon* muuttaminen vaan säilyttäminen. Tavoitteena on, että luki- ja (*minä*) pysyisi nimenomaan journalistista todellisuutta määrittävänä ulkopuolisena entiteettinä: etten *minä* olisi tapahtumien osapuolena.

Iltapäiväjournalismi voi olla esimerkiksi poliitikkoja kohtaan kriittinen ja ärhäkkä, mutta yleisöä kohtaan sen on oltava nöyränä. Tällä tavoin, se kuinka journalistinen draama rakennetaan yksilön tasolla, vahvistaa tunnetta turvallisuudesta ja pysyvyydestä.

Iltapäivälehtien tapa tuoda kuoleminen (sen etäännyttämisen sijasta) lähelle lukijaa tuottaa myös omanlaistaan väkivaltaiseen kuolemaan liittyvää estetiikkaa. Jotain groteskia nautinnollisuutta liittyy siihen, että esimerkiksi Malmin henkirikoksen yhteydessä *Iltä-Sanomissa* kuvataan Tausta-vinjetin alla otsikolla *Viime aikojen paloittelusurmia* koko joukko muitakin henkirikoksia. Malmin verityö yhdistetään kahdeksaan muuhun vuosien 1998 ja 2004 välillä tehtyyn henkirikokseen, joissa vainaja on surmatyön jälkeen leikeltä kappaleiksi ruumiin hävittämistarkoituksessa. (I-S 29.9.2004, 12–13)

Benjamin Noys (2005, 106–109) on tarkastellut agambenilaisesta näkökulmasta modernia kuoleman kulttuuria. Hän rinnastaa kiinnostavalla tavalla modernin kuvataiteen innostuksen väkivaltaan ja kuolemaan sekä nykymedian pakkomielteen sensaatioihin. Sen enempää sensaatioihin pyrkivä taide kuin sensaatiomedia eivät jätä tilaa yleisön kriittiselle etäisyydenotolle, vaan ne hyökkäävät ”päin naamaa”, shokeeraavat.

Edellä mainitut ”paloittelusurmat” omana iltapäivälehtien itsensä tuottamana ”lajityyppinään” osoittavat kiinnostavalla tavalla sen, mitä tapahtuu kun Noysin mainitsema mediakuvastojen ja yleisön välinen kriittinen etäisyys häviää: se, kuinka tapahtumia kuvataan, luo omaa estetiikkaansa. Tässä tapauksessa ”paloittelusurmien” vastenmielinen ja päälle käyvä (mieli)kuvasto on lyönyt toimittajia ja yleisöä kasvoille. Tapahtumiin on vaikea ottaa kriittistä etäisyyttä. Itse henkirikoksia – ”paloittelusurmia” – ei yhdistä mikään muu kuin niihin liittyvä groteski estetiikka eli iltapäivälehtien itsensä tapa rakentaa uutisdraama siihen liittyvien yksityiskohtien kautta.

Bodominjärven uutisoinnissa, Porvoon tragediassa, Malmin ”paloittelusurmassa” ja Valjakkalan tapauksessa ilmenee se, että ”uhri” ja ”syyllinen” ovat iltapäiväjournalismin keskeisiä merkitsijöitä. Ne ovat iltapäiväjournalismin tuottamassa symboliuniversumissa aktiivisesti tuotettuja ja yllä pidettyjä ontologisia kategorioita, joilla uutistapahtumia ja niihin osallistuvia henkilöitä merkityksellistetään. Tämä

kategorisointi astuu ainakin kuolemaa käsittelevässä uutisoinnissa julkinen–yksityinen-dikotomian tilalle. Kuten edellä on käynyt ilmi, uhri ja syyllinen liittyvät kategorioina läheisesti ajatukseen suvereenista subjektista.

Uutistapahtumissa henkilöhahmoja on harvoin merkitty niin puhtaasti ja yksimielisesti syylliseksi kuten esimerkiksi edellä kuvatussa entisen Juha Valjakkalan tapauksessa. Toisaalta uhrikaan ei aina ole omaan kohtaloonsa täysin viaton samassa mielessä kuin aiemmin kuvatussa Porvoon perhesurmassa henkensä menettäneet alle kouluikäiset lapset tai vaikkapa nuori syöpäsairauden uhri Outi Tukiainen. Näiden uhrien kohdalla ”uhrius” on jotakin rikkumatonta ja selvää. Sen vuoksi lukijan on näissä tapauksissa traagisuuden efektiä vaikea ohittaa.

Tätä tunnetta lukija nimenomaan haluaa väistää, sillä traagisuuden efekti muistuttaa aina ruumiillisuutemme liittyvästä reaalisesta. Omat väärät teot tai epäeettinen toiminta ei aina selitä kuolemaa, joka uhkaa myös *minua*, sillä kuolevaisuus liittyy siihen ruumiilliseen olemassaoloomme liittyvään faktaan, jonka olemme subjektiksi syntyessämme siirtäneet syrjään, kieltäneet ja aktiivisesti unohtaneet. Juuri siksi – kieltääksemme reaalisen itsessämme – olemme syntyneet osana omnipotenttia Toista: olemme subjekteja!

Tämä lacanilaisesta konstruktivismista kumpuava näkemys väistää sellaiset äärikonstruktivistiset näkemykset todellisuuden luonteesta, joiden mukaan kielen ulkopuolella ei ole olemassa mitään. Kysymys ei ole siitä, onko joku – esimerkiksi surmatyön, auto-onnettomuuden, terroriteon yhteydessä – ”todella” menettänyt henkensä tai onko joku kenties ollut kuolemantapauksen ilmeinen aiheuttaja. Tämä näkemys ei väitä, että todellisuus olisi yksinomaan kielellistä. Jokaisen kuolemaa käsittelevän uutisen takana on ”todella” kuollut tai kuolleita ja jokin on tämän kuolemantapauksen aiheuttanut.

Sen sijaan tässä väitetään, että missään uutistapahtumassa ”uhria” ja ”syyllistä” ei ole sellaisenaan ennalta olemassa, vaan uutistapahtumaan osallistuvat henkilöt täytyy sellaiseksi arvottaa. Uhrissa ”me”, yhteisö saa positiivisen ilmaisunsa. Lacanilaisesta perspektiivistä ajateltuna yleisö (viime kädessä *minä*) tunnistaa itse itsensä osin imaginaarisen rekisterin alueella, mihin perustuu uutistapahtuman traagisuuden efekti.

Uhrissa olen *kiinnostunut* viime kädessä itsestäni. Uhrin kohtaamassa tragediassa koetaan jotakin myönteistä ja hyvää menetetyn.

Syyllisessä taas ”me” saa yhteisönä negatiivisen ilmaisunsa. Syyllisessä todellistuu myös kuolema tyhjänä merkitsijänä. Syyllinen on jotakin, joka aktiivisesti torjutaan ja työnnetään yhteisön ulkopuolelle. Syyllisessä yhteisön ulkopuoli (viime kädessä paljas elämä *minussa*) saa konkreettisen ilmaisunsa.

Kuten edellä kävi ilmi, iltapäivälehtien toteuttamassa eettisen individualismin kehyksessä suvereeni subjekti legitimoidaan identifioitumalla uhriin. Suvereeni subjekti tarvitsee paljaan elämän tunnistamista omassa itsessä. Kun jako julkiseen ja yksityiseen on siirretty syrjään ”kuoleman paikalta”, identifioidumme suvereeniin subjektiin työntääksemme syrjään paljaan elämän omassa itsestämme. Suvereeni subjekti ja paljas elämä ovat kuin kolikon kaksi eri puolta: lehden puhutellussa konkreettista yksilöä paljaana elämänä (identifioidumme uhriin) ilmaantuu ratkaisuksi reaalisen havaitsemiselle itsessä konkreettinen yksilö suvereenina subjektina.

Konkreettinen yksilö – viime kädessä *minä* – paljaana elämänä on läsnä iltapäiväjournalismin todellisuudessa ”ulkopuolisena”. Paljas elämä on se ulkopuolinen entiteetti, joka tekee iltapäivälehden kuolemaa käsittelevän journalistisen todellisuuden mahdolliseksi. Samaistumalla syyttäjään – suvereeniin subjektiin – työnnämme oman itsen paljaana elämänä pois näkyvistämme. Kukapa haluaisi nähdä oman itsensä kuolemaa käsittelevän iltapäiväjournalismin valokeilassa?

6. SPEKTAAKKELI JA KOLLEKTIIVIEN SURU

Ajanjaksolle, jolta keräsin iltapäivälehtien otsikkoaineiston, mahtui kaksi mittasuhteiltaan yliveraista uutistapahtumaa. Ensiksi Keski-Suomen Konginkankaalla maaliskuussa 2004 tapahtunut bussin ja rekka-auton yhteentörmäys vaati useita kuolonuhreja. Toinen tapaus tapahtui tapaninpäivänä eli 26. joulukuuta 2004. Samaan aikaan kun kristityissä maissa oltiin joulutunnelmissa, Kaukoidässä maanjäristyksen seurauksena jättiläismäinen hyökyaalto pyyhkäisi useiden maiden rannikkoja. Tämä tsunami vaati satojatuhansia kuolleita. Tsunamikatastrofin varsinainen vyöry suomalaisten iltapäivälehtien sivuille tapahtui aivan tammikuun alussa 2005. Laineet löivät voimakaina koko tuon kuun ajan.

Vaikka Konginkankaan onnettomuus oli mediailmiönä suuri, on sanomattakin selvää, että tsunamikatastrofi oli aivan toista luokkaa. Jos tarkastellaan keräämiäni etusivunotsikoita, kaikista otsikoista (624 otsikkoa) peräti 15 prosenttia (94 kappaletta) viittasi tsunamiin, kun Konginkankaan turmaan viittaa ainoastaan runsaat 3 prosenttia (22 kappaletta). Iltapäivälehtien etusivuilla luokkaan luonnonkatastrofit sijoittamistani otsikoista käytännössä kaikki otsikot liittyivät tsunamikatastrofiin.⁷⁴

Mediatapahtumina näissä tapauksissa on jotakin sellaista, mihin iltapäivälehdet pyrkivät. Iltapäivälehtien tavoitteena on rikkoa jakoa julkiseen ja yksityiseen; käydä sen kategorisoinnin kimppuun, joka luonnehtii erityisesti poliittiseksi individualismiksi kutsumaani fantasiakehystä. Toisaalta näissä tapauksissa on jotakin sellaista, joka on

---

74 Esittämäni kuolemaa käsittelevien etusivun otsikoiden kokonaismäärään olen sisällyttänyt myös luokan ”muut kuolemaa käsittelevät otsikot” toisin kuin luvussa 4, kuviossa 5, jossa etusivunotsikoiden kokonaismäärä on 551 kappaletta.

kontrolloimatonta ja hallitsematonta. Tämä tuo tapauksiin elementtejä, joita voisi luonnehtia *spektaakkelin* käsitteellä.

Mediatutkija Douglas Kellnerin (2007, 38–39) mukaan on olemassa eri tasoisia ja eri kategorioissa liikkuvia spektaakkeleja. Näistä kahdesta tapauksesta Konginkankaan bussiturma oli Suomen mitta-kaavassa mitä ilmeisin spektaakkeli. Tsunamia voi sen sijaan kutsua Kellnerin sanoin *megaspektaakkeliksi*, joka mediatapahtumana värittää mielikuvaamme kokonaisesta aikakaudesta. 2000-luvun ensimmäisestä vuosikymmenestä tulemme muistamaan ainakin sellaiset tapahtumat kuin WTC-iskut ja Kaukoidän tuhoisan tsunamin.

Toiseksi tartun mediatutkimuksessa vähemmän tarkasteltuun käsitteeseen, joka on *suru*⁷⁵. Keräämästäni aineistosta löytyy lehtien sisäisivuilta varsin paljon otsikoita, joissa sana suru on mukana ainakin jollakin tavoin: esimerkiksi *Surun kaupunki* (I-S 25.–26.9.2004), *Koko kylä vaipui suureen suruun* (I-S 24.1.2005), *Suru valtasi kirkot* (IL 20.–21.3.2004) ja *Vankilanjohtaja suivaantui arvostelusta ENTISET VANGIT OVAT OTTANEET OSAA PELSON SURUUN* (IL 26.2.2004). Omassa tarkastelussani spektaakkeli ja ”kollektiivinen suru” ovat läheisesti toisiinsa liittyviä käsitteitä. Pohdin otsikoiden representoiman kollektiivisen surun luonnetta. Mistä näissä otsikoissa oikein puhutaan? Mitä on tämä suru, joka yhtäkkiä ilmestyy paikkaan jos toiseenkin? Mitä on median representoima ”kollektiivinen suru”?

Käytän argumentointini tukena ja lähtökohtana kahta edellä mainittua suuronnettomuutta, joissa on journalismin näkökulmasta yhtäältä samankaltaisuutta mutta toisaalta myös omat huomattavat erityispiirteensä. Mutta miksi juuri nämä tapaukset? Oman ehkä kiinnostavan – ja valitettavan aktuaalisen – tason tarkasteluuni olisivat tuoneet viime vuosien traagiset tapaukset. Näitä ovat Tuusulan Jokelan koulussa tapahtunut ammuskelu joulukuussa 2007 ja vastaavanlainen tapahtuma Kauhajoella syyskuussa 2008. Molemmissa tapauksissa koulun oppilas

75 Mervi Pantti & Johanna Sumiala (2009) ovat käsitelleet vast’ikään mediassa näytettyä kuolemaa ja siihen liittyviä suremisrituaaleja, joista yhtenä tapauksena heillä on Konginkankaan bussionnettomuus. Heidän tarkastelussa keskeisenä on rituaalin käsite, jolloin tarkastelu on hiukan toisenlainen, joskin aihettani läheltä sivuava. Itselläni keskiössä on subjektin käsite, jolloin oma huomioni keskittyy siihen, kuinka mediaspektaakkelit ja kollektiivinen suru ovat osa niitä jatkuvia prosesseja, joilla subjektiuttamme ja poliittista identiteettiämme tuotetaan osana sanomalehtiyleisöä.

tappoi useita koulutovereitaan ja henkilökuntaa. Nämä tapaukset eivät ole samassa mielessä ”onnettomuuksia” kuin Konginkankaan liikenneonnettomuus puhumattakaan tsunamikatastrofista, jossa aiheuttajana olivat mykät luonnonvoimat.

Olisin voinut hypätä otoksestani ulos ja tarkastella monessa mielessä aktuaalisempia tapauksia. Toisaalta tarkoitukseni on tutkailla nimenomaan tietyntyyppistä journalismia ja sen omaa dynamiikkaa. Tapaukset, joista on kulunut jo jonkin verran aikaa auttavat kenties paremmin kohdistamaan huomion olennaisiin piirteisiin. Aina tulee spehtaakkeleja, jotka tapauksina ovat journalismin näkökulmasta toinen toistaan kuohuttavampia, ainutlaatuisempia ja poikkeuksellisempia. Sen vuoksi päätin pitäytyä siinä, mihin otokseni on minut ohjannut, ja toivoa, että näiden tarkastelu voisi antaa jotakin myös muiden uutistahtumien tarkasteluun.

Pyrin seuraavassa syventämään sitä, kuinka iltapäiväjournalismi toimii symbolisen yhteisyyden tuottajana ja ylläpitäjänä, ja erityisesti sitä, minkälaista (journalistista) todellisuutta iltapäivälehdet omista lähökohdistaan tuottavat.

Spektaakkelin käsite

Ranskalainen marxilainen yhteiskuntakriitikko, situationisti Guy Debord hahmotteli jo 1960-luvun lopussa sen, minkälainen on *spektaakkelin yhteiskunta* (suom. 2005). Spektaakkelin ydin on erottamisessa. Kun ihmiset on erotettu toisistaan, he löytävät toisensa vain spektaakkelin valmiiksi tehtyjen kuvien välityksellä, alistumalla ja samastumalla näihin kuviin. Debord erottaa tämäntyyppisen samastumisen samastumisesta symboleihin, joissa ihminen on tunnistanut esimerkiksi ystävänsä tai sukulaisensa. Tällä tavoin Debordin hahmottelema yhteisyys on mitä suurimmassa määrin modernia kommunikaatioon perustuvaa yhteisöllisyyttä. Spektaakkeli on modernia yhteisyyttä juuri siinä mielessä, että yksilö luulee löytävänsä siinä itsensä erillisenä ja ainutkertaisena. Spektaakkeli on kuitenkin yksipuolista ja autoritääristä. Spektaakkeli puhuu ja yksinäisten ”sosiaalisten atomien” on kuunneltava. Kommunikaatio vaatii ainoastaan

hyväksymistä ja tottelemista. Speaktaakkeli ei tarvitse hienostuneita argumentteja, vaan riittää, että se puhuu. Vain eristetty yksinäinen atomin kaltainen yksilö voi tuntea tarvetta spektaakkeliin. Speaktaakkeli tekee kaikkensa eristääkseen yksilön. Siten kuva spektaakkelin yhteiskunnasta muistuttaa jo pinnalta katsoen iltapäiväjournalismin luomaa todellisuutta. (Kellner 2007, 30–31; Pyhtilä 2005; Römpötti 2006, 181–207; Vähämäki 2005, 14–15)

Douglas Kellner (1998, 2007) on tarkastellut mediaspektaakkeleja laajemminkin. Kellnerin (2007, 32) mukaan Debordilla spektaakkeli on varsin yksisuuntainen, monoliittinen ja abstrakti käsite. Marxilaisen Debordin tarkastelema spektaakkelin yhteiskunta kuvaa kapitalismin evoluution spesifiä vaihetta, jossa kapitalistinen kulutusyhteiskunta on organisoitunut kuvan ympärille. Debordille spektaakkeli merkitsee vieraantumista ja väärää tietoisuutta, tilannetta, jossa kulutus on totaalisesti vallannut sosiaalisen elämän. Kellner korostaa sen sijaan spektaakkelin ristiriitaisia ja konkreettisia piirteitä. Hänelle spektaakkeli on enemmän käytännöllinen ja diagnostinen käsite. (Kellner 2007, 38–41)

Siihen, mihin spektaakkeliilla tarkkaan ottaen viitataan, ei ole helpo vastata. Kaiken kaikkiaan spektaakkeli viittaa mediatapahtumaan, joka vaikuttaa aisteihimme kokonaisvaltaisesti. Veijo Hietala (2007, 166–173) kuvaa sitä, että spektaakkelin lumovoima on ollut oleellinen osa esimerkiksi elokuvan taidetta. Elokuviissa voi puhua jopa spektaakkelin lajityypistä, jossa pyritään aina pistämään paremmaksi, ja tuotamaan entistä näyttävämpiä sekä vaikuttavampia kokemuksia. Tähän digitaalitekologia on ilman muuta tuonut aivan uusia mahdollisuuksia. Vaikka spektaakkeleja on ollut jo esimodernista ajasta lähtien, elämme Kellnerin (2007, 27–29) mukaan postmodernina aikana myös tässä suhteessa erityisessä tilanteessa. Modernin mediateknologian vuoksi spektaakkelitkin ovat yksityistyneet. Voimme kuluttaa – ja peräti tuottaa – omia yksityisiä spektaakkeleja internetin ja vaikkapa mp3-soittimemme avulla. (kts. myös Römpötti)

Kellnerin (2007, 36) mukaan viihdemaailma on ilman muuta spektaakkeliin keskeinen tuottaja. Musiikki-, urheilu- tai mainitsemani elokuvabisnes liikkuu spektaakkelistä toiseen. Suuret uutistapahtumat tuottavat journalistisia spektaakkeleja, mutta spektaakkeleja tuottaa ja käyttää hyväkseen myös politiikka. Tunnetuin suomalainen kuvaus

poliittisesta speaktaakkelista lieenee Olavi Paavolaisen (1993, alun perin 1936) kirjoittamassa esseekokoelmassa *Kolmannen valtakunnan vieraina*. Siinä Paavolainen kuvaa vierailuaan natsipuoleen hallitsemassa Saksassa ja puolueen speaktaakkelimaisilla Nürnbergin valtiopäivillä.

On olemassa yksi erityinen ilmiö, jossa speaktaakkeli ja politiikka kietoutuvat toisiinsa erityisen hämmäntävällä tavalla. Se on terrorismi. 9. syyskuuta 2001 New Yorkin WTC-torneihin kohdistunutta iskua voi pitää ilman muuta megaspeaktaakkelina vailla vertaa. Iskut ovat aiheuttaneet valtaisia maailmanpoliittisia seurauksia. Niiden myötä on myös kirjoitettu lukuisa joukko tämän speaktaakkelin luonnetta ja poliittisia vaikutuksia käsittelevää kirjallisuutta. Teemaa käsittelevät myös tässä luvussa tuonnempana lainaamani Judith Butlerin (2004) kirja *Precarious Life* ja Agambenin (2005) kirja *State of Exception*.

Giorgio Agamben näki jo 1980-luvun lopussa Italiaa ravistaneissa terrori-iskuissa jotain postmodernille ajalle luonteenomaista. Terrori ei ole mitä hyvänsä pelkoa tuottavaa väkivaltaista toimintaa, vaan se on myöhäismoderniin yhteiskuntaan kuuluva poliittisen toiminnan muoto. Agambenille terrorin liikkeelle sysäämä speaktaakkeli on yhteisyyden muoto, jossa yhteisyys sen kaikissa muodoissaan – politiikka, sosiaaliset suhteet, inhimillinen vuorovaikutus – manifestoituu kuvaksi tai kuvan ympärille. Terrori-isku on poliittinen olemalla yksittäinen, satunnaiselta vaikuttava, järjestyttävä tapahtuma, joka iskeytyy läpi modernin yhteiskunnan mediakoneiston. (O’Leary 2006, 81)⁷⁶

Ranskalainen yhteiskuntateoreetikko Jean Baudrillard (2006, 85) kuvaa WTC-iskujen tunnelmissa globaalin terrorismin henkeä varsin samanlaiseen sävyyn kuin Agamben:

Terroristit hyökkäävät yhtenäistetyn todellisuuden systeemiä vastaan teolla, jolla tapahtumahetkelläkään ei ole mitään merkitystä tai referenttiä toisessa maailmassa. Kyse on yksinkertaisesti systeimin – joka itse on välinpitämätön omia arvojaan kohtaan

⁷⁶ Alan O’Learyn (2006, 83–84) lähtökohtana on Giorgio Agambenin italialaisessa riippumattomassa vasemmistolaisessa sanomalehdessä *il manifestossa* 6. heinäkuuta 1989 ilmestynyt artikkeli. Agambenin mukaan Italia on ikään kuin laboratorio läntisten demokratioiden siirtymisessä modernisaation historian myöhäisimpään vaiheeseen. Agambenin viehätys Debordin visioon speaktaakkelin yhteiskunnastataan on ilmeinen. Pienenä huomiona sekin, että Agambenin kirja *Keinot vailla päämäärää* (2001) on omistettu vuonna 1994 kuolleelle Guy Debordille.

– raunioittamisesta sen omien aseiden mukaisesti. Olennaisempaa kuin systeemin teknologisten aseiden omaksuminen on systeemin sydämessä olevat epämerkitys ja välinpitämättömyys, jotka omak-suessaan terroristit tekevät niistä ratkaisevan asean.

Kyse on vallan ympärikäntämisen strategiasta, joka ei vetoa mo-raaliseen tai uskonnolliseen yhteenottoon tai johonkin ”sivilisaation törmäykseen”, vaan hyvin yksinkertaisesti siihen, ettei tätä globaa-lia mahtia voi hyväksyä.

Baudrillard näkee globaalin terrorismin globaalin järjestelmän itsensä tuotteena; järjestelmän, jonka keskeisin symboli on Amerikka. Jakke Holvaksen (2006, 11) mukaan Baudrillard ei pohdiskele valtaa kontrol-lina, kurinpitona, pakottamisena tai väkivaltana, vaan hänen mukaansa ainoa todella vaikuttava ja kiinnostava vallan muoto on symbolisen velvoitteen valta. Baudrillardille symbolinen vaihto on keskeinen lähde henkilökohtaisille suhteille ja sosiaaliselle arvonannolle. Klassinen esi-merkki symbolisesta vaihdosta on lahjan antaminen, joka ei suinkaan ole pelkkä pyyteetön ele, vaan siihen sisältyy ainakin implisiittisesti ajatus vastalahjasta. Symbolinen on Baudrillardin mielestä peliä, anta-gonismia ja kamppailumielialaa. (Noys 2005, 24–27)

Baudrillardin ajattelu rinnastuu postmodernin kulttuurin kuvauk-sena jossakin määrin Agambenin ajatteluun myös muutoin⁷⁷. Myös Baudrillard on kiinnostunut kuoleman paikasta (post)modernissa kult-tuurissa. Teema on keskiössä erityisesti Baudrillardin (1993) kirjassa *Symbolic Exchange and Death*. Hänen ajattelussaan kapitalismi on organisoitunut rahan välityksellä tapahtuvan tavaroiden vaihdon ympä-rille. Tämän anonyymin vaihtosuhteen vuoksi tuottajat ja kuluttajat ovat aika–tila-ulottuvuuden suhteen irrallaan toisistaan. Tämä johtaa siihen, että markkinataloudessa kadotamme ihmisenä olemisemme keskeisen symbolisen vaihtosuhteen.

77 Mediatutkijat Johanna Sumiala-Seppänen ja Matteo Stochetti (2007, 9–23) nostavat visuaalisen kulttuurin tutkimuksessa Debordin ja Baudrillardin modernin massayhteiskunnan kritiikin keskeiseen asemaan. Molemmat näkevät suunnilleen niin, että modernissa massayhteiskunnassa visuaalisessa merkissä tapahtuu radikaali muutos. Kun visuaalinen merkki aiemmin heijasti todellisuudessa jotakin, massayhteiskunnassa se ei heijasta mitään. Baudrillard (1983) puhuu simulaatiosta eli tilanteesta, jossa merkkien ja todellisuus häviää koodien massakierrätyksessä: ei ole enää totta tai väärää. Debord kuvaa taas spektaakkelin yhteiskunnan tuottamaa väärää tietoisuutta; ”totuuden ja salai-suuden teologiaa”. (Sumiala-Seppänen & Stochetti 2007, 12–13)

Tämä vaikuttaa myös suhteeseemme kuolemaan. Esimodernissa kulttuurissa suhde kuolemaan on perinteisissä yhteisöissä ollut niin ikään eräänlainen symbolinen vaihtosuhte, tyyliin ”Herra antaa, Herra ottaa”. Modernissa kulttuurissa kuolema on sitä vastoin yksinkertaisesti suljettu ulos. Mitä enemmän pyrimme sulkemaan sen pois mielestämme, sitä enemmän se tunkee tietoisuuteemme erilaisissa traumaattisissa muodoissa. (emt.)

Olen Benjamin Noysin (2005, 26) kanssa samaa mieltä siinä, että Baudrillardin teoria jää varsin abstraktiksi ja vaikeaksi konkretisoida. Sen sijaan Agambenilla modernissa kulttuurissa lisääntyvä esteettinen altistumisemme kuolemalle on kytköksissä poliittiseen identiteettiimme. Postmoderni poliittinen identiteettiimme rakentuu yhä voimallisemmin yksilön paljaalle elämälle; ruumiillisuutemme sille (kuolevalle) ulottuvuudelle, joka jää kaikkien diskurssien ulkopuolelle. (Baudrillard 1999; Noys 2005, 24–27)

Konginkangas ja tsunami spektaakkeleina

Tuntuu itsestään selvältä se, että Konginkankaan bussiturma ja erityisesti Kaukoidän tsunamikatastrofi täyttävät spektaakkelin tuntomerkit. Kysytään kuitenkin täsmällisemmin, mikä tekee näistä molemmista tapauksista mediailmiön, jota voi kutsua spektaakkeliksi. Tarkastelen ensiksi Konginkankaan bussiturman ympärillä tapahtunutta uutisointia⁷⁸. Tässä ei ole mahdollisuutta, eikä tarvetta bussionnettomuutta käsitelleen uutisoinnin yleisesittelyyn kautta suomalaisen median. Nähdäkseni riittää katsaus kolmeen sattumanvaraisesti valitun yleissanomalehden numeroon, joka valottaa sitä, miten tapauksesta uutisoitiin muissa kuin iltapäivälehdissä.

Bussiturman poikkeuksellisuudesta kertoo jo se, että sanomalehti *Keskisuomalainen* on 20. maaliskuuta 2004 valjastanut onnettomuutta

---

78 Kari Koljonen ja Risto Kunelius (2005, 34–59) käsittelevät Konginkankaan bussiturman uutisointia vertaamalla sitä kahteen varhaisempaan – Kuurilan junaonnettomuuteen 1957 ja Lapuan patruunatehtaan räjähdykseen 1976 – suuronnettomuuteen, joissa molemmissa menehtyi niinikään kymmeniä ihmisiä. Omasta näkökulmastani tarkastelun hankaluus on se, että yleissanomalehdet ja/tai laatu-lehdet on rajattu Koljosen ja Kuneliuksen tarkastelun ulkopuolelle.

Kuva 15. 20. maaliskuuta 2004 ilmestyneen Keski-Suomalaisen etusivu ja sisäsivuja, jotka käsittelevät Konginkankaan bussiturmaa.

seuraavana päivänä koko etusivun onnettomuudelle. Otsikolla *Koko maa hiljjeni surusta* ja sivua hallitsevalla kuvalla romuttuneesta linja-autosta katsojat heitetään suoraan tapahtumien keskelle.

Pääotsikon alla ingressi kertoo suoraan tapahtuman perusfaktat:

Konginkankaan bussiturma: Rukalle matkalla olleet nuoret jäivät paperirullavyöryn alle. 23 kuoli ja 15 loukkaantui liikennehistorian vakavimmassa onnettomuudessa. (KS 20.3.2004, 1)

Pääjuttua täydentää kainalojuttu, joka luotaa onnettomuuspaikalle tulleiden pelastajien tunteja otsikolla *"Nyt on vakava juttu"*. Sivun oikeaan laitaan on taitettu palstan levyiseen ja koko sivun korkuiseen tilaan kolme lyhyttä kuvitettua juttua, otsikoilla *Yksi neljästä tytöstä jäi kotiin*, *Kynttilöitä turmapaikalle* ja *Matkan piti olla mukava lomamatka*. (KS 20.3.2004, 1)

Sisäsivusivuilla lehti käsittelee tapahtunutta peräti kahden ja puolen aukeaman verran. Omalla vinjetillään ("Konginkankaan bussiturma") varustettu laaja kuvitettu kattausta ei juuri jätä kiveä kääntämättä. Sivulla 10 suuri ilmakuva tapahtumapaikalta vangitsee katseen, ja otsikko *Paperirullat tuhoisasti linja-autoon* kertoo traagisen onnettomuuden kulusta. Lisäksi sivulta löytyvät pienemmät jutut otsikoilla *"Edessä on uneton yö"* ja *Pahin pelko osoittautui todeksi*. Seuraavan sivun hallitsevin juttu, otsikolla *Kuolema tuli silmänräpäyksessä* on

kuvitettu suurella kuvalla, jossa valkoisiin sairaala-asusteisiin pukeutuneet henkilöt siirtelevät ilmiselviä ruumispusseja. Muita aukeaman otsikoita ovat *"Rankka paikka tämä on"*, *Viisi teho-osastolla, useilla vakavia vammoja*. Viimeinen otsikko *Ilmarista olisi ollut apua* viittaa pelastushelikopteriin, joka ei kuitenkaan ollut käytettävissä. Seuraavan aukeaman ensimmäisen sivun kolmannessivun kokoista aluetta hallitsee kuva menehtyneen tyttärensä kuvaa pitelevästä isästä, jonka kasvoilta paistaa shokki. Juttu otsikolla *"Emppu oli kuin ruusunnappu"* tuo lukijan keskelle omaisten kokemaa menetystä. Pylkönmäkeläiset vanhemmat surevat onnettomuudessa kuollutta 17-vuotiasta tytärtään. (KS 20.3.2004, 10–12)

Sivun muut otsikot keskittyvät tapauksen aiheuttamaan järkytykseen: *Uutinen hiljensi Saarijärven lukion, "Olemme eilispäivän lapsia"*, *"Tämä päivä on pysäyttänyt"*, *Lippu nostetaan harvoin näin ripeästi puolitankoon ja Huoltoaseman asiakkailla silmät kyynelissä*. Aukeaman toinen sivu keskittyy enemmän bussiturman tekniseen puoleen, kuten otsikot *Raha ei riitä kunnolliseen kunnossapitoon* ja *Olisivatko nastarenkaat voineet estää turman?* tekevät. Bussiturmaa käsittelevän kokonaisuuden viimeisellä sivulla tapaus asetetaan historialliseen kontekstiinsa. Sivulla muistellaan muita Keski-Suomessa menneinä vuosina tapahtuneita vakavia bussionnettomuuksia. (KS 20.3.2004, 12–14)

Jos *Keskisuomalaisen* reagointia tarkastelee esimerkiksi näkökulmien ja sananvalintojen näkökulmasta, se on yllättävän "iltapäivälehtimäinen". Lehti korostaa yllättävän paljon tunteita, järkytystä ja surua. Käsitteilyn laajuutta ja iltapäivälehtimäisyyttä voi puolustella kenties sillä, että kysymyksessä on nimenomaan Keski-Suomessa, lehden kotikentällä tapahtunut suuronnettomuus. Tunteet nousevat valokeilaan, kun jotakin tapahtuu lähellä, tutussa ympäristössä.

Mutta miten tapahtuneesta uutisoi valtakunnan suurin laatulehti? Tarkastelen *Helsingin Sanomista* lyhyesti kahta numeroa eli tapahtumaa välittömästi seuranneena päivänä ilmestynyttä lauantain lehteä ja vielä seuraavana päivänä ilmestynyttä lehden sunnuntainumeroa. Lauantain lehden ensimmäistä aukeamaa hallitsee toisella sivulla oleva kuva romuttuneesta linja-autosta. Sen alla on suuri otsikko: *Suomen pahin tieturma tappoi 23*. Lehden sisäsivuilla, kotimaa-osiossa (Konginkankaan

onnettomuus -vinjetin alla) puolitoista aukeamaa on omistettu aiheelle. Ensimmäinen sivu kertoo varsin asiallisessa hengessä onnettomuuden kulkua kuvaavan grafiikan avulla tapahtumien kulusta pääotsikolla *Peilikirkkaaksi muuttunut tienpinta yllätti paperirekan kuljettajan*. Aukeamaa hallitsevan romuttuneen linja-auton kuvan alla on otsikko: *27 oli kyydissä Helsingistä asti*. Otsikon alla on kaksi tekstikatkelmää: ”Suurin osa turmabussin matkustajista nuoria” ja ”Syvä järkytys katkaisi oppilaiden koulutyön”. Sivun alaosassa valotetaan onnettomuuden toisen osapuolen eli rekkakuskin näkökulmaa otsikolla *”Monesti on pelottanut lähteä”* haastattelemalla satunnaisia rekka-autojen kuljettajia, jotka tuoreeltaan ovat kuulleet tapauksesta. Loput sivusta täyttyy useilla aihetta sivuavilla lyhyillä uutisilla. Pienet jutut, esimerkiksi otsikoilla *Suruliputus peruutti Minna Canthin päivän liputuksen*, *Rekkaturmien määrä pysynyt melko vakiona* ja *Henkistä tukea myös SPR:n puhelimesta*, täydentävät kuvausta tapauksen mittasuhteista ja vakavuudesta. Myös *Helsingin Sanomissa* on surua käsittelevä juttu otsikolla *Ihmiset pysähtyivät suremaan Konginkankaan uhreja*. Juttuun liittyen sivulla on kuvat kirkkosalissa istuvista ihmisistä ja tummaan pukuun pukeutuneesta pääministeri Matti Vanhasesta. (HS 20.3.2004, A6–A8)

Helsingin Sanomat käsittelee tapahtunutta jo sunnuntaina 22. maaliskuuta *Keskisuomalaiseen* verrattuna varsin pidättyvästi, vaikka edelleen tarjoaakin sen itsestään selvänä kärkiuutisenaan. Juttukatkelma lehden ensimmäisellä aukeamalla otsikolla *Kaikki bussiturmassa kuolleet saatiin tunnistetuksi* viittaa lehden kotimaan sivuille. Koska kysymyksessä on sunnuntainumero, lisäsivut antavat mahdollisuuden käsitellä aihetta hiukan toisesta näkökulmasta. Pieni, muutaman rivin juttu pääuutissivulla otsikolla *Suomeen levisi surun maisema*, joka on täydennetty valokuvalla hautakynntilöiden ääreen polvistuneesta nuoresta naisesta, viittaa lehden sunnuntaisivuille. Lehden kotimaan sivuilla aihetta käsitellään enää sivun laajuisessa kokonaisuudessa, jota hallitsee suuri kuva tienpenkalta, jossa on runsaasti hautakynntilöitä. (HS 21.3.2004, A3 & A6)

Kiinnostavin kuitenkin on lehden sunnuntaisivujen sivun laajuinen kokonaisuus. Sitä hallitsee suuri kuva katunäkymästä, pois päin kävelivistä ihmisistä ja heidän yläpuolellaan riippuvista Suomen lipuista.

Kuva 16. Helsingin Sanomien 21. maaliskuuta 2004 ilmestyneen sunnuntaisivujen juttu, joka käsittelee Konginkankaan bussiturmaa.

Kuva täyttää miltei koko sivun niin, että sen oikeaan laitaan jäävään palstan levyiseen, koko sivun korkuiseen tilaan on tehty tunnelmoiva juttu otsikolla *Surun maisema*.

Siinä kerrotaan:

Ahdistavinta on ajatella omaisten hätää ja epä tietoisuutta. Tulee tarve tehdä jotakin, olla jotenkin avuksi. Ihmiset, joilta on kuollut lähiomainen, sanovat että ainakin hieman lohduttaa, kun huomaa, että muut ihmiset muistavat. Mutta miten ottaa osaa tuntemattomien ihmisten suruun?

Ulkona on kirkas kevätaamu. Muita puolitankoon laskettuja lippuja ei näy. Olo on hieman hämmentynyt – aivan kuin juuri meidän talosta olisi joku kuollut.

Päivän mittaan puolitangossa riippuvia lippuja ilmestyy ympäri kaupunkia. Syntyy surun maisema. (HS 21.3.2004, D1)

Entä sitten Kaukoidän tsunamikatastrofi? Miten sitä käsiteltiin medias-
sa? Aihetta käsittelevästä uutisoinnista on tehty kattavampia tarkastelu-
ja. Juho Rahkonen ja Laura Ahva (2005, 8–18) ovat koonneet tsunami-
katastrofin uutisointia suomalaisissa viestimissä ja verranneet sitä myös
muihin pohjoismaisiin ja saksalaisen päivälehtiin. Myös Tuomo Mörä
(2005) on koonnut Helsingin yliopiston Viestinnän tutkimuskeskuk-
sen CRC:n raportissa tsunamin nimenomaan suomalaisissa viestimissä
saamaa huomiota. Raportissaan hän tarkastelee myös aihetta koskevaa
ankarasti kritikoitua viranomaistiedotusta. Kokoan tässä erityisesti
Rahkosen ja Ahvan havaintoja tsunamiuutiuutisoinnin luonteesta, sillä he
korostavat Mörän tarkastelua enemmän uutisoinnin laadullisia piirteitä.

Tutkijat Rahkonen ja Ahva (2005, 9) kertovat, että tsunami oli mo-
nessa suhteessa poikkeuksellinen tapahtuma: luonnonkatastrofina se
oli kenties kaikkien aikojen pahimpiin kuuluva, mutta myös uutista-
pahtumana ehdottomasti vuoden 2004 suurin. Esimerkiksi sähköisessä
mediassa tapaus syrjäytti tapahtumana miltei kaiken muun lähes viikon
ajan siten, että monena päivänä tsunamiuutisten lisäksi näytettiin vain
säättiedotus. Televisiossa tapahtuma muutti monella tavalla normaalia
päivänjärjestystä. Sanomalehdet laativat aiheesta useiden aukeamien
juttukokonaisuuksia.

Aiheeseen liittyvän, kaikkialta tulvivan määrällisesti valtaisan
informaation lisäksi erityisen kiinnostavia ovat Rahkosen ja Ahvan
(2005, 13–16) havainnot journalismin luonteen muutoksesta. He pe-
rustavat väitteensä kuuden päivälehdien vertailuun. Nämä lehdet ovat
yleissanomalehdet *Helsingin Sanomat* ja *Kaleva*, ruotsalaiset *Dagens
Nyheter* ja *Svenska Dagbladet*, sekä saksalaiset *Die Welt* ja *Frankfurter
Allgemeine*. Analyysiin on otettu lehtien kaikki Aasian katastrofia käsit-
televät jutut kuvineen ajalta 27.12.2004 – 3.1.2005. Juttuja on yhteensä
882 ja kuvia 771. (Rahkonen & Ahva 2005, 13)

Sekä määrällisissä että laadullisissa vertailuissaan tutkijat havait-
sevat sen, että erityisesti suomalais- ja ruotsalaislehdissä kansallinen

näkökulma korostui niin tekstissä kuin valokuvissa. Sen sijaan saksalaislehtien – erityisesti *Frankfurter Allgemeinen* – tyyli pysyi raportoivan etäisenä ja siinä keskityttiin luomaan kansallisuuksia erityisesti painottamatonta kokonaiskuvaa. Pohjoismaisten lehtien kuva tapahtuneesta oli sen sijaan sirpaleisempi. Siinä painotettiin kansallista surua tyyliin *Sverige sörjer* (SvD 2.1.2005) ja *Suomi suri laskemalla liput puolitankoon* (HS 2.1.2005). Tutkijoiden mukaan tämäntyyppiset otokset puuttuivat saksalaislehdistä kokonaan. Oman maan kansalaiset kuvattiin suomalais- ja ruotsalaislehdissä joko selviytyjinä, sankareina tai uhreina. Suomalaisten ja ruotsalaisten kollektiivista surua kuvitettiin surijoiden lisäksi tyhjiä pulpeteilla, kynttilöillä, vanhoilla valokuvilla tai kuvilla kirkon muistotilaisuuksista. Lisäksi kansalliset symbolit olivat vahvasti edustettuina. (Rahkonen & Ahva 2005, 15)

Tarkasteluajanjakson loppupuolella uutisointi muuttui yhä enemmän *human interest* -tyyppiseksi. Toinen omasta näkökulmastani kiinnostava havainto on se, kuinka tsunamikatastrofin yhteydessä julkisuuden ja yksityisyyden raja joutui koetukselle myös yleissanomalehdissä. Rahkonen ja Ahva tarkastelivat sitä, kuinka tutkittujen lehtien valokuvissa ja tekstien näkökulmissa kunnioitettiin uutisdraaman henkilöiden yksityisyyttä. Omasta näkökulmastani on tärkeää, että tutkijat liittivät yksityisyyteen nimenomaan kuolevien ja loukkaantuneiden näyttämisen. Esimerkiksi *Kalevassa* loukkaantuneita ei ollut lähikuvissa laisinkaan. Kuitenkin ajoittain tästä linjasta lipsuttiin suomalais- ja ruotsalaislehdissä.⁷⁹ (emt., 15–16)

Rahkosen ja Ahvan mukaan rajuin esimerkki on *Svenska Dagbladetin* (3.1.2005) etusivu, jonka suuressa kuvassa on itkevä ruotsalaismies, joka vasta paria päivää aikaisemmin on löytänyt raskaana olleen vaimonsa kuolleena. Samaa epätoivoa esitellään suurin kuvin myös lehden sisäsivuilla. Tutkittavan ajanjakson loppupuolella julkaistiin kadonneiden nimilista. Viranomaisten julkaisemaa nimelistaa käytettiin tekosyyinä sille, että päästiin tirkistelemään yksityisyyden alueelle, ja ruotsalaislehdissä mentiin tutkijoiden mukaan tässäkin

79 Rahkosen ja Ahvan (2005, 16) tekstistä löytyy mielenkiintoinen lipsahdus. He kirjoittavat, että ”kritiikkiä voi kohdistaa etenkin *Svenska Dagbladetin*, jossa ei kaihdettu ruumiiden – edes selvästi länsimaalaisten! – kuvaamista.” Kysyä sopii, miksi juuri länsimaalaisten ruumiiden esittäminen olisi erityisellä tavalla yksityisyyttä loukkaavaa.

pidemmälle. Niin ruotsalais- kuin suomalaislehdissä sorrettiin verbaaliseen ylidramatisointiin, kun kuvattiin jäykistyneitä ruumiita ja kuoleman hajua. (emt., 16)

Spektaakkeli ja massasubjekti

Debordin (2005, 33–34) mukaan spektaakkeli ilmenee valtavana myönteisyytenä. ”Mikä näkyy, on hyvää; se, mikä on hyvää, näkyy”, hän kirjoittaa. Mitä myönteistä voi olla kuvien välittämässä tuhossa ja kaaoksessa? Debord voisi korostaa sanomallaan sitä, että kaikki mikä näkyy (mediassa) *on olemassa*. Terrori-iskujen poliittinen voima perustuu siihen, että kuvaa ei voi väistää, jolloin kaikki kriittinen etäisyys tuntuu pyyhkiytyvän pois. Kun minun ja uutistapahtuman välillä ei ole mitään, näen itsessäni sen, mitä en soisi näkeväni, oman itseni paljaana elämänä. Meistä jokaisesta tulee agambenilaisittain biopoliittinen ruumis, suvereenin vallan kohde. Terrori-iskun voi ajatella metaforaksi sille, mihin eettisen individualismin kehyksestä nouseva journalismi alituisen pyrkii. Se yrittää rikkoa poliittisen individualismin fantasia-kehysten – jaon julkiseen ja yksityiseen – ja ottaa haltuun *minut* paljaana elämänä.

Mutta mikä lopulta tekee näistä kahdesta mediatapahtumasta spektaakkeleja? Konginkankaan bussiturmaa käsittelevissä esimerkeissä ja tutkijoiden tsunamiuutisointia käsittelevissä havainnoissa on kyse yleissanomalehdistä, ei iltapäivälehdistä. Ne on otettu journalistisesta todellisuudesta, joka on rakennettu siinä fantasiakehyksessä, jota olen kutsunut poliittiseksi individualismiksi ja jolle keskeistä on jako julki- seen ja yksityiseen. Katastrofin yhteydessä tämä jako menettää hetkeksi merkityksensä myös tässä fantasiakehyksessä, kuten Rahkonen ja Ahva havaitsivat tsunamiuutisoinnin yhteydessä tapahtuneen.

Myös sanomalehti *Keskisuomalaisen* uutisoinnissa näytettiin tuoreeltaan vain tunteja aikaisemmin turmassa menehtyneen teini-ikäisen tytön isä keskellä pahinta shokkia. Kuolemaa representoitiin myös ruumispusseilla, mikä on yleissanomalehtien kotimaanuutisissa poikkeuksellista. *Keskisuomalainen* tunkeutui hyvin selkeästi yksityisyyden alueelle. Se käytti uutisoinnissaan juuri niitä elementtejä, jotka

iltapäivälehdille ovat tyypillisiä. Vaikka *Helsingin Sanomat* oli bussiturmauutisoinnissaan huomattavasti pidättyväisempi, myös se nosti jo varhain suruteeman lehtensä palstoille.

Spektaakkelin tekevät näistä tapauksista ensinnäkin niiden mediasa saamat mittasuhteet ja volyymi. Toiseksi tapaukset tekevät spektaakkeliksi se, että journalismi samankaltaistuu ja yhdenmukaistuu eri lajityyppien välillä. Hetken ajan *Keskisuomalainen* muistuttaa bussiturman yhteydessä uutisoinniltaan iltapäivälehtiä: lehdessä surraan, kuljetetaan ruumispusseja, ollaan kollektiivisesti järkyttyneitä, tai kuten *Helsingin Sanomissa*, kaupunki muuttuu ”surun maisemaksi”.

Colin Sparksille (2000, 23) tämä on merkki journalismin ”anomalisesta” tilasta. Demokraattisessa yhteiskunnassa on tapahtunut jotain poikkeuksellista, joka ravisuttaa eksistentiaalista olemistamme. Tällaisesta ”katastrofista” hyvänä esimerkkinä on sota, jossa olemassaolon taistelusta tulee kaikkia yhdistävä intressi. Sparksin mukaan toisen maailmansodan vuosina oli periodeja, jolloin niin brittiläisen tabloid-lehdistön kuin ”vakavan” lehdistön uutiskriteerit olivat hyvin samankaltaisia. Tämän tapaisesta, kaikkien eksistenssiä ravistelevasta muutoksesta hän hakee selitystä myös nykyiselle ”tablodisaatiolle” eli uutiskriteerien samankaltaistumiselle halki median. Kysymys on Sparksin mukaan eräänlaisesta ”sosiaalisesta anomaliasta” tässäkin. Toisin kuin ehkä aikaisemmin, tämä sosiaalinen anomalia – tai agambenilaisittain ”poikkeustila” – määrittää yksilöiden suhdetta yhteisöön pysyvämmin⁸⁰. Edellä kuvatun kaltaisissa mediatapahtumissa – spektaakkeleissa – on niin ikään jotakin sellaista, mikä muuttaa ainakin hetkellisesti ”eksistentiaalista tilannettamme”.

80 Sparks (2000, 33) ajattelee erityisesti sitä, miksi ”vakavan” lehdistön perinteinen – korkeasti koulutettu miesvaltainen – yleisö valuu länsimaissa enenevässä määrin populaarin lehdistön suuntaan. Hänen mukaansa heidän ”eksistentiaalinen tilanteensa” on kaventunut siten, että he eivät koe löytävänsä vakavasta lehdistöstä sellaisia aiheita, jotka hyödyttäisivät heidän nykyisessä sosiaalisessa horisontissaan. Korkeasti koulutettujen miesten sosiaalinen tilanne on ikään kuin ”työväenluokkaistunut” ja he elävät pysyvän anomalian tilassa. Näen Sparksin ajatuksessa kiinnostavalla tavalla samankaltaisuutta Agambenin visioon biopoliittisesta vallasta ja sen perimmäisistä tavoitteista – siis postmodernista kulttuurista yleensä ja sen suunnasta. Tähän liittyy Agambenin visio siitä, että postmodernia kulttuuriamme parhaiten kuvaa Foucault’n panopticonin sijasta leirin metafora. Biopoliittisen vallan ideaali on se, että valta kohtaa meidät paljaana elämänä, että vallan ja minun välissä ei olisi mitään vaan eläisin kehollisena olentona pysyvässä ”poikkeustilassa” tai ”anomalian” tilassa kuten Sparks asian ilmaisee.

Michael Warner (2002, 177) käsittelee samaa ilmiötä, mutta hiukan toisesta näkökulmasta. Yksittäiset ja erilliset vaikka suuretkin määrät kuolemantapauksia eivät kiehdo julkisuutta siten kuin äkillisesti joukon ihmishenkiä vaatinut suurkatastrofi – ja tällä on oma vaikutuksensa koko mediaympäristöön. Warnerin mukaan katastrofien valtaisa julkisuus tekee ”massasubjektin” saavutettavaksi. Tämä kertoo meille jotakin massasubjektin houkuttelevuudesta: ihmiset *haluavat* käyttäytyä yhtenevästi, olla kollektiivisia ja tämän katastrofit tekevät mahdolliseksi.

Lacanilaisesta näkökulmasta olisin taipuvainen ajattelemaan niin, että sulautumisessa yhdeksi suureksi ”massasubjektiksi” on jotakin epätoivoista, turvallisuushakuista. Kysymys on taantumisesta, regressiosta. Katastrofin yhteydessä yhteisön merkitys olemassaolollemme subjektina äkisti aktualisoituu. Poikkeustilassa on jotain paljastavaa. Haluamme sulautua massasubjektiin (yhteisöön), koska haluamme *olla olemassa*.

Yleissanomalehtien ”iltapäivälehtimäistyminen” liittyy ”poikkeustilaan”. ”Eksistentiaalisessa tilanteessamme” on todellakin tapahtunut muutos. Se, mitä poliittisen individualismin kehityksessä asetetaan ”kuoleman paikalle” – jako julkiseen ja yksityiseen – on pyyhkiytynyt kaikkialta tulvivan mediavolyymien ja katastrofiuutisoinnin vuoksi hetkeksi pois. Uutisointi yleissanoma- ja iltapäivälehdissä samankaltaistuu. Elämme hetken normaalijärjestyksen ulkopuolella. Kun normaali järjestys rikkoutuu, silmiemme eteen avautuu kuoleva ruumiillinen, singulaari olemuksemme, se minkä subjektiksi synnyttyämme olemme aktiivisesti siirtäneet – Agambenin sanoin – ”pysyvään poikkeustilaan”.

Spektaakkeli siis rikkoo sen-mikä-on-kuoleman-paikalla myös poliittisen individualismin kehityksessä. Entä miten käy eettisen individualismin kehityksestä nousevalle iltapäiväjournalismille? Olen korostanut iltapäivälehtien yhteydessä sitä, että iltapäivälehdet rakentavat kuolemaa käsittelevän uutisointinsa *identifioitumalla uhriin*. Edellisessä luvussa toin esille sen, että lukija voi identifioitua uhriin ympäristön kautta.

Konginkankaan bussiturman yhteydessä seuraavan päivänä aiheeseen keskittynyt *erikois-Ilta-Sanomat* tiivistää jo etusivullaan ne elementit, jotka tekevät tragediasta spektaakkelin. Etusivun pääotsikko

23 *UNELMAN LOPPU* yhdistettynä koko etusivua hallitsevaan kuvaan tienvarteen hajonneesta rekka-autosta tiivistää olennaisen. Meille tutussa ympäristössä on tapahtunut jotakin, joka ikään, terveyteen, elämäntapaan katsomatta on surmannut suuren joukon ihmisiä. Kuka hyvänsä meistä (tai jopa *minä*) olisi voinut olla tragedian uhri! Tätä viestiä alleviivaa pääotsikon yhteyteen liitetty pieni valokuva hymyilevästä nuoresta naisesta. Valokuvan rinnalle on liitetty teksti: ”*Emilia lähti niin iloisena*”. Myös Iltalehden etusivu rakentui varsin samoista elementeistä. (IL 20.–21.3.2004, 1; I-S 20.–21.3.2004, 1)

Identifioitumalla ympäristön kautta uhriin iltapäiväjournalismi haastaa poliittisen individualismin määrittystä ”julkisesta tilasta”. Tästä näkökulmasta ei tarvitse ihmetellä sitä, miksi otsikkoaineistossa korostuvat määrällisesti henkirikosten ohella luokat liikenne ja muut tapaturmat. Molemmissa tapauksissa identifikaatio uhriin on helppo rakentaa ympäristön kautta. Liikenteen erilaiset ympäristöt ovat useimmille arkielämässä tuttuja paikkoja ja tiloja. Myös luokkaan ”muut tapaturmat” päätyneistä uutisista monet kertovat onnettomuuksista, jotka ovat satuneet esimerkiksi kodin seinien sisällä tai muissa arkielämän tutuissa ympäristöissä. Valitettavasti koti on myös monen henkirikoksen tapahtumaympäristö.

Onnettomuus saa kasvot

Emilia antoi turmalle kasvot, kertoo *Iltä-Sanomien* väliotsikko pian tragedian jälkeen (I-S 22.3.2004, 9). Miksi suuronnettomuus – speaktaakeli – tarvitsee ”kasvoja”? Vastaukseksi tarjotaan sitä, että voisimme ”surra” tapahtunutta. Tarpeella antaa ”onnettomuudelle kasvot” perustellaan jopa häikäilemättömyyttä, jolla toimittajat tragedioiden yhteydessä metsästävät uhrien kertomuksia järkytyksestä. Hienotunteisuus ja pidättyvyys esimerkiksi shokissa olevia omaisia kohtaan ovat joskus koetuksella.

Näin tapahtui ainakin Konginkankaan bussiturman yhteydessä, jossa *Keskisuomalainen* nosti esiin turmassa menehtyneen 17-vuotiaan Emilia Lauttamäen ja hänen järkyttyneet vanhempansa välittömästi onnettomuutta seuraavana päivänä. Tämä ei ole nähdäkseni kovinkaan

Kuva 17. Iltalehden ja Erikois-Ilta-Sanomien 20.–21. maaliskuuta ilmestyneet etusivut.

tyypillistä yleissanomalehdille, mutta erityisen luonteenomaista iltapäivälehdille. Nuoren Emilian kuvaa käytettiin myös edellä mainitun, välittömästi tapahtuneen jälkeen ilmestyneen *Erikois-Ilta-Sanomien* etusivulla. (KS 20.3.2004, 12; I-S 20.–21.3.2004, 1)

Onnettomuudesta kertova *Iltä-Sanomien* erikoislehti oli viikonloppulehti. Maanantaina lehti käytti uhrikertomuksiin kokonaiset neljä ja puoli aukeamaa. Myös turmassa menehtyneiden nimiluettelo oli visuaalisena elementtinä jo etusivulla. Laajasta juttukokonaisuudesta ensimmäinen aukeama oli omistettu yksinomaan Emilia Lauttamäelle, otsikolla *Emilian kodin syvä suru*. Tekstimäärältään tämä aukeama typistyy kahteen sivun korkuiseen palstaan, mutta aukeamaa hallitsee kuitenkin tunteisiin vetoavaa suuri kuva, jossa on runsaasti kukkia, palava kynttilä ja pöydällä mustavalkoinen valokuva hymyilevästä nuoresta naisesta. Kokonaisuutta täydentävät valokuvat Emilian kotitalalta, jossa on isän ripustama olkiristi, valokuva Emilian koirasta ja yleiskuva

hänen kotitalostaan. Seuraava aukeama kertoo turmassa menehtyneestä vantaalaisen supermarketin työntekijästä, jota työtoverit muistelevat, otsikolla *"HÄN OLI ÄITIHAHMO"*. Seuraavalla aukeamalla kerrotaan otsikolla *MAALI JÄI TYHJÄKSI* turmassa kuolleen espoolaisnuoren tovereiden järkytyksestä. (I-S 22.3.3004, 8–16)

Iltapäivälehdet tarvitsivat Konginkankaan bussiturman uutisoinnissa "kasvoja" – kärjessä Emilia Lauttamäkeä – journalistisen draaman pitämiseksi yllä. Kuten edellä osoitin, speaktaakkelissa journalistinen ympäristö muuttuu iltapäivälehtien näkökulmasta sikäli, että myös yleissanomalehdissä jako julkiseen ja yksityiseen on ainakin hetkellisesti rikkoutunut. Yleissanomalehdistä ainakin *Keskisuomalainen* nosti jo heti alussa voimakkaasti ja tunnepitoisesti uhreja esiin.

Vaikka journalismi samankaltaistuu, on *Ilta-Sanomien* panostus uhreihin kuitenkin aivan omaa luokkaansa. Iltapäivälehdille uhrien korostaminen on draaman eteenpäin kuljettamisessa aivan eri asemassa kuin

Kuva 18. *Ilta-Sanomien* 22. maaliskuuta 2004 ilmestynyt juttukokonaisuus, joka käsittelee Konginkankaan bussionnettomuudessa menehtyneen nuoren uhrin omaisten tuskaa.

yleissanomalehdissä. Jos lukijan identifikaatiota uhreihin rakennettaisiin Konginkankaan bussiturman kaltaisessa ”poikkeustilanteessa” pelkän ympäristön kautta, iltapäiväjournalismi liikkuisi hyvin samalla alueella kuin tarkasteleman yleissanomalehdet. Myös sähköisen median, ja erityisesti television merkitys on speaktaakkelin syntymisessä tässä suhteessa ilmeinen. Mediakilpailun vuoksi iltapäivälehdille on erityisen tärkeää löytää uhreja, jotta kosketus yleisöön säilyisi.

Toisenlaisen mediatapahtuman ja speaktaakkelin muodostaa Kauko-idän tsunamikatastrofi. Vaikka se tapahtui maantieteellisesti ja ”mentaalisesti” etäällä, sen yhteydestä löytyy lukuisia kertomuksia uhreista. Kuvat ja kertomukset kadonneista ja heidän omaisistaan tarjoavat runsaasti identifioitumisen kohteita – ”kasvoja” katastrofille ei tarvitse etsiä. Jo 30. joulukuuta, siis vain nelisen vuorokautta sen jälkeen kun hyökyaalto oli iskenyt, *Iltalehden* etusivu on täynnä pieniä kasvokuvia tavallisista suomalaisista ihmisistä, joiden kerrottiin kadonneen turmassa. Etusivun pääotsikko kysyy suurin kirjaimin, että *Missä he ovat? 127 KADONNEEN NIMET*. Samaa hirvittävää kertomusta ovat täynnä myös lehden sisäsivujen aihetta käsittelevät laajat osiot. Saman päivän *Ilta-Sanomat* on tismalleen samoilla linjoilla. Lehden etusivulla pienet kasvokuvat kadonneista kehystävät otsikkotekstiä: *Satoja suomalaisia edelleen kateissa MISSÄ HE OVAT?*. (IL 30.12.2004, 1; I-S 30.12.2004, 1)⁸¹

Tapahtumaympäristö, joka haastaa poliittisen individualismin määritelmän julkisesta tilasta ”normaalina järjestyksenä”, on kuitenkin speaktaakkelin keskeinen elementti. Tämä on selvää kun tarkastellaan Konginkankaan bussiturman kaltaista kotimaassa tapahtunutta suuronnettomuutta. Kaukoidässä tapahtuneen tsunamikatastrofin voisi ajatella osoittavan jotakin muuta, sillä eihän mikään voisi olla kauempana arkielämästämme kuin se ympäristö, jossa maanjäristyksen liikkeelle

81 Iltapäivälehtien etusivuilla joulukuun lopussa näkyvät kuvakavalkadit kadonneista, mahdollisista uhreista tuovat mieleeni erehdyttävästi kaksi vierailuani (1991, 2004) Puolassa Auschwitzin keskitysleirillä. Molemmilla kerroilta mieleeni on jäänyt eräseen keskitysleirin rakennuksista pienistä kasvokuvista koottu seinä. Kuvat esittävät leirin kaikenikäisiä uhreja, jotka on valokuvattu leiriin tuomisen ja rekisteröimisen yhteydessä. Iltapäivälehtien etusivua ja tuota Auschwitziin koottua kuvakoostetta katsellessa tulee sama tunne: aivan hyvin *minä* olisin voinut olla yksi heistä. Agambenin näkökulmasta juuri tämä kokemus leimaa postmodernia eksistenssiä.

Kuva 19. Iltalehden ja Ilta-Sanomien 30. joulukuuta 2004 ilmestyneet pääosin Kaukoidän tsunamionnettomuutta käsittelevät etusivut.

laittama tsunami teki tuhojaan. Silti katastrofi keräsi myös Suomessa valtaisan mediahuomion.

Uhrien joukossa oli suuri joukko ”tavallisia” kansalaisia joihin identifioitua, joten länsimaalainen yleisö pystyi identifioitumaan myös paikallisiin uhreihin. On itsestään selvää, että tämä vaikutti siihen, että tsunamin runtelemiin maihin virtasi poikkeuksellisen paljon kansalaiskeräyksissä saatua avustusrahaa. *Helsingin Sanomat* (9.1.2005) kertoi jo tammikuun alussa, että kansalaiskeräyksen tuotto oli poikkeuksellisen hyvä. Kun edellinen ennätys oli vuodelta 1999, jolloin Suomen Punainen Risti oli kerännyt yhteensä 9 miljoonaa Kosovon kriisin uhreille, tsunamikeräys tuotti yli 20 miljoonaa euroa. Loppujen lopuksi järjestö sai tuolloin kerättyä tsunamin uhreille ”ennätykselliset” 26,7 miljoonaa euroa. Tuotto oli erinomainen muuallakin. Vaikka

Suomi oli varainkeräyksen kärkimaita, kansan käsi oli karttuista myös monessa muussa Euroopan maassa.⁸²

Kokemus siitä, että ”minäkin olisin voinut olla siellä”, on muokannut ja ”globalisoinut” maailmankuvaamme. Kertomukset länsimaalaisista uhreista vaikuttivat siihen, että monille entuudestaan vieras paikka tuli äkkiä osaksi maailmaamme. Katastrofin – ja nimenomaan uhrikertomusten – myötä Kaukoidän lomarannoista tuli osa julkista tilaa ja ”normaaliala järjestystä” jonkinlaisena lomareservaattina, johon haluamme olla ennen kaikkea turisteina tervetulleita ja, jossa haluamme kokea olevamme turvassa. Tämän vuoksi suurin osa meistä ei ole edelleenkään erityisen kiinnostuneita esimerkiksi Thaimaan poliittisesta järjestelmästä, demokratiasta tai ihmisoikeuksista.

Suru, konkreettinen yksilö ja häpeä

Aineistoni valossa tulemme spektaakkelissa hyvin lähelle asiaa, jota voinee kutsua ”kollektiiviseksi suruksi”. Konginkankaan bussiturman yhteydessä, edellä mainitun *erikois-Ilta-Sanomien* ensimmäisen aukeaman suurikirjaiminen otsikko *MAANSURU* vie tämän kysymyksen äärelle. Aukeama on kuvitettu kahdella sivun levyisellä kuvalla, jossa ensimmäisessä on kuva kirkosta, jossa näkyy päänsä alas painaneita ihmisiä. Kuvan ylälaidassa on teksti ”Jyväskylä”. Toisen sivun suuressa kuvassa on jääkiekkoilijoita varusteissaan pää alas painettuina. Tämän kuvan ylälaidassa on teksti ”Espoo”. Otsikon ja jutun ingressin sekä leipätekstin alla on viisi pientä kuvaa, joista neljä esittää vakavan näköistä kirkkokansaa. (I-S 20.–21.3.2004, 1–3)

Kahden ison kuvan alapuolella, jutun leipätekstissä kerrotaan:

Kirkonkellot kumisivat useilla paikkakunnilla ja kynttilät syttyivät onnettomuudessa menehtyneiden muistolle. Omaisten jaksamisesta kannettiin suurta huolta.

⁸² Lähteet (lainattu internetistä 14.1.2009):

Helsingin Sanomat, <http://www.hs.fi/artikkeli/Suomalaisten+kansalaisker%C3%A4yste+n+tuotto+nousee+yli+20+miljoonan+euron/1101978212535>

Suomen Punainen Risti, <http://www.redcross.fi/punainenristi/kansainvalinenapu/tsunami/>

Kuva 20. 20.–21. maaliskuuta 2004 ilmestyneen *Erikois-Ilta-Sanomien* sisäsivujen ensimmäinen aukeama. Juttukokonaisuus käsittelee Konginkankaan bussionnettomuuden aiheuttamaa järkytystä.

Presidentti Tarja Halonen esitti syvän osanottonsa kuolleiden omaisille ja läheisille sekä ilmaisi myötätuntonsa kaikille loukkaantuneille.

– Meillä on suuri yhteinen suru, hän muistutti.

Myös pääministeri Matti Vanhanen esitti osanoton uhrien läheisille koko hallituksen puolesta.

– Tiedän, että monissa perheissä on eletty yön ja aamun aikana epätoivon ja tuskallisen odotuksen aikaa ja suru on ollut pohjatonta, Vanhanen sanoi. (I-S 20.3.2004, 3)

Uloimpana oikealla olevan kuvan ylälaidassa on teksti ”eduskunta” ja kuvassa itsessään on seisomaan nousseita kansanedustajia. Neljässä muussa pienessä kuvassa on kuvien ylälaidassa tekstit vasemmalta alkaen: ”Tampere”, ”Jyväskylä”, ”Helsinki” ja ”Espoo”. Juttukokonaisuuden teksti on poikkeuksellisesti valkoinen, ja kuvia kehystävä taustaväri on musta. Eli ensimmäinen bussiturmaa käsittelevä

sisäsivujen otsikko *Ilta-Sanomissa* kertoo nimenomaan *surusta*. (I-S 20.3.2005, 2–3)

Mihin juttukokonaisuus kuvineen oikein viittaa? Mitä on suru, josta siinä puhutaan? Judith Butler (2004, 20) avaa kirjassaan *Precarious Life* haastavan näkymän kysymällä sitä, mitä elämää julkisesti suremme. Minkälainen on se elämä, jota suremme? Kysymys ei ole helppo, sillä suru liitetään käsitteenä varsin eritasoisiin asioihin. Kysymys silti on kiinnostava ja esittämisen arvoinen, sillä se avaa näkymän siihen ”surun politiikkaan”, jota Butler yrittää tekstissään hahmotella.

Butler (2004, 20–23) lähtee liikkeelle yksilötason tragediasta, jossa surulla viitataan esimerkiksi läheisen kuoleman liikkeelle sysäämään psykologiseen prosessiin, jota suomen kielessä kutsutaan surutyöksi. Surutyössä yksilö ikään kuin pakotetaan kohtaamaan vaatimus muuttua. Tai paremminkin subjekti, Butlerin sanoin, *alistetaan* tälle vaatimukselle.

Yksilötasolla suru avaa kysymyksen siitä, mikä minä olen ilman häntä, jonka juuri olen menettänyt? Samalla surija käänteisesti vastaa siihen, millä tavalla hän – tämä kuollut, poismennyt – on osa minun subjektiuttani. Läheisen ihmisen menetyksessä emme siis sure pelkästään toisen menetystä, vaan muutamme hetkeksi ikään kuin ”muukalaiseksi itsellemme”. Butlerin perspektiivistä surutyö on oman subjektiuden uudelleen rakentamisen prosessi eli lacanilaisittain reaalisen haltuunottoa itsessä.

Väitän, että iltapäivälehtien representoima ”kollektiivinen suru” on kuitenkin jotakin muuta kuin se yksilöpsykologinen prosessi, joka käynnistyy läheisen menetyksen yhteydessä. Vaikken minä lukijana henkilökohtaisesti olisi menettänyt Konginkankaan bussionnettomuudessa yhtään perheenjäsentä, sukulaista tai ystävää, niin tästä huolimatta myös minua kutsutaan edellä mainitussa lainauksessa nimenomaan *suremaan* onnettomuudessa menehtyneitä.

Voin kyllä identifioitua uhriin – tai uhreihin – nimenomaan itseni tai lähipiirini kautta, kuten moniin muihinkin iltapäivälehdissä julkaistujen ”kuolemauutisten” yhteydessä. Voin kokea jotakin, mitä edellä olen kuvannut ”traagisuuden efektiiksi” – se järkyttää, pysäyttää, luo epävarmuutta –, mutta suruksi en olisi sitä valmis kutsumaan ainakaan

samassa mielessä kuin kohdattuani menetyksen henkilökohtaisella tasolla.⁸³

Mistä iltapäivälehtien representoimassa surussa voisi olla kysymys? Lähden tarkastelemaan tätä parin *Ilta-Sanomien* julkaiseman jutun avulla, jotka käsittelevät sitä, miten journalistien ei tulisi toimia. Tammikuun alussa 2005 *Ilta-Sanomat* julkaisi ”Aasian suurthuho” -vinjetin kehystämänä kaksi ulkomaista mediaa käsittelevää juttua. Toinen jutuista kertoo, otsikolla *Tanskalaislehden painos hyllytettiin rajun kuvan takia*, että tanskalainen viikkolehti *Se og Hör* joutui vetämään kyseisen viikon numeroja kauppojen hyllyltä Tanskan kolmen suurimman kauppaketjun kieltäytyttyä lehden myynnistä. Miksi näin tapahtui?

Ilta-Sanomien mukaan:

Lehden kannessa oli kuva, jossa makasi useita merestä rantaan ajelehtineita mätänemistilassa olevia ruumiita.

– Lehden kansi aiheuttaa turhan voimakkaita tuntemuksia niin asiakkaittemme kuin työntekijöittemme keskuudessa, sanoi Dansk Supermaked Groupin tiedottaja **Poul Guldberg** uutistoimisto AP:lle.

– Lehti ylitti rajansa, asiakkaittemme joukossa on myös lapsia, muistutti DSK:n johtaja **John Wagner**.

Myös erään yksityisen huoltoaseman omistaja kieltäytyi myymästä lehteä. Hän lupasi myös lahjoittaa 110 kappaleen erän jälleenmyyntiarvon, 340 euroa Tanskan Punaiselle ristille.

Se og Hör lehden päätoimittajan **Henrik Qvortropin** mukaan kuvan ei ollut tarkoitus olla loukkaava.

– Iltapäivälehden *Extra Bladet* julkaisi aiemmin saman kuvan sisäsiivuillaan. Kukaan ei kiinnittänyt siihen mitään huomiota, Qvortrop puolustautui. (I-S 1.1.2005,15)

83 Puhun omasta kokemuksesta sikäli, että marraskuussa 2006, kesken tämän tutkimusprosessin, jouduin kohtaamaan oman äitini kuoleman hänen sairastettuaan rajusti varsin lyhyen aikaa. Niin ikään muistan hyvin Konginkankaan bussionnettomuuden, joka kosketi minua keskisuomalaisena ja jyvaskyläläisenä – tapahtuihan se maantieteellisesti lähellä. Melko tuoreessa muistissa on myös vuonna 1998 maaliskuun alussa Jyvaskylän juna-aseman alueella tapahtunut junaonnettomuus, jossa kuoli kymmenen ihmistä ja loukkaantui liki 50 ihmistä. Molemmat näistä suuronnettomuuksista tapahtuivat lähellä ja media uutisoi ne laajasti. Siitä huolimatta kummatkaan tapauksista eivät herättäneet samanlaisia tunteita kuin silloin, kun kohtasin läheisen ihmisen menetyksen. Tätä psykologista prosessia, jonka läheisteni kanssa jouduin kohtaamaan, olen valmis kutsumaan *suruksi*.

Juttu on kiinnostava sen vuoksi, että tässä *Ilta-Sanomat* keskustelee ikään kuin itsensä kanssa oman journalistisen lajityyppinsä vaaroista ja riskeistä. Jutun kärki on se, että tanskalaislehti on joutunut vetämään lehden pois myynnistä liian räikeän, kuolleeksi ruhjoutuneita avoimesti esittävän kansikuvamateriaalin vuoksi. Käsitellessään toisen lehden epäonnistumisesta kyseisen uutistapahtuman yhteydessä *Ilta-Sanomat* raottaa ovea niihin journalistisiin valintoihin, joita joutuu tekemään jokainen uutisväline, mutta erityisesti sellainen, joka pyrkii identifioitumaan abstraktin yksilön sijasta konkreettiseen yksilöön.

Jutun eksplisiittinen viesti on, että toisin kuin tanskalainen samaa journalistista lajityyppiä edustava *Se og Hör* -lehti *Ilta-Sanomat* ei halua järkyttää lukijoitaan. Lukijat voivat tuntea olevansa turvassa. Tietoteoreettiselle realismille nojautuva kaupallinen uutisjournalismi perustelee lisääntyntä väkivaltaa lööpeissään nimenomaan sillä, että väkivalta on lisääntynyt yhteiskunnassa. Mutta ne näyttävät ”todellisuuden sellaisena kuin se on”. Eikö pyrkimys välttää järkyttämästä lukijoita kerro jotain muuta? Jos tuho on totaalinen ja jäljet irvokkaita, eikö lehden tulisi journalistisen rehellisyyden nimissä näyttää todellisuus sellaisena kun se on?

Mutta ei, sitä iltapäivälehdetkään eivät halua tehdä. Lehden liian avoimesti kuolemaa näyttävät kuvat karkottaisivat lukijat, kuten tanskalaislehdelle oli käynyt. Kiinnostavaa edellä lainatussa sitaatissa on se, miten lehden yksittäinen jälleenmyyjä reagoi järkyttävään kansilehteen: hän lahjoitti tsunamin uhreille ne rahat, jotka oli myymistään lehdistä jo saanut. Supermarketketjun edustaja ilmaisi sen, että järkyttävällä kannella lehti selkeästi ”ylitti rajan”. Minkä rajan se oikein ylitti?

Ilta-Sanomien julkaisema juttu tanskalaislehden vastoinikäymisestä rinnastuu Giorgio Agambenin (2005, 87–88) tarinaan siitä, mitä kokivat venäläiset sotilaat, jotka vapauttivat Auschwitzin keskitysleirin vuonna 1945 saksalaisten hallusta. Agamben nojaa leiristä selvinneen italianjuutalaisen Primo Levin (suom. 2001) silminnäkijäkertomukseen. Venäläiset sotilaat kohtasivat kauhean näyn: röykkiöittäin ruumiita oli itsessään järkyttävä näky, mutta Agamben kiinnittää huomionsa siihen *häpeään*, jota sotilaat kokivat nähdessään täysin ihmisyytensä menettäneitä, luurangonlaihvoja eläviä ruumiita. Sotilaat eivät voineet muuta kuin kääntää katseensa pois.

Mitä näillä sotilailla oli hävettävää? Agambenille tämä kertomus häpeästä on keskeisellä paikalla siksi, että se kuvittaa hänen teoriassaan merkittävää olemassaolomme ja subjektiviteettimme peruskokemusta tai -tunnetta. Agamben (2005, 87–135) on sitä mieltä, että sotilaat kohtasivat keskitysleirin elävältä kuolleissa ihmisraunioissa jotakin perustavanlaatuista omasta itsestään. Sotilaat kohtasivat jotakin, mistä me kaikki subjekteina olemme rakentuneet. Olemme rakentuneet jatkuvalle katseemme kääntämiselle pois omasta itsestämme paljaana elämänä. Agambenin mukaan elämä paljaana elämänä ei ole kuitenkaan elämää, niin kuin sen ymmärrämme osana onnipotenttia Toista. Se on vain kuoleman yksi aspekti, jo kuolemaa itsessään. Häpeä liittää meidät toinen toisiimme, sillä olemme ihmisiä vain työntämällä aktiivisesti syrjään oman itsemme paljaana elämänä. Häpeämme paljasta elämää omassa itsessämme.

Edellä mainitun *Ilta-Sanomien* jutun alla on toinen joukkoviestinnän visuaalisia elementtejä käsittelevä uutinen otsikolla *Pepsi veti markkinoilta tsunami-mainoksen*. Uutisen mukaan virvoitusjuomayhtiö *Pepsi* joutui ”noloon tilanteeseen” Aasian katastrofin jälkeen kampanjamainoksensa vuoksi. Yhtiö joutui vetämään takaisin tv-mainoksensa, jossa kansainväliset jalkapallotähdet poseeraavat rannalla jättiläismäisen aalto takanaan.

Yhtiö ehti lähettää jouluviikolla norjalaisille lehdille tiedotteen uudesta mainosfilmistään, jossa tunnetut jalkapalloilijat pelaavat **David Beckmanin** johdolla rantafutista. Tiedotteen liitteenä oli valokuva, jossa tsunamin lailla vyöryvä hyökyaalto on juuri sortumas-
sa pelaajien päälle.

– Jättiaalto on eräästä surffausta käsittelevästä pätkästä. Sen oli tarkoitus olla humoristinen, eikä pelottava, niin kuin siitä tuli Aasian katastrofin jälkeen, kertoi Pepsi Nordicin markkinointipäällikön **Lene Gjested** sanomalehti *Verdens Gangille*. (I-S 1.1.2005, 15)

Janne Seppäsen (2003, 10–11) mukaan teksti ja kuva ovat ”merkityksen momentteja” eikä niiden itsenäistä osuutta voi aina erottaa merkityksen muodostumisen dynamiikasta. Visuaalisessa aineksessa merkitysten tuottaminen on vaikeammin hallittavissa, jopa riskialtista. Edellisestä sitaatista käy ilmi, kuinka kaupallisen maailman speaktaakkelimainen

jättiaalto saa äkisti ennakoimattomia merkityksiä, kun se tapahtuneen vuoksi kytkeytyy merkitsijään, johon sen ei olisi haluttu kytkeytyvän.

Toisaalta sitä voi ajatella myös kuvaukseksi siitä, kuinka tärkeä viestinnän visuaalinen aines on eettisen individualismin kehyksestä nousevalle journalismille. Sen merkitys on keskeinen, kun rakennetaan identifikaatiota konkreettiseen yksilöön. Vaikka edellinen sitaatti kuvaa mainontaa ja Pepsi-mainoksen kiinnostavaa kohtaloa tsunamin yhteydessä, iltapäivälehdet jakavat saman ongelman muun kaupallisen viestinnän kanssa. Miten puhutella konkreettista yksilöä siten, että yleisö tunnistaa siinä itsensä? Vastaus on: lehden visuaalisella aineksella, sillä joka puhuttelee osin imaginääristä, ei-kielellistä ulottuvuuttamme. Pepsi-mainoksen yhteydessä hyökyaallosta oli haluttu merkitsijää, joka liittäisi tuotteeseen positiivisia mielikuvia ylivertaisesta voimasta ja energiasta. Olosuhteiden oikusta hyökyaallosta tulikin negatiivisten mielikuvien – kuoleman ja katastrofin – merkitsijä.

Miten tämä liittyy suruun? Lauantaina 20. maaliskuuta, heti Konginkankaan bussiturmaa seuraavana päivänä suru iski myös *Iltalehteen*. Näkökulma-laatikossa lehden silloinen päätoimittaja Pauli Aalto-Setälä kirjoittaa otsikolla *Maansuru*:

Aamuankkurin ääni murtui kesken tv-lähetyksen. Lause pysähtyi, kun viimeisimmät tiedot onnettomuuden uhreista saapuivat toimitukseen. Miltei kaikki surmansa saaneet olivat lapsia ja nuoria. (...)

Nuorten kuolema järkytti ja pysäytti jokaisen. Ensin mielen valtaa epäusko, sen jälkeen järkytys ja suru. Lopuksi vallan ottaa viha. (...)

Kysymykset eivät kuitenkaan johda mihinkään. Ei ole ketään, ketä syyttää tai vihata.

On vain yhteinen suru. (IL 20.3.2004, A5)

Samassa lehdessä on omistettu peräti neljä aukeamaa uhrikertomuksille ja surulle. Yhdelle näistä aukeamista on koottu otsikolla *Iltalehti Onlineen lukijat purkivat tuntojaan "Suru on meidän kaikkien yhteinen"* lehden internetin keskustelupalstan kautta tulleet osanotonilmaisuja uhrien omaisille ja muille läheisille. Kaksi kolmasosaa aukeamasta kattava kokonaisuus on omistettu näille osin nimimerkeillä kirjoitetuille myötätunnon ilmaisuille. Kokonaisuutta hallitsee suuri kuva itkevistä

ihmisistä, joka kuvatekstin mukaan on Keski-Suomen keskussairaalan pihalta. Jäljelle jäävä kolmasosa aukeamasta kertoo niin ikään surusta otsikolla *Suru valtasi kirkot*. Juttuun liittyvässä kuvassa vakavaimmeinen, tummiin pukeutunut Espoon tuomiokirkon ylivahtimestari on Suomen lippu sylissään juuri kirkossa päättyneen rukoustilaisuuden jälkeen. (IL 20.3.2004, A16–A17)

Jutussa kerrotaan:

Rukoushetkeä johti piispa **Jorma Laulaja**.

– Ihmisen elinpäivät ovat kuin ruoho. Kun tuuli käy hänen ylitsensä, ei häntä enää ole, piispa totesi koskettavassa puheessaan. (...)

Piispa kehotti ihmisiä rohkeasti myös suremaan.

– Itkekäämme, surkaamme ja purkakaamme katkerat ajatuksemme. Ja kun voimat ovat menneet, silloin saa vain olla, piispa totesi. (...)

Ylivahtimestari **Matti Ratia** laski tilaisuuden jälkeen lipun pääpainuksissa.

– Suru on valtava, etenkin kun tässä on kyse lapsista...

Rannetta onnettomuus kosketi myös henkilökohtaisesti, sillä turmabussissa oli tuttu tyttö Espoon Lintuvaarasta.

– Tyttö on siskontyttöni paras kaveri. Eipä siitä ole kauaakaan, kun hain hyväntuuliset tytöt Tallinnan laualta.

Rannella ei ole tarkempaa tietoa espoolaistytön voinnista, mutta hengissä hän vanhempien tietojen mukaan on. (...)

Ranne on kiitollinen siitä, että siskontyttö ei lähtenyt kohtalokkaalle Lapin matkalle.

– Onneksi hän ei hiihdä mielellään ja sattui vielä olemaan töissä. (IL 20.3.2004, A17)

Iltaapäivälehtien valtaisa panostaminen ”suruun” legitimoidaan Warnerin (2002, 76–87) mainitsemalla jokaisen lukijan jakamalla kaksinaisella suhteella journalistiseen diskurssiin eli se koetaan samaan aikaan sekä henkilökohtaiseksi että ei-henkilökohtaiseksi. Speaktaakkeliien yhteydessä tapahtuva henkilökohtaisten tuntojen vuodattaminen – ”surupuhe” – perustellaan sillä, että lukija – jokainen *meistä* – kokee jakavansa saman tekstin hänen kanssaan, joka on kohdannut menetyksen henkilökohtaisesti. ”Kollektiivinen suru” legitimoidaan konkreettisella yksilöllä, ja samalla se legitimoii konkreettisen yksilön.

Konkreettinen yksilö muuttuu todelliseksi, konkretisoituu, kuten edellä kerroin Warnerin maininneen. Speaktaakkelissa massasubjekti tulee lukijalle saavutettavaksi. Konkreettisen yksilön kautta voimme jakaa tämä voimakkaan kokemuksen ja samastumme onnettomuuden uhreihin. Edellä kuvatussa *Iltalehden* aukeamassa ilmenee kaksi konkreettiseen yksilöön aiemmin liittämääni ulottuvuutta. Ensiksikin internetin luomat mahdollisuudet konkreettisen yksilön näkökulman rakentamisessa ja toiseksi aukeamalla konkretisoituu eettisen ja uskonnollisen individualismin läheisyys.

Kirkkorakennukset, kirkossa rukoilevat ihmiset, piispat ja papit ovat niin Konginkankaan bussionnettomuuden kuin tsunamin yhteydessä menetyksen aiheuttaman henkisen hädän merkitsijöitä. Tämäkin liittyy konkreettiseen yksilöön, sillä näihin valintoihin liittyy se taustaoletus, että tämä ”joku meistä”, joka onnettomuuden on henkilökohtaisesti kohdannut ja jonka surua haluamme jakaa, saa hengellistä lohdutusta todennäköisemmin luterilaisesta kristinuskosta kuin islamilaisuudesta, ortodoksisesta kristillisyydestä tai vaikkapa hindulaisuudesta.

Mitä surun ”jakaminen” lopulta merkitsee? Siinä ei ole mitään risiiritaista, että media julkaisee kriisipuhelimien ja muiden vastaavalaisten palvelujen yhteystietoja, joista menetyksen kohdannut saa apua, kuten käytännöksi on katastrofiuutisten yhteydessä muodostunut. Onko journalismin tehtävä kuitenkin terapoida? Miten pyyteetöntä tämä survien menetyksen ”tunteiden jakaminen” lopulta on? Miten voimme surra sitä, joka ei kuitenkaan ole *minun* omaiseni tai *minun* ystäväni?

Kuten edellä sanoin, iltapäiväjournalismin lanseeraama kollektiivinen suru on jotain muuta kuin se yksilöpsykologinen prosessi, johon henkilökohtainen menetys ihmisen voi sysätä. Sen vuoksi väitän, että ”kollektiivisen surun” takana – sen mitä iltapäivälehtien sivuilla kutsutaan suruksi – on paremminkin pelko siitä, mistä *Ilta-Sanomien* juttu tanskalaislehden vastoinikäymisistä vihjaa. Agambenilaisittain ajateltuna taustalla oli vaara, että kuva tsunamin runtelemista, mätänemistilassa olevista ruumiista herättäisi yleisössään *häpeää*. Häpeä on se subjektiuteemme liittyvä perustunne, jonka nouseminen pintaan halutaan estää tunnekylläisellä puhevyöryllä surusta.

Se og Hör -lehden kansikuva puhutteli voimakkaasti yleisöä paljaana elämänä. Se, mikä oli määritellyt journalistista todellisuutta

”ulkopuolisena” – konkreettinen yksilö paljaana elämänä – tulikin näkyväksi ja avautui lukijoiden silmien eteen kaikessa karuudessaan. Lukijat reagoivat kuten Auschwitzin vapauttaneet venäläissotilaat: he käänsivät katseensa pois. He olivat kohdanneet ihmisyyden – oman itsensä – pohjamudissaan.

Identifikaatio uhriin – konkreettiseen yksilöön paljaana elämänä – aiheutti tanskalaislehden irtonumeroa myyneessä huoltoaseman pitäjässä niin voimakkaan reaktion, että hän otti jäljellä olevat lehdet pois huoltamonsa hyllyltä ja koki tärkeäksi hyvittää jo saamansa taloudellisen hyödyn. Eikä hän ollut ainoa, joka näin reagoi. Lehteä jälleenmyynyt supermarketketju veti niin ikään kyseisen lehden pois myynnistä. Samaa perua lienee valtava katastrofiavuksi kanavoitunut myötätunnon aalto myös Suomessa.

Se og Hör toisin sanoen ylitti sen rajan, missä se, mikä oli kytkenyt yleisöä journalistiseen todellisuuteen, oli muuttunut torjunnan aiheuttajaksi. Lukijoille oli ilmaistu suoraan se, että olemme subjekteja ainoastaan sillä edellytyksellä, että torjumme kollektiivisesti paljaan elämän itsestämme. Kieli, kulttuuri, koulutus, varallisuus, nuoruus, kauneus ovat vain savuverhoa sen tosiasian edessä, että perimmiltään häpeämme omaa itseämme paljaana elämänä. Sitä lukijalle ei saa ilmaista. Häntä ei sovi *järkyttää*. Lukijalle ei saa näyttää sitä, mitä hän vallalle eettisen individualismin kehyksessä perimmältään on. Siitä saa ainoastaan muistuttaa, vihjailla, mutta paljas elämä on pidettävä visusti journalistisen todellisuuden ulkopuolella.⁸⁴

84 Kaikki kuolema ei myy, eikä lukijoita sovi *järkyttää*. Tätä rajaa, jonka kanssa myös iltapäivälehtien kuolemaa sivuava uutisointi painii, voidaan tarkastella myös freudilaisen psykoanalyttikko, filosofi, feministi Julia Kristevan lanseeraamalla *abjektin* käsitteellä. Abjekti on jotakin perustavanlaatuista subjektin rakentumiselle ja sen juuret on jopa imaginaarista vaihetta edeltävässä ajassa. Ennen kuin äiti muuttuu lapselle kohteeksi, objektiksi, lapsi kokee sen abjektina. Se ei ole kohde eikä ei-kohde, vaan siltä välitä – siis abjekti. Mutta abjektion uhkaava voima ei jää varhaislapsuuteen, vaan se merkkää myös sosiaalisen elämämme rajoja esimerkiksi uskonnon ritualisoimina kieltoina, tabuina. Abjekti kyseenalaistaa rajoja ja uhkaa minuutta. Abjektio on jotakin kuvottavaa. Tunne on jopa somaattinen, mutta samalla se on symbolinen. Ennen kaikkea se on kapinaa ulkoista uhkaa vastaan, josta halutaan etäännyä siten, että syntyy vaikutelma siitä, että uhka tulee yksilön sisältä. (Kristeva 1999, 290; Kristeva 1993, 199–220; Sivenius 1993, 15–16)

Suru poikkeustilana

Mitä iltapäivälehdissä tapahtuu ”kollektiivisen surun” yhteydessä? Seuraavassa kohdistan katseeni muutamaan esimerkkiin ja tulkitSEN sitä, miten ”kollektiivinen suru” on ymmärrettävissä iltapäiväjournalismin ulottuvuutena. Miten ”kollektiivinen suru” määrittää iltapäivälehtien journalistista draamankulkua?

Butlerin (2004, 32) metafora kaikelle sille julkisuudelle, jolla media tuottaa kollektiivista surua, on *muistokirjoitus*. Hänen mukaansa ”kollektiivinen suru” on aina poliittista. Yhtäältä tuotetaan humanisoivia kertomuksia menetyksestä, väkivallasta, kuolemasta ja kärsimyksestä. Toisaalta tapahtuu dehumanisointia. Kaikkien kuolema ja kärsimys eivät nouse julkisuudessa identifikaation kohteiksi. Butlerin näkemys julkisesta surusta tulee varsin lähelle sitä, mistä katsoin ”traagisuuden efektin” nousevan.

Julkisesta surusta Bulter (2004, 46) kirjoittaa:

Jos ymmärrän itseni inhimillisen elämän mallina ja jos sellaiset julkiset surut, joita on saatavilla selventävät minulle niitä normeja, joista ”inhimillinen” on konstituoitu, silloin näyttäisi siltä, että minä olen konstituoitunut yhtä paljon heistä, joita suren ja kuin heistä, joiden kuolemaa kieltäydyn hyväksymästä ja joiden nimettömät, kasvottomat kuolemat muodostavat sosiaalisen maailmani melan-kolisen taustan.⁸⁵

Kollektiivisessa surussa on Butlerin mukaan kysymys omasta itsestä. Yhtäältä se, jota suremme, on oman itseni – *minun* – ideaali muissa. Toisaalta julkinen suru implikoi myös heitä, joiden menetystä emme sure. Humanisointi ja dehumanisointi ovat Butlerin mukaan ikään kuin kollektiivisen surun toisiinsa liittyviä ulottuvuuksia, kolikon kaksi puolta.

Lähestyn aihetta kuitenkin toisenlaisesta, joskaan en Butlerille vastakkaisesta, näkökulmasta. Liitän sen, mitä ajattelemme ”kollektiivisena

85 Käännös on SR:n. Butler (2004, 46) kirjoittaa: “If I understand myself on the model of the human, and if the kinds of public grieving that are available to me make clear the norms by which the ”human” is constituted for me, then it would seem that I am as much constituted by those I do grieve for as by those whose deaths I disavow, whose nameless and faceless deaths form melancholic background for my social world (...)”

suruna”, Agambenin (2005, 1) poikkeustilan käsitteeseen. Agamben nostaa ajatuksen poikkeustilasta peräti modernin hallinnallisuuden paradigmaattiseksi tilaksi. Agambenille poikkeustila on metafora kaikille hallinnallisille suhteille, joissa valta toimii. Poikkeustila on ”ei kenenkään maa” esimerkiksi julkisen lain ja poliittisen faktan välillä, juridisen järjestyksen ja elämän välillä tai vaikkapa, ottaakseni esimerkin edesmenneestä naapurimaasta Neuvostoliitosta, kommunistisen ideaalilyhteiskunnan ja sen elämän moninaisuuden välillä, johon sitä yritettiin istuttaa.

Agambenin (2005, 40) määritelmä poikkeustilalle on täsmällinen ja selkeä: poikkeustila on se tila, joka paljastuu – tulee näkyväksi – normin ja sen sovellutuksen välillä. Tästä näkökulmasta normaalitilanne tai -järjestys muodostuu siitä alituisesta ja perin vaikeasta, arkisesta toiminnasta, jossa normi ja todellisuus pyritään juottamaan yhteen.

Kuten monesti olen maininnut, lacanilaisesta näkökulmasta fantasiaa on keskeinen tehtävä todellisuuden haltuunotossa. Fantasia on se paikka-aine, jolla ”puute Toisessa”, ilmeiset symbolisen järjestyksen puutteet ja uhkatekijät pyritään peittämään. Agambenin näkemys tuo tähän reaalisen ja todellisuuden väliseen epäsymmetriaan oman lisänsä. Jos tulkitsemme hänen näkemystään lacanilaisesta perspektiivistä, on helppo havaita hänen terminsä ”sovellutus” ja fantasian lähekkäisyys. Edellisessä lainauksessa ”reaalinen” on taas ymmärrettävä symbolislingvistisen todellisuuden rajakäsitteenä. Reaalisessa todellistuu kaikki se, mikä jää symbolislingvistisen tavoittamattomiin. (Stavrakakis 2005, 47)

Agambenin kielellä arkitodellisuutemme normaalijärjestys rakentuu erilaisista ”sovellutuksista”, joilla normin – ”minkä pitäisi olla” – näkökulmasta pyrimme ottamaan elämän moninaisuuden haltuun. Sovellutus on normi miinus reaalinen. Ajatus soveltamisesta, ja myös fantasian käsitteestä, lähtee siitä, että tunnustetaan normin ja reaalisen välissä oleva aukko. Esimerkiksi Neuvostoliitossa kommunistisesta ideaalista ja toisaalta reaalisesta parsittu ”todellisuus”, joka arjessa oli jatkuvasti läsnä, sai nimekseen reaaლისocialismi. Poikkeustilassa tämä normin ja todellisuuden välinen aukko – reaalinen – on käynyt ilmeiseksi, eikä entisestä järjestyksestä (sovellutuksesta, jota fantasiana kutsumme ”todellisuudeksi”) haluta luopua.

Mitä poikkeustilassa sitten tapahtuu? Maanantaina 23. maaliskuuta, Konginkankaan bussionnettomuudesta kertoneen viikonloppulehden jälkeen, *Ilta-lehti* julkaisi aukeamanlaajuisen kokonaisuuden, joka kiinnitti huomiota liikenneturvallisuuteen ja teiden talvikunnossapitoon. Kokonaisuutta hallitsee ilmakuva turmapaikalta. Aukeaman vasen puoli, otsikolla *Paperirekka kaatui muutaman kilometrin päässä vain jokin kuukausi sitten Turmatie tunnetaan "surmansuorana"*, on omistettu tieosuudelle, jossa bussiturma tapahtui. Oikea sivu pohtii talvikunnossapitoa, otsikolla *"Suola-auto ei voi lähteä joka yö"* Näin valta- ja kantateitä hoidetaan talvisin. Saman päivän *Ilta-Sanomat* on huomattavasti syyttävämpi. Aukeaman mittaisen kokonaisuuden pääotsikko kysyy suoraan: **MIKSI MAANTEILLÄ SAA KUOLLA?** (IL 23.3.2004, 8–9; I-S 23.3.2004, 14–15)

Ilta-Sanomien syyttävän otsikon alla ingressi väittää:

Kuolemia liikenteessä voitaisiin vähentää, jos niin haluttaisiin. Esteenä on kuitenkin raha, jota ei haluta sijoittaa liikenneturvallisuuteen. (I-S 23.3.2004, 14)

Kuva 21. Konginkankaan bussiturman myötä 23. maaliskuuta 2004 *Ilta-Sanomissa* ilmestynyt juttukokonaisuus, joka käsittelee Suomen maanteiden turvallisuusongelmia.

Jutun väliotsikot luovat kattavan katsauksen liikenteen ongelmakohtiin: Miksei Suomen teillä ole keskikaiteita? Miksi tiet ovat niin kapeita? Miksei maanteitä suolata enemmän? Miksi tieliikenne vaatii paljon uhreja? Miksi raskasta kuormaa on paljon? Miksi moottoriteitä valmistuu niin hitaasti? Ajetaanko teillä liian lujaa? Aukealla myös rekkaliikenne saa sohaisun liikenneturvallisuuden vaarantamisesta. (I-S 23.3.2004, 14–15)

Keneen syyttävä sormi osoittaa? Se osoittaa tietysti poliittiseen järjestelmään ja päättäjiin. Bussiturman yhteydessä rekan kuljettaja pääsee vähällä, eikä hänestä leivotakaan turman syyllistä. Sen sijaan poliittinen järjestelmä, joka ”sallii” onnettomuuksien tapahtuvan, saa osansa arvostelusta. Arvostelussa on kuitenkin jotain epätoivoista ja regressiivistä. Erityisesti *Iltä-Sanomien* juttu, joka väliotsikkoineen muistuttaa kaikesta liikenteessä vaanivasta pahasta, on kuin subjektin epätoivoisen parkaisu kaikkivaltiaalle isälle: ”Miksi minut hylkäsit?” Miksi elämässä voi olla olemassa epävarmuutta, onnettomuuksia ja kuolemaa? Kysymys on siitä, miksi maailma ei ole täydellinen. Katastrofi paljastaa, millä edellytyksellä olemme suvereenia subjekteja. Ilmeiseksi käy se, että poliittinen järjestelmä on suvereenin subjektin olemassaolon edellytys.

Jos lacanilaisittain ajateltuna merkitykset ovat merkitsijöiden välisen ”pelin” heijastumia, ”efektejä” eli merkitsijät viittaavat aina merkitsijään, niin jossakin on merkitsijä, joka ei viittaa enää mihinkään merkitsijään. Tämä merkitsijä saa perustelunsa – ei enää symbolisen rekisterin alueella – vetoamalla imaginääriseen rekisteriin. (Staavrakakis 2005, 45–54)

Hyvä esimerkki merkitsijästä, jolle ei ole referenttiä löytyy kristillisestä maailmankuvasta. Jumala on olemassa, vain kun siihen uskoo. Sen vuoksi Jumalaan liitetään esimerkiksi primäärisosiaalistumiseemme liittyviä metaforia: Jumala on ankara ja samalla rakastava ”Isä meidän”. Jumala on myös äidin syli, ”taivas” (se perimmäinen *jouissance*), johon saamme tuonpuoleisessa sulautua. Tuonpuoleisessa Jumala tasaa puntit ja pyyhkii kaiken elämästämme koetun epäaoikeudenmukaisuuden pois, niin kuin lapselle kaikkivoipainen äidin syli konsanaan. Jumalaa etsitään myös kirkkorakennuksen ajattomasta arkkitehtuurista ja taiteesta tai rukouksen konkreettisesta tai ei-konkreettisesta

kollektiivisuudesta, jossa yksilö tuntee sulautuvansa koko kristilliseen maailmaan. Kun vedotaan imaginääriseen rekisteriimme, nimenomaan kollektiiviset *rituaalit* ovat tärkeitä todellisuutemme ylläpitäjiä ja vahvistajia.

Poliittinen järjestelmä on eettisen individualismin fantasiassa tällainen merkitsijä, joka ei viittaa mihinkään. Speaktaakkelista seuraa se, että eettisen individualismin kehys – se mihin iltapäivälehdet ovat pyrkineet – on hetkellisesti ikään kuin median vallitseva tilanne, eikä lööppi enää haasta poliittisen individualismin fantasiakehystä. Myös eettisen individualismin kehys joutuu puolustuskannalle. Agambenin ajatus poikkeustilasta liittyy tilanteisiin, joissa normin ja reaalisen väliin avautuu ammottava aukko. Sen sijaan, että aukkoon asetettaisiin uusi fantasia, rakennettaisiin uusi näkemys todellisuudesta, poikkeustilassa toimitaan tosin. Poikkeustilassa reaalinen ikään kuin lakaistaan syrjään ja suorastaan vaaditaan sen lupauksen lunastamista, sitä täyteen kokemuksen, jonka varaan koko fantasia rakentuu. Siis, ei mitään puolivillaisia kompromisseja tai sovellutuksia, vaan reaalisen – kuoleman, pahan, kärsimyksen ja ideaalista poikkeavan – lakaisemista kokonaisuudessaan pois.

Tsunamikatastrofissa tämä normin ja sovellutuksen välisen aukon – siis reaalisen! – paljastuminen laukaisi kiivaan viranomaisten arvostelun ryöpyn, jossa argumenttina oli se, että poliitikot ja viranomaiset suhtautuivat välinpitämättömästi kansalaisten ”kärsimykseen”. Jo 30. joulukuuta *Ilta-Sanomat* kysyi otsikolla *Tarvitaanko Thaimaassa nyt ministeriä?* sitä, miten Suomen poliittinen johto on reagoinut katastrofiin. Aukeamaa hallitsi kuvapari, jonka ylälaidassa on punaisen palkin kehystämänä teksti: *Ruotsin ulkoministeri eilen Phuketissa... Suomen ulkoministeri eilen Helsingissä*. Vasemman kuvan kuvatekstissä kerrotaan, että kuvassa Ruotsin ulkoministeri Laila Freivalds lohduttaa itkevää ruotsalaisnaista, ja oikean kuvan alla, että Suomen ulkoministeri Erkki Tuomioja pitää tiedotustilaisuutta Helsingissä, kun maan etuja Thaimaassa hoitaa Suomen suurlähettiläs. Sävy on ilmeisen sarkastinen. Uhreja paikan päällä lohduttava Ruotsin ulkoministeri vaikuttaa osallistuvalla ja osaaottavalla verrattuna etäällä tapahtumapaikoilta tiedotustilaisuutta pitävään suomalaiskolleegaan. (I-S 30.12.2004, 20–21)

Kuva 22. *Ilta-Sanomissa 30. joulukuuta 2004 ilmestynyt tsunamikatastrofia käsittelevä juttukokonaisuus.*

Aukeaman toisella sivulla otsikolla *Presidentti Tarja Halonen omaisille: Suru ja huoli on yhteinen* kerrotaan maan korkeimman johdon osanotosta katastrofista kärsineille.

– Osoitan myötätuntoni kaikille katastrofissa kärsineille ja syvän osanottoni läheisensä menettäneille. Jaan niin ikään niiden suomalaisten huolen, joiden läheisten kohtalosta ei vielä ole saatu tietoa. Ette ole yksin. Surunne ja huolenne on meidän kaikkien suomalaisten yhteinen, presidentti jatkoi lausunnossaan. (I-S 30.12.2004, 20–21)

Varsinaisen arvosteluryöpyyn *Ilta-Sanomien* aloitti seuraavana päivänä, 31. joulukuuta. Pääkirjoitus vie otsikolla *Ulkoministeriö unohtanut tehtävänsä* suoraan asian ytimeen eli viranomaisten vitkastelemaan toimintaan:

Tapaninpäivän katastrofi paljasti viiltävästi ulkoasianministeriön henkisen ja fyysisen kyvyttömyyden kriisitiedottamiseen. Tilannetta kuvaa hyvin se, että Thaimaassa toimivat suomalaiset

sukellusopettajat ovat kyenneet välittämään kriisialueelta tehokkaammin tietoa ja auttamaan hädänalaisia ihmisiä kuin ulkoministeriön edustajat. (I-S 31.12.2004–2.1.2005, 6)

Voimakkaan arvostelevaa linjaa, ei pelkästään ulkoministeriötä vaan myös presidenttiä kohtaan, jatkaa päätoimittaja A.-P.Pietilän samalta aukeamalla oleva kolumni:

Yhtälailla voi kysyä, miksi presidentti Tarja Halonen osoitti surunvalittelunsa suomalaisten suuntaan vasta julkisen painostuksen jälkeen? (...)

Presidentti on tähän saakka reagoinut innolla globaaleihin asioihin. Tällä kertaa globaali hätä ei herättänyt Halosta, vaikka maanjäristys oli hajottanut kymmenet tuhannet perheet ja surmannut ainakin 40:een eri kansallisuuteen kuuluvia ihmisiä. (...) On siis helpompaa lausua yleviä sanoja globalisaation taloudellisista vaikutuksista kuin osoittaa myötätuntoa globaalin hädän suomalaisille urheille. (I-S 31.12.–2.1.2005, 7)

Samassa lehdessä, keskellä laajaa tsunamiuutisointia, lehti jatkaa poliittisen johdon arvostelua aukeaman mittaisessa kokonaisuudessa pääotsikolla *Kansa raivostui ulkoministeriölle*.

Otsikon alla ingressissä kerrotaan:

Arvostelu ja kiukku ulkoministeriötä kohtaan kasvaa. Katastrofi yllätti täysin jähmeän virkakoneiston ja maan hallituksen. (I-S 31.12.–2.1.2005, 18–19)

Juttukokonaisuutta täydentävän kainalojutun otsikko ”*Ulkoministeriö on kuin toiselta planeetalta*” ei selityksiä kaipaa. Kokonaisuutta täydentää aukeaman alalaidassa oleva, graafisella kellotaululla visualisoitu kertomus sunnuntaista torstaihin siitä, miten poliittinen johto ja virkamiehistö katastrofiin reagoivat. (I-S 31.12.–2.1.2005, 18–19)

Palaan hetkeksi edellä esittämäni *erikois-Ilta-Sanomien* (20.3.2004, 1–3) juttukokonaisuuteen otsikolla *MAANSURU*, jonka lehti julkaisi onnettomuuden tapahduttua heti ensimmäisellä aukeamallaan. Ensiksikin suru hahmottuu *tilaksi*, joka kahmaisee sisäänsä ihmisten lisäksi paikat. Suru on enemmän kuin ”traagisuuden efekti”. Traagisuudesta on tullut jotain hallitsematonta. Kuvissa elämä on ikään kuin pysähtynyt suruviestin ympärille. Suru täyttää tilan, joka avautuu

normin – ”sen mikä pitäisi olla” – ja reaalisen välille. Suru tilana – ja nimenomaan *poikkeustilana* – ilmenee jo kuvituksessa, jossa jokaisen kuvan laitaan on kirjattu paikka, johon kuva liittyy. Suru poikkeustilana on myös siinä mielessä jotain muuta kuin ”traagisuuden efekti”, että suru poikkeustilasta ei ainoastaan muistuta reaaliseen, vaan on reaalisen haltuunottoa ja määrittelyä. Suru on ilmaisu iltapäivälehtien journalismin pyrkimyksestä ottaa speaktaakkelin määrittelyvalta itselleen.

Agambenin (2001, 35) ajatuksen ”poikkeustilasta biopolitiikan kätkeytyneenä matriisina” voi ajatella ilmenevän myös iltapäivälehtien todellisuudessa. Surun tyypillinen representaatio, joka löytyy useista kuvista myös esimerkiksi Konginkankaan bussiturman yhteydessä, ovat onnettomuuspaikalle asetetut hautakynntilät. Vuoden otoksessani niin suru terminä kuin surua ilmaisevat visuaaliset representaatiot esiintyvät varsin useasti. Jo pelkkä hautakynntilä tienposkessa riittää ilmaisemaan sen, että poikkeustila on äkkiä astunut kylän, kaupungin tai perheen elämään. Suru ilmaisee tilakäsitteenä myös tapausten mittasuhteita. Tsunamissa suri koko maailma, aiemmin kuvaamassani murha-itsemurhatapauksessa Porvoo. Kun poikkeustila saa ilmaisunsa vaikkapa tsunamin kaltaisessa speaktaakkelissa, voimme sitä kautta samastua poikkeustilaan pienemmissäkin tragedioissa.

Mikä on se ideaalitila, lupaus, jonka varaan eettisen individualismin fantasia rakentuu? 29. maaliskuuta *Iltä-Sanomissa* oli aukeaman laajuinen kokonaisuus otsikolla *Omaisiet lohduttivat toisiaan* bussiturmien uhrien muistotilaisuudesta Helsingin Tuomiokirkosta. Aukeaman oikeaan alalaitaan on koottu muistosanoja turmassa menehtyneiden kuolinilmoituksista. Jutun ingressi kertoo: ”Presidentti Halonenkin itki Konginkankaan uhrien muistotilaisuudessa.” (I-S 29.3.2004, 8–9)

3. tammikuuta tsunamin yhteydessä *Iltä-Sanomien* ensimmäisellä aukeamalla kerrotaan suurella otsikolla: *KOKO SUOMI SUREE*. Koko aukeaman halkaiseva alaotsikko kertoo: *Kaksi perhettä kateissa samasta taajamasta*. Aukeama on visualisoitu kuvalla puoleen tankoon lasketusta Suomen lipusta ja kirkossa alttarin tuntumassa rukoilevista ihmisistä. Aukeaman oikea laita, palstan levyinen ja koko sivun koruinen tila, on omistettu tasavallan presidentin, Helsingin piispa Eero Huovisen ja pääministeri Vanhasen kuville ja sitaateille heidän osantoistaan. (I-S 3.1.2005, 2–3)

Poliittisilta päättäjiltä vaaditaan rituaalimaisia julkisia surunilmaisuja. Rituaalit ovat luonteeltaan regressiivisiä keinoja ulkoistaa se, ”mitä me olemme yhteisönä”. Rituaaleissa näkyvät niin maanäidit ja -isät konkreettisesti suremassa ”lapsiaan”. Välimatka poliittisten päättäjien ja heidän alamaistensa, subjektien, väliltä on kadonnut olemattomiin. Presidentiltä ja muilta poliitikoilta vaaditaan samanlaisia tunnereaktioita kuin he olisivat menettäneet jonkun omasta lähipiiristään.

Merkkillisin keskustelu poliitikkojen myötäelämisestä käytiin *Ilta-Sanomissa* 7. tammikuuta, jossa käsiteltiin sitä, kuinka ministerien tulisi osoittaa julkisesti tunteitaan. Sivun mittaisen kokonaisuuden pääotsikko *Psykoterapeutti vaatii: ITKEKÄÄ, MINISTERIT!* ja kainalojutut otsikoilla *Ministeri Sinikka Mönkäre: Minua ei tarvitse opettaa itkemään!* ja *Mielenterveysseuran Pirkko Lahti: Eloisa Tuomioja olisi huolestuttava* kertovat siitä, kuinka jako julkiseen ja yksityiseen menettää tässä poikkeustilassa täysin merkityksensä. Käyttäydymme – Warnernin sanoin – katastrofin yhteydessä kuin yksi kollektiivinen ”massasubjekti”. (I-S 7.1.2005, 16)

Kuva 23. 4. tammikuuta 2005 ilmestyneen *Ilta-Sanomien* etusivu.

Entä miten päästään ulos poikkeustilasta? Myös iltapäivälehdille kysymys on kriisistä, jossa on omat mahdollisuutensa, mutta myös vaaransa. Herää kysymys, miten päästä takaisin normaaliin järjestykseen. Speaktaakkeliien yhteydessä (urhien lisäksi) *sankareilla* on iltapäiväjournalismissa tärkeä roolinsa. Massiiviseen tsunamiuutisointiin mahtui niitä monenlaisia. Etusivut kertovat esimerkiksi tavallisista ihmisistä, joista katastrofin keskellä sukeutuu sankari otsikoilla *Helsinkiläisnainen keskeytti lomansa ja jäi auttamaan uhrien omaisia Thaimaassa* ”AUTAN ENSIN, ITKEN SITTEN” (I-S 4.1.2005, 1).

Ilta-Sanomat otsikoi etusivullaan *SUOMALAISET SANKARIT* ja otsikkoa täydensi luettelo nimiä: sukeltaja Kaj Taskinen, oikeushammaslääkäri Helena Ranta ja sukeltaja Jukka Kavén (I-S 8.–9.2005, 1). Suomalaisista auttamistyötä tehneistä sukeltajista tuli tsunamiuutisoinnin näkyvimpiä sankareita. Heistä kertoo myös *Iltalehden* etusivun otsikko: *Suomalaissankari palasi TUHON KESKELLE AUTTAMAAN* (IL 8.–9.1.2005, 1).

Minkälaisia sankarit oikein ovat? Sankaruudessa on jotakin selailaista, mikä kykenee muuttamaan tapahtumien kulkua, pelastamaan henkiä. Tsunami poikkesi Konginkankaan turmasta esimerkiksi sen vuoksi, että katastrofi ei loppunut tuhoisaan aaltoon, vaan aalto oli monille vasta kärsimysten ja kuolemanvaaran alku. Sen vuoksi tsunamissa oli bussiturmaa enemmän tilaa sankaruudelle. Mistä löytyivät sankarit sitten Konginkankaan bussiturmassa? Vaikka turman yhteydessä pelastushenkilökunnan inhimillisiä ponnisteluja seurattiin ja kiiteltiin, eivät he iltapäivälehdissä nousseet tragedian sankareiksi, sillä he tekivät ”vain” sen, mitä heidän kuuluu tehdä. Esimerkiksi *Ilta-Sanomat*

Kuva 24. *Ilta-Sanomissa* 20. maaliskuuta ilmestynyt Konginkankaan bussiturmaa käsittelevä juttukokonaisuus.

(20.3.2004, 8–9) kertoo pelastusammattilaisten välittömistä reaktioista kuvatakseen sitä, miten mittava bussionnettomuus on otsikolla *AMBULANSSIMIEHETKIN VAPISIVAT*. Samassa yhteydessä myös onnettomuuspaikan läheisyydessä olevien tuntemukset nostetaan pintaan otsikolla *”Ruoka ei mene alas”*. Aukeaman laajuudessa kokonaisuudessa on useita kuvia romuttuneesta rekasta, siitä purkautuneista paperirullista (suurimman hävityksen aiheuttajista) sekä bussista. Suurimmassa kuvassa seisoo romun keskellä mies, jonka olemus välittää lukijalle tapahtuman mittasuhteet ja vakavuuden. Kysymyksessä on jotain selaista, mikä saa myös ammattilaisen ilmeen vakavoitumaan.

Silmiinpistävää on se, kuinka huolellisesti on vältetty näyttämästä visuaalisia viitteitä ihmisuhreihin. Iltapäivälehdet kykenevät hektisen uutistapahtuman keskellä välttämään liian *järkyttäviä* kuvia. Se täytyy myöntää, että tästä huolimatta lehdet pystyvät olemaan myös informatiivisia.

Pelastajien sijaan turman erikoislaatuinen sankari löytyy Laihiasta, yli kahdensadan kilometrin päästä bussiturman tapahtumapaikalta. 22. maaliskuuta, heti bussiturmaa seuranneena maanantaina, sekä *Iltasanomat* että *Iltalehti* kertovat Laihialla tapahtuneesta vähältä-pititilanteesta. *Iltasanomat* kertoo pääotsikolla *15-vuotias pelasti yli 60 nuorta* liki aukeaman kokoisen juttukokonaisuuden ingressissä:

Konginkankaan bussiturma oli saada ikävää jatkoa, kun kuljettaja sai sairauskohtauksen täpötäydessä bussissa. Nuori sankari esti bus-sin syöksymisen Laihianjokeen. (I-S 22.3.2004, 2)

Aukeaman pääjutussa kerrataan tapahtumien kulkua. Siihen liittyvässä kainalojutussa otsikolla *”En mä oikein tiedä, mitä mä tein”* hämmentynyt sankari kertoo tapahtumaan liittyviä muistikuviaan. Toisessa kainalojutussa otsikolla *Riikka kiitti Jarno a uroteosta* sankari kohtaa yhden nuorista matkustajista, joka oli osallisena vakavaan tilanteeseen. *Iltalehti* kertoo reilun puolen aukeaman laajuudessa otsikolla *Yli kuusikymmentä nuorta oli matkalla diskoon 15-vuotias Jarno Karhu esti bus-sia syöksymästä jokeen* samasta urotyöstä. Uutisena nuoren laihialaisen sankariteko kytketään suoraan parin päivän takaiseen bussiturmaan siten, että *Iltalehdessä* se on jopa osana Konginkankaan tragedia -sivustoa. Lehtien kuvituksesta löytyy tavallinen suomalainen nuori, joka vaatimattomana – tai saamastaan huomiosta hämmentyneenä – katsoo

Kuva 25. Iltalehdessä 22. maaliskuuta 2004 ilmestynyt juttu, joka käsittelee nuorukaista, joka esti Konginkankaan bussionnettomuuden kaltaisen uhkaavan onnettomuuden.

milloin kameraan, milloin jokeen, johon bussi oli vähällä syöksyä. (I-S 22.3.2004, 2–3; IL 22.3.2004, 14–15)

”Kollektiivisessa surussa” – surupuheen täyttämässä poikkeustilassa – ja sen rituaaleissa saa ilmaistua se, mikä on eettisen individualismin perimmäinen merkittäjä, joka mahdollistaa suvereenin subjektin olemassaolon. Se on poliittinen järjestelmä. Surupuheen täyttämässä poikkeustilassa ilmenee myös sen ”täyteen lupauksen” luonne, jonka varaan iltaapäiväjournalismin kova materiaali rakentuu. Poliittisesta järjestelmästä nimittäin löytyvät maan isät ja äidit, joiden kyyneliä odotetaan myös iltaapäivälehdissä. Heidän tulisi pyyhkiä kaikki paha – reaalin – maailmasta pois. On helppo yhtyä Mervi Pantin ja Johanna Sumialan (2009, 133) näkemykseen median ja median raportointien sururitualien vuorovaikutuksesta: niiden keskeinen teema on yhteisön sisäänsulkemisessa ja kollektiivisten rakenteiden vahvistamisessa. Heidän mukaansa tätä vuorovaikutusta tulisi analysoida tilanteena, jossa kamppaillaan sosiaalisista siteistä ja sosiaalisesta auktoriteetista.

Tässä katsannossa poliittinen ja eettinen individualismi osoittautuvat toistensa sisaruksiksi. Molemmat ovat saman modernisaation tai biopolitiikan tuotteita, jossa vallan keskiössä on yksilö. Molemmat tarvitsevat poliittista järjestelmää, mutta erilailla. Siinä missä poliittisen individualismin kehyksestä nousevan journalismin suhde järjestelmään on – kärjistetysti ja idealisoiden – kuin kahden aikuisen välinen suhde työpaikalla – sinä hoidat omat hommasi ja minä omat. Iltapäiväjournalismin suhde poliittiseen järjestelmään on kuin murrosikäisen lapsen, jonka ambivalentit tunteet heiluvat yhtäältä regressiivisissä vaatimuksissa lakaista reaalin – paljas elämä – kokonaisuudessaan olemassaolostamme pois ja toisaalta ominpotenteissa, kaikkeen pystyvissä fantasioissa. Tosin on mainittava, että poliittisen individualismin kehyksessä pettymys voi olla suuri, jos luottamus viranomaisiin joutuu kyseenalaiseksi, kuten kävi tsunamin yhteydessä (Möra 2005, 81).

Sankareissa poliittisen järjestelmän ja individualismin haastaja nostaakin päätään. Myös poikkeustilan ”konservatiivisuus” käy ilmeiseksi. Siinä missä Butlerin kuvaama yksilötason surutyö pakottaa muutokseen, poikkeustilan idea asettuu selkeästi muutosta vastaan. Sankarilla rakennetaan suvereenia subjektia uudelleen; se on tie ulos poikkeustilasta. ”Tavallisuus” – niin kuin Jarno Karhun hämmentyneessä olemuksessa – on jotakin saavutettavaa, jotakin johon on helppo identifioitua, tyyliin ”jos hän, niin kyllä minäkin”. Samaa lähestyttävyyttä on myös tsunamin sankareissa. He ovat tavallisia ihmisiä poikkeuksellisessa tilanteessa, jotka tekevät sen, mitä poliitikot ja virkamiehet jättivät tekemättä.

Sankaruus vie ulos poikkeustilasta, jossa luottamus suvereenin subjektin omnipotentiin kykyyn hallita elämää ja kuolemaa on yhtäkkiä joutunut kyseenalaiseksi. Sankarista on vain askel takaisin suvereeniin subjektiin, joka eettisen individualismin kehyksessä todellistuu syyttämällä ja syyllistämällä. Syyttämällä työnnetään oma itse paljaana elämänsä pois tietoisuudesta. Samalla löytyy silta, jota pitkin päästään takaisin arkeen. Pian suvereeni subjekti on jälleen voimissaan, ja iltapäiväjournalismi voi palata takaisin normaaliin järjestykseen poliittisen individualismin sitkeäksi haastajaksi.

7. LOPUKSI

Ensiksi palaan siihen, miksi olen valinnut juuri iltapäivälehtien kuolemaa käsittelevän journalistisen materiaalin. Tämä ei ole liittynyt siihen, että olisin jotenkin erityisesti kiinnostunut kuolemasta. Kuten alussa mainitsin, tutkimusteemana kuolema liittyy enemmänkin siihen lähtöhavaintoon, että suomalaisessa sanomalehtijournalismissa juuri iltapäivälehdissä kuolemaa representoidaan näyttävimmän. Kuolema ”tyhjänä merkitsijänä” on tärkeä osa iltapäivälehtien retoriikkaa, sen tapaa olla osa arkeamme, tapaa puhutella yleisöä ja tapaa *tehdä* meistä yhteisö.

Mikko Lehtonen (2008, 284) kuvaa aikakautta jota elämme ”pakkoindividualismin” ajaksi. Lehtosen mukaan pakkoindividualismin aikaa luonnehtii se, että yksilöiden sisäinen maailma korvaa vanhat säännöt ja rajoitukset. Jokaista kehoitetaan suoraan tai epäsuoraan tuotamaan itselleen mielekäs elämä. Elämästä tulee projekti, lakkaamattoman suunnittelun ja muotoilun kohde. Yksilöllisen vapauden maailmassa ei voi paeta yksilöllistymisen vaatimusta. Kuten Lehtonen korostaa: ”yksilöllistymispeleihin on syytä osallistua, jos mieli menestyy”.

Lehtosen tarkastelulla on suora yhteys omaan tutkimukseeni, sillä ymmärrän individualismin ylipäättään – lacanilaisittain – poliittiseksi fantasiaksi, joka luonnehtii modernia aikakauttamme. Modernin yhteisöllisyyden keskiössä on *yksilö*, joka on aina, ainakin jossakin suhteessa, autonominen ja vapaa entiteetti. Individualismi eri muodoissaan on koko modernisaatioksi kutsutun kulttuurisen ajanjakson mittainen ilmiö.

Ehkä voimme kutsua juuri modernin aikakautemme *postmoderniksi* kutsuttua vaihetta Lehtosen käsittein ”pakkoindividualismiksi”. Yksilökeskeiset elämänarvot ja -valinnat eivät ole enää subjektille vaihtoehto tai kollektiivisen toiminnan tavoite ja unelma, vaan ne ovat tätä päivää – tässä ja nyt. Meitä yksilöinä yhdistävät ”suuret kertomukset” ovat murentuneet tai vähintäänkin jatkuvan kyseenalaistamisen kohteena. Singulaarin yksilön näkökulmasta yksilöllisyys on ennen kaikkea pakko.

Lehtonen (2008, 280–282) kuvaa sitä, kuinka pakkoindividualismin aikaa on pohjustanut se, että kansalaiset ovat muuttuneet kuluttajiksi ja julkisuus on tyhjentynyt aiemmista sisällöistään. Juuri tähän liittyvää prosessia kuvasin luvussa kolme. Siinä yhteydessä tarkasteluni kohteena oli iltapäivälehtien journalismi: minkälaisessa kulttuurisessa tilanteessa iltapäivälehdet syntyivät ja miten journalismin eetos muuttui niiden kontekstissa.

Journalismin eetoksen muutoksella on taas suora yhteys siihen, minkälaista valtaa journalismi legitimoi. Lehtosen (2008, 281) mukaan pakkoindividualismin aikaa on pohjustanut entisten auktoriteettisuhteiden muutos. Tätä kuvasin niin ikään luvussa kolme, sillä iltapäivälehtien eetos asettuu koko olemuksellaan sitä perinteistä sanomalehtijournalismia vastaan, joka legitimoi poliittisen järjestelmän – poliitikkojen ja virkamiesten – valtaa. Siksi näin iltapäiväjournalismin luonteeltaan *vastarinnaksi*. Siinä missä poliittisen individualismin varaan rakentuva journalismi pyrkii rakentamaan lukijan identifikaatiota abstraktin yksilön varaan, eettisen individualismin kehyksestä nouseva iltapäiväjournalismi pyrkii identifioitumaan lihaa ja verta olevaan konkreettiseen yksilöön. Tosin, niin kuin viimeisessä luvussa kävi ilmi, myös eettinen individualismi on viime kädessä poliittisesta järjestelmästä riippuvainen.

Neljännessä luvussa pohdin tämän vastarinnan luonnetta ja menetelmiä. Tarkastelin iltapäiväjournalismin retorisia painotuksia aiheiden valintoja ja näkökulmia. Iltapäiväjournalismissa lööpeillä on erityinen rooli. Tarkastelin lööppejä erityisesti Jonathan Potterin (1997) käsittein hyökkäävänä retoriikkana suhteessa poliittisen individualismin fantasiakehyksestä nousevaan sanomalehtijournalismiin ja pohdin sitä, missä suhteessa kuolema aihepiirinä yleensä sijoittuu muuhun iltapäiväjournalistiseen materiaaliin ja myös sitä, minkälaiset aiheet painottuvat kuolematematiikan sisällä. Tässä tarkastelun ytimessä ei ole se, mitkä aihepiirit sinällään ovat määrällisissä suhteissa enemmistönä, vaan kysymys on strategiasta.

Lööpit luonnehtivat iltapäiväjournalismia metaforana. Iltapäiväjournalismi lööppeineen pyrkii tunkeutumaan subjektin ja ruumiin (rerealisen) väliin ja tässä kuolematematiikka on usein vahva retorinen väline. Tämä vastaa myös alussa esittämäni kysymykseen siitä, miksi iltapäivälehtien journalismi on osana arkeamme sillä tavalla kuin se on.

Viidennessä luvussa syvensin tarkasteluani lisää aineistoni suuntaan. Tarkastelin sitä, kuinka iltapäiväjournalismi pyrkii siihen, että lukija – konkreettinen yksilö – identifioituu *uhriin*. Toin tarkasteluun Giorgio Agambenin teorian modernista ”biopoliittisesta” aikakaudesta. Sitä luonnehtii Agambenin mukaan se, että moderni yksilö on olento, jolla on kahdet kasvot: yhtäältä hän on suvereeni subjekti ja toisaalta suvereenin vallan pelkäksi biologiseksi ruumiillisuudeksi typistämä ”paljas elämä”.

Tulkintani mukaan iltapäivälehdien konkreettinen yksilö on juuri tätä. Työntääksemme paljaan elämän pois omasta itsestämme identifioimme suvereeniin subjektiin. Journalismi poliittisen individualismin kehyksessä pyrkii selittämään kuolema – ruumiillisuuteemme liittyvän reaalisen osaksi institutionaalista todellisuuttamme laittamalle ”kuoleman paikalle” jaon julkiseen ja yksityiseen. Eettisen individualismin kehyksestä nouseva journalismi pyrkii rikkomaan ja siirtämään tämän jaon syrjään.

Lacanilaisesta perspektiivistä uhri (yksi *meistä*) ja syyllinen ovat jatkuvasti journalistisissa käytännöissä tuotettuja ontologisia kategorioita. Uhrissa yhteisö saa positiivisen ilmaisunsa – ja tähän liittyy traagisuuden efekti – ja syyllisessä yhteisö määrittyy negatiivisin atribuutein: siksi mikä *ei* kuulu meihin. Suvereeni subjekti todellistuu iltapäiväjournalismissa syyllistämisenä.

Kuudennessa luvussa tarkastelin speaktaakkelia ja kollektiivista surua journalismin ulottuvuuksina erityisesti oman aineistoni valossa. Speaktaakkeli ja kollektiivinen suru liittyvät eettisen individualismin kehyksestä nousevan journalismin dynamiikkaan erityisellä tavalla. Lopuksi tarkastelen tätä hiukan laajemmassa kehyksessä.

Lehtonen (2008, 281) kuvaa pakkoindividualismin aikaamme liittyneen auktoriteettien murenemista siten, että yksilöitä ei hallita ”ylhäältä”, vaan pikemminkin heidän sisältään. Kuolema viittaa tyhjänä merkitsijänä siihen, että entisten yhteisöllisten hierarkioiden sijaan on tullut uudenlaista autoritäärisyyttä. ”Speaktaakkelit” ovat pakkoindividualismin aikakauden metodi siinä, kuinka toisistaan irrallaan olevat – Guy Debordin sanoin – ”sosiaalisten atomien” kaltaiset yksilöistä muodostetaan kohti yhteistä päämäärää liikkuva kollektiivi. Speaktaakkelit ovat erityisesti massakulttuurin ilmiö. Mediaspektaakkeli on postmodernia

– hetkellistä, ohimenevää, virtuaalista – kollektiivisuutta. Sitä täytyy uusintaa ja pitää yllä yhä uudestaan ja uudestaan.

Tässä vaiheessa voisin palata alussa esittämäni toiseen miksi-kysymykseen. Kysyin sitä, miksi 2000-luvun alkuun tultaessa iltapäivälehtien journalismissa kuoleman esittäminen on intensifioitunut? Vastauksia voisi hakea politiikan tutkimuksen suunnasta. Poliitiikan tutkija Sakari Hänninen (2001, 31) väitti vuosituhaten alussa, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion eetoksemme on 1990-luvulla vakavalla tavalla haastettu. Tuo vuosikymmen oli yhtäältä syvän taloudellisen laman ja toisaalta voimakkaan taloudellisen nousun vuosikymmen. (kts. esim. Julkunen 2001)

Hännisen (2001, 31–32) mukaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion eetoksen yksi arvokas erityispiirre on ollut sen toimijoiden tasa-arvoa korostava luonne: aikaisempia poliittisia järjestyksiä on kyseenalaistettu ottamalla mukaan tahoja ja toimijoita, joita kohdanneet vääryydet ovat tulleet virallisesti tunnustetuiksi. Hän määrittää siten politiikan olemassa olevan järjestyksen haastamisen ja luomisen termein, jolloin juuri politiikka asettuu vastakohdaksi olemassa olevalle poliittiselle järjestykselle.

Mutta tähän on tullut muutos: hyvinvointivaltio, jonka eetokseen on kuulunut ”osattomien” mukaanotto tasa-arvoisina toimijoina politiikan kautta, on laajentumisensa myötä vakiintunut niin, ettei sitä voi enää erottaa itse poliittisesta järjestyksestä. Tällöin on tultu siihen paradoksaaliseen tilanteeseen, jossa pohjoismaisen eetoksen mukaisella hallinnalla on suvereenin vallan luonne. Ne uloslyödyt, joilla ei ole osuutta yhteiseen, pyritään yhä useammin ottamaan mukaan ”ulkopuolisina”. Enää heitä ei oteta yhteiseen pöytään politiikan kautta, niin kuin pohjoismaisen hyvinvointivaltion eetokseen on perinteisesti kuulunut, vaan heistä on tullut vallan kohteita.⁸⁶ (emt., 31–32)

---

86 Hänninen kutsuu tarkasteluaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion ”immanentiksi rekonstruktioksi”. Hänninen (2001, 28–29) kirjoittaa: ”Esittämäni luonnehdintaa pohjoismaisen eetoksen poliittisuudesta voitaisiin arvostella ideaalittyyppisyydestä tai jopa puolueellisesta yrityksestä oikeuttaa itseään poliittisesti. Arvostelu olisi vakavampaa, jos olisin väittänyt pohjoismaisen hyvinvoinnin eetoksen liittyvän tiettyyn poliittiseen toimijaan tai projektiin (esimerkiksi sosiaalidemokratiaan) tai väittänyt, että pohjoismaisen järjestys olisi jotenkin harkitulla tavalla asetettu satunnaisuuden armoille. En esitä kumpaakaan väitettä.”

Miten tämä liittyy tarkastelemaani iltapäiväjournalistiseen materiaaliin? Pinnalta katsoen voisi ajatella, ettei journalismin saralla mikään voisi olla etäämpänä keskustelusta pohjoismaisesta hyvinvointivaltios- ta, kuin väkivaltaisesta kuolemasta kertovat lööpit R-kioskin ikkunassa. Minusta asiat kuitenkin liittyvät hyvinkin toisiinsa. Julkisuuden kautta asetumme yhteyteen toistemme kanssa. Sillä mitä ja miten nostetaan uutisina huomiomme keskiöön – mitä pidetään meille kertomisen ar- voisena uutisena – on merkitystä sille, miten hahmotamme sosiaalisen todellisuutemme.

Tarkastelemani materiaali saa merkityksensä erityisessä sosiokult- tuurisessa kontekstissa. Voisi ajatella niin, että iltapäivälehdistä kuoleman (henkirikosten, väkivallan, onnettomuuksien jne.) uutisoinnin intensifioitumisen ja siihen liittyvän laadullisen muutoksen voi nähdä omalta osaltaan heijastavan hyvinvointivaltion eetoksen kohtaamaa muutosta, kuinka ”osattomat” kytketään poliittiseen järjestykseen poh- joismaisen hyvinvointivaltion eetokseen perinteisesti liittyvän mukaan- oton sijasta ”ulkopuolisina”, (suvereenin) vallan kohteina (Hänninen 2001; 31–32). ”Osattomuus” voisi rinnastua paljaaseen elämään tai lacanilaisittain reaaliseen, joka täytyy ulkoistaa ja työntää itsestämme pois. Näin ajateltuna, vaikka iltapäiväjournalismi näyttää usein politii- kan ja poliitikkojen vastaiselta, se sisäiseltä logiikaltaan resonoi politii- kan tekemisen tavan kanssa.

Hännisen (2001; 31–32) mukaan tasa-arvo on ollut yksi hyvinvoin- tivaltion eetokseen kuuluva keskeinen periaate. Sen sijaan iltapäivä- journalismissa uhri *meidän* merkitsijänä on niin vahva, että sen myötä emme ole edes kuoleman edessä tasa-arvoisia. Kun journalismi pyrkii rakentamaan identifikaatiota konkreettiseen yksilöön (identifioitumalla uhriin), on se potentiaalisesti tasa-arvon vastainen. Siinä missä abstrak- tissa yksilössä identifioidumme yksilöiden moniäänisyyteen, identifi- oituessamme uhriin olemme ensisijassa kiinnostuneita itsestämme – ja tätä iltapäiväjournalismi on voimakkaasti käyttänyt journalismissaan hyväksi.

Yleissanomalehdissä kuolema hahmottuu toisin. Yleissanoma- lehdissä kuolema on ainakin periaatteessa suuri tasa-arvoistaja. Esimerkiksi luvussa 4 tarkastelemallani viikolla 37, yleissanoma- lehtien materiaalia liki jokaisena päivänä olivat kuolinilmoitukset ja

muistokirjoitukset. Yleissanomalehtien kontekstissa olemme kaikki – uskonnosta ja elämänskatsomuksestamme riippumatta oikeutettuja siihen, että elämämme (ja kuolemamme) noteerataan ilman ylimääräistä arvolatausta.

Tämä viestinee siitä, että kohdatessamme biologisen kuoleman olemme ainakin periaatteessa tasa-arvoisia. Lisäksi kuolinilmoituksien symboliikassa – esimerkiksi luterilainen, juutalainen tai uskonnoton – symbolisoituu se, että kansalaisina olemme yhdenvertaisia. Ehkä tämä on omalta osaltaan mahdollistanut Hännisen mainitseman pohjoismaisen hyvinvointivaltion eetoksen arvokkaan ulottuvuuden, että ”osatto-mat” on kyetty ottamaan politiikan kautta samaan pöytään tasa-arvoisina toimijoina. Abstraktissa yksilössä on omalla tavallaan realisoitunut modernin yhteiskunnan moniäänisyys, yhteisöä konstituoanut, sen ytimessä oleva ”tyhjä paikka”.

Mutta on muistettava, että tälläkin abstraktin yksilön representoimalla tasa-arvolla on rajansa. EU:n avattua rajat Euroopan sisällä tapahtuvalle vapaalle liikkumiselle on maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan yhteydessä käyty keskustelu on osoittanut sen, että suomalaisessa poliittisessa julkisuudessa abstraktin yksilön representoima tyhjä paikka täyttyy helposti varsin essentialistisilla kansallisilla symboleilla. Suomalaisten on vaikea hyväksyä ei-suomalaisia joukkoomme muutoin kuin silloin jos maahanmuuttajista on selvästi hyötyä. Hyväksyminen on vaikeaa erityisesti silloin, kun tulijat eivät etnisesti sulaudu joukkoomme ikään kuin huomaamatta. Eikä Suomi ole tämän kysymyksen kanssa yksin: *pakolainen* on Agambenin (2001, 66–71) ajattelussa keskeinen hahmo, joka tällä hetkellä haastaa metaforana länsimaista poliittista identiteettiä.

Journalismi, ja erityisesti uutisjournalismi, antaa oman erityisen perspektiivinsä tähän muutokseen, sillä uutisjournalismille on säilytynyt keskeinen tehtävä modernissa länsimaaisessa yhteiskunnallisessa järjestelmässä. Uutisjournalismissa on osaltaan institutionalisoitunut – lacanilaisittain ajateltuna – yhteisön ytimessä oleva tyhjä paikka. Kuten luvussa 3 Yannis Stavrakakisiin nojautuen esitin, modernin länsimaisen demokratian keskeinen poliittinen arvo on, että sen ytimessä on tyhjä paikka. Journalismin tehtävä on muistuttaa tästä, kaivaa reaalin esille, pitää poliittista debattia jatkuvasti käynnissä.

Kuvaamani iltapäiväjournalismin ”tuleminen” on ollut osa prosessia, jossa on kysymys entisten auktoriteettisuhteiden murtumisesta ja uusien syntymisestä. Poliitikkojen vastaisuus iltapäivälehdistä on entisten auktoriteettien vastaisuutta. Iltapäiväjournalismi nauraa ja väheksyy niitä arvoja, jotka tekevät poliittisen järjestelmän erilaiset toiminnot – ja niihin liittyvät ammatit – arvokkaiksi ja tärkeiksi. Tämä siitä huolimatta, että spektaakkeleissa, esimerkiksi suuronnettomuuksissa, paljastuukin suvereenin subjektin riippuvuus ja tarvitsevuus poliittisesta järjestelmästä – ainakin siten kuin suvereeni subjekti representoituu iltapäiväjournalismissa.

Venäläinen kirjallisuustutkija ja -teoreetikko Mihail Bahtin on lanseerannut *karnevalismin* käsitteen kuvaamaa yhtä populaarin kulttuurin ilmiötä: Karnevaalilla hän on tarkoittanut arkipäiväisten valtakenteiden keikauttamista hetkellisesti ja rituaalinomaisesti ylösalaisin. Karnevaalin tehtävä ei ole kuitenkaan rikkoa ihmisten ymmärrystä oikeasta ja väärästä, vaan päinvastoin tukea tätä ymmärrystä. (Dentith 1995, 74)

Simon Dentith (1995, 78–79) on käynyt lävitse Bahtinin karnevalismikäsitteen ja -teeman ympärillä käytyä keskustelua. Hän itse korostaa karnevalismin käsitettä eräänlaisena yleisempiä kulttuurisia muutoksia kuvaavana, käsitteellisenä jäsentäjänä. Jos se rinnastetaan vaikkapa Norbert Elias (1982, 1982b) pyskoanalyttiseen sivilisaatioteoriaan, singlulaarille yksilölle – kehollisuudellemme – kulttuurien kehitys, kun se nähdään sivilisaatioprosessina, on merkinnyt aina yhtä hyvin sarjana saavutuksia (vapautumisena) kuin menetyksinä eli kontrollin uusina muotoina. Nähdäkseni karnevaali liittyy tällöin sublimaatioon: karnevalisaatio viestii siitä, että suhde ruumiillisuuteen liittyvään reaaliseen on murroksessa.

Ajatellaan vaikkapa sitä 1960-luvulta alkanutta karnevalisoitumista, jota on kutsuttu ”seksuaaliseksi vallankumoukseksi”, joka hyökkäsi aikansa kaksinaismoralistista sukupuolietiikkaa vastaan esimerkiksi taiteen ja elämäntapakokeilujen avulla. Seksuaalinen vallankumous ei ole kulttuurisesti mikään selvärajainen ilmiö, mutta sitä voinee ajatella Dentithin mainitsemalla tavalla karnevalismikäsitteen kautta.

Seksuaalinen vallankumous on aiheuttanut seksuaalisuutta käsittelevän puheen räjähdymäisen lisääntymisen. Se on merkinnyt yhtäältä

vapautumista: esimerkiksi homoseksuaalisuus on muuttunut sairaudesta osaksi valtakulttuuria. Vapautumisena voi ajatella myös vaikkapa sitä, että viikoittain naistenlehdet opettavat tavallista lukijaa nauttimaan enemmän ja laadukkaammasta seksistä. Toisaalta se on merkinnyt kontrollin uusia muotoja, joiden kohde on seksuaalisuus. Tästä ilmeisin esimerkki on lasten seksuaalinen hyväksikäyttö, johon viimeisen parinkymmenen vuoden aikana on ryhdytty kiinnittämään erityistä huomiota. Ilmiö itse on taatusti yhtä vanha kuin ihmiskunta itse.

Bahtin (1995, 11–12) kirjoittaa keskiaikaisesta karnevaalitorista seuraavaa:

Virallisen juhlan vastakohtana karnevaali juhli ikään kuin tilapäistä vapautumista hallitsevasta totuudesta ja vallitsevasta järjestyksestä: kaikkien hierarkisten suhteiden, etuoikeuksien, normien ja kieltojen tilapäistä kumoamista. Se oli aito ajan juhla, muotoutumisen, muutoksen ja uudistumisen juhla. Se vieroksui kaikkea iänkaikkista, pysyvää ja lopullista. Se katsoi avoimeen tulevaisuuteen. (...) Ihmisten välisten hierarkisten suhteiden tilapäinen ideaalis-reaalinen lakkauttaminen loi karnevaalitorilla erityislaatuisen yhteisön, joka ei ollut mahdollinen normaalielämässä.

Ehkä viimeisen vuosikymmenen aikana media on karnevalisoitunut. Esimerkiksi kuolemaan liittyvä groteski (mieli)kuvasto on tullut karnevalistisen estetiikan myötä uudella lailla mediaan. Tätä kulttuurista murrosta, mikä on kyseenalaistanut julkisen – arvokkaan, vakavan – valtakulttuurin, on kutsuttu postmodernisoitumiseksi.

Kehittynyt mediateknologia on irrottanut meidät niistä kollektiivisista rakenteista, joihin erityisesti sanomalehtikulttuurin autoritääriset käytänteet ovat meitä sitoneet. Ilta- ja aamulehtien levikin kasvu 1990-luvulla oli kenties osa tätä murrosta, kun siirryttiin suunnitelmataloudesta – Ilkka Heiskalan käsittein – kilpailukyky-yhteiskuntaan. Mutta mediainkin ovat hiipimässä uudet kontrollin muodot. Valta ei ole tässä suhteessa neuvoton, kun uudessa kulttuurisen tilanteen luoman haasteen laatu on saatu määritellyä. Esimerkiksi Kiina on viime vuosina laittanut valtavia määriä voimavaroja uuteen internetin kontrollitekologiaan. Myös Suomessa traagiset koulusurmat, ja niiden yhteys internetiin, on suunnannut voimavaroja internet-maailman kontrollointiin.

Mistä kertoo se, että iltapäivälehtien levikki on ollut viime aikoina voimakkaassa laskussa? Ovatko karnevaalit ohitse? Ehkä mediamaisema vain muuttuu. Iltapäivälehtien keinoilla mediamaailmaan ovat tulleet joukkotiedotusvälineet, jotka päihittävät sen esimerkiksi nopeudessa (internet) ja visuaalisuudessa (televisio). Sanomalehtien levikkien pitkän aikavälin trendi on ollut laskeva, ja viime aikoina suurinta levikin laskua on tapahtunut iltapäivälehdillä.

Kenties se journalistien eetos – julkisuus – josta iltapäivälehdet elävät, ei ole parhaimmillaan sanomalehdessä, jota iltapäivälehdet itsekin ovat. Kulttuurisen modernisaation tärkein journalistinen väline on ollut sanomalehti, joka on rakentanut abstraktin yksilön varaan. Joten, jos ajatellaan Bahtinin kuvaamaa karnevaalitoria postmodernissa kontekstissa, ehkä itse karnevaalit edelleen jatkuvat, mutta ”tori” on muuttanut muotoaan.

Iltapäiväjournalismi on muodostanut yhteisöllisyyttä aivan toisella tavalla kuin perinteinen sanomalehtijournalismi, jonka menetelmä on ollut etäännyttää kuolema lukijasta ja asettaa lukija osaksi laajempaa kontekstia. Kuolema iltapäivälehtien retorisenä elementtinä on tunkeutunut yksityisyytemme alueelle tehokkaasti. Iltapäiväjournalismi on haastanut poliittisen individualismin kehystä tuomalla kuolema lähelle ja konkretisoimalla se. Iltapäivälehdet eivät esitä kuolemaa kaikessa groteskiudessaan pelkästä esittämisen ilosta, vaan luodakseen yleisön alistamalla lukijan (subjektin) paljaaksi elämäksi. Tässä mielessä sen journalistisen tyyliin vaikutusvalta, jota iltapäivälehdet journalistisissaan edustavat, antavat tukea Hännisen (2001; 31–32) esittämälle väitteelle politiikan luonteesta suvereenina valtana. Rinnastamalla iltapäiväjournalismin tapa tehdä julkisuutta ajatukseen karnevalismista: juhlista suvereenin subjektin vapautumista suunnitelmatalouden ikeestä, mukana ovat tulleet myös uudet kontrollin muodot. Kolikon kääntöpuolena on elämä ”pajaana elämänä”

Tälle tutkimuksessa postmodernille subjektille, ja poliittiselle identiteetille, keskeinen yhteisyyden muoto on speaktaakkeli. Tämä on yhteisyyden muoto, mikä pyrkii kohtaamaan meidät nimenomaan paljaana elämänä. Speaktaakkelin tarkastelu jäi tässä tutkimuksessa alustavaksi jo sen vuoksi, ettei sitä voi ajatella tarkasteltavan yksinomaan iltapäivälehtien näkökulmasta. Tehtäessä niin, tarkastelusta katoaa oleellisia

spektaakkeliin kuuluvia aspekteja. Spektaakkelin piirre on se, että se potentiaalisesti murtaa niin paikallisia, kansallisia kuin kansainvälisiäkin rajoja.

Lacanilaisen näkökulma spektaakkelin tarkasteluun toisi kuitenkin erityisen lisänsä: Kuinka subjekti kytkeytyy eri kokoluokan spektaakkeleihin? Mikä rooli erilaisilla joukkotiedotusvälineillä (sanomalehdistö, televisio, online -media, mobiilimedia) on spektaakkeleissa?

Erityisen tärkeää on spektaakkeliin merkitys juuri postmodernin poliittisen identiteettimme muokkaajina. Itseäni kiinnostavat erityisesti ruumiillisuuteemme liittyvät globaalit spektaakkelit kuten muutaman vuoden takainen SARS-epidemia, viimeaikojen sikainfluenssa, globaali terrorismi ja myös ilmastonmuutokseen liittyvät kysymykset. Siinä missä ilmastonmuutos merkitsee suomalaisille ehkä lämpimämpiä kesiä ja lauhempia talvia, puhutaan jossakin konkreettisesti elämästä ja kuolemasta. Maaliskuussa 2009 Intian valtamerellä sijaitseva Malediivien saarivaltio kertoi aikovansa olla kymmenen vuoden kuluttua maailman ensimmäinen hiilidioksidipäästötön valtio. Tämä pontevuus selittyi sillä, että joissakin ennusteissa ilmastonmuutoksessa ennakoidaan nostavan merenpintaa jopa metrin. Malediivit koostuvat atolleista, joiden keskikorkeus merenpinnasta on vain puolitoista metriä, joten merenpinnan nousu uhkaa hukuttaa koko valtion alleen.⁸⁷

Spektaakkeleina – ja lacanilaisesta näkökulmasta – voidaan tarkastella myös globaalia terrorismia, jossa mielikuvat marttyyrikuoleman valitsevista itsemurhaterroristeista iskevät tehokkaasti läpi mediamaisen kohti länsimaista elämäntapaa ja -arvoja. Kuolema on postmodernille länsimaiselle ihmiselle tyhjä merkitsijä, jolla ei ole positiivista sisältöä. Jihadisteille kuolema terrori-iskussa, jonka uhreina kuolee ”väärin” ajattelevia muslimeja, juutalaisia tai länsimaalaisia, merkitsee taas porttia kurjasta maallisesta elämästä kohti paratiisin riemuja. Tämä jos mikä on vaikuttava ase, jolla muslimimaailman ääriryhmiin vaikutus tuntuu arkielämässämme heidän lukumääräänsä paljon voimakkaampana.

Terrorismi retorisenä keinona rakentaa subjektiuttamme ja kytkee meidät osaksi globaaleja hegemonisia kamppailuja. Tämä ilmeni

87 Yleisradio, http://yle.fi/utiset/luonto_ja_ymparisto/2009/03/malediiveista_maailman_ensimmainen_paastoton_valtio_614699.html?origin=rss (lainattu 19.3.2009)

selkeästi WTC-iskuissa, mutta myös maaliskuussa 2004 Madridissa tapahtuneissa terrori-iskuissa, jotka vaikuttivat välittömästi maassa pidettyihin parlamenttivaaleihin ja niiden tuloksiin. Iskun seurauksena Espanja veti myös sotilaansa Irakista.⁸⁸

Kotimaisessa mediamaisemassamme Jokelan ja Kauhajoen koulusurmia on vaikea kuvitella ilman modernia mediaympäristöä ja erityisesti ilman internetiä, jonka kautta frustroituneiden nuorten miesten ongelmat ovat levinneet seurauksineen liki globaaleiksi ongelmiksi. Näiden speaktaakkeliien tarkastelu lacanilaisesta näkökulmasta kiinnittäisi huomiomme siihen, kuinka moderni mediateknologia vaikuttaa postmoderniin poliittiseen identiteettiimme. Tässä uudenaikaisessa yhteisyydessä suomalaiset iltapäivälehdet ovat merkinneet vain yhtä, joskin merkittävää, askelta. Iltapäivälehdet lööppeineen ovat olleet ”pakkoindividualismin” media, jonka yleisöstä on enää lyhyt matka osaksi modernin mediateknologian välittämiä globaaleja speaktaakkeleja.

Vielä pari sanaa tutkimuksen lopettamisessa: tutkimuksen alkuun kuuluu välttämättä havainto tai jonkinlainen oivallus siitä, mitä voisi tutkia, siis tutkimusidea. Tutkimukseen kuuluu myös kyky lopettaa se. Tämän tyyppisessä tulkintatieteessä, jota tämä kirjoitelma edustaa, tulkintaketjut ovat periaatteessa loputtomia. Mutta jossakin vaiheessa täytyy todeta, että tähän olen päässyt näillä tiedoilla, tässä elämäntilanteessa ja tällä käsitteistöllä. Jossakin toisessa tilanteessa, esimerkiksi ymmärryksen lisääntyessä käyttämistäni käsitteistä ja teoriasta, saataisin tulla jossakin suhteessa toisenlaisiin tulkintoihin. En kuitenkaan väitä tekeväni täysin relatiivista analyysiä, muutoinhan tällä tulkintatieteellä ei olisi mitään mieltä, eikä sen tuottamalla *tiedolla* olisi mitään arvoa. Olen sanojeni takana ja otan niistä vastuun.

Mutta silti on hyväksyttävä rajallisuutensa ja todettava, että yhtä välttämättä kuin alku tarvitsee havainnon, niin loppuun on kyettävä lyömään piste. Piste.

---

88 Yleisradio, http://www.yle.fi/uutiset/muu/2004/12/pommi-iskut_raatelivat_madridia_172250.html

LÄHTEET

- Agamben, Giorgio: Remnants of Auschwitz. Zone Books. New York 2005a.
- Agamben, Giorgio: State of Exception. University of Chicago Press. Chicago 2005b.
- Agamben, Giorgio: Keinot vailla päämäärää. Reunamerkintöjä politiikasta. Tutkijaliitto. Helsinki 2001.
- Agamben, Giorgio: Homo sacer. Sovereign Power and Bare Life. Stanford University Press, Stanford, California 1998.
- Agamben, Giorgio: Tuleva yhteisö. Gaudeamus. Helsinki 1995.
- Althusser, Louis: Ideologiset valtiokoneistot. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 1984.
- Alasuutari, Pertti: Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? Kirjassa: Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?. Gaudeamus. Tampere 2006. Sivut: 43–64.
- Alasuutari, Pertti: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere 2001.
- Alasuutari, Pertti: Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Vastapaino. Tampere 1996.
- Alasuutari, Pertti: Introduction: Three Phases of Reception Studies. Kirjassa: Alasuutari, Pertti (toim.): Rethinking The Media Audience. SAGE. London & Thousand Oaks & New Delhi 1999. Sivut: 1–21.
- Anderson, Benedict: Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Vastapaino. Tampere 2007.
- Arendt, Hannah: Vita Activa. Vastapaino. Tampere 2002.
- Ariès, Philippe: Western attitudes toward death : from the Middle Ages to the present. Md. Baltimore 1974.
- Ariès, Philippe: The hour of our death. Penguin Books. Harmondsworth 1983.
- Ashenden, Samantha & Owen, David: Foucault contra Habermas. Sage. London & Thousand Oaks & New Delhi 1999.
- Bahtin, Mihail: François Rabelais. Keskiajan ja renesanssin nauru. Taifuuni. Helsinki 1995.
- Bagh, Peter, von & Koski, Markku. Lööppikirja. Like. Helsinki 2000.
- Baudrillard, Jean: Terrorismin henki. Tutkijaliitto. Helsinki 2006.
- Baudrillard, Jean: The Consumer Society. Sage Publications. London & Thousand Oaks & New Delhi 1999.

- Baudrillard, Jean: *Symbolic Exchange and Death*. Sage Publications. London & Thousand Oaks & New Delhi 1993.
- Baudrillard, Jean: *Simulations*. Semiotext(e). New York City 1983.
- Bauman, Zygmunt: *Notkea moderni*. Vastapaino. Tampere 2002.
- Bauman, Zygmunt: *Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA 1998.
- Bauman, Zygmunt: *Legistrators and Interpreters*. Polity Press. Oxford 1995a.
- Bauman, Zygmunt: *Modernity and The Holocaust*. Cornell University Press. New York 1995b.
- Bauman, Zygmunt: *Mortality, Immortality and Other Life Strategies*. Polity Press Cambridge 1992.
- Bellah, Robert et. al.: *Habits of The Heart. Individualism and Commitment in American Life*. University of California Press. Berkeley & Los Angeles & London 1985.
- Bellina, Elena & Bonifazio, Paola: *State of Exception: Cultural Responses to the Rhetoric of Fear*. Cambridge Scholars Press. Chippenham, Wiltshire 2006.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus. Helsinki 1994.
- Bird, Elizabeth S.: *For enquiring minds: a cultural study of supermarket tabloids*. University of Tennessee Press. Knoxville 1993.
- Butler, Judith: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Gaudeamus. Tampere 2006.
- Butler, Judith: *Precarious Life. The Powers of mourning and violence*. Verso. London & New York 2004.
- Butler, Judith: *The Psychic Life of Power*. Stanford University Press. Stanford, Kalifornia 1997.
- Calhoun, Craig: *Introduction: Kirjassa: Calhoun, Craig (toim.): Habermas and the Public Sphere*. The MIT Press. Cambridge & Massachusetts & London 1992. Sivut: 1–48.
- Cedeström, Carl: *The Lacanian Left Does Not Exist*. Esmera. Volume 7(4) 2007. Sivut: 609–614.
- Conboy, Martin: *The Press and Populaar Culture*. Sage. London & Thousand Oaks & New Delhi 2003.
- Dean, Mitchell: *Four Thesis on the Powers of Life and Death*. An Online Journal of Philosophy (tallennettu 19.2.2008): Contretemps. December 2004. Sivut: 16–29.

- Dean, Mitchell: Governmentality. Power and Rule in Modern Society. Sage Publications. London & Thousand Oaks & New Delhi 1999.
- Dean, Mitchell: Neo-liberalism as Counter-Enlightenment Cultural Critique. Kirjassa: Hänninen, Sakari (ed.): Displacement of Social Policies. Sophi 19. Jyväskylä 1998. Sivut: 198–226.
- Dean, Mitchell: Köyhyyden hallinnoinnin genealogia. Kirjassa: Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.): Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Gaudeamus. Tampere 1997. Sivut: 64–110.
- Dentith, Simon: Bakhtianian thought. An introductory reader. Routledge. London & New York 1995.
- Debord, Guy: Speaktaakelin yhteiskunta. Summa. Helsinki 2005.
- Diken, Bülent & Lausten, Carsten Bagge: The Culture of Exception. Sociology Facing The Camp. Routledge. New York 2005.
- Elias, Norbert: Kuolevien yksinäisyys. Gaudeamus. Helsinki 1993.
- Elias, Norbert: The Civilizing process. The Civilizing Process. Vol. 1. The History of Manners. Pantheon. New York 1982a.
- Elias, Norbert: The Civilizing Process. Vol. 2. State Formation and Civilization. Blackwell. Oxford 1982b.
- Evans, Dylan: Dictionary of Lacanian Psychoanalysis. Routledge. Cornwall 1996.
- Fink, Bruce: Fundamentals of Psychoanalytic Technique. A Lacanian Approach for Praactioners. W.W. Norton & Company. New York & London 2007.
- Fink, Bruce: The Lacanian Subject. Between Language and Jouissance. Princeton University Press. Princeton 1997.
- Foucault, Michel: Tiedon arkeologia. Vastapaino. Tampere 2005.
- Foucault, Michel: Tarkkailla ja rangaista. Otava. Keuruu 2000.
- Foucault, Michel: Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä. Gaudeamus. Tampere 1999.
- Foucault, Michel: Foucault/Nietzsche. Tutkijaliitto. Helsinki 1998.
- Foucault, Michel: Ethics. Subjectivity and Truth. Volume I. Edited by Paul Rabinow. The New Press. New York 1997.
- Fiske, John: Understanding Popular Culture. Routledge. London and New York 1994.
- Fiske, John: Merkkien kieli: johdatus viestinnän tutkimiseen. Vastapaino. Tampere 1992.
- Fiske, John: Television Culture. Routledge. London & New York 1991.

- Fraser, Nancy: Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. Kirjassa: Calhoun, Craig: Introduction: Kirjassa: Calhoun, Craig (toim.): Habermas and the Public Sphere. The MIT Press. Cambridge & Massachusetts & London 1992. Sivut: 109–142.
- Freud, Sigmund: Johdatus psykoanalyysiin. Gummerus. Jyväskylä 1981.
- Freud, Sigmund: Seksuaaliteoria. Gummerus. Jyväskylä 1971.
- Freud, Sigmund: Unien tulkinta. Gummerus. Jyväskylä 1968
- Freud, Sigmund: Omaelämäkerrallinen tutkielma. Otava. Keuruu 1962.
- Girard, René: Violence and the Sacred. The Johns Hopkins University Press. Baltimore and London 1986.
- Glynn, Kevin: Tabloid Culture. Duke University Press. Durham & London 2000.
- Graafisen alan taloustilasto 2003, Turun kauppakorkeakoulun Yritystoiminnan tutkimus- ja tutkimuskeskus Mediaryhmä. Turku 2003
- Habermas, Jürgen: Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Vastapaino. Tampere 2004.
- Hacking, Ian: The taming of chance. Cambridge UP. Cambridge 1995.
- Hacking, Ian: Lasten hyväksikäytön muodostaminen ja muovaaminen. Kirjassa: Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.): Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Gaudeamus. Tampere 1997. Sivut: 197–251.
- Hacking, Ian: The Social Construction of What? Harvard University Press. Cambridge (Mass.) 2000.
- Hall, Stuart: Identiteetti. Vastapaino. Tampere 1999.
- Hautamäki, Antti: Individualismi on humanismia. Kirjassa: Hautamäki Antti & Lagerspez, Erik & Sihvola, Juha & Siltala, Juha & Tarkki, Jarmo: Yksilö modernin murroksessa. Gaudeamus. Helsinki 1996. Sivut: 13–62.
- Heiskala, Risto: Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Kirjassa: Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?. Gaudeamus. Tampere 2006. Sivut: 14–42
- Helén, Ilpo & Jauho, Mikko: Terveyskansalaisuus ja elämän politiikka. Kirjassa: Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (toim.): Kansalaisuus ja kansanterveys. Gaudeamus. Helsinki 2003. Sivut: 13–57.
- Hélén, Ilpo: Lääketieteen lupaus ja elämän politiikka. Sosiologia. 2/2002. Sivut: 104–115.

- Hélen, Ilpo: Jälkisana – Elämä seksuaalisuudessa. Kirjassa: Foucault, Michel: Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä. Gaudeamus. Tampere 1999. Sivut: 495–512.
- Hélen, Ilpo: Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Gaudeamus. Tampere 1997.
- Herkman, Juha: Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto: median markkinoituminen ja televisioituminen. Vastapaino. Tampere 2005.
- Hietala, Veijo: Media ja suuret tunteet. Johdatusta 2000-luvun uusromantiikkaan. BTJ Kustannus. Vaajakoski 2007.
- Hoffrén, Jari: Demokraattinen eetos – rajoista mahdollisuuksiin? Väitöskirja Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2000.
- Hook, Derek: Absolute Other: Lacan's 'Big Other' as Adjunct to Critical Social Psychological Analysis? Social and Personality Psychology Compass 2/1 (2008). Sivut: 51–73.
- Howarth, David & Stavrakakis, Yannis: Introducing discourse theory and political analysis. Teoksessa: Howarth, David & Norval, Aletta J. & Stavrakakis, Yannis (toim.): Discourse theory and political analysis. Manchester University Press. Manchester & New York 2000. Sivut: 1–24.
- Holvas, Jakke: Esipuhe: Sitä ei toivottu, mutta siitä unelmoitiin. Kirjassa: Baudrillard, Jean: Terrorismin henki. Tutkijaliitto. Tampere 2006. Sivut: 9–19.
- Hujanen, Erkki: Lukijakunnan rajamailla. Sanomalehden muuttuvat merkitykset arjessa. Jyväskylä Studies in Humanities 68. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2007.
- Hujanen, Erkki: Sanomalehtien tilaamattomuus. Julkaisussa: Joukkoviestimet 2002. Kulttuuri ja viestintä 2002: 3. Tilastokeskus 2002. Sivut: 45–58.
- Huovila, Tapani: Lööppi iskee aikamme julkisuuteen. Teoksessa: Perko, Touko & Salkokangas, Raimo & Luostarinen, Heikki: Median varjossa. Jyväskylän yliopisto. Mediainstituutti. Jyväskylä 2002. Sivut: 196–215.
- Huovila, Tapani: Tiedolla korkoa. Suomalaista talousjournalismia 1900-luvulla. Infor. Helsinki 2003.
- Hänninen, Sakari: Pohjoismaisen hyvinvoinnin poliittinen eetos. Tiedede & Edistys 1/2001. Sivut: 19–33.
- Hänninen, Sakari: Is Finland Going beyond The Age of Entitlement? Hänninen, Sakari (ed.): Displacement of Social Policies. Sophi 19. Jyväskylä 1998. Sivut: 242–258.

- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko: Johdanto: Foucault ja hallinnoimisen ongelma. Kirjassa: Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.): Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Gaudeamus. Tampere 1997. Sivut: 7–27.
- Jokinen, Arja: Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Kirjassa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Vaajakoski 1999a. Sivut: 37–53.
- Jokinen, Arja: Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Kirjassa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Vaajakoski 1999b. Sivut: 126–159.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi: Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Kirjassa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Vaajakoski 1999. Sivut: 54–97.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Tampere 1993.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen: Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Kirjassa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Tampere 1993. Sivut: 17–47.
- Julkunen, Raija: Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Vastapaino. Tampere 2001.
- Kaisla, Seppo: 25 vuotta Iltalehteä: Iltalehti 1.10.1980–1.10.2005. Kustannusosakeyhtiö Iltalehti. Helsinki. 2005.
- Kakkori, Leena & Huttunen, Rauno: Sartre-Heidegger controversy on Humanism and the Concept of Man in Education. European Conference on Educational Research, Göteborg. Network 13, Philosophy of Education. September 10–12 2008.
- Kantola, Anu: Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Kirjassa: Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?. Gaudeamus. Tampere 2006. Sivut: 156–178.
- Kantola, Anu: Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Loki-kirjat. Helsinki 2002.
- Kantola, Anu & Moring, Inka & Väliaverronen, Esa (toim.): Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tampere 1999.
- Kellner, Douglas: The Time of the Spectacle. Kirjassa: Stocchetti, Matteo & Sumiala-Seppänen. (eds.) Images and Communities. The Visual Construcion of the Social. Gaudeamus. Helsinki 2007. Sivut: 27–51.

- Kellner, Douglas: Mediakulttuuri. Vastapaino. Tampere 1998.
- Kilpi, Timo: Utisia, historiaa ja puheenaiheita: Ilta-Sanomat 75 v. WSOY. Helsinki 2007.
- Kivikuru, Ullamaija: Aikakauslehistö. Kirjassa: Nordenstreng, Kaarle & Wiio, Osmo A. (toim.): Suomen mediamaisema. WSOY. Vantaa 2001. Sivut: 77–92.
- Kivioja, Pasi: Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja. Sarja A; 106. Tampere 2008.
- Kivioja, Pasi: Alaston lööppi. Millaiset uutiset myyvät tabloid-lehtiä – ja miksi? Lähitarkastelussa Ilta-Sanomien lööpit, etusivut ja myyntiluvut vuonna 2002. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere 2004.
- Kivivuori, Janne & Kemppi, Sari & Smolej, Mirka: Etusivujen väkivalta. Etusivujen väkivalta: väkivalta iltapäivälehtien sivuilla todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2002.
- Kivivuori, Janne & Aalto-Setälä, Pauli: Kaksintaistelu todellisuudesta. Kirjassa: Vehkalahti, Pekka (toim.): Journalismikritiikin vuosikirja 2003. Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotustutkimus 1/2003. Sivut: 69–80.
- Kohvakka, Rauli: Joukkoviestinnän julkinen tuki. Kirjassa: Joukkoviestimet 2004. Kulttuuri ja viestintä 2004:2. Tilastokeskus. Helsinki 2005. Sivut: 233–248.
- Koivunen, Anu & Lehtonen, Mikko: ”Joskus on kiva olla vähemmän aikuinen”. Kulttuurisen määrittelyvallan siirtymät ja julkisen puhuttelun areenat. Tiedotustutkimus 2/2005. Sivut: 4–27.
- Korhonen, Salme: Kuolema ja kulttuurien tutkimus – Bibliografia 1989–2004. Elore. Vol 12. 1/2005.
- Korhonen, Salme: Kuolema Suomen perinnetieteellisessä kirjallisuudessa: bibliografia vuoteen 1989. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1990.
- Kortteinen, Matti: Lähiö: Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava. Helsinki 1982.
- Kosonen, Päivi: Subjekti. Kirjassa: Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino. Jyväskylä 1996. Sivut: 179–206.
- Kristeva, Julia: Musta aukko. Masennus ja melankolia. Nemo. Jyväskylä 1999.

- Kristeva, Julia: Puhuva subjekti. Tekstejä 1967–1993. Gaudeamus. Tampere 1993.
- Kunelius, Risto: Journalism as robust secular drama: reading the future by amplifying the present. Aikakausjulkaisussa: Journalism. Sage Publications. Vol 10(3). Los Angeles & New Delhi & Singapore & Washington (DC) 2009. Sivut: 339–342.
- Kunelius, Risto: Viestinnän vallassa: johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. WSOY. Helsinki 2004.
- Kunelius, Risto: Viestinnän vallassa: johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. WSOY. Juva 1998.
- Kurki, Janne: Slavoj Žižek – Hollywoodista Irakiin. Kirjassa: Žižek, Slavoj: Tervetuloa reaalisen autiomaahan! Apreion. Helsinki 2004b. Sivut: 5–37.
- Lacan, Jacques: The Seminar of Jacques Lacan (ed. Jacques-Alain Miller). The Other Side of Psychoanalysis. Book XVII. W.W. Norton & Company. New York & London 2007.
- Lacan, Jacques: The Seminar of Jacques Lacan (ed. Jacques-Alain Miller). On Feminine Sexuality. The Limits of Love and Knowledge. Book XX. Encore 1972–1973. W.W. Norton & Company. New York & London 1999a.
- Lacan, Jacques: The Ethics of Psychoanalysis 1959–1960. The Seminar of Jacques Lacan (ed. Jacques-Alain Miller). Book VII. Routledge. Kent 1999b.
- Lacan, Jacques: Feminine Sexuality. Jacques Lacan and the *école freudienne* (eds. Mitchell, Juliet & Rose, Jacqueline). Macmillan Press. Hong Kong 1983.
- Lacan, Jacques: Écrits. Tavistock. Frome & London 1977.
- Laclau, Ernesto: Emancipation(s). Verso. London & New York 2007.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal: Hegemony and Socialist Strategy : Towards a Radical Democratic Politics. London. Verso. London 2001.
- Laclau, Ernesto & Zac, Lilian: Minding the Gap: The Subject of Politics. Kirjassa: Laclau, Ernesto: The Making of Political Identities. Verso. London & New York 1994. Sivut: 11–39.
- Laclau, Ernesto: New Reflections on The Revolution of Our Time. Verso. London & New York 1990.
- Lahtinen, Mikko: Snellmanin Suomi. Vastapaino. Tampere 2006.
- Lefort, Claude: Democracy and Political Theory. Polity Press. Worcester 1988.
- Lefort, Claude: The Political Forms of Modern Society. Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism. Polity Press. Padstow 1986.

- Lehto, Keijo: Aatteista arkeen. Suomalaisten seitsemänpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971–2005. Väitöskirjatutkimus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2006.
- Lehtonen, Mikko: Individualismin aika. Kirjassa: Suomalaisen arjen historia 4. Weilin & Göös. Porvoo 2008. Sivut: 273–285.
- Lehtonen, Mikko: Merkitysten maailma: kulttuurisen tekstitutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino. Tampere 1996.
- Lemaire, Anika: Jacques Lacan. Routledge & Kegan Paul. London, Boston and Henley 1982.
- Levi, Primo: Aselepo. Like. Helsinki 2001.
- Levikintarkistus Oy, <http://www.levikintarkistus.fi/yritys/historia.php> (Lainattu 19.10.2007)
- Lovell, David W.: Marx's Proletariat. The Making of a Myth. Routledge. London 1988.
- Lukes, Steven: Individualism. Key Concepts in the Social Sciences. A Blackwell Paperback. Oxford 1979.
- Maffesoli, Michel: Maailman mieli: yhteisöllisen tyylin muodoista. Gaudeamus. Helsinki 1995.
- Markkula, Hannes: Bodomin murhat. Gummerus. Jyväskylä 2005.
- McIlwain, Charlton D.: When Death Goes PoP. Death, Media & The Remaking of Community. Peter Lang. New York 2005.
- McQuillan, Collin: The Political Life in Giorgio Agamben. Internet -julkaisussa (lainattu 19.3.2009): Kritikos. 2/2005.
- Mäkipää, Leena & Mörä, Tuomo: Henkirikos yhdistää. Kirjassa: Väliverronen, Esa (toim.): Journalismi murroksessa. Gaudeamus. Helsinki 2009. Sivut: 207–221.
- Mäkipää, Leena: Henkirikos Ilta-Sanomissa : journalistisen kulttuurin murros ja rikosjournalismi. Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo 2004.
- Mörä, Tuomo: Tsunami suomalaisessa mediassa. Helsingin yliopisto, viestintätutkimuskeskus CRC. Helsinki 2005.
- Nikunen, Minna: Surman jälkeen itsemurha. Kulttuurilliset jäsenyydet rikosuutisissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere 2005.
- Noys, Benjamin: The Culture of Death. Berg. Oxford & New York 2005.
- Nuutila, Ari-Matti: Asiantuntijat ja ”asian tuntijat” Bodom-journalismissa. Journalismin kritiikin vuosikirja 2006. Tiedotustutkimus 1/2006. Sivut: 63–75.
- Ojakangas, Mika: Impossible Dialogue on Bio-power. Agamben and Foucault. Julkaisussa: Foucault Studies. 2/2005(a). Sivut: 5–28.

- Ojakangas, Mika: *The End of Bio-power? A Reply to My Critics*. Julkaisussa: *Foucault Studies*. 2/2005(b). Sivut: 47–53.
- O’Leary, Alan: *Ordinary People (Least We Forget)*. Krjassa: Bellina, Elena & Bonifazio, Paola (toim.): *State Of Exception: Cultural Responses to the Rhetoric of Fear*. Cambridge Scholars Press. Newcastle 2006. Sivut: 83–93.
- Outhwaite, William: *The Future of Society*. Blackwell Publishing. Padstow 2006.
- Paavolainen, Olavi: *Kolmannen valtakunnan vieraana*. Otava. Helsinki 1993.
- Palaver, Wolfgang: *A Giardian Reading of Schmitt’s Political Theology*. *Telos* 93/1992. Sivut: 43–80.
- Palonen, Emilia: Ernesto Laclau & Chantal Mouffe. *Diskurssiteoriaa ja radikaalia demokratiaa*. Kirjassa: Lindroos, Kia & Soininen, Suvi (toim.): *Politiikan nykyteoreetikkoja*. Gaudeamus. Tampere 2008. Sivut: 209–232.
- Pan, David: *Enemies, Scapegoats and Sacrifice: A Note on Palaver and Ulmen*. *Telos* 93/1992. Sivut: 81–88.
- Pantti, Mervi & Sumiala, Johanna: *Till death do us join: media, mourning rituals and the sacred center of the society*. *Aikauskirjassa: Media, Culture & Society*. Sage Publications. Vol. 31(1). Los Angeles, London, New Delhi & Saingapore 2009. Sivut: 119–135.
- Parvikko, Tuija: *Rappeutunut politiikka tarvitsee uuden sanaston*. Kirjarvostelu: <http://www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Rappeutunut+politiikka+tarvitsee+uuden+sanaston/HS20020111SI1KU02nz4> (Lainattu: 22.7.2009)
- Parvikko, Tuija: *The Pariah as a Rebel. From Identity Politics tho the Politics of Rootlessness*. Kirjassa: Parvikko, Tuija & Kanerva, Jukka (toim.): *Exploring the Chronospace of Images*. Sophi. Jyväskylä 1996.
- Parvikko, Tuija: *Henkilökohtainen on poliittista. Italialaisen feministiliikkeen statu nascenti pyrkimyksenä uuteen naisten väliseen poliittiseen kulttuuriin*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta. Jyväskylä 1986
- Perelman, Chaïm: *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino. Tampere 1996.
- Peräkylä, Anssi: *Kuoleman monet kasvot*. Vastapaino. Jyväskylä 1990.
- Peters, John Durham: *Courting The Abyss. Free Speech and the Liberal Tradition*. The Universssity of Chicago Press. Chicago & London 2005.
- Pietilä, A.-P.: *Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia: median muodonmuutos*. Art House. Jyväskylä 2007.
- Potter, Jonathan: *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Sage. London & Thousand Oaks & New Delhi 1997.

- Pulkkinen, Tuija: *The Postmodern and Political Agency*. Sophi. Jyväskylä 2000.
- Pulkkinen, Tuija: *Postmoderni politiikan filosofia*. Gaudeamus. Tampere 1998.
- Pulkkinen, Tuija: *Snellmanin perintö suomalaisessa sananvapaudessa*. Kirjassa: Nordenstreng, Kaarle (toim.): *Sananvapaus*. WSOY. Juva 1996. Sivut: 194–209.
- Pulkkinen, Tuija: *Valtio ja vapaus*. Tutkijaliitto. Helsinki 1989.
- Puro, Jukka-Pekka: *Retoriikan historia*. WSOY. Helsinki 2005.
- Pyhtilä, Marko: *Kansainväliset situationistit – speaktaakkelin kritiikki*. Like. Vantaa 2005.
- Rahkonen, Juho & Ahva, Laura: *Hiipivä tuho*. Journalisminkritiikin vuosikirja 2005. Tiedotustutkimus 1/2005. Sivut: 8–18.
- Rajchman, John: *Truth and Eros. Foucault, Lacan and the Question of Ethics*. Routledge. New York and London 1991.
- Ridell, Seija: *Median julkisuustiloja kartoittamassa*. Julkisuuden journalistinen tuottaminen ja kommunikatiivisuuden haaste. Tiedotustutkimus 2004/2. Sivut: 4–24.
- Rose, Nicolas: *Governing the Soul. The Shaping of The Private Self*. Free Association Books. London & New York 1999a.
- Rose, Nicolas: *Powers of Freedom. Reframing political thought*. Cambridge University Press. Cambridge 1999b.
- Ruuskanen, Sauli: *Vallan vihkikaavat helluntailaisuudessa*. Kirjassa: Vauhkonen, Jouni & Hänninen, Sakari (toim.): *Vai pelkkää retoriikkaa? 3 : Esseitä vallasta, vakuuttamisesta ja vaikuttamisesta*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 1996. Sivut: 38–50.
- Ruuskanen, Sauli: *Helluntailaisuus, symbolisuus ja moderniteetti*. Sivulaudaturtyö, Jyväskylän yliopisto: valtio-opin laitos. Jyväskylä 1994
- Ruuskanen, Sauli: *Helluntailaisuus, modernisaatio ja suuri muutto*. Pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto: sosiologian laitos. Jyväskylä 1993.
- Römpötti, Tommi: *Speaktaakkeli. Suhteellisen esittämisen estetiikkaa ja ideologia*. Kirjassa: Ridell, Seija & Väliahot, Pasi & Sihvonen, Tanja: *Mediaa käsittämässä*. Vastapaino. Tampere 2006. Sivut: 181–207.
- Saari, Heikki: *Isku tajuntaan! Suomen iltapäivälehdistön lyhyt historia*. Johnny Kniga. Helsinki 2007.
- Salminen, Esko: *Mediavallan aika*. Kleio. Helsinki 2006.
- Salminen, Esko: *Viestinnällä vallankumoukseen. ”Demokraattisen toimittajakoulutuksen” aika 1960-luvulta 1980-luvulle*. Kleio. Helsinki 2004.

- Salminen, Esko: Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. Teoksessa: Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Kustannuskiila Oy. Jyväskylä 1988. Sivut: 141–305.
- Sauri, Tuomo: Internet. Kirjassa: Joukkoviestimet 2006. Tilastokeskus. Helsinki 2007a. Sivut: 319–328.
- Sauri, Tuomo: Joukkoviestinnän talous ja kulutus. Kirjassa: Joukkoviestimet 2006. Tilastokeskus. Helsinki 2007b. Sivut: 117–142.
- Sauri, Tuomo: Kansainvälisiä vertailutietoja. Kirjassa: Joukkoviestimet 2006. Tilastokeskus. Helsinki 2007c. Sivut: 329–346.
- Sauri, Tuomo: Sanomalehdet. Kirjassa: Joukkoviestimet 2006. Tilastokeskus. Helsinki 2007bd. Sivut: 271–296.
- Sauri, Tuomo: Sanomalehdet. Kirjassa: Joukkoviestimet 2004. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 2004:2. Helsinki 2005. Sivut: 181–204.
- Sauri, Tuomo: Joukkoviestinnän talous ja kulutus. Kirjassa: Joukkoviestimet 2002. Kulttuuri ja viestintä 2002:3. Tilastokeskus. Helsinki 2002. Sivut: 81–109.
- Sauri, Timo & Picard, Robert: Mediatalous. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle & Wiio, Osmo A. (toim.): Suomen mediamaisema. WSOY. Vantaa 2001. Sivut: 22–76.
- Saussure, Ferdinand de: Course in General Linguistics. Duckworth. London 1990.
- Sheridan Alan: Translator's note. Kirjassa: Lacan, Jacques: Écrits. Tavistock Publications. Frome & London 1977. Sivut: vii–xii.
- Schmitt, Carl: Poliitiikan teologia. Neljälukua suvereenisuusopista. Tutkijaliitto. Helsinki 1997.
- Seale, Clive: Constructing death: the sociology of dying and bereavement. Cambridge University Press. Cambridge 1998.
- Seppänen, Janne: Kävelevä pommi. Eli oppitunti kuvajournalismista. Journalisminkritiikin vuosikirja 2003. Tiedotustutkimus 1/2003. Sivut: 8–14.
- Siltala, Juha: Suomalainen ahdistus. Huoli sielun pelastumisesta. Otava. Helsinki 1992.
- Sirnes, Thorvald: Deviance or Homo sacer? Foucault, Agamben and Foetal Diagnostics. Scandinavian Journal of Disability Research. Vol. 7, No. 3–4. 2005. Sivut: 206–219.
- Sivenius, Pia: Esipuhe. Kirjassa: Kristeva, Julia: Puhuva subjekti. Tekstejä 1967–1993. Gaudeamus. Tampere 1993. Sivut: 7–20.

- Smith, Dennis: Norbert Elias & Modern Social Theory. Sage Publications. London & Thousand Oaks & New Delhi 2001.
- Sparks, Colin: Introduction: The Panic over Tabloid News. Kirjassa: Sparks, Colin & Tulloch, John (toim.): Tabloid Tales. Global Debates over Media Standards. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Lanham & Boulder & New York & Oxford 2000. Sivut: 1–41.
- Sparks, Colin: Popular Journalism: Theories and Practice. Kirjassa: Dahlgren, Peter & Sparks, Colin (toim.): Journalism and Popular Culture. Sage Publications. London & Newbury Park & Delhi 1992a. Sivut: 24–44.
- Sparks, Colin: The Popular Press and Political Democracy. Kirjassa: Scannell, Paddy, Schlesinger, Philip & Sparks, Colin: Culture an Power. A Media, Culture & Society Reader. London, Newbury Park, New Delhi 1992b. Sivut: 278–292.
- Sparks, Colin & Tulloch, John (toim.): Tabloid Tales. Global Debates over Media Standards. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Lanham & Boulder & New York & Oxford 2000.
- Stavrakakis, Yannis: Lacan & the Political. Routledge. New York and London 2005.
- Storey, John: Cultural Studies and the Study of Popular Culture. The University of Georgia Press. Athens 2003.
- Summa, Hilikka: Kolme näkökulmaan uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Kirjassa: Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino. Tampere 1996. Sivut: 51–83.
- Sumiala-Seppänen, Johanna & Stochetti, Matteo: Rethinking the Visual Dimension of the Social. Kirjassa: Stocchetti, Matteo & Sumiala-Seppänen. (eds.) Images and Communities. The Visual Construciton of the Social. Gaudeamus. Helsinki 2007. Sivut: 9–24.
- Suoninen, Eero: Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Kirjassa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Vaajakoski 1999. Sivut: 17–36.
- Suomen Punainen Risti, <http://www.redcross.fi/punainenristi/kansainvalinenapu/tsunami/> (Lainattu 14.1.2009)
- Suomen sanomalehdistö 2004: Suomen Lehdistö 6/04
- Suomen sanomalehdistö 2005: Suomen Lehdistö 6/05
- Suomen sanomalehdistö 2006: Suomen Lehdistö 6–7/2006.
- Suomen sanomalehdistö 2007; Suomen Lehdistö 6–7/2007.
- Suomen sanomalehdistö 2008; Suomen Lehdistö 6–7/2008.

- Syrjälä, Hanna: Väki-valta lööppijulkisuudessa. Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto. Julkaisuja Sarja A 101/2007.
- Taylor, Charles: Autenttisuuden etiikka. Gaudeamus. Helsinki 1998.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo: Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Edita. Helsinki 1998.
- Torfin, Jacob: Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges. Kirjassa: Howarth, David & Torfin, Jacob: Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance. Palgrave Macmillian. Chippenhams & Eastbourne 2005. Sivut: 1–32.
- Torfin, Jacob: New Theories of Discourse. Laclau, Mouffe and Žižek. Blackwell. Padstow 1999.
- Töttö, Pertti: Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Vastapaino. Tampere 2004.
- Töttö, Pertti: Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Vastapaino. Tampere 2000.
- Ulmen, G. L.: Anthropological Theology/Theological Anthropology: Reply to Palaver. Telos. 93/1992. Sivut: 69–80.
- Utriainen, Terhi. Läsä, riisuttu, puhdas. Uskontoantropologinen tutkimus naisista kuolevan vierellä. SKS. Pieksämäki 1999.
- Valtonen, Sanna: Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet. Kirjassa: Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.): Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Gaudeamus. Helsinki 2004. Sivut: 206–229.
- Warner, Michael: Publics and Counterpublics. Zone Books. New York 2002.
- Warner, Michael: The Mass Public and The Mass Subject. Kirjassa: Calhoun, Craig (toim.): Habermas and the Public Sphere. The MIT Press. Cambridge, Massachusetts & London, England 1992. Sivut: 377–401.
- Virtanen, Akseli: Biopoliittisen talouden kritiikki. Tutkijaliitto. Helsinki 2006.
- Vähämäki, Jussi: Johdatus spehtaakkelin yhteiskuntaan. Kirjassa: Debord, Guy: Spehtaakkelin yhteiskunta. Summa. Helsinki 2005. Sivut: 7–21.
- Väliaho, Pasi: Biovalta. Kirjassa: Ridell, Seija & Väliahot, Pasi & Sihvonen, Tanja: Mediaa käsittämässä. Vastapaino. Tampere 2006. Sivut: 27–45.
- Yleisradio, http://yle.fi/uutiset/talous_ja_politiikka/2009/02/iltapaivalehdet_taistelevat_laskevia_levikkeja_vastaan_546250.html (lainattu 19.2.2009)
- Yleisradio, http://yle.fi/uutiset/luonto_ja_ymparisto/2009/03/malediiveista_maailman_ensimmainen_paastoton_valtio_614699.html?origin=rss (lainattu 19.3.2009)

Yleisradio, http://www.yle.fi/uutiset/muu/2004/12/pommi-iskut_raatelivat_madridia_172250.html (lainattu 19.3.2009)

Žižek, Slavoj: Interrogating the Real. Continuum. Easton, Bristol 2007a.

Žižek, Slavoj: The Universal exception. Continuum. Easton, Bristol 2007b.

Žižek, Slavoj: Ideologian ylevä objekti. Apeiron. Vantaa 2005.

Žižek, Slavoj: Tervetuloa reaalisen autiomaahan! Apreion. Helsinki 2004.

Žižek, Slavoj: Identity and Its Vicissitudes: Hegels's 'Logic of Essence' as a Theory of Ideology. Teoksessa: Laclau, Ernesto (ed.): The Making of Political Identities. Verso. London & New York 1994. Sivut: 40–75.

Sanomalehtiaineisto

Tutkimuksen otsikkomateriaali on koottu *Ilta-Sanomista* ja *Iltalehdestä* ajalta 31.1.2004 – 31.1.2005. Tältä ajanjaksolta on tutkimusaineistona käytetty Excel-tiedostoon kerätty otsikkoaineisto ja tekstissä käytetyt esimerkit ja suorat lainaukset.

Otoksen ulkopuolelta käytetty materiaali on seuraavista sanomalehdistä:

Helsingin Sanomat 21.3.2004.

Helsingin Sanomat 20.3.2004.

Helsingin Sanomat ajalta 6.–13.9.2004.

Helsingin Sanomat, <http://www.hs.fi/artikkeli/Suomalaisten+kansalaisher%C3%A4ysten+tuotto+nousee+yli+20+miljoonan+euron/110197821253> (Lainattu 14.1.2009)

Helsingin Sanomat, <http://www.hs.fi/kaupunki/artikkeli/Bodom-utisoinnista+ei+syytteit%C3%A4+medialle/1135225873734> (Lainattu 25.2.2009)

Ilta-Sanomat 14.3.2006

Ilta-Sanomat 15.3.2006

Ilta-Sanomat 21.3.2006

Ilta-Sanomat, Ilta-Sanomien digitaalinen arkisto internetissä; http://www.iltasanomat.fi/arkisto/looppi_kuva.asp?pvm=29.1.2004 (lainattu 17.2.2009)

Ilta-Sanomien digitaalinen arkisto internetissä; http://www.iltasanomat.fi/arkisto/looppi_kuva.asp?pvm=19.3.2004 (lainattu 17.2.2009)

Journalistiliitto, <https://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/pelisaannot/journalistinohteet/uudet.htx> (Lainattu 24.2.2009)

Keskisuomalainen 6.–13.9.2004

Keskisuomalainen 20.3.2004

LIITE

Iltapäivälehtien arkilevikit ja viikonvaihtelehtien levikit sekä päivälehtien (4–7 kertaa vko:ssa ilmestyvien lehtien) kokonaislevikit vuosina 1985–2007.

Vuosi	IL arki	muutos %	IL vv	I-S arki	muutos %	I-S vv	Päivälehtien levikki	muutos %
1985	76.083			184.152			3.116.383	
1986	78.949	3,6		193.971	5,1		3.152.431	1,1
1987	82.163	3,9		204.470	5,1		3.253.452	3,1
1988	74.131	-10,8		195.280	-4,7		3.277.775	0,7
1989	92.287	19,7		206.934	5,6		3.288.777	0,3
1990	103.818	11,1		215.354	3,9		2.779.755	-18,3
1991	113.522	8,5		218.642	1,5		2.669.870	-4,1
1992	116.036	2,2	165.356	209.098	-4,6	242.551	2.567.318	-4,0
1993	108.022	-7,4	142.370	212.398	1,6	262.550	2.483.866	-3,4
1994	101.013	0,9	133.336	220.090	-3,0	268.802	2.405.000	-1,5
1995	101.980	1,8	129.443	213.639	-2,0	232.485	2.369.637	-1,6
1996	103.896	1,8	135.786	209.490	-2,0	233.263	2.331.640	-1,6
1997	110.597	6,1	143.524	218.185	4,0	258.815	2.335.931	0,2
1998	118.460	6,6	146.910	219.103	0,4	259.921	2.343.440	0,3
1999	119.907	1,2	151.850	218.010	-0,5	250.098	2.328.323	-0,6
2000	126.368	5,1	161.908	214.610	-1,6	241.478	2.303.691	-1,1
2001	134.777	6,2	166.125	218.829	1,9	250.707	2.307.138	0,1
2002	126.321	-6,7	155.925	204.820	-6,8	237.759	2.267.672	-1,7
2003	121.267	-4,2	148.632	198.693	-3,1	230.949	2.243.574	-1,1
2004	130.371	7,0	159.090	201.281	1,3	237.665	2.255.329	0,5
2005	130.290	-0,1	156.693	195.673	-2,9	226.399	2.240.205	-0,7
2006	133.007	2,0	166.240	186.462	-4,9	218.309	2.224.746	-0,7
2007	131.150	-1,4	163.359	176.531	-5,3	208.487	2.202.450	-1,0

Levikintarkastus Oy julkaisee erikseen myös *Iltä-Sanomien* urheilu-, tv- ja veikkauslehtien levikitiedot.

IS Veikkaaja -lehden levikki vuonna 2007 oli 51.741

Iltä-Sanomat TV-lehden levikki vuonna 2007 oli 52.908.

Urheilun *IS-erikoislehtien* levikki vuonna 2007 oli 62.237.

Lähteet: Päivälehtien levikit on kerätty *Suomen Lehdistö* -aikakausjulkaisusta.

<http://www.levikintarkastus.fi/levikintarkastus/tilastot/Sanomalehdet10vuotta.pdf>
(16.2.2009)

Suomen Lehdistö 7–8/86, 10 & 12; 7–8/87, 14 & 16; 7–8/88, 8 & 10; 7–8/89, 12 & 14; 7–8/90, 16 & 18; 7–8/91, 16 & 18; 7–8/92, 16 & 18; 7–8/93, 30 & 32; 7–8/94, 28 & 39; 6–7/1996, 30 & 32; 6–7/1997, 34 & 36; 6–7/1998, 34 & 36; 6–7/1999, 34 & 36; 6/00, 34 & 36; 6/01, 36 & 38; 6/02, 36 & 38; 6/03, 32 & 34; 6/04, 32 & 34; 6/05, 32 & 34; 6/06, 32 & 34; 6–7/08, 28 & 30.

TIIVISTELMÄ

Ruuskanen, Sauli

Kuolema iltapäivällä. Postmoderni subjekti ja reaalinen iltapäiväjournalismissa

Väitöskirja

Tampereen yliopisto

Tiedotusopin laitos

Kuinka kuoleman representaatiot teksteissä ja visuaalisessa ympäristössä tuottavat journalismin yleisöä? Tutkimuksen kohde on suomalaisten iltapäivälehtien – *Ilta-Sanomien* ja *Iltalehden* – kuolemaa käsittelevä journalistinen materiaali.

Tutkimuksen pääaineisto on kerätty kahdentoista kuukauden ajalta tammikuun lopusta 2004 alkaen. Otoksen sijoittumista määritteli erityisesti joulukuussa 2004 Tapanin päivänä Kaukoidässä tapahtunut suuri hyökyaalto eli tsunamikatastrofi. Aineistoon on kerätty otsikoita, tekstiä ja kuvitusta kaikista kuolemaa käsittelevästä uutisoinnista eli aineisto sisältää suuronnettomuuksia, henkirikoksia, tapaturmia, sairauksia, sotaa ja terrorismia jne. Lisäksi aineistoon kuuluvat iltapäivälehtien tekijöiden omasta toiminnastaan tekemiä historiikkeja ja vertailuaineistona myös ns. yleissanomalehtiä.

Tutkimuksen keskeinen viitekehys nousee psykoanalyysin, kulttuurintutkimuksen ja politiikan tutkimuksen piirissä käydyistä keskusteluista. Tärkeä lähtökohta on ranskalaisen psykoanalyytikko Jaques Lacanin subjektiteoria. Tutkimuskysymys on, kuinka postmodernissa kulttuurissa subjektiutta tuotetaan representoimalla kuolemaa. Tähän liittyy kysymys siitä, mikä rooli erityisesti sanomalehdistöllä, johon myös iltapäivälehdistö kuuluu, on modernin ja postmodernin kulttuurin yhteisöllisyydessä.

Yhteisöllisyyttä (ja toisaalta yksilöä), jota ”vakava” journalismi tuottaa, kutsutaan tässä tutkimuksessa poliittiseksi individualismiksi. Iltapäivälehtien tapaa tuottaa yksilöä ja yhteisöä kutsutaan eettiseksi individualismiksi. Molemmat yhteisöllisyyden tavat näkevät journalismin yhteiskunnallisen roolin erilaisena ja sen vuoksi ne tuottavat erilaista julkisuutta. Iltapäiväjournalismi korostaa yhteiskunnallisten

arvojen – ”valistuksen projektin” – sijasta julkisuutta manipuloinnin ja kaupallisen hyödyn kohteena. Siinä missä poliittinen individualismi on taipuvainen legitimoimaan poliittisen järjestelmän eri toimijoiden – poliitikkojen ja virkamiesten – valtaa, niin eettinen individualismi legitimoii journalististen organisaatioiden valtaa.

Iltapäiväjournalismille kiinnostavuus on keskeisiä uutiskriteerejä. Kiinnostavuus on iltapäiväjournalismin hegemonisen projektin kiinne-kohta, jossa yhdistyy yhtäältä konkreettinen lukija ja toisaalta kaupallisenä toimijana, kuluttajana. Iltapäiväjournalismin keskeinen symboli (lacanilaisittain *objektisyy*) on lööppi, mainosjuliste, jolla iltapäiväjournalismi pyrkii tunkeutumaan osaksi arkielämäämme.

Poliittisen individualismin kehyksessä pyritään lukija etäännyttämään konkreettisesta kuolemasta, kun taas iltapäiväjournalismi pyrkii tuomaan sen lähelle niin teksteissä kuin visuaalisen esittämisen tavoisakin. Poliittisen individualismin kehyksessä jako julkiseen ja yksityiseen on keskeinen tapa käsitellä kuolemaa. Konkreettisen ihmisen konkreettinen kuolema kuuluu yksityisyyden alueelle ja yksityisyyden suojelu on poliittisen individualismin keskeisiä teemoja.

Iltapäiväjournalismi toimii juuri päinvastoin. Iltapäiväjournalismi haastaa poliittisen individualismin kehyksestä nousevaa journalismia ja se pyrkii rikkomaan jakoa julkiseen ja yksityiseen; sen keskeistä aineistoa ovat ihmisten yksityiset ja intiimit kokemukset. Tässä kuoleman tuominen lähelle lukijaa on erityisen tehokas retorinen väline. Kuolemaa käsittelevässä journalismissa iltapäiväjournalismin keskeisiä kategorioita ovat uhri ja syyllinen. Suuronnettomuuksia, joissa iltapäivälehtien tuottama yhteisöllisyys on omimmillaan, tutkimuksessa käsitellään speaktaakkelin ja kollektiivisen surun näkökulmista.

Keskeiset käsitteet: postmoderni, subjekti, reaallinen, fantasia, hegemonia, kiinnekohta, poliittinen individualismi, eettinen individualismi, speaktaakkeli, kollektiivinen suru.

ABSTRACT

Ruuskanen, Sauli

Death in the Afternoon.

The Postmodern Subject and The Real in Finnish Tabloids

Doctoral Dissertation

University of Tampere

Department of Journalism and Mass Communication

How do the representations of death, in texts and visual presentations, produce journalistic audience? The data for the study comprised all the journalistic news material having something to do with death and published in two Finnish tabloids called *Ilta-Sanomat* and *Iltalehti*.

The data collected cover the period between the end of January 2004 and the beginning of February of 2005. The research material includes headlines, texts, pictures and other visual presentations on death appearing in the news. This includes news stories and visual presentations about major disasters, homicides, fatal accidents, fatal illnesses, war and acts of terrorism. The research material also includes memoirs by Finnish tabloid journalists. For purposes of comparison I also use some Finnish "quality" papers.

The main framework of this study rises from the discussion within psychoanalysis, cultural studies and political sciences. The most important starting-point is the subject theory of the French psychoanalyst Jacques Lacan. The main research question is, how has the subject been produced in postmodern culture in representations of death and bereavement?

This question is inextricably linked to the question of the role of the press in a society in a modern and postmodern culture. The way in which the community (and on the other hand individualism), what so called "serious" journalism produces is here referred to as political individualism. The way in which the Finnish tabloid newspapers produce individualism and community is referred to as ethical individualism. These different ways in which the community perceives the role of journalism in society produce different kinds of publicity.

Instead of high social values and the values of "the project of Enlightenment" Finnish tabloids underlines the significance of

manipulation of the audience and pure economic values as the bases of publicity. Just as political individualism legitimates the social power of the political system and its agents, such as the politicians and the bureaucratic authorities, ethical individualism legitimates the social power of journalistic organizations and their agents such as journalists and publishers.

For the Finnish tabloids, the notion of public interest (in Finnish *kiinnostavuus*) is the main news criterion. The public interest is the nodal point of the hegemonic project of the Finnish tabloid media. This notion brings together, on the one hand, the individual members of the audience as concrete human beings and, on the other hand, the economic agent, the individual as a consumer. The main symbol (in Lacanian terms, the object-cause) of the Finnish tabloids is the yellow billboard (in Finnish *lööppi*) aiming on a daily basis to inculcate tabloid media as part of our everyday lives.

In the framework of political individualism an effort is made to keep the individual reader at a certain distance from concrete death *per se*, while tabloid journalism tries to bring it as close as possible both in the copy and in the visual presentations. In the framework of political individualism the distinction between public and private is the most common way to deal with death. The concrete death of the concrete individual belongs to the private sphere and the protection of the private is an essential theme for political individualism.

Tabloid journalism challenges and constantly tries to break this for political individualism very important distinction. The most important journalistic material for tabloid journalism is people's private and intimate experiences. In this framework concrete death is a very powerful rhetorical tool in the creation of the audience.

In this study important categories in the data from Finnish tabloids portraying death are also the victim and the guilty party. Major disasters are addressed in this study through such notions as spectacle and collective grief.

Keywords: postmodern, subject, real, fantasy, hegemony, nodal point, political individualism, ethical individualism, spectacle, collective grief.